

**Bu kitaba sığmayan
daha neler var!**

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Kişiselleştirilmiş Öğrenme ve Raporlama

Zengin İçerik

Puan ve Armalar

Canlı Ders

Sosyal Etkileşim

EBA Portfolyo

**BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.**

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşınması Zorunlu Değildir.

**T.C. MİLLÎ EĞİTİM
BAKANLIĞI**

**MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ
ADALET ALANI**

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

HUKUK DİLİ VE TERİNOLOJİSİ 9

HUKUK DİLİ VE TERİNOLOJİSİ

DERS KİTABI

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ
ADALET ALANI

HUKUK DİLİ **VE** **TERMİNOLOJİSİ**

9

DERS KİTABI

Yazarlar

Dr. Ali İlker KURT
Dilek TANRIKULU
Ecehan ÖZTÜRK
Hamiyet Hilal FİDE
Mehmet ÖZDEMİR

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI	-7553
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ	-1593

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

DİL UZMANI	Gülhan DEMİR
GÖRSEL TASARIM UZMANLARI	İbrahim TÜRKMEN
GRAFİK TASARIM UZMANLARI	Ahmet PEHLİVAN Ercan AYÇİÇEK

Millî Eğitim Bakanlığının 21.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünce öğretim materyali olarak hazırlanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

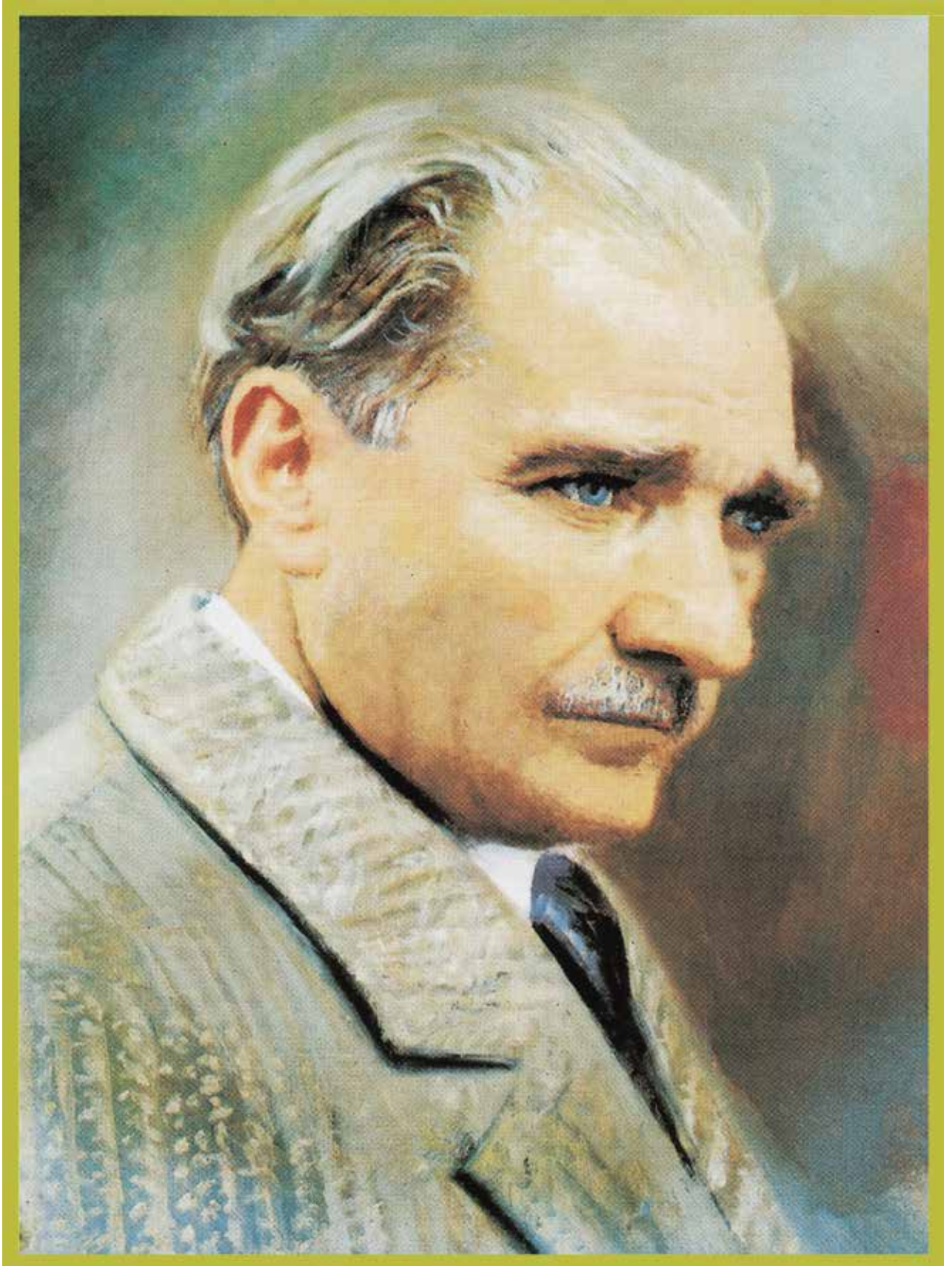
Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTABIN TANITIMI	14

1. ÖĞRENME BİRİMİ: TEMEL HUKUK KURALLARI

1.1. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI	16
1.1.1. Din Kuralları	17
1.1.2. Ahlak Kuralları	17
1.1.3. Görgü Kuralları	17
1.1.4. Hukuk Kuralları	18
1.1.4.1. Hukukun Amacı ve İşlevleri	19
1.1.4.2. Hukuk Devleti	24
1.2. HUKUK KURALLARI	26
1.2.1. Hukuk Kurallarının Özellikleri ve Çeşitleri	27
1.2.1.1. Hukuk Kurallarının Çeşitleri	27
a) Emredici Hukuk Kuralları	27
b) Tamamlayıcı Hukuk Kuralları	27
c) Yorumlayıcı Hukuk Kuralları	28
ç) Tanımlayıcı Hukuk Kuralları	28
1.2.2. Hukukun Kaynakları	29
1.2.2.1. Asli Kaynaklar	29
a) Yazılı Kaynaklar	30
b) Yazısız Kaynaklar	32
1.2.2.2. Tali Kaynaklar	33
a) Bilimsel Görüşler (Doktrin-Öğreti)	33
b) Yargı Kararları (İçtihatlar)	33
1.2.3. Hukuk Boşluğu	34
1.2.3.1. Hâkimin Takdir Yetkisi	34
1.2.4. Hukukun Dalları	35
1.2.4.1. Kamu Hukuku	36
1.2.4.2. Özel Hukuk	36
1.2.4.3. Karma Hukuk	36
1.3. KİŞİ VE HAK KAVRAMI	36
1.3.1. Kişi Kavramı ve Türleri	37
1.3.1.1. Gerçek Kişi	37
a) Gerçek Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi	37
b) Gerçek Kişilerde Ehliyet	38
1.3.1.2. Tüzel Kişi	40
a) Tüzel Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi	40
b) Tüzel Kişilik Türleri	40

1.3.2. Hak Kavramı ve Hakların Sınıflandırılması	41
1.3.2.1. Hakların Sınıflandırılması (Türleri)	42
1.3.2.2. Hakların Kazanılması	43
1.3.2.3. Hakların Korunması	43
1.3.2.4. Dava Çeşitleri	44
1.4. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ	45
1.4.1. İnsan Hakları	46
1.4.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	48
1.4.1.2. İnsan Haklarının Korunması	52
a) Ülkemizde İnsan Haklarının Korunması	52
b) Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması	54
1.4.2. Demokrasi	56
1.4.2.1. Anayasa Kavramı	58
1.4.2.2. Anayasal Ödevler	59
a) Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi	59
b) Çalışma Hakkı ve Ödevi	60
c) Oy Kullanma	60
ç) Mal Bildirimi Ödevi	61
d) Vatan Hizmeti	61
e) Vergi Ödevi	62
1.4.2.3. 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri	63
1.4.3. Temel Hak ve Özgürlükler	64
1.4.3.1. Anayasal Haklar	65
1.4.3.2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması	67
1.5. YAPTIRIM TÜRLERİ	71
1.5.1. Suç, Ceza ve Yaptırımlar	71
1.5.1.1. Suç ve Ceza Kavramları	71
1.5.1.2. Yaptırımlar	74
a) Ceza	75
b) Cebri İcra	75
c) Tazminat	75
ç) Hükümsüzlük	76
d) İptal	77
1.5.2. Ceza ve Güvenlik Tedbirleri	77
1.5.2.1. Hapis Cezaları	77
1.5.2.2. Adli Para Cezası	77
1.5.2.3. Güvenlik Tedbirleri	78
1.5.3. İdari Yaptırımlar	78
1.5.3.1. İdari Para Cezası	79
1.5.3.2. İdari Tedbirler	79
1.5.4. Şikâyet ve Kamu Davası	80

1.5.4.1. Şikâyet	80
1.5.4.2. Kamu Davası	81
1. ÖĞRENME BİRİMİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	83

2. ÖĞRENME BİRİMİ: DEVLETİN TEMEL ORGANLARI

2.1. YASAMA	88
2.1.1. TBMM Üyelerinin Seçilmesi	89
2.1.2. Milletvekilleri	90
2.1.3. TBMM'nin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni	92
2.1.4. TBMM'nin Görev ve Yetkileri	93
2.1.4.1. Kanun	93
2.1.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilgi Edinme ve Denetim Yolları	95
2.2. YÜRÜTME	97
2.2.1. Cumhurbaşkanı	98
2.2.1.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimi	99
2.2.1.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	100
2.2.1.3. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumlulukları	100
2.2.2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar	101
2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisler	102
2.2.4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	103
2.2.5. Millî Güvenlik Kurulu ve Olağanüstü Hâl Yönetimi	104
2.2.6. Devlet Denetleme Kurulu	105
2.3. YARGI	107
2.3.1. Mahkemelerin Bağımsızlığı	107
2.3.2. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı	108
2.3.3. Duruşmaların Açık ve Gerekçeli Olması	108
2. ÖĞRENME BİRİMİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	110

3. ÖĞRENME BİRİMİ: YARGI TEŞKİLATI VE YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ

3.1. YARGI TEŞKİLATI	114
3.1.1 Türk Yargı Sistemi	115
3.1.1.1. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri	116
a) Hukuk Mahkemeleri	117
b) Ceza Mahkemeleri	119
3.1.1.2. Adli Yargı Ara Derece Mahkemesi	122
Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri	122
3.1.1.3. Adli Yargı Üst Derece Mahkemesi	126
Yargıtay	126
a) Kuruluşu ve Üye Seçimi	126
b) Görev ve Yetkileri	126
3.1.2. İdari Yargı Kolu	127
3.1.2.1. İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri	128
a) İdare Mahkemeleri	128
b) Vergi Mahkemeleri	129
3.1.2.2. İdari Yargı Ara Derece Mahkemesi	129
Bölge İdare Mahkemeleri	129
3.1.2.3. İdari Yargı Üst Derece Mahkemesi	130
Danıştay	130
a) Kuruluşu ve Üye Seçimi	130
b) Danıştayın Görevleri	131
3.1.3. Yüksek Mahkemeler	134
3.1.3.1. Anayasa Mahkemesi	135
a) Kuruluşu ve Üye Seçimi	135
b) Görev ve Yetkileri	136
3.1.3.2. Uyuşmazlık Mahkemesi	136
a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi	137
b) Görev ve Yetkileri	137
3.1.4. Hesap Yargısı	137
Sayıştay	137
a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi	138
b) Sayıştayın Görevleri	138
3.1.5. Diğer Yargı Kuruluşları	139
3.1.5.1. Hâkimler ve Savcılar Kurulu	139
a) Üyelerinin Seçimi	139
b) Görev ve Yetkileri	140
3.1.5.2. Adalet Bakanlığı	140
a) Genel Yapısı ve Teşkilatlanma	140
b) Görev ve Yetkileri	143

3.2. YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ	146
3.2.1. UYAP'ın Kuruluşu ve Faydaları	146
3.2.2. UYAP Teknolojik Altyapısı	149
3.2.3. UYAP Vatandaş Portalı	150
3.2.4. UYAP Avukat Portalı	152
3.2.5. Elektronik İmza (E-imza)	153
3.2.6. Uzaktan Eğitim Portalı	154
3.2.7. UYAP Doküman Editörü	155
3. ÖĞRENME BİRİMİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	159

4. ÖĞRENME BİRİMİ: HUKUK DİLİ

4.1. KONUŞMA DİLİ VE YAZI DİLİ	162
4.1.1. Konuşma Dili	162
4.1.2. Yazı Dili	163
4.2. HUKUK DİLİ VE HUKUK DİLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	167
4.2.1. Hukuk Dili	167
4.2.2. Hukuk Dilinin Tarihsel Gelişimi	170
4.2.2.1. Uygur Hukuk Belgeleri	171
4.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hukuk Dili ve Belgeleri	172
4.2.2.3. Cumhuriyet Dönemi Hukuk Dili ve Belgeleri	174
4.3. DİLEKÇELER	178
4.3.1. Dilekçe Hakkı	179
4.3.2. Dilekçe Türleri	180
4.3.2.1. Genel (Adi) Dilekçeler	181
4.3.2.2. Adli Dilekçeler	183
a) Hukuk Yargılamasına İlişkin Dilekçeler	183
b) Ceza Yargılamasına İlişkin Dilekçeler	190
c) İdari Yargıya İlişkin Dilekçeler	191
ç) İstinaf Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler	192
d) Temyiz Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler	194
4. ÖĞRENME BİRİMİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	198
CEVAP ANAHTARI	200
SÖZLÜK	201
KAYNAKÇA	209

Öğrenme biriminin adını gösteren bölüm.

Öğrenme biriminin numarasını gösteren bölüm.

Öğrenme biriminin rengini gösteren bölüm.

Öğrenme birimi içerisinde yer alan konuları gösteren bölüm.

Öğrenme biriminin numarasını gösteren bölüm.

Öğrenme biriminde neleri öğreneceğinizi gösteren bölüm.

Karekod okuyucu ile taratarak resim, video, animasyon, soru ve çözümleri gibi ilave kaynaklara ulaşılabilir. Karekod gösterir. Detaylı bilgi için <http://kitap.eba.gov.tr/karekod>

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Öğrenme birimi hazırlık sorularını içeren bölüm.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Her öğrenme birimi sonunda programın hedeflediği bilgi ve becerilerin edinilme durumunun tespit edilmesine yönelik hazırlanan ölçme değerlendirme sorularına yer verilen bölüm.

UYGULAMA FAALİYETİ

Öğrenme biriminde yer alan konuların pekiştirilmesi ve uygulama yapılmasını sağlamak için hazırlanmış bölüm.

OKUMA PARÇASI

Değerler ve kazanımlar çerçevesinde verilmiş metinleri içeren bölüm.

BİLGİ KUTUSU

Konuya ilişkin bazı kavram ve bilgileri içeren bölüm.

SIRA SİZDE

Öğrenme biriminde yer alan konuların pekiştirilmesi ve öğrencileri araştırmaya yönlendirmek için hazırlanmış soruları içeren bölüm.

Değerler eğitimi kapsamında yer alan özlü sözleri gösterir.

KONULAR

1. Toplumsal Düzen Kuralları
2. Hukuk Kuralları
3. Kişi ve Hak Kavramları
4. İnsan Hakları ve Demokrasi
5. Yaptırım Türleri

Bu öğrenme biriminde;

- Toplumsal düzen kurallarını,
- Hukuk kurallarının çeşitlerini ve hukukun kaynaklarını,
- Kişi ve hak kavramını,
- İnsan hakları ve demokraside bulunması gereken temel ilkeleri,
- Yaptırım türlerini **öğreneceksiniz.**

1.1. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Toplumsal düzen içerisinde kuralları siz koysaydınız ne gibi kurallar koyardınız? Niçin?

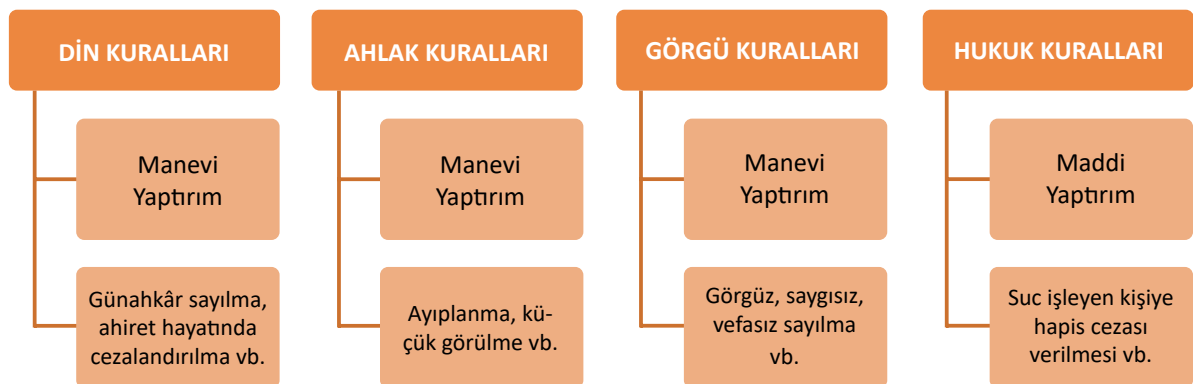
Kavramlar: Toplumsal kurallar, adalet

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın tek başına maddi ve manevi birçok ihtiyacını karşılaması mümkün olmayacağından toplum hâlinde yaşamak insan için bir zorunluluktur. Bir arada yaşamak insanlara sosyal yaşamlarını sürdürmede kolaylık sağladığı gibi aralarında çıkar çatışmalarının oluşmasına da sebep olur. Bu nedenle toplum hâlinde yaşamayı daha düzenli ve huzurlu hâle getirmek için kurallara ihtiyaç duyulmuştur.

Görsel 1.1: Toplumsal düzen

Toplum hâlinde yaşayan insanların yerine getirmek zorunda oldukları, ödevleri ve kullandıkları yetkileri belirleyen kurallara **toplumsal düzen kuralları** denir [1.1]. Hayatın çeşitli alanlarını düzenleyen bu kurallar bazı emir ve yasaklardan oluşur. Kurallar bazen birtakım davranışların yerine getirilmesini bazen de birtakım davranışlardan kaçınılması gerektiğini ifade eder. Toplumsal düzen kuralları genel olarak dört başlık altında toplanır. Bunlar Şekil 1.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Toplumsal düzen kuralları

1.1.1. Din Kuralları

Din kuralları, ilahi irade tarafından konulduğuna inanılan birtakım emir ve yasaklardan oluşur [1.2]. Din kuralları, kişinin inandığı dinin gereklerini yapmasının yanında kişiler arası ilişkileri de düzenlemektedir. Din kurallarının toplumsal hayatı düzenlemede etkin olabilmesi karşılaşılabilecek yaptırımla ilgilidir ve din kuralları daha çok kişinin iç dünyasına yöneliktir. Din kurallarının koyduğu emir ve yasaklara aykırı davranışta bulunma hâlinde karşılaşılabilecek yaptırım manevidir. Örneğin kişiler inançları doğrultusunda yasak olan davranışlarda bulunduklarında günahkâr sayılmak ya da ahiret hayatında cezalandırılmak gibi manevi kökenli yaptırımlarla karşılaşabilirler.

1.1.2. Ahlak Kuralları

Bir toplumun yaşamında, devirler boyunca veya zamanla yerleşen ve toplumun gelişmesine ve olgunlaşmasına neden olduğu için toplum bireylerinin çoğunluğunun uymaya kendini yükümlü tuttıkları kuralların tümüdür. Din ve hukuk kuralları gibi, insan davranışlarını düzenleyen bu kurallar, bir insanın gerek kendi kişiliğine ve gerek diğer insanlara karşı manevi olarak uymaya zorunlu oldukları kurallar anlamına gelir [1.3].

Ahlak kuralları toplumdan topluma birtakım değişiklikler gösterse de ortak kabul gören ahlak kuralları da vardır. Örneğin yardımsever olmak, insanlığın ortak kullanım alanlarına değer vermek ve korumak tüm toplumlar tarafından olumlu karşılanan ve kabul gören davranışlardan bazılarıdır.

Ahlak kuralları kişilerin kendi nefislerine karşı sorumluluklarını düzenler. Örneğin yalan söylememek, iyi niyetli bir insan olmak, insani davranışlar bakımından kendini geliştirmek gibi.

Ahlak kuralları kişilere, kendisi dışındakilere nasıl davranması gerektiği konusunda yol gösterir. Yoksul kimselere yardım etme, başkalarının malına ve canına göz dikmeme, yaşlılara ve hamilelere günlük hayat içerisinde özveride bulunma gibi davranışlar toplum içerisinde olumlu karşılanan hatta yapılması yönünde teşvik edilen davranışlardan bazılarıdır. Bu davranışların tersi sergilendiğinde ise ayıplanma, dışlanma, küçük görülme gibi birtakım toplumsal yaptırımlarla karşılaşılabilir.

1.1.3. Görgü Kuralları

Görgü (adab-ı muaşeret) kuralları, aynı çevreye mensup kişiler tarafından uyulan ve kişilerin benzerleri ile karşılaştıkları zaman, takınmaları gereken davranış biçimleri ile konuşma, yeme, içme usulleri, oturma biçimi, düğün ve benzeri törenlerde giyinme ve hareket tarzını gösteren kurallardır [1.2]. Görgü kurallarının yaptırımı manevidir. Buna toplum tarafından saygısız, görgüsüz, kaba sayılma örnek olarak verilebilir.

Sosyal ilişkileri düzenlemeye yönelik yapılanmış olan görgü kuralları, bireylerin belli olaylarda ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini gösterir. Mesela bir davette nasıl giyileceğini bilmek, selamlaşma ve oturma biçimi belirlemek, yemek yeme şekli gibi davranışlar zamanla çevreden etkilenecek oluşturulan görgülerdir. İnsanlar, yazısız olarak belirlenen ve zamanla toplum içerisinde yaygın bir şekilde kabul gören bu davranışlara aykırı hareket ettiğinde ise görgüsüz veya saygısız olarak nitelendirilebilirler.

OKUMA PARÇASI

YE KÜRKÜM YE

Bir gün Hoca merhumu bir düğüne davet etmişler. Eski elbisesi ile gittiği için kendisine ehemmiyet verilmemiş ve bir köşede kalmış. Hoca bir aralık gizlice sıvışmış ve hanesine dönmüş, yeni elbisesini ve bayramlık kürkünü giyerek tekrar düğün evine gelmiş. Hocayı bu sefer tâ kapıdan karşılamışlar, saygılarla sofraya oturtmuşlar ve: “Buyurun Hoca Efendi!” diyerek ikrama başlamışlar. Düğün sahipleri buyurun dedikçe Hoca da kürkünün yenini yemek sahanına uzatarak:

— Buyurun kürküm!... dermiş.

Bu hale hayret eden ev halkı:

— Ne yapıyorsun Hoca Efendi? diye sordukları zaman:

— Ben biraz evvel eski elbisemle gelmiştim, bir köşede kaldım, yüzüme bakan bile olmadı. Gidip yeni elbise ve kürkümü giydim. Hemen ikram ve izaz başladı. Demek ki bütün ikram kürkedir. O halde yemeğe de o buyurun! cevabını vermiş [1.4].

Görsel 1.2: Nasreddin Hoca (Temsilî)

1.1.4. Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları, toplum yaşamında kişilerin kendi arasındaki veya kişiler ile toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen, devletçe uygulanacak maddi yaptırımı bulunan, uyulması zorunlu kurallar bütünüdür [1.2]. Hukuk kurallarının yaptırımları maddi olduğundan kişiler bu kurallara uymak konusunda diğer toplumsal düzen kurallarına göre kendilerini daha zorunlu hissederler. Başka bir ifadeyle kişi, toplum düzenini sağlayan hukuk kurallarına aykırı davrandığı zaman karşısında düzeni sağlamak yönünde bir otorite olan devleti bulur. Devlet, hukuk kurallarına uyulmasını sağlamak ve bu yönde güç kullanmak maksadıyla yaptırım (müeyyide) denen hükümleri düzenler ve bunların uygulanmasını takip eder.

Görsel 1.3: Hukuk kuralları

SIRA SİZDE

Maddi ve manevi yaptırım hakkında araştırma yaparak edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1.4.1. Hukukun Amacı ve İşlevleri

Günümüze gelene kadar hakkında oldukça fazla söz söylenen **hukuk** kavramını tek bir cümle ile tanımlamak oldukça zordur. Hukuk bilginleri tarafından farklı şekillerde açıklanan hukuk için en genel tanım, toplumsal ihtiyaçlardan doğmuş, eşitlik ve adalet içerisinde sosyal hayatı düzenlemeyi hedef alan kuralları bütünüdür. Hukuk kuralları devlet tarafından yasalar çerçevesinde düzenlenir. Hukuku ve hukukun amacını anlatan bazı temel kavramlar şu şekildedir:

Görsel 1.4: Barış ve eşitlik

Barış: Atatürk “Yurtta sulh, cihanda sulh” derken barışın yani devletler ve kişiler arasındaki anlayış ve hoşgörü ortamının öneminden bahsetmektedir. O hâlde barış, insanların ya da toplumların uyum ve karşılıklı anlayış içerisinde olması, uzlaşması durumudur.

Eşitlik: Bir toplumda huzurun varlığı için bireyler arasında eşitliğin olması şarttır. Kurallarını hukuk yolu ile oluşturan ve takip eden devletler de eşitliği bireylere bir hak olarak vermektedir. Anayasamızda [md. (madde) 10] eşitlik “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir.” şeklinde düzenlenmiştir. Böylece Anayasamızda hiçbir zümreye, aileye, kişiye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağı, herkesin devlet organlarının ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olacağı vurgulanmıştır.

OKUMA PARÇASI

GÜNEŞİN GÖLGESİNDE BARIŞ

İran medeniyetini inşa eden üç büyük toplumdan ilkidir Medler (Diğer ikisi de Persler ve Sasanilerdir). Med hükümdarlarının en meşhuru ise Keyaksar (Keyaksar)...

Keyaksar, Ninova (Ninova) şehrinin üzerine yürüyüp Asur İmparatorluğu'na son verdiğinde (MÖ 612), Anadolu'daki nüfuzu Kızılırmak'a kadar ulaşmıştır. Nehrin batı yakası ise Lidya Devleti'nin hâkimiyet sahasında bulunmaktadır.

Bütün cihangir devlet adamlarını esir eden daha fazla genişleme tutkusunun, bu iki devleti çok geçmeden kanlı bir savaşın eşğine getirmesi kaçınılmazdır.

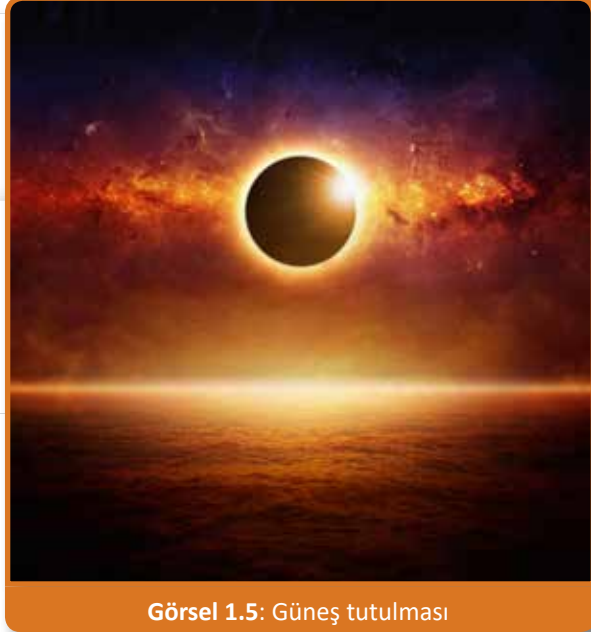
Nitekim MÖ 590 yılının yazı, Kızılırmak'ın doğusunda iki devleti karşı karşıya getirir. Bir yanda karşı konulmaz ordusuyla Med hükümdarı Keyaksar, öbür yanda ülkesini işgalden korumaya azmetmiş Lidya Kralı Alyattes (Halyats); parayı icat eden kralın ta kendisi!...

İki ordu beş yıl boyunca birbirine karşı üstünlük sağlamaz. Derken tarih MÖ 28 Mayıs 585'i göstermektedir ki öfkelerini bir zırh gibi kuşanmış olan iki ordunun askerleri birbirine doğru atıldıkları anda tarihin daha önce kaydetmediği bir sürpriz yaşanır: Miletli bilgin Thales'in (Talis) önceden haber verdiği Güneş tutulması gerçekleşir.

Tabiat hadiseleri kadim çağlar boyunca göktekilerin yerdekilerle bir çeşit iletişim yöntemi olarak algılanmıştır. Bu sefer de öyle olur ve bu Güneş tutulması tanrıların bu savaşa razı olmadıkları şeklinde yorumlanır. Lidya Kralı Alyattes, Güneş'in mühürlediği bu barışı daha da kalıcı kılmak için kendi kızı Aryenis'i (Aryenis) Keyaksar'ın oğlu Astyages'le (Hastyacis) evlendirir.

Alyattes'in yerine oğlu Kroisos (Krisoz) (MÖ 565), Keyaksar'ın tahtına ise Astyages oturduğu gün tarihin akışı yeniden hızlanacaktır.

[1.5]

Görsel 1.5: Güneş tutulması

Güvenlik: İnsanoğlu diğerlerinden üstün olma, en iyiye sahip olma ve bu yönde rekabet etme eğilimindedir. Kimi zaman bu rekabet başkalarının haklarına ve alanlarına zarar verecek boyuta ulaşmaktadır. Bu da temelde kişilerin genelde toplumların güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Bu tür olumsuzlukların yaşanmaması için kurallarını yazılı yaptırımlara bağlayan hukuk devletleri birtakım önlemler alma yoluna gitmektedir. Çünkü güvenliğin sağlanması devlet otoritesi ile mümkündür. Devlet, kendisinde var olan bu güç ile toplumda barış ve güvenliği sağlamakla sorumludur. “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.” olarak tanımlanan **güvenlik** toplumsal yaşamın önemli öğelerinden biridir.

Görsel 1.6: Güvenlik ve devlet otoritesi

Özgürlük (Hürriyet): Atatürk “Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir. Bence bir millette şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve istiklaline sahip olması ile kaimdir.” derken hürriyetin bir millet için ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.

Özgürlük kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan **hürriyet**, bireyin başkasına zarar vermeden istediği gibi davranmasıdır [1.3]. Hürriyetin içinde saklı olan bir başka ilke de vardır ki o da sorumluluktur. Bunu çok iyi anlayan Atatürk “Mesuliyet yükü her şeyden, ölümden de ağırdır.” demiştir. Ve bu düşünce ile Türk Milleti’ne en büyük nasihatini şu üç kelime ile özetlemiştir: “Türk, özgün, çalış, güven.” [1.6].

Adalet: Her şeyi ölçülü yapmak, hak sahibine hak ettiğini vermek, davranış ve hükmünde doğru olmak demektir. Hak ve adaletin gözetilmediği toplumlarda huzur ve güven duygusundan söz edilemez [1.7]. Ömer Hayyam “Adalet, kâinatın ruhudur.” derken adaleti, canlılarda hayatın devamını sağlayan ruha benzetmiştir.

OKUMA PARÇASI

HÜRRİYET ÂŞIĞI KÜRŞAD

“Göktürk Devleti yıkılmış; ülkeli kavim ülkesiz, hakanlı kavim hakansız kalmış, Türk’ün bey olacak oğulları köle, hatun olacak kızları cariye olmuştur. Çünkü milletin başına yeteneksiz kişiler geçmiş; çünkü millet töresini terk etmiş, vefalı şehir Ötükeni terk ettiğinden beri kanı oluk gibi akmış; çünkü Çin’in hilelerine ve tatlı sözlerine kanmıştır. Yoksa gök delinmedikçe ve yer yarılmadıkça onu kim mağlup edebilirdi?! Silkinip özüne dönmek tek çaredir.” Zira izzetle ölümü zilletle hayata tercih etmeyenler asla büyük millet olamazlar. Yolluğ Tegin’in Bilge Kağan taşına kazıdığı bu satırlar, Türklerin vatan sevgisini destansı bir anlatımla ortaya koyduğu gibi güçlü bir özeleştiride içermektedir.

Esaret, bağımsızlığa tutkun karakterine ağır gelir Türkler’in, isyanların ardı arkası kesilmez. Ancak her seferinde kanlı bir şekilde bastırılır. Derken Aşina soyundan bir yiğit öne düşer: Göktürk hükümdarlarından Ye-hu’nun (Yi-hu) oğlu Kürşad, kendisi ile birlikte kırk yiğitten oluşan “Gök yeleli bozkurtlar”ın Çin’e karşı vereceği bu bağımsızlık mücadelesine zarar vermemek için taht hakkından feragat eder.

Plana göre tebdil-i kıyafet gezen Çin İmparatoru kaçırılacak, Türk asilzadeleri ile takas edilerek bağımsızlık temin edilecektir. Fakat evdeki hesap çarşıya uymaz. Havanın yağmurlu olması sebebiyle imparator sarayında kalınca, planın duyulacağı endişesiyle Çin sarayını basmaya karar verirler. Bilmem ki çılgınlığın başka bir tarafı var mıdır?

Usta silahşördür kırk yiğit, ama ne çare Çinliler derya gibidir. Kırıldıkça çoğalırlar ve dalga dalga yığılırlar kırk kurdun üstüne. İmparatora ulaşmak mümkün olmayınca atlanıp çekilir Kürşad ve adamları. Bu amansız takip Wei (Vey) Irmağı kıyısında son bulur. Kendilerini kuşatan Çin ordusu ile aralarında çetin bir cenk olur. Kırk hürriyet aşığı, kırk destan yazarlar o gün. Her yiğidin arzu ettiği bir ölüm olur onların. Hikâyeleri hala dillerdedir (639).

Yaktıkları meş’ale ise sönmez. Ni-şu-fu (Nişufu) ve Fu-nien (Funiyen) adlı Göktürk teginleri bedellerini hayatlarıyla ödedikleri bağımsızlık mücadelesinde nöbeti bir başka soylu yiğite devrederler (679-680). Hürriyet rüyası işte bu prensin, Kutluk Kağan’ın eliyle hakikat olur [1.5].

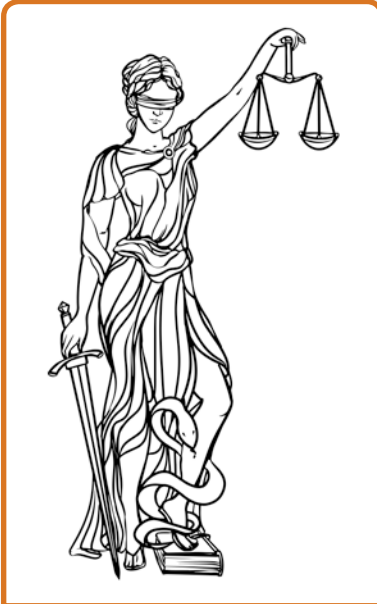

Görsel 1.7: Hürriyet âşığı Kürşad (Temsilî)

Adalet, toplumların huzur ve güven içerisinde devamını sağlayan çok önemli bir unsurdur. İçerisinde huzurun ve güvenin olmadığı toplumlarda bütün düzen bozulur. Bu bozulma toplumu sadece manevi yönden değil adli, idari ve ekonomi gibi pek çok yönden de çöküşe sürükler. Düzenin ve istikrarın olmadığı, adaletsizliğin baş gösterdiği toplumlar olumsuzluk zincirleri ile bağlanır ve sonunda yok olur.

“Adalet, insanlığın bitmeyen özlemi, ancak neredeyse var olduğundan beri de tartıştığı bir kavramdır. Adalet, ‘adl’ kökünden gelip müstakim, doğru, dürüst, düz, müsavi, dengeli gibi anlamlara sahiptir. İlk zamanlardan bu yana değişik adalet belirlemeleri yapılmıştır. Aslında, adaletin tüm bunların bileşke-

si ve tümünün ifade ettiği ruh olduğunu söyleyebiliriz. Adalet, hukukun amacı ve onu ayakta tutan ruhudur. Themis (Temis), adaletin sembolü olarak gösterilmiştir. Adalet Tanrıçası Themis, bir elinde terazi, diğer elinde kılıç tutan, gözü bandajlı bir kadın olarak simgelenmiştir. Bu görünüm içinde, terazi ile suçu ve kusuru hassas bir şekilde belirleme; kılıç ile suçluyu ve kusurluyu cezalandırma ve bunları yaparken de gözü örtülü olduğu için kişisel etkilerden uzak kalma anlatılmak istenmiştir.” [1.8].

Görsel 1.8: Adalet Tanrıçası Themis heykeli (Temsili)

“İyi olmak kolaydır, zor olan adil olmaktır.”

Victor Hugo (Viktor Hügo)

UYGULAMA FAALİYETİ 1

Amaç	Toplumsal düzen kurallarının önemini açıklayan, bilgilendirici broşür hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Öz Değerlendirme Formu

Broşürü hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz.

- Kitaptaki toplumsal düzen kuralları konusunu inceleyiniz.
- Broşür için A4 kâğıdının iki yüzünü de kullanınız.
- Broşür metinlerinin yazı boyutunu 12 punto, yazı tipini Times New Roman (Tayms Niv Roman), satır aralığını 1,5 satır olacak şekilde düzenleyiniz.
- Broşürde yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. en az dört farklı materyal kullanınız.
- Broşürde her bir toplumsal düzen kuralının sosyal hayattaki önemini anlatan bir örnek yazınız.
- Süreci öğretmeninizle takip ediniz.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki öz değerlendirme formunda yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Çok Az”, “Kısmen” ve “Tamamen” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU			
Öğrencinin Adı Soyadı: Numarası: Sınıfı:			
Aşağıda verilen ifadeler, toplumsal düzen kuralları broşürü hazırlama konusunda kendi duygu ve düşüncelerinizi fark etmeniz için hazırlanmıştır. İlgili ifadeler size uygun değilse “Çok Az”ı, biraz uygunsa “Kısmen”i, çok uygunsa “Tamamen”i (X) işaretiyle işaretleyiniz. Tüm ifadeleri işaretlemeyi unutmayınız.			
Değerlendirilecek İfadeler	Dereceler		
	Çok Az (1)	Kısmen (2)	Tamamen (3)
1. Önce konuyla ilgili bir ön hazırlık yaptım.			
2. Bu tür bir çalışma yapmaktan mutluluk duydum.			
3. Kuralların toplum hayatında ne kadar önemli olduğunu fark ettim.			
4. Broşürü ilgi ve istekle hazırladım.			
5. Broşür bittiğinde yeni ve önemli bilgiler edindim.			
6. Broşürü yazım kurallarına uyarak yazmaya çalıştım.			
7. Broşürde en az dört farklı materyal kullandım.			
8. Broşürde toplumsal düzen kurallarının tümüne örnekleriyle yer verdim.			
9. Broşürü istenen sürede tamamladım.			

Değerlendirme sonunda “Çok Az” cevaplarınızı bir kez daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz.

1.1.4.2. Hukuk Devleti

İnsanoğlu var olduğundan beri barınmak, beslenmek ve daha iyi şartlarda yaşayabilmek için çaba harcamıştır. Zamanla gelişen hayat şartları ekonomik ve sosyal yönden birtakım değişimleri de beraberinde getirmiştir. Değişen ekonomik etkinlikler insanlar arasındaki ilişkileri de etkilemiş ve bu ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. İnsanlar mülkiyet edinme ve bunu koruma çabası içerisine girmeye başlamışlardır. İnsanoğlunun sahip olduğu aileyi ve maddi manevi değerlerini koruma girişimi, toplumsal bir düzenin ve bu düzeni sağlayan kuralların varlığını zorunlu kılmıştır. Toplumsal düzenin sağlanmasında etkili organ olan devlet, herkes tarafından uyulması zorunlu olan birtakım hukuk kuralları koyarak bu düzeni korumaya çalışmıştır. Vatandaşlarının haklarını, hukuki güvenliklerini, eylem ve işlemlerini hukuk kurallarıyla düzenleyen bu devletlere **hukuk devleti** denir.

Anayasamızın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olduğu belirtilmektedir. “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” (Anayasa, md. 2).

SIRA SİZDE

Hukuk devletinin varlığı kişilere, toplumsal hayata ne gibi katkılar sağlar? Örnekler vererek tartışınız.

Tablo 1.1: Hukuk Devletinin Şartları

HUKUK DEVLETİNİN ŞARTLARI

Yasama Organının Hukuka Bağlılığı	Yürütme Organının Hukuka Bağlılığı	Yargı Organının Hukuka Bağlılığı
“Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindir. Bu yetki devredilemez.” (Anayasa, md. 7). Anayasamızın 11. maddesinden anlaşılacağı gibi yasama organı Anayasa’ya aykırı işlem yapamaz. Yasama organının yapmış olduğu kanunlar Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir.	“Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” (Anayasa, md. 8). Anayasamızın 11. maddesi yürütme organının Anayasa’ya bağlılığını ifade etmektedir. Yürütme organı görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken Anayasa’ya aykırı hareket edemez. Anayasamızın bu maddesinde de yürütme organının kanunlara ve Anayasa’ya bağlı olduğu anlaşılmaktadır.	“Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” (Anayasa, md. 9). Yargı organının Anayasa’ya bağlılığı Anayasamızın 11. maddesinde ifade edilmiştir. Hukuk devletinin gereklerinden biri de yargının bağımsız ve tarafsız olmasıdır. “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” (Anayasa, md. 138).
“Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” (Anayasa, md. 11). Anayasamızın bu maddesi devletin üç temel organın da hukuki bir denetime tabi olduğunu göstermektedir.		

1.2. HUKUK KURALLARI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Devlet, kuralları neden koyar ve bu kuralların uygulanmasını nasıl sağlar? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Kavramlar: Hukuk, norm

Toplumsal yaşam insanların bir arada bulunmasını gerekli kılar. İnsanlar, bu yaşam içinde birbirleri ile sürekli etkileşim hâlinindedir. İnsanlar, doğal çevrenin ve koşulların getirdiği zorluklarla mücadele etmek, güven içinde yaşayabilmek için birtakım kurallara ihtiyaç duyarlar. Aksi takdirde ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve düzenin korunması mümkün değildir. Toplum hayatını düzenleyen ve devlet otoritesi tarafından konulan bu kurallara **hukuk kuralları** denir. Hukuk kurallarının yaptırımı maddidir. Yani uyulması zorunlu olan, kamu gücü ile desteklenmiş kurallardır. Hukuk kurallarının varlığı hukukun varlığı ile mümkündür.

Hukuk, toplumda kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve devlet gücüyle kendisine uygulanması, yaptırımı bağlanmış kurallar bütünüdür [1.3]. Hukuk sözcüğü, kullanım alanlarına göre karşımıza farklı anlam ve içeriklerde çıkabilmektedir. Hukukun çeşitli anlamlarından Tablo 1.2’de bahsedilmiştir.

Tablo 1.2: Hukukun Anlamları

HUKUKUN ÇEŞİTLİ ANLAMLARI			
Pozitif Hukuk	Mevzu Hukuk	Tabii Hukuk (İdeal Hukuk, Doğal Hukuk)	Tarihî Hukuk
Bir ülkede belli bir zamanda yürürlükte bulunan yazılı ve yazısız hukuk kurallarının tümüdür. Pozitif hukukun kapsamına yazılı hukuk ile örf ve âdet hukuku ve hâkimin yarattığı hukukta girer.	Hukuk kuralı yapma gücüne sahip olan devlet organı tarafından yapılmış hukuktur. Mevzu hukuku yazılı hukuk kuralları oluşturduğu için yazılı hukuk kurallarına mevzuatta denir [1.9].	Belli bir zamanda ve belli bir ülkede, gereksinimleri ve insan duygularını en iyi tatmin eden hukuk. Bu anlayışta olanlara göre hukuk zaten doğada ve insan tabiatında vardır, önemli olan onu bulup çıkarmaktır [1.3].	Yürürlükten kalkmış olan hukuktur.

1.2.1. Hukuk Kurallarının Özellikleri ve Çeşitleri

Kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen birtakım toplumsal kurallar vardır. Bu kurallara uyulmadığı takdirde bazılarında toplumdaki bireyler tarafından ayıplanma, dışlanma, saygısız ve görgüsüz sayılma gibi yaptırımlar uygulanır. Bazılarında ise devlet tarafından düzenlenen yaptırımlar uygulanır. Devlet tarafından toplumsal düzeni sağlamak amacıyla konulan hukuk kuralları birtakım özelliklere sahiptir. Hukuk kurallarının temel özelliklerinden Tablo 1.3'te bahsedilmiştir [1.8].

Tablo 1.3: Hukuk Kurallarının Özellikleri

HUKUK KURALLARININ ÖZELLİKLERİ
Hukuk Kuralları Soyuttur: Hukuk kuralları somut ve tek bir olay için değil, aynı nitelikteki bütün toplumsal olaylar için konulur ve uygulanır.
Hukuk Kuralları Geneldir: Hukuk kuralları, aynı şartlar altında bulunan bütün kişilere uygulanır.
Hukuk Kuralları Objektiftir: Hukuk kuralları, kişisel durumları konu almaz. Bu kurallar objektif niteliktedir.
Hukuk Kuralları Sürekli: Hukuk kuralları, uygulamada kaldığı süre içinde, kapsamına giren olaylara uygulanmak için konulur.
Hukuk Kuralları Bağlayıcıdır: Hukuk kuralları, herkes için bağlayıcı niteliktedir.

1.2.1.1. Hukuk Kurallarının Çeşitleri

Bazı hukuk kurallarının mutlaka uygulanması gerekirken, bazılarının aksi kararlaştırılmadığı takdirde uygulanması gerekir. Hukuk kuralları uygulanma nitelikleri bakımından dört grupta toplanmaktadır [1.10]. Bunlar; emredici hukuk kuralları, tamamlayıcı hukuk kuralları, yorumlayıcı hukuk kuralları ve tanımlayıcı hukuk kurallarıdır.

a) Emredici Hukuk Kuralları: Uyulması zorunlu olan kurallardır. Bu hukuk kurallarına herkesin uyması zorunludur. Kişilerin bu kuralları değiştirmeleri söz konusu değildir [1.3]. Örneğin Medeni Kanun'un 125. maddesinde yer alan "Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez." ifadesi emredici niteliktedir. Bu durumda bu maddenin aksine bir işlem yapılamaz.

Bir hukuk kuralına uyulmaması durumunda yaptırım öngörülmüşse, bu hukuk kuralı da emredicidir [1.2]. Örneğin "Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır." (Türk Ceza Kanunu, md. 81/1).

b) Tamamlayıcı Hukuk Kuralları: Tamamlayıcı hukuk kurallarına **yedek, düzenleyici hukuk kuralları** da denilmektedir. Bu kurallar aksi kararlaştırılabilen, aksi kararlaştırılmadığında kullanılabilen kurallardır. Diğer bir ifade ile aralarında hukuki ilişki bulunan tarafların kendi düzenlemelerini yapabilmeleri için hukukta boşluk bırakılan kısımdır.

Görsel 1.9: Borç ilişkisi

Tamamlayıcı hukuk kuralları en fazla borçlar hukukunda görülür. Örneğin Borçlar Kanunu (md. 89) “Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir.” der. Yani taraflar borcun ifa yerini sözleşme ile serbestçe belirleyebilirler. Ancak taraflar sözleşmede borcun ifa yerini belirtmemişlerse ve daha sonra borcun ifa edileceği yer konusunda anlaşamamışlarsa borcun türüne göre kanunda borcun ifa yerleri belirtilmiştir. Sözleşmedeki eksiklik kanundaki bu yedek hükümlerle tamamlanır.

c) Yorumlayıcı Hukuk Kuralları: Tarafların kurmuş oldukları hukuki ilişkilerde ve yapmış oldukları işlemlerde kullanılan ifadelerin anlamları hakkında belirsizliğe düşmeleri durumunda kanunda bu durumu açıklayan hükümlerdir. Bu kurallar taraflarca düzenlenmiş ancak yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Örneğin “Borcun ifası için bir ayın başlangıcı veya sonu belirlenmişse, bundan ayın birinci ve sonuncu günü; ayın ortası belirlenmişse, bundan da ayın on beşinci günü anlaşılır. Borcun ifası için gün belirtilmek-sizin sadece ay belirlenmişse, bundan o ayın son günü anlaşılır.” (Borçlar Kanunu, md. 91). Borçlar Kanunu tarafların belirsizliğe düştüğü durumu bu madde de yer alan yedek hükümlerle açıklığa kavuşturmuş olur.

Görsel 1.10: Yorumlayıcı hukuk kuralları

ç) Tanımlayıcı Hukuk Kuralları: Tanımlayıcı hukuk kuralları, bir hukuki kavram veya kurumun anlamını belirten kurallardır [1.11]. Örneğin Medeni Kanun’un 11. maddesi “Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir.” diyerek yerleşim yerini tanımlamıştır. Yine Medeni Kanun’un 118. maddesi nişanlanmayı, Borçlar Kanunu’nun 182. maddesi satımı tanımlamaktadır.

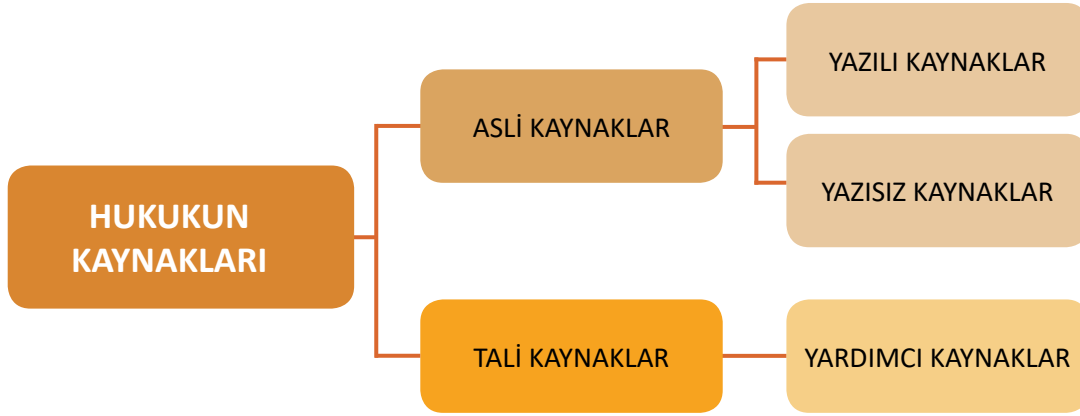

SIRA SİZDE

Hukuk kurallarından “yetki verici” ve “ilga edici” hukuk kurallarını araştırınız. Uygulamada yer almış örneklerinden bahsediniz.

1.2.2. Hukukun Kaynakları

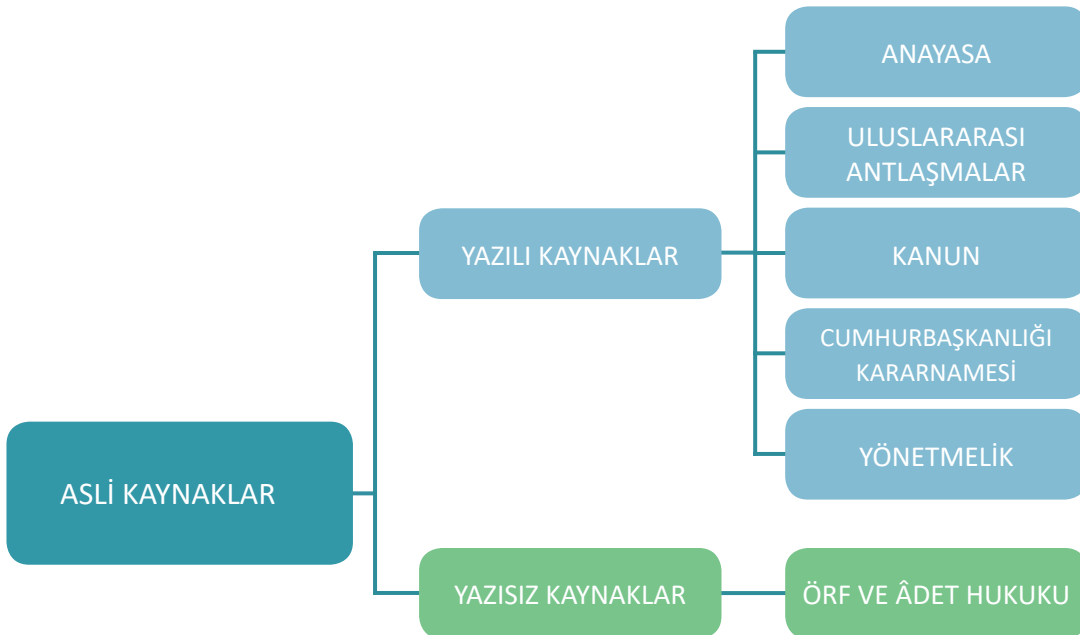
Kaynak “Bir şeyin çıktığı yer, menşe.” olarak tanımlanmaktadır. O hâlde hukukun kaynağı, hukukun dayandığı, çıktığı yerdir. Hukuk toplumsal düzeni sağlamaya yönelik düzenlemeler yaparken bu kaynaklara başvurur. Bu kaynakların bir kısmı devlet eliyle yasa koyucular tarafından oluşturulur (*yazılı kaynaklar*), bir kısmı toplumsal yaşam içerisinde yıllar süren birikimlere dayanılarak oluşturulur (*yazısız kaynaklar*) ve diğer bir kısmı da hukuk bilginlerinin ve hukuk uygulayıcılarının süreç içinde sorunlara geliştirdikleri görüş ve kanaatlerinden (*yardımcı kaynaklar*) oluşur. Temelde ise hukukun kaynakları, *asli kaynaklar* ve *tali kaynaklar* olarak ikiye ayrılır. Hukukun kaynakları Şekil 1.2’de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: Hukukun kaynakları

1.2.2.1. Asli Kaynaklar

Hukukun uygulanmasında asli, öncelikli, ilk başvurulacak kaynaklardır. Asli kaynaklar, hâkimin somut bir uyuşmazlığı çözümlerken dayandığı kaynaklardır [1.2]. Asli kaynaklar, *yazılı kaynaklar* ve *yazısız kaynaklar* olarak ikiye ayrılmaktadır. Asli kaynaklar Şekil 1.3’te gösterilmiştir.

Şekil 1.3: Hukukun asli kaynakları

a) Yazılı Kaynaklar: Hukuk kurallarının yetkili organlar tarafından yapılan ve yazılı bir şekle getirilerek uygulamaya konulan kısmına **yazılı kaynaklar** denir. Bunlar; anayasa, uluslararası antlaşma, kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve yönetmeliktir. Yetkili merci tarafından konulan ve hâlen yürürlükte olan yazılı kaynakların tümüne birden **mevzuat** denilmektedir.

Şekil 1.4: Normlar hiyerarşisi

Yazılı kaynaklar arasında hiyerarşi (ast üst ilişkisi) bulunmaktadır. Buna **normlar hiyerarşisi** denir. Bu hiyerarşi hukukun yazılı kaynakları arasındaki derece ve kuvveti ifade etmede kullanılır. Piramidin en üstünde yer alan anayasa ülkenin temel hukuki dayanağını oluşturur. Kuvvet olarak diğer yazılı kaynaklardan üsttedir. Anayasamız bu durumu “Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü” başlığının yer aldığı 11. madde ile “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” şeklinde düzenlemiştir.

Diğer yazılı kaynaklar da anayasaya aykırı olamaz. Diğer bir ifade ile alt basamakta yer alan normlar üst basamakta yer alan normlar ile çelişemez. Herhangi bir uyumsuzluk durumunda üst basamakta yer alan normun dediği uygulanır. Örneğin benzer konulara ilişkin maddeler hem Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde hem de kanunlarda yer alıyor ve bu maddeler birbiriyle çelişiyorsa burada daha üstte yer alan kanunların düzenlediği şekil geçerli kabul edilir.

Anayasa: Anayasa, devletin temel yapısını, yönetim biçimini, devletin temel organlarını, bunların birbirleri ile ilişkilerini, kişilerin devlete karşı, devletin kişilere karşı olan hak ve görevlerini düzenleyen en üst yasadır [1.3]. Anayasa, temel kanundur. Yani anayasa diğer hukuk kurallarının üstündedir ve yapılacak hukuk kuralları anayasaya uygun olmalıdır. Anayasamızın 11. maddesinde anayasanın üstünlüğü açıkça ifade edilmiştir. “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” (Anayasa, md. 11).

Anayasaların farklı şekillerde ortaya çıkması mümkündür. Toplumsal düzeni ifade eden anayasal normların ilk çıkışı bir kurucu irade ile mümkün olur [1.1]. Yeni bir devletin kuruluşunda ya da bir devletin bölünmesi veya bir darbe hâlinde hiçbir hukuk kuralı ile bağlı olmaksızın anayasa yapan güç, **asli kurucu erk** olarak adlandırılır. Yürürlükteki bir anayasada daha sonra anayasada ön görülen yönetime uygun olarak kısmi ya da bütün olarak değişiklik yapan güce ise **tali kurucu erk** denir [1.2].

BİLGİ KUTUSU

Norm: Kurallaşmış ilke; yasa; kanun; mevzuat hükmü; yasal durum; yerleşmiş kural; kural; nizam; hukuk emri; standart [1.3].

Sert Anayasa: Değiştirilmesi diğer yasalara oranla zor birtakım koşullara bağlı anayasadır [1.3].

Yumuşak Anayasa: Değiştirilmesi diğer yasalardan farksız anayasadır [1.3].

Uluslararası Antlaşmalar: Uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukukun kendilerine yetki tanıdığı kişiler arasında uluslararası hukuka uygun bir şekilde hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da sona erdiren yazılı kaynaklardır [1.1].

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hüküm içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." (Anayasa, md. 90).

Görsel 1.11: Uluslararası antlaşmalar

"Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır." (Anayasa, md. 90/1). "Uygun bulma kanunun verdiği yetkiyle Cumhurbaşkanı milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar." (Anayasa, md. 104).

"Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur." (Anayasa, md. 90).

"Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz." (Anayasa, md. 90).

Görsel 1.12: Yasama organı, TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)

Kanunlar: Yasama organı tarafından yazılı olarak ve bu ad altında çıkartılan genel, sürekli ve soyut hukuk kuralıdır [1.3]. Kanunlar yasama organı tarafından yapılır. Yasama organı, Türkiye Büyük Millet Meclisidir. "Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir." (Anayasa, md. 88/1) Kanunlar, cumhurbaşkanı tarafından on beş gün içinde Resmî Gazete'de yayımlanır. Kanunlar, Anayasa'nın yargısal denetimine tabidir. Bu denetim Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi: Anayasa’da 2017 yılında yapılan değişiklikle cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne ilişkin hükümler Anayasa’nın 104. maddesinde düzenlenmiştir. Olağanüstü hâl döneminde de cumhurbaşkanının kararname çıkarabileceği Anayasa’nın 119. maddesinde düzenlenmiştir.

Yürütme organının güçlendirilmesi için yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme organına Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır. Bu yetki, cumhurbaşkanının kaynağını doğrudan Anayasadan aldığı yetki ile yürütmeye ilişkin konularda çıkarabildiği ve normlar hiyerarşisinde olağan dönemlerde kanunların altında, olağanüstü dönemlerde ise kanunlarla aynı düzeyde tesis ettiği işlemlerdir [1.12].

Yönetmelik: Eski adı *talimatname* olan yönetmelikler, kanunların ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere çıkarılır. Anayasamızın 124. maddesine göre “Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.” Hangi yönetmeliğin Resmî Gazete’de yayımlanacağı kanunda belirtilir.

Yönetmeliklerin kanuna aykırı olduğu iddiasıyla yargıya başvurulabilir. Yönetmeliklerin yargısal denetimi, idari yargı makamı olan Danıştay ve idare mahkemelerince incelenir ve karara bağlanır.

b) Yazısız Kaynaklar: Yazısız kaynaklar, sosyal etkileşimler sonucu ve kültürel aktarımlar yoluyla zamanla meydana gelir. Bu kaynaklar, her sosyokültürel yapı içinde farklı etkileşimler sonucu farklı şekillerde gelişir. İnsan topluluklarında zamanla meydana gelen ve süreklilik gösteren kalıplaşmış bu yapılar; *örf, âdet, gelenek, görenek* olarak adlandırılır. Sosyal düzen içinde oluşan örf ve âdetler toplumun önemli kültürel unsurlarıdır. Bu özellikleri ile insanların duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına yansır. Toplumu oluşturan bireyler bu yapılar sayesinde birliktelik ve aitlik hissi geliştirirler. Bu denli önemli olan örf ve âdetler hukukun yazısız kaynaklarını oluşturur.

Örf ve âdet, topluluk içerisinde kök salmış olup uyulması zorunlu geleneklerdir [1.3]. Örf ve âdet hukuku yetkili organlar tarafından yapılmış kurallardır. Bu kurallarda zamanla oluşmuş ve gelenek hâline gelmiş kurallardır. Örneğin birbirlerini tanıyan kişilerin karşılaştıklarında selamlaşmaları, askere gidenlere kına gecesi merasimi düzenlenmesi, cenazelerden sonra yemek ikram edilmesi, başsağlığında bulunulması, nişan ve düğün törenlerinde takı takılması, bayramlarda büyüklerin ellerinin öpülmesi gibi durumlar örf ve âdetlerden doğmuş ve yerleşmiş uygulamalardır.

Görsel 1.13: Düğün merasimi

Uzun süreden beri uygulanan ve toplumda kabul gören bu kurallarda yazılı bir metin değildir. Ancak yazılı olmamasına rağmen kanunlarda kendisine yer bulmuştur. Bir olay konusunda kanunun ilgili maddesinde bir boşluk söz konusu ise hâkimler takdir yetkilerine bağlı olarak o boşluğu örf ve âdet hukukunu göz önünde bulundurarak doldurabilirler. Bu durum kanunun izin verdiği ölçüde yapılabilir. Örf ve âdet, hukukun tüm alanlarına kaynaklık etmez. Örf ve âdet hukukuna en çok Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu gibi özel hukuk dallarında başvurulmaktadır.

Bir geleneğin örf ve âdet hukuku durumuna gelebilmesi için bazı koşulların bulunması gerekir. Bu koşullar; süreklilik, uyulması gerektiği yolunda genel inanç, devlet desteğidir [1.3].

BİLGİ KUTUSU

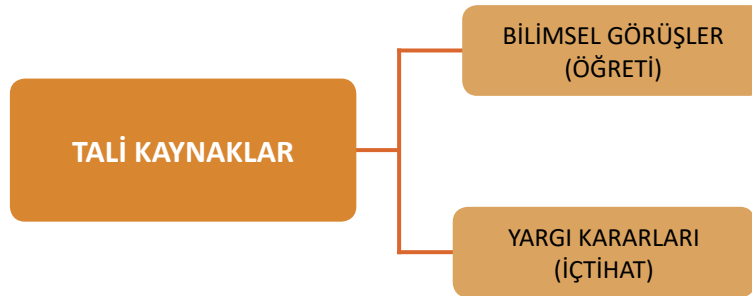
Süreklilik: Devamlılığı, uzun süreden beri tekrarlıyor olmasıdır. İlk defa kim tarafından oluşturulduğu belli olmayan ancak yıllardır kullanılarak kabul görmüş olan geleneklerin hukuk kuralı hâline gelmesidir.

Genel inanç: Toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmesi demektir. Toplumda çoğunluğun bu kurallara vicdanen uyma zorunluluğu hissetmesidir.

Devlet Desteği: Örf ve âdetin bir hukuk kuralı olabilmesinin en önemli şartı bu kuralın devlet tarafından da desteklenmesidir. Örneğin “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.” (Medeni Kanun, md. 1).

1.2.2.2. Tali Kaynaklar

Tali kaynaklar yani ikinci derece kaynaklardır. Hâkimin uyuşmazlıkların çözülmesinde ilk olarak esas alması gereken asli kaynaklardır. Tali kaynakların bağlayıcılığı yoktur. Medeni Kanun’a göre “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.” Hâkim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır. Yani hâkim isterse yardımcı kaynaklardan da yararlanabilir. Ancak asıl bağlayıcı olan *yazılı ve yazısız kaynaklardır*. Tali kaynaklar Şekil 1.5’te gösterilmiştir.

Şekil 1.5: Hukukun tali kaynakları

a) Bilimsel Görüşler (Doktrin-Öğreti): Bilimsel görüşler, hukukla uğraşan bilim insanlarının hukuki meseleler ve yürürlükteki hukuki metinlerin anlaşılması hakkında açıklamış oldukları bilimsel görüş ve kanaatlerini ifade eder [1.1]. Hukuk bilginleri üzerinde çalıştıkları hukuki konuları derinlemesine ele alıp bilimsel çalışma metodları doğrultusunda görüş ve kanaat geliştirirler. Böylece hukuk kurallarını günün gerektirdiği koşullara göre değerlendirip yorumlamaya çalışırlar. Bu nedenle hâkimler ve kanun koyucular zaman zaman hukuk bilginlerinin görüşlerine başvurabilirler.

Hâkimler görmekte oldukları davalarda anlaşmazlıkları çözümlerken, kanun koyucular yeni bir kanun yaparken bu kaynaklara mutlaka başvurmak zorunda değillerdir. Ancak dilerlerse başvurabilirler.

b) Yargı Kararları (İçtihatlar): Mahkemelerin vermiş olduğu kararlar, hâkimlerin bir uyuşmazlığın çözümlenmesinde başvurabileceği yardımcı kaynaklardır. Yargı kararları bağlayıcı değildir. Hâkim hukuki bir sorunun çözümünde asli kaynaklara başvurduğunda sorunu çözemezse benzer konularda daha önce verilmiş yargı kararlarından yararlanabilir.

İçtihadî Birleştirme Kararı: Bir yüksek mahkemenin (örneğin Yargıtayın) dairelerinden birinin yerleşmiş kararından dönmek istemesi, çeşitli dairelerin (genel kurulların veya dairelerle genel kurulların) birbirlerine aykırı karar vermesi, aynı dairenin benzer konuda çelişik kararlarının bulunması ve yasada belirtilen diğer nedenlerin varlığı hâlinde içtihatlar birleştirilir [1.3]. Bir konuda daha önce verilmiş içtihadî birleştirme kararı var ise, hâkim o konuda içtihadî birleştirme kararına aykırı karar veremeyeceği gibi, kararını verirken o içtihadî birleştirme kararı doğrultusunda karar vermek zorundadır [1.1].

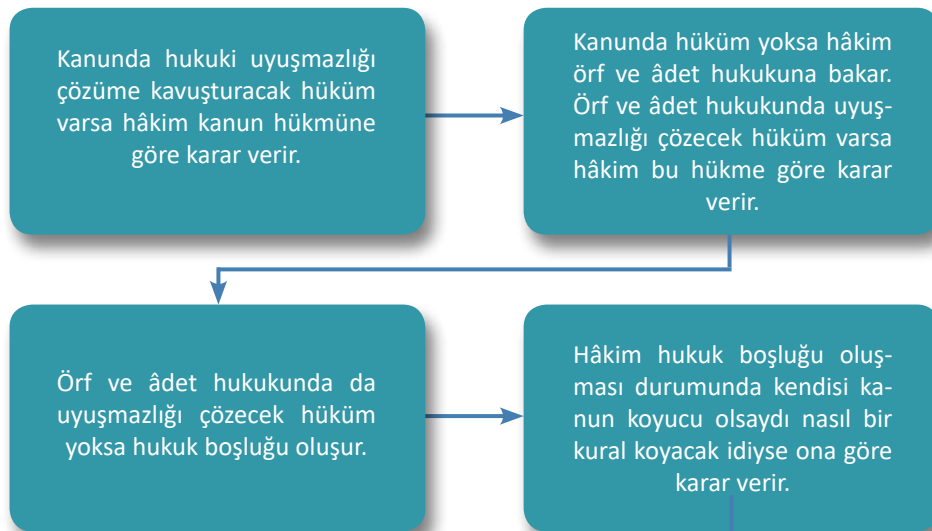
1.2.3. Hukuk Boşluğu

Ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmekle görevli olan hâkimler, bazen olaylar karşısında yazılı ve yazsız kaynaklarda uygulanacak bir kanun hükmü bulamazlar. Bu durumda *hukuk boşluğu* ve *kanun boşluğu* olmak üzere iki tür boşluk oluşur.

Bir kanunda, yasada ve örf âdet hukukunda hüküm bulunmamasına **hukuk boşluğu** denir. Yasada somut olaya uygulanacak hükmün eksik olması veya hiç bulunmamasına da **kanun boşluğu** denir. Yasaların tüm olayları önceden görmesi ve ona uygun hükümler getirmesi beklenemez, özellikle gelişen yaşam koşulları içinde, ortaya çıkan olaya uygulanacak hüküm bulunmayabilir [1.3]. Böyle bir durumda hâkim hukukta boşluk var deyip uyuşmazlığı çözmeme yoluna gidemez.

Hukukta oluşan hukuk boşluğu hakkında Türk Medeni Kanunu (md. 1) “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.” şeklinde açıklama getirmiştir.

Hukukta boşluk halinde hâkimin hukuk yaratması daha çok özel hukuk alanında mümkündür. Ceza hukuku ve vergi hukukunda kanunilik ilkesi geçerli olduğundan bu hukuk alanları hâkimin hukuk yaratmasına kapatılmıştır [1.13].

Şekil 1.6: Hukuk boşluğu

1.2.3.1. Hâkimin Takdir Yetkisi

Anayasamızda mahkemelerin bağımsızlığı (md. 138) “Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa-ya, kanuna, hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.” şeklinde düzenlenmiştir. Kanunun yeri geldiğinde takdir yetkisini kullanma hakkını tanıdığı hâkimlerin bu haklarını hukuka ve hakkaniyete göre kullanmalarına **hâkimin takdir yetkisi** denir.

Hâkimin takdir yetkisine hukukun pek çok alanında rastlanabilir. Örneğin medeni hukuk alanında boşanma davalarında çocukların velayet dağıtımı vb. konularda hâkim tarafların durumlarını ve o anki koşullarını değerlendirip takdirde bulunabilir. Benzer bir örnek ceza hukukunda da yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu'na (md. 142) göre "Kapkac suçunun cezası 5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası"dır. Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere kapkaç bir suçtur ve kanunlara göre bedeli bellidir. Ancak hâkim davayı görürken suçun işleniş şekli, koşulları, etrafa verdiği zarar, suçu işleyeninin durumu gibi unsurları göz önünde bulundurarak süreyi kanunlar çerçevesinde belirleyebilir.

SIRA SİZDE

"Hâkimin takdir yetkisi" ile "hâkimin hukuk yaratması" aynı mıdır? Sebeplerini düşünerek tartışınız.

1.2.4. Hukukun Dalları

Hukuk; bireyin, toplumun, devletin hareketini ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Zamanla karmaşıklaşan birey, toplum ve devlet ilişkisi birtakım düzenlemelerin varlığını gerekli kılmıştır. Roma hukuku bu anlamda yaptığı düzenlemelerle pek çok dünya ülkesine örnek olmuştur. Roma hukuk sisteminin ülkemizin hukuk bilginleri ve kanun koyucuları da yararlanmışlardır. Zamanla geliştirilen ve bugünkü temelleri oluşan hukuk; *kamu hukuku*, *özel hukuk* ve *karma hukuk* olmak üzere üç dala ayrılmaktadır.

Görsel 1.14: Romalı hukuk adamı Cicero (Çiçero), MÖ 106-43

Tablo 1.4: Hukukun Dalları

HUKUKUN DALLARI		
Kamu Hukuku Dalları	Özel Hukuk Dalları	Karma Hukuk Dalları
- Anayasa hukuku - İdare hukuku - Ceza hukuku - Yargılama hukuku - Vergi hukuku - Devletler genel hukuku	- Medeni hukuk -Kişiler hukuku -Aile hukuku -Miras hukuku -Eşya hukuku - Borçlar hukuku - Ticaret hukuku - Devletler özel hukuku	- Fikir ve sanat eserleri hukuku - Hava hukuku - Bankacılık hukuku - Toprak hukuku - Çevre hukuku
Dikkat: İş hukuku, icra iflas hukuku, sosyal güvenlik hukuku hem kamu hukuku hem de özel hukuk niteliği taşımaktadır.		

1.2.4.1. Kamu Hukuku

Kamu hukuku, bir devlet ile başka bir devlet ya da devlet ile kişi arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Taraflardan en az birinin devlet olması sebebiyle taraflar arasında eşitlik söz konusu değildir. Çünkü devlet hukuki ilişkide kamu gücünü kullanır ve üstün güç durumundadır. Bu nedenle kamu hukukunda taraflar arasında *eşitlik* ve *irade serbestisi* yoktur. Örneğin kazancı üzerinden vergi vermesi gereken bireyin vergisini vermemesi, kişinin hareketlerinden rahatsız olduğu birinin canına veya malına zarar vermesi, bir devletin uçağının başka bir devletin hava sahasında izinsiz uçuş yapması gibi durumlar kamu hukukunda çözümlenmesi gereken konulardır.

1.2.4.2. Özel Hukuk

Özel hukuk, kişi-kişi gibi eşit haklı eşit yetkili taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Özel hukuk alanında taraflar arasında *eşitlik* ve *irade serbestisi* vardır. Örneğin ana baba ile çocuklar arasındaki hukuki bağ (soy bağı), mirasçıların belirlenmesi ve miras dağıtımı, bireyler arasındaki borç ilişkileri ve bunlardan doğan anlaşmazlıklar, bir devletin vatandaşı ile başka bir devletin vatandaşı arasındaki özel hukuki meseleler (bir Türk ile bir Alman'ın evlilikleri ve boşanmaları gibi), ticarethane, fabrika ve ticari şekilde işletilen diğer müesseseleri ilgilendiren hukuki durumlar özel hukuk alanında çözümlenmesi gereken konulardır.

1.2.4.3. Karma Hukuk

Karma hukuk, özel hukukun ve kamu hukukunun bazı özelliklerini bünyesinde barındıran, karma nitelik taşıyan hukuk dalıdır. Örneğin iş hukukunda işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde, toprak üzerindeki mülkiyet hakkının kullanımında, doğal çevrenin kullanılması ve korunmasına yönelik alınan tedbirlerde karma hukuk dalına başvurulur.

SIRA SİZDE

Çevrenizde olup biten olaylardan örnekler vererek hukukun dalları konusunda fikir alışverişinde bulununuz.

1.3. KİŞİ VE HAK KAVRAMI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

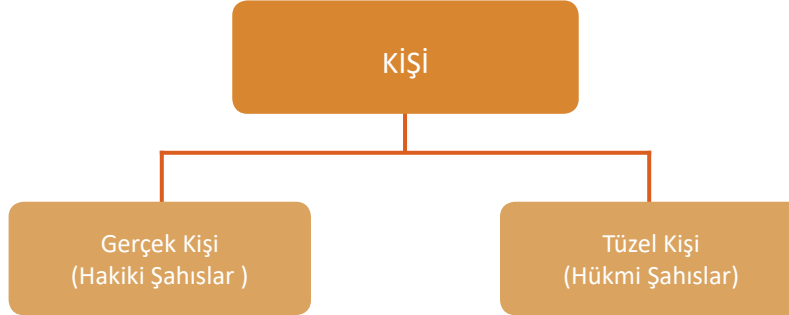
Size göre hak nedir? Sahip olduğunuz haklar konusunda ne düşünüyorsunuz, açıklayınız.

Kavramlar: Kişi, hak

Hukuk açısından en değerli varlık kişidir. Çünkü kişiler; akıl, fikir, düşünmek ve konuşmak, çalışıp kazanmak, yükselmek ve olgunlaşmaya gücü yetmek gibi birçok şerefli özellikle diğer canlılardan ayrılırlar [1.14]. Bu kadar değerli görülen kişilere, hukuk tarafından birtakım yetkiler tanınmıştır. Hukuk tarafından kişilere tanınan bu yetkilere ise **hak** denir.

1.3.1. Kişi Kavramı ve Türleri

Kişi, hukuk düzeni tarafından hak ve borç sahibi olabileceği kabul edilen varlıklardır. Başka bir ifade ile hak ehliyetine sahip varlıklardır. Kişilerin *gerçek kişiler (hakiki şahıslar)* ve *tüzel kişiler (hükmi şahıslar)* şeklinde iki çeşidi vardır [1.15; 1.3].

Şekil 1.7: Kişi türleri

1.3.1.1. Gerçek Kişi

Hukukta hak ehliyetine sahip varlıklara **kişi** denir. Hak ehliyetine sahip olma denilince de kuşkusuz akla ilk olarak insan gelir. Bir başka deyişle kişi denilince düşünülecek ilk varlık insandır. Tüm çağdaş hukuk sistemleri gerçek kişi olarak insanı ve tüm insanları kabul eder [1.15].

a) Gerçek Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi: Medeni Kanun'a (md. 28) göre "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamiyle doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer." Bu hükme göre Türk Hukukunda kişiliğin başlaması iki şartın gerçekleşmesine bağlıdır: tam doğum ve sağ doğum [1.15].

Görsel 1.15: Sağ ve tam doğum

Çocuğun sağ doğması demek, kısa bir süre için de olsa anadan bağımsız yaşamasıdır [1.15]. Tam doğumun varlığından söz edebilmek için ise doğumun tamamlanmış sayılması yani çocuğun anadan tamamen ayrılması, ana rahminin dışında bağımsız bir varlık kazanması gerekir [1.16]. Kişilik iki şekilde sona erer: ölüm ve gaiplik [1.15].

Ölüm, kişinin hayati fonksiyonlarının kullanılamayacak şekilde son bulmasıdır. Hukuksal açıdan ölümün ispatını kolaylaştırmak amacıyla karinelerden yararlanılır. **Karine** "Karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu." olarak tanımlanmaktadır. Medeni Kanun'da ölümün ispatı konusunda, ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesi olmak üzere iki tür karineden bahsedilir.

Gaiplik, Medeni Kanun'un 32. maddesinde "Ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş ya da kendisinden uzun bir süre haber alınamayan ve ölme olasılığı yüksek olan kişilerin, mahkeme kararı ile hukuki olarak kişiliğine son verilmesi." şeklinde açıklanmıştır. Bir kimsenin gaipliğine karar verilebilmesi için, ölüm tehlikesi içinde kaybolma ya da uzun süreden beri haber alınamama şartlarından birinin bulunması ve belirli sürelerin geçmesi gerekir [1.15].

SIRA SİZDE

Medeni Kanun'da bahsedilen "ölüm karinesi" ve "birlikte ölüm karinesi" kavramlarını araştırınız.

b) Gerçek Kişilerde Ehliyet: Kişilerin sahip oldukları hakları kullanabilmeleri, bir işi yapabilmeleri için birtakım yeterliliklere sahip olmaları gerekir. Bu yeterliliklere **ehliyet** denir. Medeni Kanun'da (md. 8-9-16) *hak ehliyeti* ve *fiil ehliyeti* olmak üzere iki ayrı ehliyet kavramı düzenlenmiştir.

Görsel 1.16: Hak ehliyeti

Hak Ehliyeti: Hukuk açısından haklara ve borçlara sahip olabilme gücüne **hak ehliyeti** denir [1.17]. Her insanın hak ehliyeti vardır. İnsanlar, hak ehliyetini sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder [1.3].

Medeni Kanun'a (md. 8) göre hak ehliyetinin *genellik* ve *eşitlik* olmak üzere iki temel ilkesi vardır. **Genellik**, her insanın hak ehliyetinin olmasını, **eşitlik** ise herkesin hiçbir ayırım yapılmadan eşit olarak hak ehliyetine sahip olmasını ifade eder.

Fiil Ehliyeti: Kişinin kendi fiiliyle hak sahibi olabilmesi ve borç altına girebilmesine **fiil ehliyeti** denir (Medeni Kanun, md. 9). Bu ehliyete kişiler doğuştan sahip olmadığı gibi, herkes de sahip değildir. Ancak kanunda belirtilen şartları gerçekleştiren kişiler fiil ehliyetine sahiptirler [1.15].

Medeni Kanun (md. 10) fiil ehliyetinin şartlarını; *ergin (reşit) olmak*, *ayırt etme gücüne sahip olmak (temyiz kudretine sahip olmak)* ve *kısıtlı (mahcur) olmamak* şeklinde 3'e ayırmaktadır.

OKUMA PARÇASI

Bütün ilerlemeler, insan düşüncesinin eseridir. Düşünceyi harekete geçirmek birinci işimiz olmalıdır. Bir kez ulus benliğine egemen olsun ve düşünebilsin yeter...

Başlangıçta hatalı düşünse de az zaman sonra bu hatayı düzeltebilir. Düşünce bir kez çalışmaya başladı mı, her şey yavaş yavaş düzene girer ve düzelir.

Düşüncenin özgür hareketi ise ancak kişinin düşündüğünü özgürce söylemek, yazmak ve verdiği karara göre her türlü girişimi yapabilmek özgürlüğüne sahip olmasıyla mümkündür.

Büyük olaylar düşüncelerde büyük devrimler yapar [1.18].

Mustafa Kemal ATATÜRK

Tablo 1.5: Fiil Ehliyetinin Şartları

FİİL EHLİYETİNİN ŞARTLARI		
Erginlik	Ayırt Etme Gücü	Kısıtlı (Mahcur) Olmamak
Türk Medeni Kanunu'na göre erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar. Normal koşulların dışında 18 yaşından küçükler de bazen ergin olarak kabul edilebilir. Bu duruma erken erginlik denir. Erken erginlik şu durumlarda olur: 1. Evlenme erginliği 2. Yasal erginlik (ergin kılınma) 15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir. Yargısal erginliğe karar verilmesi için bu durum küçüğün çıkarlarına uygun olmalıdır. Not: Yargısal erginlik kararını asliye hukuk mahkemesi verir.	Ayırt etme gücü, akla uygun biçimde davranma yeteneğidir. Ayırt etme gücü bulunmayanların, 18 yaşından küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur. Ayırt etme gücünü ortadan kaldıran hâller şunlardır: • Yaş küçüklüğü • Akıl hastalığı • Akıl zayıflığı • Sarhoşluk • Alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı	Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin fiil ehliyetine sahiptir. Kısıtlanma sebepleri şunlardır: • Akıl hastalığı ve akıl zayıflığı • Savurganlık • Alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı • Kötü yaşam tarzı • Kötü yönetim • Özgürlüğü bağlayıcı ceza Not: Yaşlılık, sakatlık, deneyimsizlik veya ağır hastalık gibi bir sebep yüzünden yardıma ihtiyaç duyan kişiler için istek üzerine kısıtlanma imkânı tanınmıştır (Medeni Kanun, md. 408). <i>Yaş küçüklüğü bir kısıtlanma sebebi değildir.</i>

SIRA SİZDE

1. Hak ehliyeti ve fiil ehliyeti arasındaki farkları araştırınız.
2. Herkes fiil ehliyetine sahip midir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Kişiler fiil ehliyetlerini kullanabilme durumlarına göre 4'e ayrılmıştır.

Tablo 1.6: Fiil Ehliyetleri

Tam Ehliyetliler	Her türlü işlem ve eyleminden sorumlu olan, 18 yaşını doldurmuş (ergin), kısıtlı olmayan ve ayırt etme gücüne sahip kişilerdir.
Sınırlı Ehliyetliler	Ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlı olmayan kişilerdir. Bu kişilere mahkeme tarafından yasal danışman tayin edilmiştir. Evli kişiler örnek olarak verilebilir.
Sınırlı Ehliyetsizler	Ayırt etme gücüne sahip, 18 yaşından küçük ve kısıtlıdır. Kanuni temsilcilerinin rızası olmadan tasarruflar bulunamazlar. Borç, alım satım, sözleşme örnek olarak verilebilir.
Tam Ehliyetsizler	Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerdir. Tam ehliyetsiz bir kimsenin yaptığı işlemler kesin hükümsüzdür. Fiil ehliyetleri ve dava ehliyetleri yoktur.

Görsel 1.17: Tüzel kişi

1.3.1.2. Tüzel Kişi

Toplum hayatının doğurduğu çeşitli gereksinimleri gidermek için, insanların güçlerini bir araya getirmeleri sonucunda tüzel kişiler doğmuşlardır. Daha önce bahsedildiği gibi kişi, hukuk için sadece insandan ibaret değildir. Onun yanında, toplum hayatının gereği olarak hukuk, belirli niteliklere sahip insan ya da mal topluluklarını da kişi olarak kabul eder [1.15].

Tüzel kişiler, toplumsal yaşamın gerekli kıldığı amaç birlikleridir [1.19]. Yani ken-

dilerine başlı başına kişilik tanınmış, belli bir amaca yönelmiş kişi ya da mal topluluklarına (değerlerine) **tüzel kişi (hükmi şahıs)** denir [1.15; 1.3]. Tüzel kişinin amacı hukuka ve genel ahlaka aykırı olamaz.

a) Tüzel Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi: Tüzel kişiler, tâbi oldukları hukuk kurallarına göre *kamu hukuku tüzel kişileri* ve *özel hukuk tüzel kişileri* şeklinde ikiye ayrılabilirler kamu hukuku tüzel kişileri, ya doğru-
dan doğruya bir kanunla ya da kanunun verdiği bir yetkiye dayanılarak kurulurlar. Özel hukuk tüzel kişileri, kişilerin iradeleriyle kurulur ve sona erdirilirler [1.17].

Medeni Kanun'a (md. 48-49) göre tüzel kişiler insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler. Kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar.

Anlaşıldığı üzere tüzel kişiler de aynen gerçek kişiler gibi hak ve fiil ehliyetine sahiplerdir. Hak ehliyetinin kazanılması için gerekli şart kişiliğin kazanılmasıdır. Tüzel kişilerde fiil ehliyeti ise kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla kazanılır [1.17].

Medeni Kanun'a göre tüzel kişiliğin sona erme sebepleri tüzel kişilik çeşitlerine göre farklılık göstermektedir [1.15; 1.17]. Tüzel kişiliği sona erdiren 3 farklı sebep vardır ve bu sebepler şunlardır:

- Tüzel kişiliğin kanunda belirtilen sebeplerin gerçekleşmesi hâlinde, *kendiliğinden sona ermesi (infisah)*
- Tüzel kişiliğin kanunda belirtilen sebeplerin gerçekleşmesi hâlinde, *mahkeme kararı ile sona erdirilmesi*
- Tüzel kişiliğin yetkili organların alacağı kararla *feshedilmesi*

b) Tüzel Kişilik Türleri: Tüzel kişiler; kuruluşları, çalışma esasları, sona ermeleri açısından *kamu hukuku tüzel kişisi* ve *özel hukuk tüzel kişisi* olmak üzere ikiye ayrılır.

Tablo 1.7: Tüzel Kişi Türleri

TÜZEL KİŞİLER			
Kamu Hukuku Tüzel Kişisi		Özel Hukuk Tüzel Kişisi	
- Kamu hukuku tüzel kişileri kamu gücüne sahip olarak kamu görevlerini yerine getiren tüzel kişilerdir. - Kamu tüzel kişiliği ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak kurulur. - Yetkileri fazla olduğu gibi üzerindeki devlet denetimi de fazladır. - Kamu idareleri ve kamu kurumları şeklinde ikiye ayrılır.		- Özel hukuk alanında faaliyet göstermek için hukuki işlemle kurulan tüzel kişilerdir. - Kamu tüzel kişilerinden farklı olarak kamu gücünü kullanma yetkisine sahip değildirler. - Kişi toplulukları ve mal toplulukları şeklinde ikiye ayrılırlar.	
Kamu İdareleri	Kamu Kurumları	Kişi Toplulukları	Mal Toplulukları
Kamu hizmeti görmek üzere kurulmuşlardır. Karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulur. - Devlet - Mahallî idareler - İl özel idaresi - Belediye - Köy	Kamu hizmeti için ayrılmış personel ve maldan oluşurlar. Ancak kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle kurulurlar. - TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu), - Millî Piyango İdaresi, - Üniversiteler, - Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, - RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu), - TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü), - PTT (Posta ve Telgraf Teşkilatı), - SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu), - Barolar, - Tabip odaları, esnaf odaları, ziraat odaları...	Ortak bir amaca ulaşmak için birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle oluşurlar. - Dernekler - Sendikalar - Siyasi partiler - Ticaret şirketleri	Hukuk düzeni kuralları içerisinde, belirli bir amaç için bazı malların veya bir miktar paranın oluşturduğu topluluklardır. Vakıflar

SIRA SİZDE

Tüzel kişilerden “dernekler” ve “siyasi partiler” hakkında araştırma yapıp sınıfta paylaşınız.

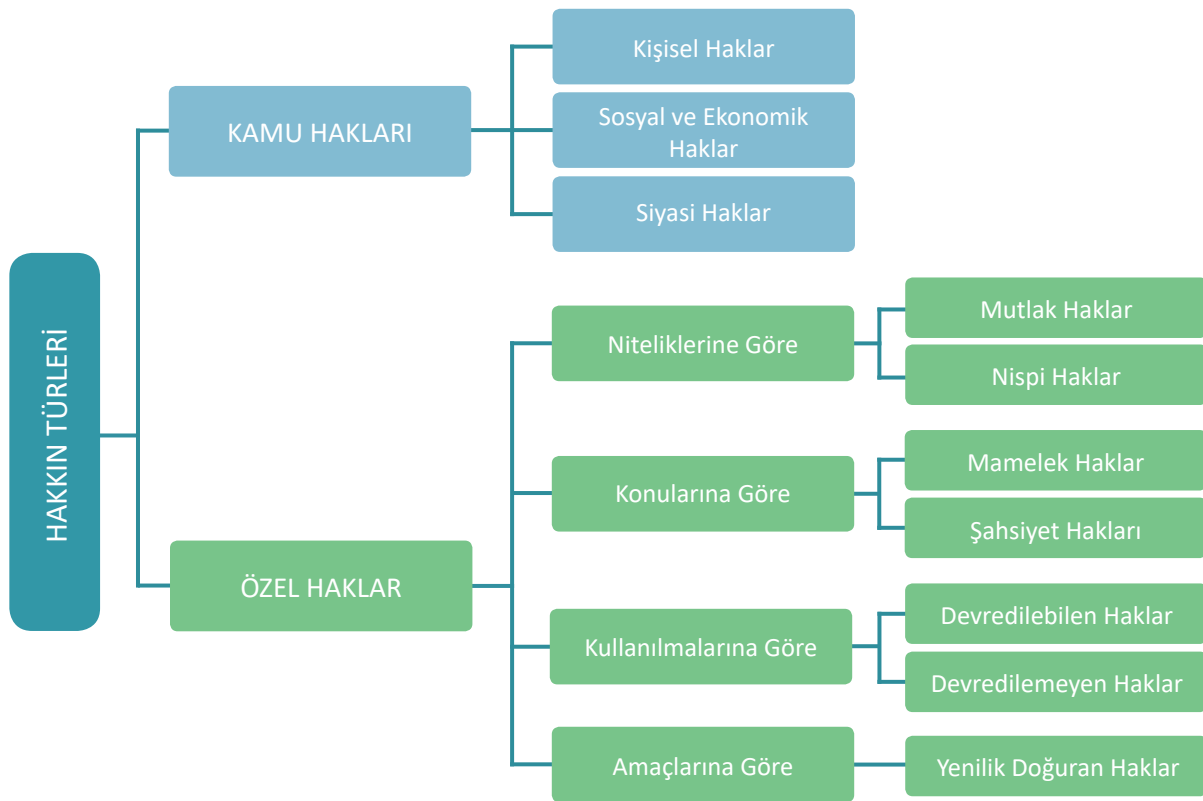
1.3.2. Hak Kavramı ve Hakların Sınıflandırılması

Toplumlar birtakım kurallar tarafından idare edilirler. Bu kurallardan devlet tarafından yaptırımlara (müeyyidelere) bağlanmış olanlara **hukuk kuralı** denir. Hukuk kurallarının düzenlediği ilişkilere de **hukuki ilişki** denir. Kişiler arasındaki hukuki ilişkilerden söz edebilmek için her şeyden önce bir hakkın söz konusu olması gerekir. Sosyal ilişkilerin en önemli unsuru ise haktır [1.20; 1.3].

Hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı, kişilerin başkalarına karşı ileri sürebildiği yetkilere denir. Haklar hukuk tarafından düzenlenir ve korunur. Bu nedenle hukuk düzenin tanımadığı bir yetki hak sayılmaz. O hâlde her hakkın bir hukuk kuralına dayanması gerekir. Hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan haklar yapısı, kazanılış şekli ve korunması açısından çeşitlilik göstermektedir.

1.3.2.1. Hakların Sınıflandırılması (Türleri)

Hukuk kuralları her türlü toplumsal ilişkiyi düzenlemektedir. Toplumsal ilişkiler ise çeşitlilik göstermektedir. Bu durumda toplumsal ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları da çeşitlilik göstermektedir. Bu kuralların koruduğu, kamu ve özel hukuk ilişkilerinden doğan haklar, *kamu hakları* ve *özel haklar* olarak ayrılmaktadır [1.20].

Şekil 1.8: Hakkın türleri

Özel haklar, kişiler arasındaki ilişkileri düzenler. Herkese eşit ve genel bir biçimde tanınır. Her özel hak karşısındaki kişiye birtakım sorumluluklar yükler. Özel haklar; niteliklerine, konularına, kullanılmalarına ve amaçlarına göre 4'e ayrılır.

Kamu hakları, kişiler ile devlet arasındaki ilişkileri düzenler. Kişilerin ne gibi kamu haklarına sahip olduğu Anayasa'da düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Kamu hakları; kişisel haklar, sosyal ve ekonomik haklar, siyasi haklar olmak üzere 3'e ayrılır.

BİLGİ KUTUSU

Kişisel Haklar: Kişinin maddi ve manevi tüm varlığı ile ilgili ve bu varlığın korunması, geliştirilmesi amacına yönelik olan hak ve hürriyetlerdir. Buraya kişi ve konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, vicdan ve düşünce hürriyeti, haberleşme, gezme ve öğrenme hak ve hürriyeti gibi haklar girmektedir (Anayasa, md. 17-40).

Sosyal ve Ekonomik Haklar: Bu haklar sosyal devlet ilkesinin bir sonucudur. Kişinin toplum hayatı içindeki sosyal ve iktisadi faaliyetleri ile ilgili olan kamu haklarıdır. Buraya eğitim öğretim hakkı, dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı, grev ve lokavt hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi haklar girmektedir (Anayasa, md. 41-65).

Siyasi Haklar: Herhangi bir biçimde ve derecede devletin siyasal kuruluşuna ve yönetimine katılma haklarıdır. Bunlar; vatandaşlık hakkı, seçme ve halkoyuna katılma hakkı, seçilme hakkı, siyasi parti kurma, siyasi partilere üye olma, siyasi parti üyeliğinden ayrılma hakkı, dilekçe hakkıdır (Anayasa, md. 66-74).

Not: Kamu hakları ile ilgili detaylı bilgi “Anayasal Hak ve Ödevler” bölümünde yer almaktadır.

1.3.2.2. Hakların Kazanılması

Hukuk düzeninin kişilere verdiği yetkiler olan haklar ile sahibinin arasında sıkı bir bağ vardır. Kişi ile hakkın arasında bağ kurulmasına **hakkın kazanılması**, bu bağın ortadan kalkmasına ise **hakkın kaybedilmesi** denir [1.20]. Hak ile kişi arasındaki bağ çeşitli sebeplerle ve çeşitli şekillerde kurulur.

Tablo 1.8: Hakların Kazanılması

Hakların Kazanılma Sebepleri	Hakların Kazanılış Şekilleri
Hukuki Olay: Kişinin iradesi dışında gelişen ve hukuki sonuç doğuran olaylardır. Doğum, ölüm hukuki olaya örnek verilebilir. Hukuki Fiil: Kişinin iradesiyle, davranışlarıyla oluşan ve hukuki sonuç doğuran olaylardır. İkametgâh tesis etmek örnek olarak verilebilir. Hukuki İşlem: Bir veya daha çok kimsenin, hukuki bir sonuç elde etmek amacıyla beyan ettikleri iradedir. Vasiyetname, evlenme, sözleşme, vakıf kurmak, bağışta bulunmak örnek olarak verilebilir.	Aslen Kazanma: Bir kişinin bir hakkı kimse-den devralmadan, doğrudan doğruya elde etmesidir. Bir yazarın yazdığı kitap üzerindeki hakkı örnek olarak verilebilir. Devren Kazanma: Daha önceden başkasına ait olan bir hakkın veya şeyin hak sahibi aracılığı ile devren elde edilmesidir. Örneğin sahibinden satın alınarak mal edinme, miras yoluyla mal edinme [1.3].

1.3.2.3. Hakların Korunması

Doğal olarak her insan, içinde yaşadığı toplulukta hayatın en mutlu, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan kendisinden zayıf olanı hiçe sayar. Bunun neticesi, huzur, sükûn, emniyet ve düzen içinde yaşamak imkânsızlaşır [1.21]. İnsanlar arasında kavga yerine düzeni sağlamak,

herkese hakkını ve vazifesini hatırlatmak yetkisi devlete aittir. Devlet bu yetkisini hukuk kurallarına dayanarak kullanır.

Hakların korunmasında ana kural, hakların devlet tarafından korunmasıdır. Hakkı ihlal edilen kişinin hakları devlet tarafından talep hakkı ve dava hakkı olmak üzere iki şekilde korunur.

Talep hakkı, hakkı ihlal edilen kişinin, hakkını ihlal edenden isteme yetkisidir. Kişi, hakkına uygun davranılmasını söz, yazı, noter ihtarı vb. yollardan doğrudan doğruya ihlali yapan kişiden talep edebilir.

Dava hakkı, bir kimsenin yargıya başvurarak hakkının elde edilmesini isteme yetkisidir. Bu hak devlet eliyle yürütülür. Ancak bazı durumlarda (genellikle acele hâllerde) hakkın bizzat sahibi tarafından korunması gerekebilir. Meşru müdafaa (haklı savunma), zaruret hâli (ıztırrar hâli) ve kuvvet kullanma kişinin hakkını bizzat koruduğu durumlardır.

BİLGİ KUTUSU

Meşru Müdafaa (Haklı Savunma): Bir kimsenin, kendi kişiliğine veya malına ya da başka bir kimsenin kişiliğine veya malına karşı yapılan hukuka aykırı ve hâlen devam eden saldırıyı önlemek için yaptığı ölçülü savunmadır. Nefse ve ırza yönelik saldırıları önlemek amacıyla yapılan fiiller, mala karşı yapılan saldırıların bertaraf edilmesi meşru müdafaya örnektir.

Zaruret Hâli (Iztırrar Hâli): Bir kimsenin kendisini veya başkasını, bilerek sebebiyet vermediği zarardan veya derhâl oluşacak bir tehlikeden kurtarmak için, başkalarının malına zarar vermesidir. Ava çıkan bir kişinin tipiye tutulup donma tehlikesi içindeyken bir dağ evinin kapısını kırıp içeri girmesi zaruret hâline örnektir.

Kuvvet Kullanma: Bir kimsenin hakkının elden gitmesi tehlikesi içinde bulunduğu bazı hâllerde ve hakkını elde etmek için devlet kuvvetlerine başvuracak koşulların bulunmaması hâlinde, hakkını bizzat zora başvurarak alabilmesidir. Tatilde konakladığı otelin ücretini ödemeyen kişinin bilgisayarına, otel yetkilileri tarafından el konulması kuvvet kullanmaya örnektir.

1.3.2.4. Dava Çeşitleri

Hakkının ihlal edildiği ileri sürülen kişinin (davacının), mahkemeye başvurarak hakkının mahkeme eliyle (hukuksal) korunmasını istemesine **dava** denir. Böylece hak, devlet eliyle korunmuş olur [1.3]. Genel olarak bir davada davalı ve davacı olmak üzere iki taraf vardır. **Davacı**, dava açmak şartıyla hakkını arayan kimsedir. **Davalı** ise aleyhine dava açılan kimsedir.

Davalar; talebin niteliğine, yargılamanın çekişmeli olup olmamasına, davanın konusuna ve yargı koluna göre sınıflandırılırlar [1.20].

Kişiler mahkemelere başvurarak haklarını tespit ettirme ve talep etme imkânına kavuşurlar. Böylece davalıyı hukuka uygun davranmaya zorlayabilme olanağına kavuşurlar. Bu hak arama yolunda kişilerin niçin, nereye, nasıl başvuracaklarını bilmeleri ya da bu konuda bilgi sahibi kimselere başvurmaları gerekir. Hak arama yolunda doğru adımlar atabilmek, zaman ve hak kaybına uğramamak için dava çeşitleri hakkında bilgi sahibi olmak faydalı olacaktır.

Tablo 1.9: Dava Çeşitleri

Talebe Göre Davalar	Konusuna Göre Davalar
Davacının mahkemeden istediği hukuki korumanın niteliğine göre olan davalardır. Talebe göre davalar şunlardır: • Eda davası • Tespit davası • İnşai davalar	Davaların konusu mallara ilişkin haklara yönelik olabileceği gibi kişisel haklara yönelik de olabilir. Konusuna göre davalar şunlardır: • Aynı (mallara ilişkin) davalar • Şahsi (kişisel) davalar
Yargı Koluna Göre Davalar	Çekişmeliliğine Göre Davalar
Davanın görüleceği yargı koluna göre yapılan davalardır. Yargı koluna göre davalar şunlardır: • Hukuk davaları • Ceza davaları • İdari davalar	Davaya konu olan tarafların arasındaki anlaşmazlığın durumuna göre belirlenen davalardır. Çekişmeliliğine göre davalar şunlardır: • Çekişmeli yargı davası • Çekişmesiz yargı davası

SIRA SİZDE

Dava çeşitlerinden “çekişmeli yargı” ve “çekişmesiz yargı” ile ilgili hikâye oluşturup sınıfta paylaşınız.

1.4. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

İnsan haklarının önemi üzerine düşününüz. Dünya tarihinde yaşanmış insan hakları ihlalleri konusunda araştırma yapınız.

Kavramlar: Demokrasi, insan hakları

İnsanoğlu, doğuştan bazı temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu hakların çiğnenmesi sonucu, insan haklarında zedelenmeler olmuş ve insanlar birbirlerine zarar vermeye başlamıştır. Tüm bu zararların kökeninde ise, çıkarların söz konusu olduğu görülmüştür. Aslında Thomas Hobbes’ın (Tamis Habs) *insan insanın kurdudur* sözü ile insanların birbirlerine nasıl zarar vermeye çalıştığı anlaşılabilir [1.22].

İnsan haklarının ortaya çıkışının adaletsizlik, haksızlık gibi kavramlarla yakından ilişkisi vardır. İnsan hakları, tarihsel olarak insanlığın maruz kaldığı haksızlık durumlarına bir yanıt olarak toplumsal mücadelelerden doğmuştur [1.23]. İnsan hakları, pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükleri ifade eder [1.24]. Bu haklar devlet karşısında hiçbir ayırım gözetmeksizin bireye eşitlik, mülkiyet, özgürlük, güvence gibi haklar tanır [1.3].

Görsel 1.18: İnsan hakları ve demokrasi

Genel olarak devletlerin yönetiliş biçimlerinden biri olarak değerlendirilen demokrasi insan haklarının hayata geçebildiği, uygulanabilirliğinin imkân kazandığı bir düzendir. Son dönemlerde hak kavramı, demokrasi ve özgürlük kavramları ile çokça anılan insan hakları gibi değişik şekillerde ifade edilmektedir.

1.4.1. İnsan Hakları

Çağdaş insan hakları anlayışı; ırk, renk, dil, din gibi özelliklere bakılmaksızın, herkesin temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasını gerektirir. Bu bakımdan insan hakları kavramı, kişiyle belli bir devlet arasındaki uyrukluluk ilişkisinden bağımsız olarak, dünyadaki bütün insanları kapsar. Kişi hangi devletin uyrukluğunda olursa olsun veya yurtsuz (vatansız) durumda bulunsun, dünyanın her yerinde, temel insan haklarından yararlanmalıdır [1.25].

İnsan haklarının içerik ve kapsamı konusunda en genel ve kabul görmüş bilgi, 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden edinilebilir. Bu beyanname 1949 tarihinde Resmî Gazete'de de yayımlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin giriş bölümünde;

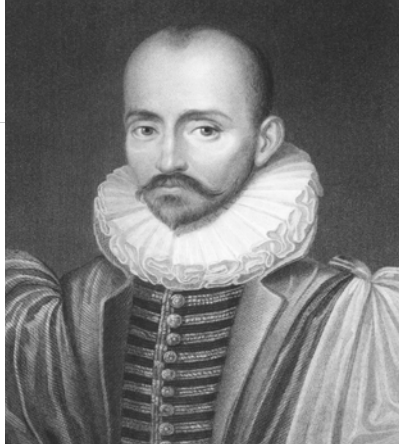
“İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve bunların eşit ve devredilemez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olduğunu, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olduğu”

söylenmektedir. Böylece hak ve hürriyetlerin herkes tarafından aynı şekilde anlaşılıp yerine getirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

OKUMA PARÇASI

DÜNYA YURTTAŞLIĞI

Görsel 1.19: Fransız deneme yazarı Montaigne (Monteyn)

Sokrates (Sokrates) söylemiş diye değil, kendi tabiatıma uyarak, üstelik aşırılığa bile kaçarak, bütün insanları hemşerim sayıyorum. Bir Polanyalıyı tıpkı bir Fransız gibi kucaklıyorum, dünya ile akrabalığımı kendi memleketimle akrabalığımın üstünde tutuyorum. Doğduğum yerin pek o kadar düşkünü değilim. Kendi düşüncemle vardığım yeni bilgiler, bana salt esinlerle edindiğim hazır ve gelişigüzel bilgilerden daha değerli gelir. Kendi kazandığımız temiz dostluklar nerde, iklim ve kan dolayısıyla kazandığımız dostluklar nerde! Tabiat bizi hür ve bağımsız yaratmış, biz kendimizi birtakım çemberler içine hapsediyoruz [1.26].

İnsanlık tarihi kadar eski olan insan hakları bu alanda çalışma yapan pek çok kişi tarafından farklı özelliklerle anlatılmaktadır. İnsan haklarının niteliklerine ilişkin en genel tanım “Herkesin insan olmak itibarıyla doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez haklar.” şeklindeki tanımdır [1.27]. İnsan hakları, 1982 Anayasası’nda (md. 12/1) “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” şeklinde düzenlenmiştir.

BİLGİ KUTUSU

İnsan haklarının genel kabul görmüş birkaç özelliği aşağıda verilmiştir.

Evrensellik: İnsan hakları; kültürel kimliği, sosyal kökeni, dili, dini, ırkı ve sınıfı ne olursa olsun tüm insanların sahip olduğu haklardır. Bütün insanlar zamana ve mekâna bağlı olmaksızın bu haklara sahiptirler.

Doğuştan Kazanılma: İnsan hakları insanların doğuştan elde ettikleri, kişiliklerine sıkı sıkıya bağlı haklardır.

Kişisellik-Bireysellik: İnsan haklarının en temel ögesi insandır. Bu nedenle insan haklarını anlatırken yalnızca birey olarak insandan bahsetmek gerekir. Çünkü bu haklar topluluklara tanınan haklar değil bizzat bireyin kendisine tanınan haklardır.

Dokunulmazlık: İnsanın insana olan üstünlüğünün kabul edilemeyeceği gibi insanların birbirlerinin haklarına dokunması, onları ezmesi ve insan onuruna yakışmayan davranışlarda bulunması da kabul edilemez.

Devredilmezlik: İnsan haklarının devredilemez olması, kişilerin gönüllü olarak dahi bu haklardan vazgeçemeyeceğini anlatır. Bu haklar sözleşmelerle bile olsa başkalarına devredilemez, feragat edilemez. Doğrudan doğruya kişiliğimize bağlı haklardır.

1.4.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları farklı tarihlerde, kültürlerde, inanış ve yaşayışlarda farklı şekillerde gelişme göstererek günümüze kadar gelmiştir. Tarih boyunca hak ve özgürlük kavramları değişik tanımlarla da olsa varlığını hep korumuştur.

İlk Çağ uygarlıklarında Sümerlerin yazıyı bulması insan haklarının gelişimini günümüze taşıyan önemli bir mihenk taşıdır. Sümerlerin ve Akadların kralı olan Hammurabi (Hammurabi), kötülerini yok edip kuvvetlilerin zayıfları ezmesinin önüne geçerek ülkede adaleti sağlayacağını ve halkını eğiterek halkın refahını artıracığını söylemiştir. Bunu Hammurabi Yasaları ile ilan etmiş, yazıya dökmüştür [1.28]. Böylece kişinin haklarını konu alan ilk yazılı belgenin MÖ 1776 yıllarında kaleme alınan Hammurabi Kanunları olduğu görülmüştür. Hammurabi Kanunları, dönemi itibarıyla adil yargılanma ve mülkiyet hakkı konusunda modern bir düzenleme içermiştir [1.29].

Eski Yunan uygarlığında insan hakları bugünkü hâli ile aynı olmasa da üzerinde düşünülen, çalışılan konulardan biri olmuştur. Eski Yunan düşünürlerinden sofistler, insana verdikleri önemle, insan haklarının önemine vurgu yapmışlardır. Sofistler, gezgin öğretmenler olarak adlandırılmış, insanların daha rahat, huzurlu ve mutlu yaşamaları için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda bir anayasa bile hazırlamışlardır [1.30].

Görsel 1.20: Hammurabi Kanunları

Görsel 1.21: Kiros Silindiri

Pers İmparatorluğu'nun kurucusu kabul edilen Kiros (Kiros) tarafından bir bildiri yayımlanmıştır. *Kiros Silindiri* olarak anılan bu bildiri, kölelerin özgürlüğünü de konu etmesi bakımından ilk insan hakları bildirgesi olarak kabul edilmektedir.

İslam dünyasında insan haklarına, Hz. Muhammed'in Veda Haccı'ndaki vaazında yer verilmiştir. İnsanların eşitliği ve kadın haklarını vurgulayan 632 tarihli Veda Hutbesi insan haklarına kaynaklık eden önemli bir belgedir. Bu hutbede bütün insanlığa seslenilmiş ve tüm insanların haklarına vurgu yapılmıştır.

SIRA SİZDE

Geçmişten günümüze insan haklarındaki gelişmeleri anlatan, yazı ve görsellerden oluşan bir pano hazırlayınız.

OKUMA PARÇASI

VEDA HUTBESİ

“Ey insanlar! Size açıkladığım şeyleri dinleyin. Zira biliyorum bu yıldan sonra bulunduğum bu yerde belki de sizlerle tekrar buluşamayacağım. Kanlarınız (hayatınız), mallarınız, haysiyet ve şereflerinizi, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar kutsaldır. Emanet olarak elinde bir şey bulunduran kimse, onu kendisine emanet etmiş olan şahsa iade etmelidir. Cahiliye döneminde kan davaları kaldırılmıştır.

O halde ey insanlar! Hanımlarınızın sizin üzerinizde hakkı bulunduğu gibi sizin de onlar üzerinde hakkınız vardır.

Ey insanlar! Rabbiniz bir, atanız birdir. Hepiniz Âdem’den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Bir Arab’ın Arap olmayan üzerinde bir üstünlüğü yoktur.”

Bu konuşma, bütün insanları kapsayan bir evrensel beyanname niteliği taşımaktadır. Nitekim Peygamber, konuşmasına ‘Ey insanlar!’ hitabıyla başlayarak bütün insanlara hitap etmiştir. İnsan hayatının, malının ve şerefine mukaddes dokunulmaz olduğunu beyan etmesi de Peygamber’in insanların yaşama ve mal-mülk hakkına, ırz ve namuslarının korunmasına verdiği önemi ortaya koymaktadır. Cahiliye Dönemi’nde görülen kan davalarının kaldırılmış olduğunu kesin bir şekilde dile getirmektedir. Bu suretle kişi dokunulmazlığı, toplum düzeni, toplum güvenliği sağlanmış, anarşi önlenmiş, bunun yerine kardeşlik tesis edilmiştir. Peygamber faizi ve kan davasını kaldırırken bunları önce kendi yakınlarına uygulamış, onlara herhangi bir ayrıcalık tanımamıştır.

Peygamberimiz, insanların Rabbi’nin bir olduğunu, aynı anne ve babadan türediklerini, insanların eşit olduğunu kesin bir dille ifade etmiş, dil, renk ve ırk ayrımından vazgeçilip tüm insanlar arasında eşitlik esasını kabul etmiştir.

Özet olarak, Veda Hutbesi’nde Peygamber, kişi dokunulmazlığı, hayat hakkı, mülkiyet hakkı, mesken dokunulmazlığı, toplumsal barış, eşitlik, miras, aile hukuku ve ayrıntılandırılacak diğer bazı meseleler üzerinde durmuştur [1.31].

(Düzenlenmiştir.)

Tarihte insan hakları, farklı coğrafyalarda farklı şekillerde ilerleme göstermiştir. Orta Çağ’da halk, de-rebeyleri ve krallar arasında yaşanan büyük mücadeleler sonrası yapılan anlaşmalar, modern anlamda insan haklarının ilerleme sürecinde yol gösterici rol oynamıştır. İngiltere, Amerika ve Fransa önemli gelişmelerin olduğu coğrafyalardır.

Görsel 1.22: 1215 tarihinde Magna Carta'yı imzalayan İngiltere Kralı John (Can)

11. yy.da kral ve toprak sahibi feodal beyler arasında çıkarlara dayalı destek ilişkisi vardı. Feodal beylerle kral arasında oluşan bu güç ve çıkar dengesi 13. yy.da feodal beyler lehine bozulmaya başlamıştır. Krala karşı başkaldıran beyler, birtakım hakları elde edene kadar pes etmeyeceklerini açıklamışlardır ve kral bu isteklere boyun eğmek zorunda kalmıştır. İngiltere’de imzalanan, 1215 tarihli *Magna Carta Libertatum* (*Many Karta Libertatum*) “Büyük Özgürlük Şartnamesi” insan hakları bakımından bugünkü gelinen noktaya önemli bir basamak oluşturmuştur. Kralın yetkilerinin kısıtlandığı Magna Carta ile baskıya dayanan devlet anlayışı değişim göstermeye başlamıştır. Bu açıdan hukuksal anlamda insan haklarının varlığının kabul edildiği ilk gelişme olarak değerlendirilebilir.

Amerika’da bu gelişim, bağımsızlık sürecinde 1776 tarihinde *Virginia (Vircinya) Haklar Bildirisi* ile gerçekleştirilmiştir. Bu bildiri, insanların değişmez ve eşit haklarla yaratıldığını, yaşamak ve özgürlük gibi temel birtakım haklara sahip olduğunu ve bunlardan vazgeçilemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu haklar göz önünde bulundurularak Amerika’da bir Amerikan Anayasası yapılmıştır. Bu Anayasa 1865 tarihinde köleliği yasaklayarak ve 1870 yılında da zencilere oy hakkı tanıyarak daha da geliştirilmiştir [1.32].

İnsan hakları bakımından sadece doğduğu ülkeyi değil tüm dünya milletlerini etkileyecek olan bir diğer gelişme Fransa’da meydana gelmiştir. Bu gelişme, Fransız İhtilali’nin de büyük etkisi ile 1789 tarihinde yayımlanan *Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi*’dir.

Hangi coğrafyada ve hangi şartlarda yapılırsa yapılsın gerçekleştirilen tüm adımların en temel ortak amacı özgürlük gibi haklardan bütün insanların ayırım gözetilmeksizin faydalanmasını sağlamaktır. Bu süreçte yaşanan İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan savaşlar, insanların pek çok açıdan acı günler ve kayıplar yaşamalarına sebep olmuştur. Bu savaşlar ve kayıplar insan hakları alanında sözleşmeler yapmayı gerekli kılmıştır. 1950 yılında imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile pek çok temel hak ve özgürlük güvence altına alınmıştır.

Avrupa Konseyi üyesi devletlerce, 1950’de imzalanıp 1953’te yürürlüğe giren, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* Türkiye’nin de katıldığı insan hakları ve ana hürriyetlerinin korunması ve gelişmesini amaçlayan bir sözleşmedir [1.3].

Görsel 1.23: İkinci Dünya Savaşı

SIRA SİZDE

“İnsan Hakları” konulu film, kısa film, kitap, şiir vb. kaynakları araştırıp sınıfta paylaşınız.

Görsel 1.24: Türk halkı Kurtuluş Savaşı'nda

Türkiye’de İnsan Hakları Gelişim Süreci:

İnsan hakları konusunda dünyada birtakım gelişmeler yaşanırken Türkiye’de de bazı önemli gelişmeler olmuştur. Osmanlı Devleti’nde 1808 Senedi İttifak ile başlayan, 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı ile devam eden süreç 1876 tarihinde Kanunuesasi ile yasalaşmıştır. Bu gelişmeler insan hak ve özgürlükleri bakımından birtakım güvenceleri beraberinde getirmiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrası kurulma aşamasında olan Türkiye Devleti’nin ilk anayasası 1921 Anayasası’dır. Bu Anayasa ege-

menliğin millete aitliğinin vurgulandığı, temel hak ve hürriyetler konusunda herhangi bir bölümün yer almadığı yirmi üç maddelik çok kısa bir anayasadır. 1921 Anayasası’nın hazırlandığı dönem ve şartlar göz önünde bulundurulduğu zaman detaylı bir şekilde oluşturulmaması kolay anlaşılabilir.

Atatürk’ün başlıca amacı Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Bu nedenle, başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet’i kuranlar, insan haklarına dayanan, demokratik bir rejim getirmeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda 1924 Anayasası’na baktığımızda klasik haklar ve hürriyetlerin tümüyle yer aldığını görürüz. Ülkenin içerisinde bulunduğu sosyolojik ve ekonomik durum sebebiyle bu anayasada yer alan ilkeler tamamıyla uygulamaya aktarılamamıştır. Çünkü bu dönemde savaş sonrası Türk toplumu yeniden yapılanma telaşındaydı [1.33].

1961 Anayasası, temel hakların düzenlenişinde gösterdiği titizlikle, çağdaş hürriyet anlayışına uygun olarak klasik haklar yanında sosyal ve ekonomik haklara da yer vermiştir. Kanunların anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince denetlenme mekanizmasını getirmiştir. Türk toplumunun sahip olduğu anayasalar içerisinde insan hak ve hürriyetlerini en iyi şekilde sağlayan ve koruyan anayasası 1961 Anayasası olmuştur [1.33].

Görsel 1.25: Mustafa Kemal Atatürk ve heyeti TBMM’den çıkarken

Cumhuriyet Dönemi'nin son anayasası olan ve birtakım değişikliklerle günümüzde hala kullanılmakta olan 1982 Anayasası "insan haklarına saygılı anayasa ilkesi"ni benimsemiştir. Temel hak ve hürriyetlere yer verirken bunların hangi şartlarda ve nasıl sınırlandırılacağını Anayasa (md. 13) ile belirlemiştir.

"Beni görmek demek kesinlikle yüzümü görmek değildir. Benim düşüncelerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve sezinliyorsanız bu yeterlidir."

Mustafa Kemal Atatürk

1.4.1.2. İnsan Haklarının Korunması

Çeşitli aşamalardan geçerek günümüzdeki şeklini alan insan hakları için en önemli konu; kâğıtlardan, yazılardan, sözleşmelerden hayata geçirilerek doğru bir şekilde uygulanabilmesi ve korunabilmesidir. Dünyada gerçekleşen savaşlar, ihtilaller, ekonomik bunalımlar insan haklarının ihlali bakımından ağır sonuçlar doğurmuştur. Bu acı gerçeklerden edinilen tecrübeler insan haklarının korunması için birtakım adımların atılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle ülkeler ulusal ve uluslararası düzeyde koruma yöntemleri geliştirmiştir.

Hem ulusal hem de uluslararası hukuk alanında insan haklarının korunması için birtakım sözleşmeler ve anayasal ilkeler düzenlenmiştir. Böylece haklar korunmaya çalışılırken ortak bir yol izlenip etkili koruma sağlanmaya çalışılmıştır. Hakların ulusal düzeyde korunmasında devlet etkili olurken uluslararası korumada devletler tarafından oluşturulan uluslararası örgütler etkili olmaktadır.

a) Ülkemizde İnsan Haklarının Korunması: İnsan haklarının korunmasında esas olan, öncelikle devlet içinde hakların korunması ve ihlal edilen hakların aranmasıdır. Ülke düzeyinde insan haklarının korunup güvence altına alınabilmesi için ülkenin siyasi, kültürel ve ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi oldukça önemlidir. Bizim ülkemizde insan hakları ve buna dair uygulamalar, koruma yolları anayasa ile devlet tarafından düzenlenmektedir. 1982 Anayasası'nın ikinci kısmını oluşturan "Temel Haklar ve Ödevler" başlığının altında (md. 40) anayasal hakları ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma hakkına sahip olduğu söylenmektedir. Burada yetkili makamlardan kasıt öncelikli olarak mahkemelerdir. Aynı zamanda idari ve siyasi mercilere de başvuruda bulunulabilir.

Görsel 1.26: Adil yargılanma hakkı

Yargısal başvuru yolu, hak ihlaline uğrayan kişilerin haklarını yargı yolu (mahkemeler) ile arama şeklidir. Yargı yolu, hak arama yolları içerisinde en etkili olanıdır. Çünkü mahkemeler hak aramak için kendilerine yapılan başvuruları anayasa ve kanunlar çerçevesinde görüşüp karara bağlar. Anayasamıza göre (md. 36) "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz."

1982 Anayasası (md. 74) insan haklarının korunması yönünde Türk vatandaşlarına ve Türkiye’de ikamet eden yabancılara **dilekçe hakkı** ile Türkiye Büyük Millet Meclisi ve idari makamlara başvurma olanağı tanımaktadır.

1982 Anayasası’na (md. 148) göre temel hak ve hürriyetleri ihlal edilmiş olan bireyler Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilirler. Ancak başvuruda bulunabilmeleri için iç hukukta izlemeleri gereken olağan tüm yolların

Görsel 1.27: Dilekçe hakkı

Görsel 1.28: Bireysel başvuru yolu

tüketilmiş olması gerekmektedir. Anayasa’ya göre kişilerin bu şekilde hak arama yöntemlerine **bireysel başvuru yolu** da denilebilmektedir. Her hak ihlalinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilecek haklar belirlenirken temel ölçüt, o hakkın Anayasa’da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yer alıp ihlale uğramış olmasıdır.

BİLGİ KUTUSU

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek bazı temel haklar şunlardır [1.34]:

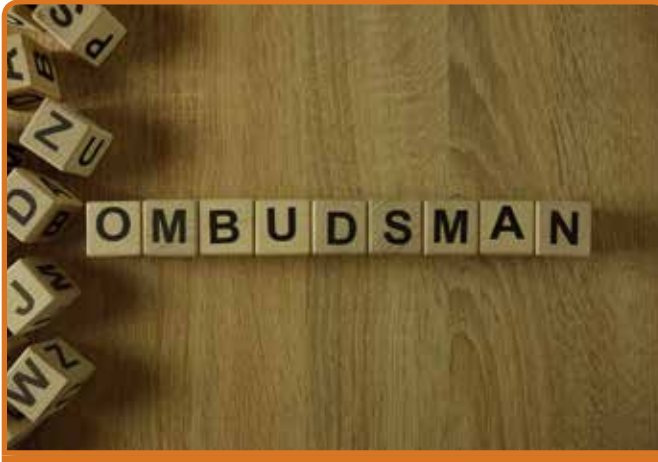
- Yaşama Hakkı
- İşkence, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muameleyle Tabi Tutulmama Hakkı
- Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı
- Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı
- Adil Yargılanma Hakkı
- Suç ve Cezaların Kanuniliği
- Özel Yaşama, Aile Yaşantısına, Konut ve Haberleşme Hürriyetine Saygı
- Din, Düşünce, Vicdan ve İfade Hürriyeti
- Örgütlenme ve Toplantı Hürriyeti (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı)
- Evlenme ve Aile Kurma Hakkı
- Mülkiyet Hakkı
- Eğitim ve Öğrenim Hakkı
- Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı (Serbest Seçim Hakkı)
- Ayrımcılık Yasağı

İnsan haklarının Türkiye’de hem merkez hem de taşra teşkilatı düzeyinde korunması için çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kuruluşlar ihlal edilen temel hak ve özgürlükler üzerine **ida-ri başvuru yolu** ile talep ve şikâyetleri alıp araştırma yapmak için kurulmuşlardır. Bu kuruluşlar: 1990 tarihinde *TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu*, 1998 tarihinde *İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi*, 2000 tarihinde *İnsan Hakları Başkanlığı*, 2001 tarihinde *İnsan Hakları Üst Kurulu*, 2003 tarihinde *İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları* ve *İnsan Hakları Danışma Kurulu* ve 2012 tarihinde *Türkiye İnsan Hakları Kurumu*’dur [1.35].

İnsan haklarını millî düzeyde koruyan kuruluşlardan, resmî devlet kurumları yanında, *İnsan Hakları Komisyonları* ve *Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman)* gibi özel statüdeki yarı resmi sayılabilecek kuruluşlarla birlikte sivil toplum örgütleri de önemli görevler üstlenmişlerdir [1.28].

2012 tarihinde kanun ile oluşturulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu günümüzde *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu* olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu kurumun amacı, genel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilere hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma konusunda

yaşanan ayrımcılığın önlenmesi amacıyla ulusal düzeyde faaliyet göstermektir.

Görsel 1.29: Ombudsman

Tarihte oldukça eski olsa da ülkemizde 2012 tarihinde kanunla düzenlenen *Kamu Denetçiliği Kurumu* birtakım istisnalar olmak kaydıyla “Şikâyet doğrultusunda idarenin her türlü işlemlerini ve eylemlerini insan hakları temelinde adalet ve hakkaniyet çerçevesinde incelemek, araştırmak ve tavsiyelerde bulunmak yetkisiyle donatılmıştır.” (Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, md. 5). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu temelde idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

SIRA SİZDE

1. “Kamu denetçisi “ nasıl görevlendirilir? Araştırınız.
2. Kamu denetçisinin araştırma ve inceleme yapamayacağı, tavsiyede bulunamayacağı konular nelerdir? Araştırıp tartışınız.

b) Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması: 20. yüzyılda gerçekleştirilen I. ve II. Dünya Savaşları pek çok insanın hayatını kaybetmesine sebep olurken bir kısmının da temel haklarını derinden zedelemiştir. Birçok şehir yok edilmiş, tarihî eserlere zarar verilmiş, insanlar yerlerinden yurtlarından zorla göç ettirilmiştir. Bu dönemler devletlerin birbirilerine verdiği zararların yanında kendi vatandaşlarına uyguladığı haksız davranışlara ve ihlallere de tanıklık etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın son bulması ile birlikte yıpranan dünyada barış, güvenlik ve özgürlük kavramlarının ne kadar önemli olduğu tekrar anlaşılmıştır. Barış ve güvenliğin sağlanması için de 1945 tarihinde *Birleşmiş Milletler* kurulmuştur. *Birleşmiş Milletler Antlaşması* ise bu alanda hazırlanan ilk uluslararası metindir. Birleşmiş Milletlerin insan hakları ihlallerini dile getirmek amacıyla 1946 tarihinde oluşturduğu

İnsan Hakları Komisyonu, 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni ilan etmiştir. Bu bildiri insan haklarını konu alan önemli belgelerden biri hâline gelmiştir. *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, ilanından kısa bir süre sonra 1949 tarihinde Türkiye tarafından da kabul edilmiş ve Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin taraf ülkelere kendiliğinden bağlayıcı bir niteliğinin bulunmaması ve herhangi bir güvence mekanizmasını düzenlememesi nedeniyle bildiriden sonraki gelişmeler bu kusurları gidermeye yönelik olmuştur.

Böylece evrensel ve bölgesel düzeyde yeni düzenlemeler yapılmıştır [1.36]. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla evrensel düzeyde 1966 tarihinde iki anlaşma kabul edilmiştir. Bunlar, *Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme* ile *Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*'dir.

Görsel 1.30: Birleşmiş Milletler amblemi

Görsel 1.31: Avrupa Konseyi

Türkiye bu anlaşmalara 1976 yılında imza atarak taraf olmuştur. Bölgesel düzeyde ise Avrupa kıtasında (*Avrupa Konseyi Örgütü*), Amerika kıtasında (*Amerikan Devletleri Örgütü*) ve Afrika kıtasında (*Afrika Birliği*) olmak üzere üç bölgesel örgüt kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa Devletleri bir araya gelmiştir. Ortak değerleri koruyup geliştirmek, halkların sosyoekonomik gelişimlerini kolaylaştırmak ve Avrupa ülkeleri arasında daha güçlü iş birliği sağlamak amacıyla 1949 tarihinde *Avrupa Konseyi*'ni oluşturmuşlardır. Mer-

kezi Strasbourg'da (Strazburg) olan bu konseye Türkiye de üyedir. Avrupa Konseyi kuruluş amaçları doğrultusunda çeşitli şartlar ve sözleşmeler yapmaktadır. Bunlardan önemli iki tanesi *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* ve *Avrupa Sosyal Şartı*'dır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile korunan insan hakları ihlallerinin şikâyetlerini almak üzere 1959 tarihinde *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi* kurulmuştur. Uluslararası nitelik taşıyan bu yargı organı, hakları ihlale uğrayan devletlerin ve bireylerin şikâyetleri ile ilgilenmektedir. AİHM'e (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) bireyler ve sözleşmeye taraf olan devletler başvuruda bulunabilirler. Ancak bunun için doğrudan hak ihlaline uğramış olmaları gerekir. Bireysel başvurularda ise kişilerin hak arama mücadelelerinde iç hukukta tüm yolları denemiş ve sonuç alamamış olmaları gerekir.

Görsel 1.32: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

SIRA SİZDE

“10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü” ile ilgili kısa bir kompozisyon yazıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.4.2. Demokrasi

Eski Yunanca halk anlamına gelen demos ve yönetmek anlamına gelen kratein sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan demokrasinin sözlük anlamı **halk yönetimidir** [1.37]. İlk defa 1921 Anayasası’nda yer bulan “Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir.” ifadesi 1924, 1961, 1982 Anayasalarında da aynen yerini almıştır.

Egemenliğin millette olduğu bir devlette, halkın yönetime katılması, kendini yönetecek olan kişileri seçmesi kaçınılmazdır. Çünkü demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi biçimi; belli bir yerde (kurumda), orayı oluşturanların görüşlerinin alındığı ve onlara saygı duyulduğu, karşılıklı hak ve özgürlüklerin esas olduğu anlayıştır [1.3].

Demokrasi esasına dayanan hükûmetlerde hâkimiyet, halka, halkın tamamına aittir. Demokrasi, hâkimiyetin millette olduğunu, başka yerde olamayacağını belirtir. Demokrasinin tam ve en bariz hükûmet şekli ise Cumhuriyet’tir [1.21].

Görsel 1.33: I. Meclis, TBMM

BİLGİ KUTUSU

Cumhuriyet: Egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder. Devlet başkanı ve devletin temel organları seçimle iş başına gelirler [1.38].

Egemenlik: Hükmetmek, hâkimiyet ve egemen olmak anlamlarına gelir. Egemenlik kayıtsız, şartsız Türk Milleti’nindir. Millet, egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz [1.3].

Bir yönetim biçimi olan demokrasinin varlığından söz edebilmek için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir [1.39]. Demokrasinin sağlanabilmesi için gerekli şartlar şunlardır:

- Etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmeli
- Seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalı
- Seçimler serbest olmalı
- Birden çok siyasal parti var olmalı
- Muhalefetin iktidar olma şansı mevcut olmalı
- Temel kamu hakları tanınmış ve güvence altına alınmış olmalı

SIRA SİZDE

“Çoğunlukçu demokrasi” ve “çoğulcu demokrasi” kavramlarını araştırınız. İki kavram arasındaki farkları belirleyiniz.

OKUMA PARÇASI

BRÜTÜS'ÜN (BÜRÜTÜS) HANÇERİ

Roma denince akla ilk gelen kavram kudret (güç-iktidar) ve ihtişamdır. Güç gösterisine öyle düşkündür ki Roma hükümdarları, Mısır'dan o koca ehiramları (dikilitaş) getirmekten bile çekinmezler. Bu güçle sarhoş olmuş Kaligula'nın (Kaligula) etrafında kelleler uçuşur. Aklını güce kurban etmiş Neron (Neron), ihtiras ateşine kurban ettiği Roma'nın yanışını, lir çalıp dondurma yiyerek seyretmiştir.

Roma kudretinin çağları aşan sembolü ise Sezar'dır. Zafer zafer büyüyen Sezar ve o büyüdüğü idealleri küçülen Roma. Sezar imparatorluk tacını giyerken cumhuriyet ve demokrasi hülyası Roma'nın ufuklarını yüzyıllar sonra gelmek üzere terk etmiştir bile.

Avrupa, İngiltere, Anadolu, Mısır onun kahredici pençesine boyun eğmekte; o ise bu zaferlerini üç kelime ile ifade etmektedir: “Veni, vidi, vici!” (Geldim, gördüm, yendim!)

Her diktatör gibi Sezar da gurur dağlarının zirvelerinde yalnızlaşadursun birer kâtip seviyesine indirdiği senatörler arasında kazan kaynamakta, uygun bir fırsat bekleyen hançerler öfke, kin ve kıskançlıkla bilenmektedir. Bir senato toplantısında (MÖ 44) üşüşürler gaflet uykusundaki Sezar'ın üstüne. Hançerlerin biri iner biri kalkarken son hançeri evlatlığı Brütüs vurur Sezar'a. İhtimal ki aldığı onca bıçak darbesi, bu ihanet kadar acıtmamıştır canını. Sezar'ın son sözleri:

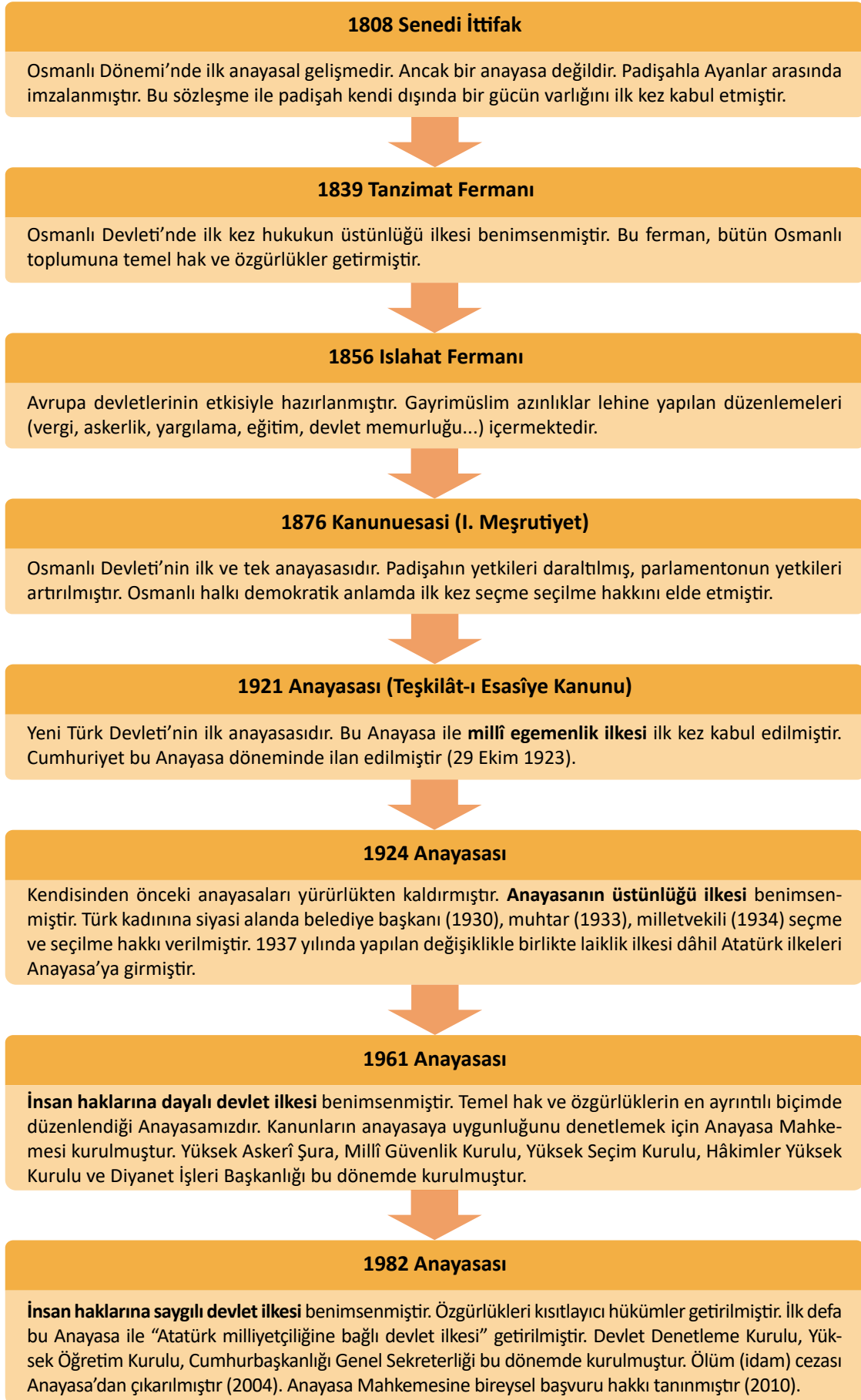
— Sen de mi Brütüs, olur. Brütüs ise adını tarihe ihanetin ve nankörlüğün sembolü olarak yazdırır [1.5].

Görsel 1.34: Roma İmparatoru Sezar (Temsili)

Tablo 1.10: Türk Anayasası Tarihî Gelişim Süreci

1.4.2.1. Anayasa Kavramı

Devletin kuruluşunu, yapısını, hükûmet şeklini, organlarını (yasama, yürütme, yargı) ve bu organlar arasındaki ilişkileri, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen kurallar bütününe **anayasa** denir. “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” (Anayasa, md. 11). Anayasa’nın bu maddesinden anlaşılacağı üzere Anayasa’ya aykırı düzenlemeler yapılamaz. Buna **anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi** denir. Hukuk sisteminde, normlar hiyerarşisinin en üstünde anayasanın, onun altında sırasıyla diğer kaynakların yer almasının sebebi de budur.

Türk tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nden başlayarak çeşitli anayasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin ilki 1808 tarihinde gerçekleştirilen, sözleşme niteliği taşıyan, Senedi İttifak’tır. Ardından padişah tarafından tek taraflı olarak 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı, 1856 tarihinde Islahat Fermanı olmak üzere iki ferman ilan edilmiştir. 1876 tarihinde II. Abdulhamid’in Meşrutiyet’i ilanının ardından yürürlüğe giren Kanunuesasi Osmanlı Devleti’nin ilk ve tek anayasası olma özelliğine sahiptir. Ulusal Kurtuluş Savaşı ile kurulması için üstün fedakârlık, çaba gösterilen yeni Türk Devleti kurulmadan hemen önce 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Kurtuluş Savaşı’nı da yürütmekte olan bu Meclis 1921 tarihinde Teşkilât-ı Esasîye (1921 Anayasası) adında yeni bir anayasa kabul etti. Bu Anayasa yeni Türk Devleti’nin ilk anayasasıdır. 1921 Anayasası’nda devletin kuruluşu, hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelerin yetersiz oluşu sebebiyle yeni bir anayasa yapıldı.

1924 Anayasası, Cumhuriyet’in ilanından sonra yapılmış, halka geniş bir din ve vicdan özgürlüğü tanımıştır. Bu Anayasa ile Türk kadınına siyasal alanda pek çok hak tanınmıştır.

27 Mayıs 1960 Askerî İhtilali sonucunda Kurucu Meclis tarafından 1961 Anayasası hazırlanmış, halkoyna (referandum) sunularak kabul edilmiştir. Askerî İhtilal sonucu hazırlanan ve halk oylaması sonucu yürürlüğe giren ilk Anayasamızdır. İkincisi ise bazı değişikliklerle günümüzde hala kullandığımız 1982 Anayasası’dır. 12 Eylül 1980 Askerî İhtilali sonucu Millî Güvenlik Konseyi tarafından Danışma Meclisine hazırlattırılmış ve halk oylamasına sunularak kabul edilmiştir.

1.4.2.2. Anayasal Ödevler

1982 Anayasası, hakları ve ödevleri birlikte düzenlemiştir. Anayasamızın temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği ikinci kısmının başlığı “Temel Haklar ve Ödevler”dir. Bu kısımda “Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.” (Anayasa, md. 12/2) hükmü yer almaktadır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere devlet, kişilere birtakım haklar tanıırken onlara bu konularda çeşitli ödevler de yüklemektedir.

Yapılması, yerine getirilmesi, insanlık duygusu, töre ve yasa bakımından gerekli olan iş veya davranışa **ödev** denir. 1982 Anayasası bizlere *eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi* (md. 42), *çalışma hakkı ve ödevi* (md. 49), *mal bildirimi* (md. 71), *vatan hizmeti* (md. 72), *vergi ödevi* (md. 73), *oy kullanma* (md. 67) gibi çeşitli hak ve ödevler yüklemektedir.

a) Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi: “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.” (Anayasa, md. 42). Devlet, vatandaşları

nı eğitim öğretim konusunda destekler, onların vatana ve millete faydalı birer fert hâline gelmesi için emek harcar.

b) Çalışma Hakkı ve Ödevi: “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.” (Anayasa, md. 49). Bireyler, devletin çalışma hayatını geliştirmek, işsizleri korumak ve çalışmayı, üretmeyi desteklemek için aldığı tedbirlerde ve yaptığı girişimlerde iş gücü açısından katkı sağlamak yükümlülüğüne sahiptir.

OKUMA PARÇASI

Görsel 1.35: Mustafa Kemal Atatürk

Herhangi bir kişinin yaşadıkça kıvançlı ve mutlu olması için gerekli olan şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır.

Akla uygun davranan bir adam ancak bu biçimde hareket edebilir. Yaşamda tam tat ve mutluluk ancak gelecek kuşakların onuru, varlığı, mutluluğu için çalışmakta bulunur [1.18].

c) Oy Kullanma: Anayasa’nın vatandaşlarına tanıdığı, hem hak hem de ödevlerdendir. Vatandaşlar bu haklarını ve ödevlerini, seçme ve seçilme faaliyetlerine katılarak yerine getirirler. Bu faaliyetlerin detayları Anayasa’da belirlenmiştir. “Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme

ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir. On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir. Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar.” (Anayasa, md. 67). Seçimler ile ilgili tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından alınır. Gerekli ve yeterli şartları sağlamasına rağmen oy kullanmayanlar için kanun, ceza (para cezası) öngörmüştür.

Görsel 1.36: Oy kullanma hakkı ve ödevi

ç) Mal Bildirimi Ödevi: Devletin vatandaşlarına tanıdığı kamu hizmetine girme hakkından doğmaktadır. “Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlanma süreleri kanunla düzenlenir.” (Anayasa, md. 71). Mal bildiriminde bulunma hem vergi ödevinin sağlıklı takip edilmesi hem de rüşvet ve yolsuzlukla mücadele konularında devlete kolaylık sağlaması amacıyla kamu çalışanlarına yüklenen bir ödevdir.

d) Vatan Hizmeti: “Vatan hizmeti, her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.” (Anayasa, md. 72). Bu maddeden anlaşılacağı üzere vatan hizmeti, yalnızca ödev değil aynı zamanda bir haktır. Anayasamız askerlik görevini vatan hizmeti olarak adlandırmaktadır. Tarihimize baktığımızda ise Türk milleti bu konuda oldukça cesur ve fedakâr davranmıştır.

Görsel 1.37: Vatan hizmeti

OKUMA PARÇASI

Görsel 1.38: Mustafa Kemal Atatürk

BİR TÜRK DÜNYAYA BEDELDİR

Atatürk, Türk askerinin ölçülmez kıymeti hakkındaki fikrini tarihi bir cümlesiyle ifade etmişlerdi. 1925 yılı ağustosunda, Kastamonu’da asker koğuşlarını teftişten çıkarken: “Bir Türk on düşmana bedeldir” yazılı bir levha gördü. Zabite levhayı göstererek sordu:

— Öyle midir?

— Evet Paşam.

Atatürk elini yükselterek:

— Hayır, Çocuğum, bence öyle değildir. Bir Türk dünya bedeldir [1.40].

e) Vergi Ödevi: Anayasamızda (Anayasa, md. 73) “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.” şeklinde açıklanmaktadır. Vergi, resim, harç gibi mali yükümlülükler kanunla konulur ve değiştirilir. Devlet tarafından konulan, hukuk tarafından takibi yapılan bu mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi vatandaşların ödevidir. Vatandaşlar vergi ödevlerini birtakım ilkelere göre yerine getirirler.

Görsel 1.39: Vergi ödevi

BİLGİ KUTUSU

Vergide Genellik İlkesi: Her vatandaşın, sosyal sınıf farkı gözetilmeksizin vergi vermesi gerektiğini anlatan ilkedir.

Vergide Adalet İlkesi: Her vatandaşın geliri oranınca vergi vermesi gerektiğini anlatan ilkedir. Yani çok geliri olan kişilerin çok, az geliri olan kişilerin az vergi vermesidir.

Vergide Kanunilik İlkesi: Vergi ile ilgili yükümlülüklerin ve detayların net bir şekilde kanunda yer alması gerektiğini anlatan ilkedir.

1.4.2.3. 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri

Anayasa'nın 1. maddesine göre "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir." Anayasa'nın 2. maddesine göre "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir." Anayasanın 3. maddesine göre "Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." Bu maddelerden yola çıkarak *1982 Anayasası'nın temel ilkeleri* Tablo 1.11'de sıralanmıştır.

Tablo 1.11: 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri

Cumhuriyetçilik İlkesi	Cumhuriyet, yöneticilerin seçimle iş başına geldiği bir devlet şeklidir. "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir."
Üniter Devlet İlkesi	"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olması üniter devlet olması demektir.
İnsan Haklarına Saygılı Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... insan haklarına saygılı bir devlettir." Yani değeri, üstünlüğü, kutsallığı dolayısıyla insan haklarına karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranan bir devlettir.
Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir devlettir. Türk Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür."
Demokratik Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... demokratik bir devlettir." Kısaca, yönetim organları halk tarafından seçimle iş başına getirilir.
Laik Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... laik bir devlettir." Laiklik ilk kez 1924 Anayasası'nda 1937 yılında yapılan değişiklikle yer almıştır.
Sosyal Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... sosyal bir devlettir." Sosyal devlet, herkese insan onuruna yaraşır, asgari bir hayat seviyesi sunmayı amaçlayan devlettir.
Hukuk Devleti İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti... bir hukuk devletidir." Hukuk devleti, faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, vatandaşlarına hukuki güvenlik sağlayan devlettir.
Eşitlik İlkesi	"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."
Başlangıçta Belirtilen İlkeler	1982 Anayasası'nın başlangıç kısmı oldukça uzun bir metindir. Bu kısımda, "Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık, Atatürk Milliyetçiliği, Kuvvetler Ayrılığı..." gibi ilkeler yer almaktadır.

BİLGİ KUTUSU

Laiklik: Laikliğin *din hürriyeti* ve *din ve devlet işlerinin ayrılığı* olmak üzere iki boyutu vardır.

Din hürriyeti, inanç ve ibadet hürriyetini anlatmaktadır. İnanç hürriyeti kişinin istediği dini seçebileceğini, ibadet hürriyeti ise kişinin inandığı dinin gereklerini, ayin ve törenlerini serbestçe yerine getirebileceğini anlatır.

Din ve devlet işlerinin ayrılığı, din kurumlarının devlet kurumlarının işini yapamayacağını, devlet kurumlarının da dinî işleri yerine getiremeyeceğini anlatır. Laik devletlerde devletin resmî bir dini yoktur. Din ve devlet kurumları da birbirinden ayrıdır.

Atatürk Milliyetçiliği: Atatürk millet kavramını “Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve kabulde samimi olan ve sahip olunan mirasın korunması hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluluk.” şeklinde açıklar. Atatürk milliyetçiliği ise ırkçılıktan uzak ve birleştirici olarak, Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk kabul eder.

Kuvvetler Ayrılığı: Devlet yönetiminde yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç kuvvet bulunmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi ise bu kuvvetlerin birbirinden ayrılmasıdır. Bu kuvvetler birbirinden üstün ve ayrıcalıklı değildir. İş bölümü ile iş birliği hâlinde ama birbirinden bağımsız olarak çalışmaktadır.

Görsel 1.40: Özgürlük

1.4.3. Temel Hak ve Özgürlükler

Temel hak ve hürriyetler, Anayasa tarafından tanınan ve korunan hak ve hürriyetlerdir. Anayasamız hakları ve ödevleri birlikte düzenlemiştir. Temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği ikinci kısmın başlığı “Temel Haklar ve Ödevler”dir.

Anayasa’da (md. 12/2) “Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.” hükmü konulmuştur. Böylece temel hak ve hürriyetlerin kişinin başkalarına karşı olan sorumluluklarını ve ödevlerini ortadan kaldırmadığı anlaşılmaktadır. Evinde müzik dinleme hakkına sahip olan bir bireyin bu hakkını, komşusunun din-

lenme hakkını ihlal etmediği sürece özgürce kullanabilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Yani bir kişinin haklarının başladığı yerde diğer bir kişinin hakları son bulur.

BİLGİ KUTUSU

Hak: Kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatleridir [1.39].

Hürriyet (Özgürlük): Başkalarına zarar vermemek şartıyla, bireyin bir şeyi yapıp yapmama ya da belli bir şekilde davranıp davranmamaya kendi iradesiyle karar vermesi ve kararını uygularken başkaları tarafından engellenmemesidir [1.37].

Temel Hak ve Hürriyetler: Bütün diğer haklardan yararlanmanın temeli olan haklardır. Anayasa ile tanınırlar.

1.4.3.1. Anayasal Haklar

İnsan hakları; ırk, din, dil, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum gibi hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği haklardır. İnsanlar bu haklara yalnızca insan olmaları sebebiyle sahiplerdir. Bu haklar kişilere devlet tarafından bağışlanmış değildir. Devletin görevi bu hakları korumak ve güvence altına almaktır.

İnsan haklarına dayanan taleplerin muhatabı devlettir [1.41]. Devlet, bu hakları Anayasa ile güvence altına almıştır. 1982 Anayasası'na göre "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." (md. 12).

1982 Anayasası'nın birinci bölümünde "Genel Hükümler" başlıklı temel hak ve hürriyetlerin özelliği, sınırlandırılması, kötüye kullanılmaması, durdurulması ve yabancıların durumundan bahsedilmiştir (md. 12-16). Anayasa'nın ikinci bölümünde ise temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Anayasa temel hak ve özgürlükleri; *kişinin hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler* olmak üzere üç bölümde ele almıştır.

Görsel 1.41: İnsan hakları evrenseldir.

Tablo 1.12: Temel Hak ve Hürriyetler

TEMEL HAKLAR VE ÖDEVLER		
Kişinin Hakları ve Ödevleri (Negatif Statü Hakları)	Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler (Pozitif Statü Hakları)	Siyasi Haklar ve Ödevler (Aktif Statü Hakları, Katılma Hakları)
• Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı • Zorla çalıştırma (angarya) yasağı • Kişi hürriyeti ve güvenliği • Özel hayatın gizliliği • Konut dokunulmazlığı • Haberleşme hürriyeti • Yerleşme ve seyahat hürriyeti • Din ve vicdan hürriyeti • Düşünce ve kanaat hürriyeti • Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti • Bilim ve sanat hürriyeti • Basın hürriyeti • Süreli ve süresiz yayın hakkı • Basın araçlarının korunması • Kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı • Düzeltme ve cevap hakkı • Dernek kurma hürriyeti • Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı • Mülkiyet hakkı • Hak arama hürriyeti • Kanuni hâkim güvencesi • İspat hakkı	• Ailenin korunması ve çocuk hakları • Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi • Kıyılardan yararlanma • Toprak mülkiyeti • Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması • Kamulaştırma • Devletleştirme ve özelleştirme • Çalışma ve sözleşme hürriyeti • Çalışma hakkı ve ödevi • Sendika kurma hakkı • Toplu iş sözleşmesi ve toplu sözleşme hakkı • Grev hakkı ve lokavt • Ücrette adalet sağlanması • Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması • Konut hakkı • Gençliğin korunması • Sporun geliştirilmesi ve tahkim • Sosyal güvenlik hakkı • Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler • Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları • Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması • Sanatın ve sanatçının korunması	• Türk vatandaşlığı • Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları • Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma • Siyasi partilerin uyacakları esaslar • Kamu hizmetlerine girme hakkı • Mal bildirim • Vatan hizmeti • Vergi ödevi • Dilekçe hakkı • Bilgi edinme hakkı • Kamu denetçisine başvurma hakkı
• Bu haklar kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan haklardır. Kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizer. • Kişilik hakları, başkalarına devri veya miras yoluyla geçmesi olanağı olmayan haklardır.	• Bu haklar, kişilerin toplumdan ve devletten isteyebilecekleri haklardır. • Kişiler bu haklarla birlikte devlete hizmet etme, katkı sağlama, yardımda bulunma yükümlülüğü de edinirler. • Bu haklar sosyal devlet anlayışının gelişimi sonucu ortaya çıkmıştır.	• Kişinin devlet yönetimine katılma ve siyasal faaliyette bulunma haklarıdır. • Bu haklar ve hürriyetler ancak Türk vatandaşları tarafından kullanılabilir. O nedenle bunlara vatandaşlık hakları da denebilir [1.39].

SIRA SİZDE

“Kamulaştırma”, “devletleştirme”, “özelleştirme” ve “kanuni hâkim güvencesi” kavramlarını araştırıp soru kartları oluşturunuz. Oluşturduğunuz soru kartlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 1.42: Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

1.4.3.2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

Hiçbir hak ve özgürlük sınırsız değildir. Bütün hak ve özgürlükler belli sınırlar içerisinde kullanılabilir. Her hak ve özgürlüğün, kendi niteliğinden kaynaklanan doğal sınırları vardır. Örneğin, düşünceyi ifade özgürlüğü şiddet içeremez ya da şiddeti teşvik edemez. Aynı biçimde, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı silahlı ve saldırısız kullanılmalıdır [1.42]. Basın hürriyeti kullanılırken kişilere iftira ve hakaret edilmesi ya da başka şekillerde kişilerin şeref ve haysiyetine saldırılması mümkün değildir. Yine ifade hürriyeti insanları suç işlemeye teşvik etmek ya da iftira, hakaret etmek biçiminde kullanılamaz. Benzer şekilde dilekçe hakkı, hakaret ve tehdit içeremez [1.38].

Bir hak ya da özgürlüğün sınırlandırılması, o hakkın kullanım alanının ve olanağının dışarıdan yapılacak bir müdahale ile daraltılması anlamına gelir. Sınırlama doğrudan anayasayla yapılabilir ya da anayasa bunu yasama organına (Türkiye Büyük Millet Meclisi) bırakmış olabilir [1.43]. 1982 Anayasası'na göre “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaz.” (md. 13).

Görsel 1.43: Hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması

Demokratik toplumlarda temel hak ve hürriyetler sınırlandırılabilir bu sınırlandırma sınırsız, keyfî bir şekilde olmamalı ve temel hak ve hürriyetler bütünüyle yok edilmemelidir. Yani sınırlandırmalar ölçülü ve birtakım şartlara bağlı olmalıdır [1.39]. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılma şartları Tablo 1.13'te sıralanmıştır.

Tablo 1.13: Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılma Şartları

1	Sınırlama, yasama organı tarafından kanunla yapılmalıdır.
2	Sınırlama, Anayasa'da belirtilen belli sebeplere dayanmalıdır.
3	Sınırlamada ölçülülük ilkesine uyulmalıdır.
4	Sınırlama, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
5	Sınırlama, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyet'in gereklerine uygun olmalıdır.
6	Sınırlama, temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunmamalıdır.
7	Savaş, seferberlik, ayaklanma, deprem, salgın hastalıklar gibi olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanımı sınırlandırılabilir.

Olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin kullanımı sınırlandırılıp durdurulabilir. Ancak öyle haklar vardır ki olağanüstü dönemlerde bile dokunulamaz. Bu hakların birincisi, yaşama hakkıdır. Çünkü diğer bütün haklar ve bu haklara dair vazifeler, hep yaşama hakkına dayanır. Ayrıca kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz. Kimse din, vicdan ve düşünce kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz. Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez. Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz (Masumiyet Karinesi).

SIRA SİZDE

1. "Masumiyet karinesi" kavramını araştırınız. Bir hikâye ile sınıfta anlatınız.
2. Yakın zamanda ülkemizi etkisi altına alan Covid-19 (Kovid-19) salgını sürecinde sınırlandırılan temel hak ve hürriyetlerimizi belirleyip sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

UYGULAMA FAALİYETİ 2

Amaç	Dijitalleşen dünyanın toplumsal yaşam ve insan haklarına olumlu ve olumsuz etkilerini içeren münazara etkinliği düzenlemek.
Süre	2 Hafta
Değerlendirme	Münazara Değerlendirme Formu

21. yüzyılda tüm dünyada dijital bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır. İnternetin her geçen gün yaşamımıza daha çok dâhil olması, sosyal iletişim araçlarının çeşitlenmesi, yapay zekâ vb. alanlardaki teknolojik gelişmeler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu gelişmeler insan hayatını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. İnsan hakları, bu hakların korunması ve kullanılması, toplumsal yaşam, demokratik süreçler dijital gelişmelerin etkilediği alanlardan bazılarıdır.

Dijitalleşen dünyanın toplumsal yaşam ve insan haklarına olumlu ve olumsuz etkilerini içeren münazara etkinliği düzenleyiniz. Aşağıda uygulama faaliyetini yapmanıza yardımcı olacak bilgiler yer almaktadır.

- Konuyu olumlu ve olumsuz yönden tartışmak üzere dörder kişiden oluşan iki grup oluşturulur.
- Üç kişiden oluşan jüri belirlenir.
- Gruplara kendi konuları hakkında araştırma yapmaları için bir hafta süre verilir.
- Kurallar ve münazaraya önce başlayacak olan grup münazara öncesi jüri tarafından belirlenir.
- Tüm konuşmacıların fikirlerini paylaşabilmeleri için konuşmacıların sırayla söz alması sağlanır.
- İlk söz alan grubun görüşlerini savunmasının ardından diğer grubun söz alması sağlanır.
- Münazaranın süresi önceden belirlenir.
- Münazarada grupların savundukları fikirlerle karşı taraf ikna edilmeye çalışılır.
- Her konuşmacının konuşacağı süre ve münazaranın ne zaman biteceği jüri tarafından takip edilir.
- Münazara bittiğinde her grup münazara değerlendirme formuna göre değerlendirilir.
- Jüri değerlendirmesi masadan kalkmadan herkesin huzurunda yapılır.
- Jürinin puanları toplaması ve kazanan grubu açıklaması sağlanır.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında jüri üyelerinin aşağıdaki münazara değerlendirme formunda yer alan ölçütlere göre yarışmacıları değerlendirmelerini sağlayınız. Her grup için yarışmacılarının aldığı puanların genel toplamını belirleyiniz. Ortaya çıkan en yüksek genel toplam puanına göre başarılı olan grubu belirleyiniz.

MÜNAZARA DEĞERLENDİRME FORMU									
Tarih ve Saat									
Münazara Yeri									
Münazara Konusu	Tez: Dijitalleşen dünya toplumsal yaşam ve insan haklarını olumlu etkiler. Antitez: Dijitalleşen dünya toplumsal yaşam ve insan haklarını olumsuz etkiler.								
	1. Grup Konu				2. Grup Konu				
Değerlendirme Konuları	Puan	1. Yarışmacı	2. Yarışmacı	3. Yarışmacı	4. Yarışmacı	1. Yarışmacı	2. Yarışmacı	3. Yarışmacı	4. Yarışmacı
Konuya hâkimiyet	25								
Vurgu, tonlamaya dikkat etme ve Türkçeyi etkili kullanma	20								
İkna yeteneği	25								
Beden dili (Jest ve mimikler)	20								
Zamanı verimli kullanma	10								
Genel Toplam									
1. Jüri Adı Soyadı		2. Jüri Adı Soyadı			3. Jüri Adı Soyadı				

1.5. YAPTIRIM TÜRLERİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Suç işlemek serbest olsaydı dünya nasıl bir yer olurdu? Sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.

Kavramlar: Yaptırım, suç

Toplum, birbiri ile ilişki içerisindeki fertlerden oluşur. Bu fertler çeşitli şekillerde birbirlerini etkiler ve birbirlerinin davranışlarından etkilenirler. İnsanların birlikte yaşamalarından kaynaklanan bu etkileşimlerin toplumun düzenini bozmaması ve ahengin devam etmesi için bir disiplin tarafından kontrol edilmesi, düzenlenmesi gerekir. Hukuka dayalı yapılan toplumlar bu disiplin devlettir. Devlet bu düzenlemeleri yaptırım (müeyyide) denilen uygulamalarla yerine getirir.

1.5.1. Suç, Ceza ve Yaptırımlar

İnsan unsurunun olduğu her yerde olumlu ve olumsuz davranışların olması kaçınılmazdır. Toplumda meydana gelen bu tür olumlu olumsuz olayların hukuk literatüründeki karşılığını suç ve ceza kavramlarıyla açıklamak mümkündür [1.7].

Kişilerin olumsuz davranışlarına karşılık devlet tarafından konulan cezai yaptırımlar kanunlarla düzenlenir. Ceza kanunlarının amacı “Kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir.” (Türk Ceza Kanunu, md. 1). Bu nedenle suçlar ve cezalar kanunlarla düzenlenmiştir.

1.5.1.1. Suç ve Ceza Kavramları

Suç ve ceza, tarih boyunca birlikte anılan ve toplumsal düzeni sağlamada adlarından sıkça bahsedilen iki kavramdır. Toplumsal işleyişe dâhil olabilmek ve bu konuda devletin düzenlemelerini anlayabilmek için bu iki kavramı iyi bilmek gerekir.

Suç, kanun tarafından düzenlenen menfaatlere aykırı davranışlardır. Başka bir ifadeyle suç “Yasaya, töreye aykırı davranış biçimidir.” Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir fiilin suç olup olmadığı, suç ise sınırları ve özellikleri kanun ile belirlenmektedir. “Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılmaz.” (Anayasa, md. 15). Buna **masumiyet karinesi** denir.

Bir olayda suçun varlığından bahsedebilmemiz için birtakım unsurların var olması gerekir. Buna **suçun unsurları** denir. Suçun unsurları **yasallık unsuru**, **maddi unsur**, **hukuka aykırılık unsuru** ve **kusurluluk unsuru** olmak üzere dörde ayrılmaktadır [1.19].

Görsel 1.44: Suç ve ceza

Tablo 1.14: Suçun Unsurları

SUÇUN UNSURLARI			
Yasallık Unsuru	Maddi Unsur	Hukuka Aykırılık Unsuru	Kusurluluk Unsuru
Yasada açıkça suç sayılmayan bir eylemden dolayı ceza verilemez. Yapılan hareket ancak yasadaki bir suç tanımına uygunsa cezalandırılması mümkündür. Bu unsur kanunlarda suçta ve cezada kanunilik ilkesi olarak açıklanmaktadır.	Suçtan bahsedilebilmesi için ortada olumlu ya da olumsuz bir hareket bulunması gerekir. Bu hareketin dış dünyada bir değişikliğe neden olması ve bunun bir sebebinin olması gerekir. Bunların tümü suçun maddi unsurunu oluşturur. Kısaca maddi unsur; hareket, sonuç, nedensellik ilişkisidir.	Yasalarda suç olarak tanımlanmış bir hareketin varlığı hukuka aykırılık demektir. Hukuka aykırı bir eylem ise suç teşkil eder. Hangi hareketlerin suç olup olmadığı ise kanunlar ile belirlenmiştir. Örneğin başkasının özgürlüğünü kısıtlamak suçtur (Türk Ceza Kanunu, md. 109).	Suçun oluşması için kişinin bilerek veya bilmeyerek eylemi yerine getirmiş olması gerekir. Ve bu eylemin suçun tanımındaki gibi hukuka aykırı bir eylem olması gerekir. Kusurluluk, failin eylemini kasten veya taksirle gerçekleştirmiş olmasıdır.

Suçun tanımından ve unsurlarından anlaşıldığı üzere bir fiili yapmak ya da yapmamak ancak o fiil ceza gerektirdiği sürece suç sayılır. Yani kişilerin yaptıkları ya da yapmadıkları her fiil suç sayılmaz. Kanunlara göre bir fiilin suç sayılabilmesi için kanunda yer alması gerekmektedir. Buna **suçta ve cezada kanunilik ilkesi** denilmektedir. Ayrıca “Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükümlenemez.” (Türk Ceza Kanunu, md. 2). Bu ilke, bireylerin hangi davranışlarının suç oluşturduğunu ve bunların karşılığında hangi cezaların öngörüldüğünü bilmelerine olanak sağlar. Kanunların uygulayıcıları olan hâkimlerin, bireyleri keyfi olarak cezalandırmalarını önler. Yasaları koyanların, insan haklarına ve demokratik anayasal haklara uygun yasalar yapmalarını sağlar [1.19].

BİLGİ KUTUSU

Kast: Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi hâlidir (Türk Ceza Kanunu, md. 21). Kastta bilmek, farkında olmak ve istemek durumları söz konusudur.

Örnek Olay 1: Aynı istikamette giden araç ve motosiklet sürücüsü arasında araçlar seyir hâlinde iken tartışma yaşanır. Araç sürücüsü motosikletli şahsın seyrine imkân bırakmayacak şekilde aracını motosikletin üzerine sürer ve motosiklettteki şahıs düşerek hayatını kaybeder. Araç sürücüsü, diğer araca seyir için alan bırakmayıp çarptığı takdirde sürücünün zarar göreceğini öngörmesine rağmen fiili işlemiş ve bilinçli olarak kanunun suç saydığı eylemi gerçekleştirmiştir.

Taksir: Kişinin, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılığı dolayısıyla, bir davranışın, suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyerek gerçekleştirilmesidir (Türk Ceza Kanunu, md. 22). Taksirde bilmeden, farkında olmadan ve istemeden sebep olmak durumu vardır.

Örnek Olay 2: Trafikte kendisine kırmızı ışık yandığını gören sürücü etrafta kimsenin olmadığını düşünerek hareket eder. Tam o sırada yaya geçidinden bir kişi karşıya geçmek üzere hızla yola girer ve kaza olur, yaya hayatını kaybeder. Burada sürücü hatalıdır. İstemeden de olsa bir başkasının zarar görmesine sebep olmuştur.

“Ceza kaldırılabilir; ama suç insanın içinde sonsuza kadar yaşar.”

Ovidius (Ovidyus)

Görsel 1.45: Adalet ve kanun önünde eşitlik

Ceza, kişilerin suç sayılan eylemleri karşılığında devlet tarafından uygulanan yaptırımdır. Devlet, ceza denen yaptırımlara toplumun düzenini korumak, suç işlenmesini önlemek amacıyla başvurmaktadır.

Eylem ve işlemleri hukuk kurallarına dayanan, vatandaşların güvenliklerinin hukuk düzeni ile sağlandığı devletlerde, suçlar ve onlara uygulanacak olan yaptırımlar kanunlar ile düzenlenir. 1982 Anayasası’nda suç ve cezalara ilişkin bazı önemli unsurlar yer almaktadır. Anayasa’ya göre “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç

saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.” (Anayasa, md. 38).

Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi gereğince cezaların uygulanmasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet gibi ayrımlar yapılamaz. Kimseye ayrıcalık tanınamaz (Türk Ceza Kanunu, md. 3).

Anayasa (md. 38) ve Türk Ceza Kanunu’na (md. 20) göre ceza sorumluluğu şahsidir. Yani kimse bir başkasının işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulamaz ve cezalandırılmaz. Buna **ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi** denir.

Hukukun suç saydığı eylemlere karşı uygulanan cezaların sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Kişi suç işlemiş bile olsa insan onuruna yakışır şekilde cezalandırılmalıdır. Anayasamıza göre “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.” (Anayasa, md. 17).

OKUMA PARÇASI

ALNI AÇIK OLMAK

Eski devirlerde suç işleyenlerin alınlarına, cezalarına göre kızgın demirlerle damga vurulmuş. Bugünkü gibi nüfus kayıtları ve adli kayıtlar tutulmadığından suçlular bu yolla tanınmış.

Alında damgası bulunan sabıkalılar (eski suçlular), damgalarını göstermeyecek şekilde başları eğik dolaşır, çoğu zamanda külahları veya takkeleriyle alınlarını örtmeye çalışırlarmış. Hiçbir cezası bulunmayanlar ise başları dik, alınları açık sokağa çıkarlarmış. Bundan dolayı, alnı açık olmak dürüstlüğü, suçu olmamanın bir delili sayılmış, zamanla deyim haline gelmiştir [1.44].

1.5.1.2. Yaptırımlar

Bir düzen tarafından konulmuş kurallara aykırı davranışta bulunanlara verilecek yanıt, gösterilecek tepkiye **yaptırım** denir. Yaptırımlar, kuralı koyan otorite ve uygulanış biçimleri açısından farklılık göstermektedir.

Toplumu meydana getiren bireyler tarafından zamanla oluşturulan ve uyulmadığı takdirde dışlanma, ayıplanma, hor görülme gibi tepkilerle karşılaşılacak yaptırımlara **manevi yaptırımlar** denir. Bu yaptırımlarının kökenini din, ahlak ve görgü kuralları oluşturur.

SIRA SİZDE

Günlük hayat içinde karşılaştığınız manevi yaptırımları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Devlet tarafından konulan ve takip edilen, yasalar ile düzenlenen kurallara hukuk kuralları; bu kurallara uyulmadığı zaman karşılaşılabilecek tepkilere de **maddi yaptırımlar** denir. Devlet tarafından uygulanan yaptırımların *önleyici işlev* ve *düzeltilici işlev* olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır [1.8].

Görsel 1.46: Maddi yaptırımlar

BİLGİ KUTUSU

Önleyici İşlev: Yaptırım, hukuk kuralına uyulmasını sağlayan bir caydırma aracıdır. Yaptırım yoluyla hukuk kuralının ihlal edilmesi önceden önlenmeye çalışılır. Kişiler davranışlarının neye mal olacağını önceden bilirse suç teşkil edecek davranışlara girme ihtimali de o denli azalır.

Örneğin kapalı alanlarda sigara içmenin yasak olduğu ve bu yasağa uyulmazsa ne gibi yaptırımlar uygulanacağı Kanun'la belirlenmiştir (5727 sayılı Kanun). Bu belirlilik kişileri cezadan kaçma yönünde doğru davranışa teşvik edecektir. Böylece henüz suç işlenmeden önlenmiş olacaktır.

Düzeltilici İşlev: Yaptırım, hukuk kurallarının ihlallerinin sonuçlarını gidermeye çalışır. Yani ihlal edilen hukuk kurallarının sebep olduğu sonuçları onarmak üzere uygulanır.

Örneğin evinin yanında yeni bir bina inşa edilen kişinin evinin temelleri, tedbirsiz yapılan bu çalışmadan zarar görmüşse zararının tazminini talep etme hakkına sahip olur. Bu talebi kimi zaman mal varlığının eski hâline getirilmesi şeklinde sağlanırken kimi zaman da zararın miktarınca tazminat yaptırımı ile yerine getirilir. Böylece yaptırımların düzeltilici işlevi sayesinde onarım sağlanmış olur.

“Kötülüklerin ilki ve en büyüğü haksızlıkların cezasız kalmasıdır.”

Platon (Platun)

Devlet kanunlara uymayanlara bazen kendiliğinden bazen de zarar görenlerin şikâyetleri üzerine birtakım yaptırımlar uygular. Yaptırım türleri Şekil 1.9’da gösterilmiştir.

Şekil 1.9: Hukukta yaptırım türleri

Görsel 1.47: Hapis cezası (Temsilî)

a) Ceza: Devlet tarafından hukuk kuralları aracılığı ile belirlenen ve uyulmadığı takdirde suç teşkil eden davranışlara uygulanan yaptırımdır. Hapis cezaları, müebbet hapis cezaları, süreli hapis cezaları, adli para cezaları, trafik cezaları, vergi cezaları gibi yaptırımlar cezalara örnektir. Bu cezaların dışında bir de kişilere bir kurum ya da kuruluşta disiplin kurallarını bozucu hareket ya da davranış sergilediği zaman uygulanan yaptırımlar vardır. Bunlara **disiplin cezaları** denir. Bu cezalar okulda ve üniversitede bulunan öğrencilere, kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilere gerektiğinde uygulanan yaptırımlardır. Uyarma, kınama, uzaklaştırma gibi cezalar bunlara örnek verilebilir.

b) Cebrî İcra: Uymak zorunda olduğu hukuk kurallarına uymayan kişileri bu kurala uymak üzere zorlama biçiminde gerçekleşen yaptırımlardır. Örneğin arkadaşından aldığı 1000 TL borcu belirledikleri gün ve şekilde ödemeyen kişi, alacaklı tarafından icraya verilebilir. Cebrî icrayı (zorla yerine getirme) uygulama yetkisi yalnızca devlettedir. Kişiler hiçbir surette başka kişilere zorlama yapamazlar.

c) Tazminat: Hukuka aykırı davranışta bulunan, başkasına maddi ve manevi zarar veren kişilerin bu zararını ödemeye mahkûm edilmeleri yönünde uygulanan yaptırımdır. Tazminat, maddi tazminat olabileceği gibi manevi tazminatta olabilir. Burada zarara uğrayan kişinin zararının niteliği belirleyici olur. Örneğin cerrahi bir müdahale ile burnunu yırtan bir kişinin operasyon sırasında çekilen fotoğraflarının doktoru tarafından sosyal ağlarda izinsiz bir şekilde paylaşılması suçtur. Hasta, özel hayatın gizliliğine saygı

gösterilmesini isteme hakkına sahiptir (Anayasa, md. 20). Hukuka aykırı gerçekleştirilen eylem karşısında kişinin tazminat hakkı doğmaktadır. Bu tazminat kimi zaman maddi zararın giderilmesi şeklinde olabilirken kimi zaman da özür dileme, hatalı davranışın telafisi, düzeltme yazısı yayımlama gibi manevi yollarla da olabilir. Tazminat yaptırımının sınırları kanunla düzenlenmiştir.

Görsel 1.48: Özel hayatın gizliliği (Temsili)

ç) Hükümsüzlük: Kanunun uygun bulduğu şekilde yapılmayan ya da kanuna aykırı bir şekilde yapılan hukuki işlemlerin geçersiz olması durumudur. Örneğin fiil ehliyetini henüz kazanmamış olan bir küçüğün (15 yaşını doldurmamış) bisikletini mahallenin bakkalına, bakkaldan yapacağı küçük bütçeli bir alışveriş karşılığında satması kanunen hükümsüzdür. Yani bu alışveriş henüz fiil ehliyetini kazanmamış olan küçüğü bağlamaz, yapılan işlem hukuken geçersiz sayılır. Başka bir örnek ise devlet tarafından görevlendirilmiş resmî nikâh memuru tarafından kıyılmayan bir nikâh gerçekleşmemiş sayılır. Yani evlenme ve evlenmeden doğan haklar (soyadı alma hakkı, evlilik bağıyla doğan miras, tazminat hakkı vb.) yok hükmündedir.

Görsel 1.49: Resmî nikâh ve nikâh memuru

SIRA SİZDE

Günlük hayatta “hükümsüzlük” yaptırımına örnek olabilecek olayları düşünüp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

d) İptal: Hukuka aykırı biçimde gerçekleştirilen idari işlemlere uygulanan yaptırımdır. Bazen idari makamlar hukuk kurallarına ters düşecek biçimde işlem gerçekleştirebilir. Bu durumda menfaati zarar gören kişi ilgili yargı organına dilekçe yoluyla dava açarak işlemin iptalini talep edebilir. Örneğin çalıştığı kurumda girdiği görevde yükselme sınavında yeterli puanı aldığı, gerekli şartları taşıdığı hâlde emsalleri gibi görevde yükselmesi yapılmayan kişi idarenin bu eylemlerindeki hatanın düzeltilmesi için yargıya başvuruda bulunabilir.

İdare, eşit konumda olan her kişiye eşit davranmalıdır. Anayasa ile koruma altına alınan eşitlik ilkesinin ihlali durumunda yargı, idari işlemin iptaline karar verebilir. Başka bir örnekte elektrik borcunu ödediği hâlde elektrikleri kesilen kişi bu durumdaki uygulamanın yanlışlığını belirterek yapılan bu idari işlemin iptalini varsa zararının tazminini talep edebilir. Yargı tarafından iptallerine karar verilene kadar idari işlemler geçerliliklerini korur.

1.5.2. Ceza ve Güvenlik Tedbirleri

Ceza hukuku, toplumda huzur ve güvenliğin sağlanması amacıyla hangi fiillerin suç olacağını ve bu suçlara hangi yaptırımların uygulanacağını düzenlemiştir. Yaptırımlar bir taraftan suçun ortaya çıkardığı zararları ödetmek amacıyla hizmet ederken diğer taraftan suç işleyen kişileri tekrar topluma kazandırmayı amaçlamaktadır. Uygulanan yaptırımların derecesi işlenen suçun ağırlığına göre değişmektedir. Suç karşılığında yaptırım olarak uygulanan cezalar *hapis* ve *adli para* cezası olarak ikiye ayrılmıştır.

1.5.2.1. Hapis Cezaları

Türk Ceza Kanunu “Cezalar” başlığında hapis cezalarını şu şekilde düzenlemektedir (md. 46/1):

Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis: Hükümlünün hayatı boyunca devam eder. Sıkı güvenlik rejimine göre çektirilen hapis cezasıdır.

Müebbet Hapis: Hükümlünün hayatı boyunca devam eden hapis cezasıdır.

Sürelî Hapis: Kanunda aksi belirtilmedikçe bir aydan az, yirmi yıldan fazla olmayan hapis cezalarıdır.

Hükmedilen bir yıl ya da daha az hapis cezalarına kısa süreli hapis cezası denir. Hapis cezalarının uygulanması, ertelenmesi gibi detaylar Türk Ceza Kanunu’nda açıklamaları ile yer almaktadır.

1.5.2.2. Adli Para Cezası

Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının bir gün karşılığı olarak belirlenen miktar ile çarpılarak hesaplanan miktarın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesidir. Kişinin ekonomik ve diğer şahsi hâlleri göz önünde bulundurularak bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı en az yirmi en fazla yüz Türk lirası olarak takdir edilir. Hâkim, kişinin ekonomik ve şahsi durumunu göz önünde bulundurarak hükmün kesinleşmesinden sonra en fazla bir yıl mühlet verebileceği gibi cezanın belirli taksitlerle ödenmesine de karar verebilir. Adli para cezası ödenmezse hapis cezasına çevrilebilir.

1.5.2.3. Güvenlik Tedbirleri

Güvenlik tedbirleri Türk Ceza Kanunu'nun yaptırımlar kısmında düzenlenmiştir. Güvenlik tedbirleri de kanunda yer alan suç fiilleri karşılığında uygulanır. Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre fail "Yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükmolunur." (Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 223/6).

Ceza gibi güvenlik tedbirlerine de hâkim hükmeder. Ancak cezanın ödetici de olma niteliğine karşılık; güvenlik tedbirleri sadece kişinin iyileştirilmesine ve toplumun korunmasına, dolayısıyla önleme amacına hizmet ederler [1.19]. Türk Ceza Kanunu'nda (md. 53) düzenlenmiş olan güvenlik tedbirleri şunlardır:

- Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma
- Eşya müsaderesi
- Kazanç müsaderesi
- Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri
- Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri
- Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlara ilişkin güvenlik tedbirleri
- Sınır dışı edilme
- Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri

Görsel 1.50: İdari yaptırım (Trafik cezası)

1.5.3. İdari Yaptırımlar

İdari yaptırımlar, kabahatler karşılığında uygulanacak olan yaptırımlardır. İdari yaptırımlar, idari para cezası ve idari tedbirlerdir. İdari yaptırım kararı vermeye, kanunda açıkça gösterilen idari kurul, makam ve kamu görevlileri yetkilidir. Kanunda açıkça hüküm bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı da idari yaptırım kararı vermeye yetkilidir. Kovuşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması hâlinde mahkeme idari yaptırım kararı verir.

İdari yaptırım gerektiren hâllere; trafik cezaları, kapalı alanda tütün mamulleri tüketmek, başkalarının huzurunu bozacak şekilde gürültüye neden olmak, sarhoş olarak başkalarının huzurunu bozacak davranışlarda bulunmak, çevreyi kirletmek gibi olumsuz davranışlar örnek olarak verilebilir.

İdari yaptırım kararına karşı kararın tebliğ ve tefhimi tarihinden itibaren en geç on beş gün içinde sulh ceza hâkimliğine başvurulabilir.

1.5.3.1. İdari Para Cezası

Kabahat niteliğindeki davranışlara karşı devletin idari kurumları tarafından verilen cezalar **idari para cezası** olarak adlandırılır. İdari para cezası, maktu ya da nispi olabilir. Para cezaları kanunda alt ve üst sınırı belirtilmek suretiyle belirlenir. Bu durumda para cezasının miktarı belirlenirken kabahatin haksızlık içeriği, failin kusuru ve ekonomik durumu birlikte göz önünde bulundurulur. İdari para cezaları devlet kasasına ödenir. Kişinin ekonomik durumunun müsait olmaması durumunda ilk taksitin peşin ödenmesi şartıyla bir yıl içinde ve dört eşit taksitle ödenmesine karar verilebilir. Taksitlerin zamanında ve tam olarak ödenmemesi hâlinde para cezasının kalan kısmının tamamı tahsil edilir. İdari para cezaları süresinde ödenmediği takdirde icra ve iflas Kanunu'na göre takip edilir.

1.5.3.2. İdari Tedbirler

Toplum huzuru, genel ahlak, kamu düzeni ve kamu sağlığı için idari tedbirler önemlidir. İdari tedbirler, kabahat niteliğindeki davranışlar sonucunda ortaya çıkan zararın giderilmesi ve bu davranışların tekrar edilmesini önlemek amaçlı bir uyarıdır denebilir. Kabahat türünden haksızlıklara karşı uygulanan idari tedbirler, mülkiyetin kamuya geçmesi ve kanunda yer alan diğer tedbirlerdir.

Mülkiyetin Kamuya Geçmesi: Kabahatin konusunu oluşturan veya kabahatin işlenmesi yoluyla elde edilen eşyanın, kanunda açık hüküm varsa mülkiyetinin kamuya geçmesi anlamına gelen yaptırımdır. Kabahatler Kanunu'nda mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilecek iki kabahat sayılmıştır. Bu kabahatlerden biri dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçmesine karar verilmesidir. Bu kabahat dolayısıyla mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülki amir veya belediye encümeni karar verir. Kanun'a göre mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilecek diğer kabahat ise kumardan elde edilen gelire el konularak bu mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilmesidir. Bu kabahat dolayısıyla mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülki amir karar verir. Mülkiyetin kamuya geçmesi bazı şartların oluşması durumunda belli bir süre geciktirilebilir. Mülkiyetin kamuya geçmesini geciktiren şartlar şunlardır:

- Eşyanın kullanılamaz hâle gelmesi
- Eşyanın niteliğinin değişmesi
- Eşyanın ancak belli bir surette kullanılması

Mülkiyetin kamuya geçmesi kararı kesinleşene kadar ilgili kamu kurum ve kuruluş eşyaya el koyabileceği gibi kişilerin muhafazasına (korumasına) da bırakılabilir. Eşyanın mülkiyeti, Kanun'da açık hüküm varsa ilgili kamu kurum ya da kuruluşa aksi takdirde devlete geçer. Mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararı verilebilmesi için fail hakkında idari para cezası ya da başka bir idari yaptırım kararı verilmiş olması şart değildir. Eşyanın kaim değerinin mülkiyetinin kamuya geçirilmesine de karar verilebilir. Mülkiyeti kamuya geçirilen eşyanın başka surette değerlendirilmesi mümkün değilse eşya imha edilir.

ADLİ PARA CEZASI	• Yalnızca mahkemeler tarafından hükmedilir. • Ödenmezse hapis cezasına çevrilebilir.
İDARİ PARA CEZASI	• Devletin idari kurumları tarafından verilir. • Ödenmezse icrai işlem yapılır.

Şekil 1.10: Adli ve idari para cezası farkları

Kanunda Yer Alan Diğer Tedbirler: Kabahatler Kanunu'na göre diğer kanunlarda kabahat karşılığında öngörülen diğer yaptırımlar şunlardır:

- Bir meslek ve sanatın yerine getirilmemesi
- İş yerinin kapatılması
- Ruhsat veya ehliyetin geri alınması
- Kara, deniz veya hava nakil aracının trafikten veya seyrüseferden alıkonulması

1.5.4. Şikâyet ve Kamu Davası

Bir suça ya da haksızlığa maruz kalan kişi, şikâyet hakkını kullanarak durumunu yetkili birime haber verebilir ve hakkının aranmasını isteyebilir. Toplumda ortaya çıkan haksız eylem ve suçlar sadece kişilere zarar vermez aynı zamanda toplum huzurunu da bozar. Böyle bir durumda kamunun menfaati için yani devletin güvenliği ve huzuru için bazı suçların araştırılıp soruşturulmasında şikâyet şartı aranmaz. Devlet adına savcılık tarafından soruşturma başlatılıp kamu davası açılabilir.

Şikâyet ve kamu davası konularının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hukuk kavramlarının bilinmesi gerekir. Bu kavramlardan bazıları aşağıda verilmiştir [1.3].

BİLGİ KUTUSU

Hâkim: Uyuşmazlıkların çözümü için görevlendirilmiş kişi.

Cumhuriyet Savcısı (Müddeiumumi): Toplum adına mahkemelerde dava açıp, iddiada bulunan kişidir. Savcıların görevi asıl olarak ceza yargılamasıdır.

Mağdur: Suçtan veya haksız eylemden zarar gören kimse.

Kamu Davası: Suç işlediği sanılan kişinin yargı makamları önünde kovuşturulmasını sağlamak üzere kamu adına savcının açtığı davadır.

İhbar: Haber verme, bildirme, yasa dışı bir olayı ilgili yere bildirmedir.

1.5.4.1. Şikâyet

Suçtan zarar gören veya mağdurun ilgili makamlardan suçun soruşturulması ve kovuşturulmasına yönelik yaptığı irade beyanına **şikâyet** denir. Şikâyet kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır ve sadece suçun muhatabı şikâyetinde bulunabilir. Şikâyet yazılı ya da tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir. Suçun soruşturulması için şikâyet Cumhuriyet Başsavcılığına, kolluk makamlarına, valilik ya da kaymakamlığa veya mahkemelere yapılır. Suça ilişkin şikâyetler ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Şikâyet hakkı olan kişi altı ay içinde şikâyetinde bulunmazsa soruşturma ve kovuşturma yapılmaz. Altı aylık bu süre, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu öğrendiğinde başlar. Şikâyet hakkı olan kişilerden birisi bu süreyi geçirse de diğerlerinin şikâyet hakkı devam eder. Suçtan zarar görenin şikâyetten vazgeçmesi davayı düşürür ve hükmün kesinleşmesinden sonraki vazgeçme hükmün infazına engel olmaz. İştirak hâlinde suç işlemiş sanıklardan birinin hakkında şikâyetten vazgeçilirse bu vazgeçme diğer sanıkları da kapsar.

Tablo 1.15: Şikâyetçinin Hakları

ŞİKÂyetÇİNİN HAKLARI	
Şikâyetçinin soruşturma evresindeki hakları şunlardır: • Delillerin toplanmasını isteme • Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme • Baro tarafından kendisine avukat gönderilmesini isteme • Avukatı aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceleme • Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz etme hakkını kullanma	Şikâyetçinin kovuşturma evresindeki hakları şunlardır: • Duruşmadan haberdar edilme • Kamu davasına katılma • Tutanak ve belgelerden örnek isteme • Tanıkların davetini isteme • Baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme • Davaya katılmış olması koşuluyla karara karşı kanun yoluna başvurma

1.5.4.2. Kamu Davası

Suç işlediği sanılan kişinin ceza yargılama makamları önünde kovuşturulmasını sağlamak üzere, kamu adına savcının açtığı davadır [1.3]. Kamu davasının açılabilmesi için şikâyetle bağlı olmayan suçlarda suçtan zarar görenin talebine gerek yoktur savcı resen soruşturmayı başlatır ve yeterli delile ulaşırsa devlet adına kamu davasını açar. Şikâyetle bağlı suçlarda mağdur ya da suçtan zarar görenin şikâyeti olmadan savcı soruşturma yapmaz, kamu davası açmaz. Ancak bu suçlarda suçtan zarar gören ya da mağdur şikâyetçi olursa savcı soruşturma yapar, kamu davasını açar.

Kendisine suç haberi gelen Cumhuriyet savcısı soruşturmayı başlatır. Soruşturma sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluştuyorsa Cumhuriyet savcısı görevli ve yetkili mahkemeye hitaben bir iddianame düzenler. İddianamenin kabulüyle kamu davası açılmış olur.

“Dünya çok acı çekiyor. Ama kötü insanların şiddetinden değil, iyi insanların sessizliğinden.”

Napoleon Bonaparte (Napolyon Bonapart)

UYGULAMA FAALİYETİ 3

Olay 1

Çiçekleri çok seven (A), penceresinin önünde çiçek yetiştirmektedir. Bahar mevsimi gelince çiçeklerinin havalandırması için saksılarını penceresinin önüne dizmiştir. Bu sırada (A)'nın komşularından olan (B) evine çıkmak için apartman girişinde anahtarını aramaktadır. Bu esnada rüzgârın da etkisi ile hareketlenen saksılardan biri apartman girişinde bulunan (B)'nin kafasına düşer. Olayın etkisi ile (B) bayılır. Bina ve mahalle sakinlerinden oluşan bir grup ve komşu (A), hemen 112'yi arayarak acil yardım isterler. Ambulans gelir ve (B) hastaneye kaldırılır. Kafası kırılan ve kısa süreli baygınlık geçiren (B) kendine geldiğinde polis tarafından olayla ilgili ifadesi alınır. (B) olayı olduğu gibi anlatır ve komşusu olan (A)'nın olayda bir art niyetinin olmadığını söyler, şikâyetçi olmaz. Kazaya bilmeden sebep olan (A) komşusunu hastanede ziyaret eder ve olaydan duyduğu üzüntüyü kendisine bildirir. (B) komşusuna "Bundan sonra kaza ihtimallerini göz önünde bulundurarak hareket etmen yeterli olacak." der ve olay tatlıya bağlanır.

Olay 2

(C) uzun zamandır komşusu (D) ile anlaşmazlık yaşamaktadır. Komşusu (D)'nin market alışverişinden döndüğünü gören (C), akşam karanlığında görülmeyeceğini düşünerek penceresinin önündeki saksılardan birini (D)'nin kafasına atar. Olayın etkisi ile (D) bayılır. Bina sakinlerinden olaya şahit olan bir kişi hemen 112'yi arayarak acil yardım ister. Ambulans gelir ve (D) hastaneye kaldırılır. Kafası kırılan ve kısa süreli baygınlık geçiren (D) kendine geldiğinde, polis tarafından olayla ilgili ifadesi alınır. (D) olayı olduğu gibi anlatır ve olayla ilgili uzun süredir anlaşmazlık yaşadığı komşusu (C)'den şüphelendiğini belirtir. Bunun bir kaza olmadığını, (C)'nin planlayarak isteyerek yaptığını düşündüğünü söyler. (C)'nin daha önce de kendisine zarar vermek için bu tür girişimlerde bulunduğunu ekler.

Kitabınızdan suç ve ceza kavramları ile suçun unsurlarından kast ve taksir kavramlarını örnekleri ile inceleyip aşağıdaki soruları yukarıdaki "Olay 1" ve "Olay 2"ye göre cevaplayınız.

1. Olay 1 ve Olay 2'yi karşılaştırarak hangisinde kast hangisinde taksirle suçun oluştuğunu tespit ediniz.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Birinci sorudaki olaylara ilişkin tespitlerinizi nedenleriyle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

gaiplik	dava hakkı	hukuk kuralları	kanun	müebbet
masumiyet karinesi	yorumlayıcı	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi		kabahat

A) Aşağıdaki cümleleri yukarıda verilen kelimelerden uygun olanıyla tamamlayınız.

1. Tarafların kurmuş olduğu hukuki ilişkide ve yapmış olduğu işlemlerde kullanılan ifadelerin anlamları hakkında belirsizliğe düşmeleri durumunda kanunda bu durumu açıklayan hükümlere ..... hukuk kuralları denir.
2. Toplum hayatını düzenleyen ve devlet otoritesi tarafından konulan kurallara ..... denir.
3. İdari yaptırımlar ..... karşılığında uygulanan yaptırımlardır.
4. Ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş ya da kendisinden uzun süreden beri haber alınamayan ve ölme olasılığı yüksek olan kişilerin, mahkeme kararı ile hukuki olarak kişiliğine son verilmesine ..... denir.
5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile korunan insan haklarının ihlalleri durumunda hakları ihlal edilenlerin şikâyetlerini almak üzere ..... kurulmuştur.
6. Suçluluğu ispatlanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz ilkesine ..... denir.
7. Bir kimsenin yargıya başvurarak hakkının elde edilmesini isteme yetkisine ..... denir.
8. Hükümlünün hayatı boyunca devam eden hapis cezasına ..... denir.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

9. (.....) Yazılı ve yazısız kaynaklarda hukuki uyumsuzluğu çözecek bir hüküm yoksa hukuk boşluğu oluşur.
10. (.....) Milletlerarası antlaşmaları cumhurbaşkanı onaylar ve yayımlar.
11. (.....) Kişilik sağ doğmak şartıyla anne karnına düştüğü anda başlar.
12. (.....) Görgü kurallarının yaptırımı maddidir.
13. (.....) Mevcut yürürlükte olan anayasa, 1982 Anayasası’dır.
14. (.....) İdari para cezası ödenmezse hapis cezasına çevrilir.
15. (.....) Kamu hukukunda taraflardan biri devlettir.
16. (.....) Şikâyet hakkı olan kişinin şikâyet hakkını 4 ay içinde kullanması gerekir.

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

17. Aşağıdakilerden hangisi hukukun işlevlerinden biri değildir?

- A) Barış
- B) Dürüstlük
- C) Eşitlik
- D) Güvenlik
- E) Özgürlük

- 18.** I. Hâkim hüküm verirken bilimsel görüşlere bakmak zorundadır.
 II. Yazılı ve yazısız kaynaklarda uygulanacak bir hüküm yoksa hukuk boşluğu oluşur.
 III. Ceza hukuku ve vergi hukuku hâkimin hukuk yaratmasına kapalıdır.
 IV. Hukukta boşluk olması durumunda hâkim uyuşmazlığı çözmekten vazgeçebilir.

Hukuk boşluğu ile ilgili yukarıdaki ifadelerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I.
- B) Yalnız IV.
- C) II-III.
- D) II-IV.
- E) I-II-III.

19. Aşağıdakilerden hangisi kısıtlanma sebeplerinden biri değildir?

- A) Yaş küçüklüğü
- B) Akıl hastalığı
- C) Özgürlüğü bağlayıcı ceza
- D) Savurganlık
- E) Kötü yönetim

20. Temel hak ve hürriyetleri ihlal edilmiş olan bireyler hangi mahkemeye bireysel başvuruda bulunabilirler?

- A) Yargıtay
- B) Danıştay
- C) Bölge İdare Mahkemesi
- D) Asliye Hukuk Mahkemesi
- E) Anayasa Mahkemesi

21. Aşağıdakilerden hangisi yaptırım türlerinden biri değildir?

- A) Cebrî icra
- B) Hükümsüzlük
- C) İptal
- D) Kabahat
- E) Tazminat

22. Medeni Kanun'a göre "Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenmez."

Yukarıdaki Kanun hükmüne göre, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler evlenirse bu durumda hangi yaptırım uygulanır?

- A) Cebrî icra
- B) Ceza
- C) Hükümsüzlük
- D) İptal
- E) Tazminat

23. "Bir ülkede belli bir zamanda yürürlükte bulunan yazılı ve yazısız hukuk kurallarının tümüne ..... denir."

Yukarıdaki boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Mevzu hukuk
- B) Tarihî hukuk
- C) Tabii hukuk
- D) Geçmişteki hukuk
- E) Pozitif hukuk

24. Aşağıdakilerden hangisi şikâyetçinin soruşturma evresindeki haklarından biri değildir?

- A) Baro tarafından kendisine avukat gönderilmesini isteme
- B) Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme
- C) Kamu davasına katılma
- D) Delillerin toplanmasını isteme
- E) Cumhuriyet savcısının kovuşturmayla yer olmadığı kararına itiraz etme

Akşam olmuş ve iş çıkışı vakti gelmişti. Genç adam kendini çok yorgun hissediyordu ve bir an evvel otobüse binip eve gitmek istiyordu. Durağa gidip otobüs beklemeye başladı. Arka arkaya gelen iki otobüste dolu olduğu için gelen otobüsler genç adamı almadı. Çok yorulan gencin sabrı iyice tükenmek üzereydi ki bir otobüs durdu ve genç, nihayet otobüse bindi. Hemen boş gördüğü koltuğa oturdu. Genç adam otobüste boş koltuk olduğu için ve eve gidene kadar biraz da olsa dinlenebileceği için çok mutluydu. İki durak geçtikten sonra otobüse yaşlı bir amca bindi.

Otobüse binen yaşlı amca kalp ve yüksek tansiyon hastasıydı. Yalnız yaşadığı için bütün işlerini kendisi yapmak zorundaydı. Buda yaşlı amcaı bir hayli yormaktaydı. Otobüse bindiği gün yaşlı amca, akşama kadar işlerini halletmek için koşuşturmuş ve çok yorgun düşmüştü. Ayakta duracak hâli kalmamıştı ancak bindiği otobüste de boş koltuk yoktu. Otobüs yalpalayarak giderken yaşlı amca ayakta daha fazla yolculuk yapamayacağını anladı ve genç adamdan yer istemeye karar verdi.

Ç) Aşağıdaki açık uçlu soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

25. Yukarıdaki metni okuyunuz ve olaya kendinize uygun bir sonuç bölümü yazınız.

26. Okumuş olduğunuz metinde hangi toplumsal kuralların vurgulandığını açıklayınız.

KONULAR

1. Yasama
2. Yürütme
3. Yargı

2

Bu öğrenme biriminde;

- Yasama organını ve görevlerini,
- Yürütme organını ve görevlerini,
- Yargı organını ve görevlerini **öğreneceksiniz.**

2.1. YASAMA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Ülkemizin yönetiminde kimlerin görev aldığını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kavramlar: Yasama, yürütme, yargı, Meclis

Şekil 2.1: Devletin temel organları

Günümüz devletleri üç temel güç üzerine kurulmuştur. Devlet iradesi olarak da adlandırılan bu güçlere *yasama*, *yürütme*, *yargı* adı verilmektedir [2.1]. İşte bu güçler arasında görev ayrımı yapılmasına, *yasama*, *yürütme*, *yargı* güçlerinin birbirinden bağımsızlaşmasına **kuvvetler ayrılığı** adı verilir. Kuvvetler ayrılığı, bu üç temel gücün birbirini sınırlaması ve dengelemesini savunur. Her temel gücün kendine özgü bir görev alanı vardır [2.2].

Kuvvetler ayrılığında bu üç temel organa ait görevler ayrı ayrı kurumlar eliyle yürütülür. Kuvvetler ayrılığının özü temel hak ve hürriyetlerin korunması amacıyla devlet idaresinin sınırlandırılmasıdır [2.3]. Bu düşünce ile devlet fonksiyonları (*yasama*, *yürütme*, *yargı*) farklı organlara dağıtılarak organların birbirlerine karşı bağımsızlığının sağlanması amaçlanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin iki farklı uygulaması olan, sert kuvvetler ayrılığına dayalı başkanlık sistemi ve ılımlı kuvvetler ayrılığına dayalı parlamenter sistem söz konusudur [2.4].

Cumhuriyet'in temel organları 1982 Anayasası'nda *yasama*, *yürütme*, *yargı* olmak üzere üçe ayrılmıştır (Şekil 2.1). *Yasama* organı faaliyetleri TBMM, *yürütme* organı faaliyetleri *cumhurbaşkanı*, *yargı* organı faaliyetleri ise *bağımsız ve tarafsız mahkemeler* tarafından yerine getirilir. 1982 Anayasası'nın 7. maddesinde de "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir." ifadesi kullanılmıştır.

Yasama, Anayasa'nın TBMM'ye verdiği kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak gibi yetkilerini içeren bir kavramdır. TBMM'ye verilen bu yetkiler Anayasamıza göre devredilemez. *Yasama* yetkisini Türk milleti adına milletvekilleri kullanır.

Görsel 2.1: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yasama yetkisinin *genellik*, *aslilik* ve *devredilmezlik* şeklinde üç ana özelliği vardır:

Genellik: Kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğunu, yasama organının Anayasa'ya aykırı olmamak şartıyla her konuyu dilediği ölçüde ayrıntılı olarak kanunla düzenleyebileceğini ifade eden ilkedir.

Aslilik: Yasama organının bir konuyu ilk elden, özerk ve serbest olarak doğrudan doğruya yani araya başka bir işlem girmeden düzenleyebilmesidir.

Devredilmezlik: Başta kanun yapmak olmak üzere Anayasa'da sayılan yasamaya ilişkin yetkilerin Meclis tarafından başka bir organa verilememesi ve bizzat kendisi tarafından kullanılması zorunluluğudur. Bu genel kurala Anayasa'yla istisna getirilebilir [2.5].

2.1.1. TBMM Üyelerinin Seçilmesi

TBMM üyeleri 5 yılda bir yapılan seçimle seçilen 600 milletvekilinden oluşur. TBMM seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçimleri 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile birlikte aynı gün yapılmaktadır. Meclis seçimleri, Meclisin görev süresinin dolmasından önceki ilk pazar günü cumhurbaşkanı seçimiyle birlikte yapılır. Bu durum normal seçim döneminin sona ermesiyle gerçekleşir. Ancak Meclis 5 yıllık sürenin dolmasını beklemeyen seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu kararı verebilmek için Meclis üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuna (360 milletvekili oyu) ihtiyaç vardır. Gerekli çoğunluğun sağlanması hâlinde cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte erken seçim yapılır. Ayrıca cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi hâlinde yine TBMM seçimleri ile birlikte cumhurbaşkanlığı seçimi de yapılır.

Görsel 2.2: Türkiye Büyük Millet Meclisi

BİLGİ KUTUSU

TBMM üyeleri seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçeni değil bütün milleti temsil eder.

Anayasa'ya göre savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse TBMM, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir. Geriye bırakma kararı (seçimlerin ertelenmesi) verildiği andan itibaren 1 yıllık süre dolduğunda geriye bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa seçimler tekrar ertelenebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması hâlinde sadece boşalan üyelikler için ara seçime gidilir. Ara seçimler bazı kurallara bağlanmıştır.

SIRA SİZDE

Ülkemizde uygulanan seçim usulü ve seçim ilkeleri nelerdir? Bu ilkelerin olmaması nelere sebep olabilir? Tartışınız.

2.1.2. Milletvekilleri

Parlamentoda milleti temsil eden milletvekillerinin aday olabilmesi için Anayasa'da belirtilen şartları taşımaları gerekmektedir. Milletvekili seçilebilmek için gerekli olan şartlar şunlardır:

- Türk vatandaşı olmak
- 18 yaşını doldurmuş olmak
- En az ilkokul mezunu olmak
- Kısıtlı olmamak
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak
- Askerlikle ilişkisinin olmaması
- Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olmamak
- Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçları işlememiş olmak
- Kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olmamak

Görsel 2.3: Seçim sandığı

Milletvekili aday olmak isteyen kişi yüz kızartıcı suçlardan biriyle ya da kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olup affa uğrasa da milletvekili seçilemez.

BİLGİ KUTUSU

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı mensupları, TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) mensupları milletvekili seçilemezse görevlerine geri dönemezler.

Milletvekili olabilmek için gerekli şartları taşıyıp taşımadığına dair bazı meslek mensuplarının görevlerinden çekilmesi gerekmektedir. Bunlar:

- Yüksek yargı mensupları
- Hâkimler ve savcılar
- Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları
- YÖK (Yükseköğretim Kurumu) üyeleri
- Kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri
- Yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri
- Silahlı kuvvetler mensupları

Bir kimsenin milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin şartları taşıyıp taşımadığına dair son kararı Yüksek Seçim Kurulu verir. YSK'ye (Yüksek Seçim Kurulu) bu yetki Anayasa'nın 79. maddesiyle verilmiştir. Maddeye göre "Seçimler yargı organlarının yönetim ve denetimi altında yapılmaktadır."

Seçim bittikten sonra il seçim kurulu milletvekilli seçilenlere seçildiklerine dair bir mazbata verir. Bu mazbata ile milletvekilliği sıfatı kazanılmış olur. Ancak bu mazbata yasama faaliyetlerine katılmak için yeterli değildir. Milletvekilleri yasama faaliyetlerine katılabilmek için ant içmek zorundadır.

SIRA SİZDE

Cumhurbaşkanı, seçimlerin yenilenmesine karar verirse hangi hâllerde tekrar aday olmaz? Açıklayınız.

Milletvekilleri mazbatalarını alıp ant içtikten sonra yasama muafiyetleri veya yasama bağışıklığı adı verilen koruyucu hak ve imtiyazlardan faydalanırlar. Yasama bağışıklığı (muafiyetleri) milletvekillerinin, görevlerini daha iyi bir şekilde serbestçe yerine getirebilmeleri için kendilerine tanınan koruyucu statüdür.

Yasama Dokunulmazlığı: Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılamaz. Mutlak haktır, kaldırılmaz.

Yasama Sorumsuzluğu: Milletvekilleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Nispi haktır, kaldırılabilir.

Milletvekilliğinin düşme hâlleri Anayasa'da düzenlenmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı seçilme, bakan veya cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanma hâlinde Meclis üyeliği kendiliğinden düşer. İstifa, devam-

sızlık (1 ay içinde 5 birleşime katılmama), milletvekilliği ile bağdaşmayan iş yapmakta ısrar etme hâlinde TBMM Genel Kurulunca Meclis üyeliğinin düşürülmesi kararı verilir. Kesin hüküm giyme ve kısıtlanma hâlinde verilen kararın TBMM Genel Kuruluna gelmesiyle Meclis üyeliği son bulur.

2.1.3. TBMM'nin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni

Meclis iki milletvekili genel seçimi arasındaki sürede çalışır ve bu süreye **yasama dönemi** adı verilir. Bu süre seçimler uzatılmadığı veya yenilenmediği sürece beş yıldır. Bu beş yıllık süre içinde Meclis, istisnalar dışında her ekim ayının birinci günü çağrısız toplanarak yasama yılını başlatır. Yasama yılı 1 Ekim'de başlayıp 30 Eylül'de sona erer. Meclis, üye tam sayısının üçte biri (200 milletvekili) ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak karar yeter sayısı hiçbir şartta üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından (151 milletvekili) az olamaz. Meclisin belirli bir günde toplanmasına **birleşim** ve bu birleşime verilen aralarla bölünen kısımlarına **oturum** adı verilir.

TBMM'nin iç yapısı ve çalışma düzeni kısmen Anayasa'da büyük ölçüde iç tüzükle düzenlenmiştir [2.5]. Buna göre TBMM; Başkanlık Divanı, komisyonlar, danışma kurulu, siyasi parti gruplarından oluşur. Bunlardan Başkanlık Divanı, Meclisin çalışmasında önemli bir yer tutar. TBMM Başkanlık Divanı; milletvekilleri arasından seçilen bir Meclis başkanı, dört başkan vekili, yedi kâtip üye, üç idari amirden oluşur. Meclis başkanı, TBMM üyeleri arasından en fazla dört turlu gizli oylama ile seçilir. Meclis başkanının görevleri şunlardır:

- TBMM'yi temsil etmek
- Genel Kurul görüşmelerini yönetmek
- Başkanlık Divanı'na başkanlık etmek
- Meclisin idari, mali, kolluk işlemlerini yürütmek ve denetlemek
- Meclisi olağanüstü durumlarda doğrudan toplantıya çağırarak
- Anayasa, kanun, iç tüzük ile kendisine verilen diğer görevleri yapmak

Görsel 2.4: TBMM

BİLGİ KUTUSU

Meclis Başkanı Seçimi

- 1. Tur:** İlk tur oylamada üye tam sayısının üçte ikisinin (400 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Yoksa ikinci tura geçilir.
- 2. Tur:** Üye tam sayısının üçte ikisinin (400 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Yoksa üçüncü tura geçilir.
- 3. Tur:** Üye tam sayısının salt çoğunluğunun (301 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır.
- 4. Tur:** Dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, başkan seçilmiş olur.

2.1.4. TBMM'nin Görev ve Yetkileri

Anayasa'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Bu düzenlemede görev ve yetkiler "Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir." şeklinde sıralanmıştır. Bunların dışında Anayasa'da TBMM'nin; Sayıştay başkan ve üyelerini seçmesi, Anayasa Mahkemesine üye seçmesi, HSK'ye (Hâkimler ve Savcılar Kurulu) üye seçmesi ve anayasayı değiştirmesi gibi görev ve yetkileri de vardır.

Görsel 2.5: TBMM logosu

2.1.4.1. Kanun

Kanun "Toplum için uyulması gereken nesnel, soyut, genel ve sürekli nitelikteki hukuk kurallarını içeren, etkileri yönünden objektif hukuk alanında yeni bir durum yaratan ya da var olan bir durumu düzenleyen veya ortadan kaldıran kural-işlemlerdir." şeklinde tanımlanmıştır. Kısaca yetkili makamlarca meydana getirilen hukuk kurallarıdır.

Anayasamıza göre kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak TBMM'nin görev ve yetkileri arasındadır. Kanunlar, TBMM tarafından çıkarılırken bazı aşamalardan geçer. Bu aşamalar; öneri (kanun teklifi), görüşme, kabul, yayım şeklinde sıralanır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2: Kanunların düzenlenme aşamaları

Kanunlar, TBMM Genel Kurulunca kabul edildikten sonra yayımlanmak üzere cumhurbaşkanına gönderilir. Cumhurbaşkanı kanunları uygun bulması hâlinde 15 gün içerisinde Resmî Gazete’de yayımlar. Ancak cumhurbaşkanı uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğuyla aynen kabul ederse kanun cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

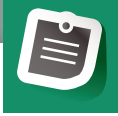
Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkileri arasında anayasanın değiştirilmesi de vardır. Anayasanın değiştirilmesi için Meclis üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi gereklidir.

Anayasanın değiştirilmesi teklifi süreç olarak kanunların teklifi hükümlerine göre işletilir. Anayasa değişikliği teklifi Anayasa Komisyonu tarafından incelenir ve rapor düzenlenir. Düzenlenen rapor TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülür ve değiştirme teklifinin kabulü TBMM’nin üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun (360) gizli oyuyla mümkündür. Cumhurbaşkanı, anayasa değişikliklerini bir daha görüşülmek üzere Meclise gönderebilir. Meclis geri gönderilen kanunu (anayasa değişikliği), üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla aynen kabul ederse cumhurbaşkanı bu kanunu (anayasa değişikliği) halkoyuna sunabilir.

SIRA SİZDE

Kanunlar ne zaman yürürlüğe girer? Açıklayınız.

OKUMA PARÇASI

KANUNLAR ÜSTÜNE

Aklın o kadar çeşitli yolları vardır ki hangisinden gideceğimizi bilemeyiz. Görgünün de öyle. Olaylara bakarak çıkarmak istediğimiz sonuçlar pek inanılır gibi değildir. Çünkü olaylar hiçbir zaman eşit olmazlar. Bu dünyada gördüğümüz şeylerin ortak özelliği ayrı ve değişik olmalarıdır.

Bununla beraber kanunları çoğaltarak yargıçların yetkilerini daraltmak, yargılara sınır çizmek düşüncesine de yanaşmıyorum. Bu düşüncede olanlar şunu unutuyorlar ki, kanunları yapmakta olduğu kadar onların yorumlanmasında da hürriyet ve yetki vardır. Yargıçlarımızı kanunlar üzerinde fikir yürütmek ve karar vermek işinde o kadar serbest bıraktık ki hiçbir hürriyet bundan daha keyfi, bundan daha geniş olamaz. Kanun adamlarımız bin bir çeşit özel haller düşünüp her biri için ayrı kanun yapmakla ne kazandılar? Bunları ne kadar çoğaltsak insan işlerinin sonsuz değişikliğini karşılayamayız. Bu kanunları yüz defa daha arttırırsanız gelecekteki olaylar arasında öyleleri bulunacaktır ki bizim hayattan alıp kitabı koyduğumuz olaylarda hiçbirine benzemeyecek yeni maddelere koymayı gerektirecektir. Durmadan değişen insan hallerinin değişmez kanunlarla ilgisi pek azdır. En iyi kanunlar en az ve öz en genel olanlardır. Bana sorarsanız kanunlar bizimkiler kadar çok olacağına hiç olmasa daha hayırlıdır. Tabiatın kanunları bizim yaptıklarımızdan her zaman daha akıllıcadır [2.6].

2.1.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Türkiye Büyük Millet Meclisi; Anayasa'nın 98. maddesinde yer alan **Meclis araştırması**, **genel görüşme**, **Meclis soruşturması**, **yazılı soru** yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır (Şekil 2.3).

1

Meclis Araştırması: Belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

2

Genel Görüşme: Toplum ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir.

3

Meclis Soruşturması: TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasının soruşturulmasıdır.

4

Yazılı Soru: Yazılı olarak en geç on beş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarıdır.

Şekil 2.3: TBMM'nin bilgi edinme ve denetleme yolları

UYGULAMA FAALİYETİ 1

Amaç	TBMM'nin tanıtılması ve görevlerine ilişkin afiş hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Dereceli Puanlama Anahtarı
Afişi hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. - Sınıfta beşer kişilik gruplar oluşturunuz. - TBMM'nin görevlerini araştırınız. - Araştırmadan elde ettiğiniz verileri rapor hâline getiriniz. - Araştırma raporundan faydalanarak 30 x 50 cm ebatlarında özgün bir afiş tasarlayınız. - Tasarladığınız afişte yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. farklı materyaller kullanınız. - Hazırladığınız afiş ve raporu öğretmeninize teslim ediniz.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Başlangıç düzeyinde”, “Kabul edilebilir” ve “Oldukça başarılı” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi öğretmeninizle birlikte değerlendiriniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI					
Adı Soyadı					
Numarası					
Sınıfı					
Ölçütler	Başlangıç Düzeyinde (1)	Kabul Edilebilir (2)	Oldukça Başarılı (3)	Başarı Puanı	Görüş ve Öneriler
İçerik	Hazırlanan afişte TBMM'nin görevleri ile ilgili bilgilere çok az yer verilmiştir.	Hazırlanan afişte TBMM'nin görevleri ile ilgili bilgilere genel olarak yer verilmiştir.	Hazırlanan afişte TBMM'nin görevleri ile ilgili bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.		
Araştırma Süreci	Öğrenci, bilgilerin çok azına kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.	Öğrenci, bilgilerin çoğuna kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.	Öğrenci, bilgilerin tamamına kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.		
Afiş	Çalışma özgün değil ve az ilgi çekmiştir.	Çalışma genellikle özgün olup çoğu anlaşılabilir ve ilgi çekmiştir.	Çalışmanın tümü özgün olup tamamı anlaşılabilir ve çalışma çok ilgi çekmiştir.		
Materyal Kullanımı	Çalışma amaca uygun bir materyalle desteklenmiştir.	Çalışma amaca uygun iki materyalle desteklenmiştir.	Çalışma amaca uygun üç ve daha fazla materyalle desteklenmiştir.		
Zamanı Kullanma	Afiş 3-4 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş 1-2 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş gününde teslim edilmiştir.		

2.2. YÜRÜTME

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Ülkemizin yönetiminde söz sahibi olan kurumlar nelerdir ve bu kurumlar hakkındaki düşüncelerinizi sınıfta tartışınız.

Kavramlar: Cumhurbaşkanlığı seçimi, cumhurbaşkanı, bakan

Anayasa'nın 8. maddesinde yürütme yetkisi ve görevi düzenlenmiştir. Bu maddeye göre yürütme yetkisi ve görevi cumhurbaşkanına verilmiştir. Cumhurbaşkanı bu yetki ve görevi Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanır ve yerine getirir.

Ülkemiz son Anayasa değişikliği öncesinde parlamenter hükûmet sistemi ile yönetilmekteydi. Bu sistemde yürütme organı cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşmaktaydı. 16 Nisan 2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun'un halk oylamasıyla kabulü üzerine 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Anayasada yapılan bu değişiklikle ikili bir yapıdan tekli bir yapıya geçilmiştir. Şöyle ki Bakanlar Kurulu ve cumhurbaşkanından oluşan yürütme artık bu Anayasa değişikliği ile sadece cumhurbaşkanından oluşmaktadır [2.7]. Bu sisteme ülkemizde **Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi** denilmektedir. Bu hükûmet sistemi bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Görsel 2.6: Cumhurbaşkanlığı Külliyesi

Cumhurbaşkanlığı teşkilatı; ofisler, kurullar, kabine ve cumhurbaşkanı yardımcılığı ile yeniden düzenlenmiştir. Bu kurulan yeni idari birimler ve bakanlıklarda yapılan değişiklikler genel hatlarıyla Türkiye Cumhuriyeti merkezî yönetimini Cumhurbaşkanlığı teşkilatı etrafında şekillendirmiştir [2.8].

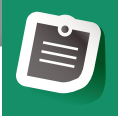
Yürütme organı, yapısı bakımından yürütme yetkisinin bütünüyle tek bir organa ait olduğu **başkanlık sistemi** ve yürütme yetkisinin bir kişi (devlet başkanı) ile bir kurul (Bakanlar Kurulu) arasında paylaştırılmış olduğu **parlamenter sistem** şeklinde iki tipe ayrılır. İlk tip (monist) olan başkanlık sisteminde yürütme organının yetkilerinin bir kısmı farklı adlarla anılan bakanlar aracılığıyla kullanılır. İkinci tip (düalist) olan parlamenter sistemde yürütme yetkisi devlet başkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaştırılmıştır. Bu sistemde kurul ve bakanlar Meclise karşı sorumludur. Ancak devlet başkanı siyasal olarak sorumsuzdur [2.9].

Görsel 2.7: Cumhurbaşkanlığı Arması

2.2.1. Cumhurbaşkanı

Anayasa'nın 8. maddesine göre yürütme görevi verilen cumhurbaşkanı devletin başıdır. Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletinin birliğini temsil eder; anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder. Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışması aslında devlet idaresi ile ilgilidir. İdare hukukuna göre devlet idaresi; yürütme organının içinde bulunduğu üst düzey yöneticilerin aldıkları kararlara, yaptıkları işlemlere, bağlı bulunan tüm birim ve görevlilerce uyulmasıdır [2.10].

OKUMA PARÇASI

Türk Bayrağı üzerine "Cumhurbaşkanlığı Arması" işlenmiştir. Ay yıldız olmaksızın ya da Türk Bayrağı üzerine işlenmeksizin yalnızca güneş ve çevresindeki 16 yıldızdan oluşan bölüme Cumhurbaşkanlığı Arması denilmektedir. Armanın ortasında güneş, bunun çevresinde ise 16 yıldız bulunmaktadır. Güneş sonsuzluğu ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni, 16 yıldız ise tarihteki bağımsız 16 büyük Türk Devletini simgelemektedir. Bu Türk Devletleri; Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Avrupa Hun İmparatorluğu, Ak Hun İmparatorluğu, Göktürk İmparatorluğu, Avar İmparatorluğu, Hazar İmparatorluğu, Uygur Devleti, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Harzemşahlar, Altınordu Devleti, Büyük Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğundan oluşmaktadır [2.11].

Görsel 2.8: Fors

(Düzenlenmiştir.)

2.2.1.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Yürütme yetkisi cumhurbaşkanına aittir ve kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir. Buna **cumhurbaşkanının seçilme yeterlilikleri** de denir. Yürütme görev ve yetkisi verilen cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçildiği için, yasama organına karşı değil, halka karşı sorumludur [2.1].

Şekil 2.4: Cumhurbaşkanı seçilme yeterlilikleri

Cumhurbaşkanının görev süresi TBMM'nin görev süresi gibi beş yıldır. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için milletvekili olma zorunluluğu yoktur. Bu yüzden Meclis dışından da cumhurbaşkanı adayı gösterilebilir. Cumhurbaşkanlığına aday gösterme Anayasamızın 101. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “Siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir.”

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu (yarıdan bir fazlasını) alan aday, cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, cumhurbaşkanı seçilir. İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması hâlinde ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması hâlinde bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması hâlinde sadece cumhurbaşkanı seçimi yenilenir. Seçimlerin tamamlanamaması hâlinde yenisi göreve başlayınca kadar mevcut cumhurbaşkanının görevi devam eder.

BİLGİ KUTUSU

Bir kimse en fazla iki defa “cumhurbaşkanı” seçilebilir.

Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması hâlinde kırk beş gün içinde cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Cumhurbaşkanının hastalık veya yurt dışına çıkması gibi durumlarda cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanına vekâlet eder.

BİLGİ KUTUSU

Cumhurbaşkanı seçilen kişi milletvekili ise milletvekilliği sona erer, ancak cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile ilişkisi devam eder.

2.2.1.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Anayasamızda cumhurbaşkanının sahip olduğu görev ve yetkiler düzenlenmiştir. Bu görev ve yetkilerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Kanunları yayımlar.
- Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenler.
- Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.
- Millî güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.
- Anayasa Mahkemesine, HSK'ye, Danıştaya üye seçer.
- Cumhurbaşkanı ayrıca Anayasa'da ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

2.2.1.3. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumlulukları

Görevde bulunan veya görevden ayrılmış cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi hâlinde Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır.

Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Rapor, Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divan'a sevk kararı alabilir.

BİLGİ KUTUSU

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer.

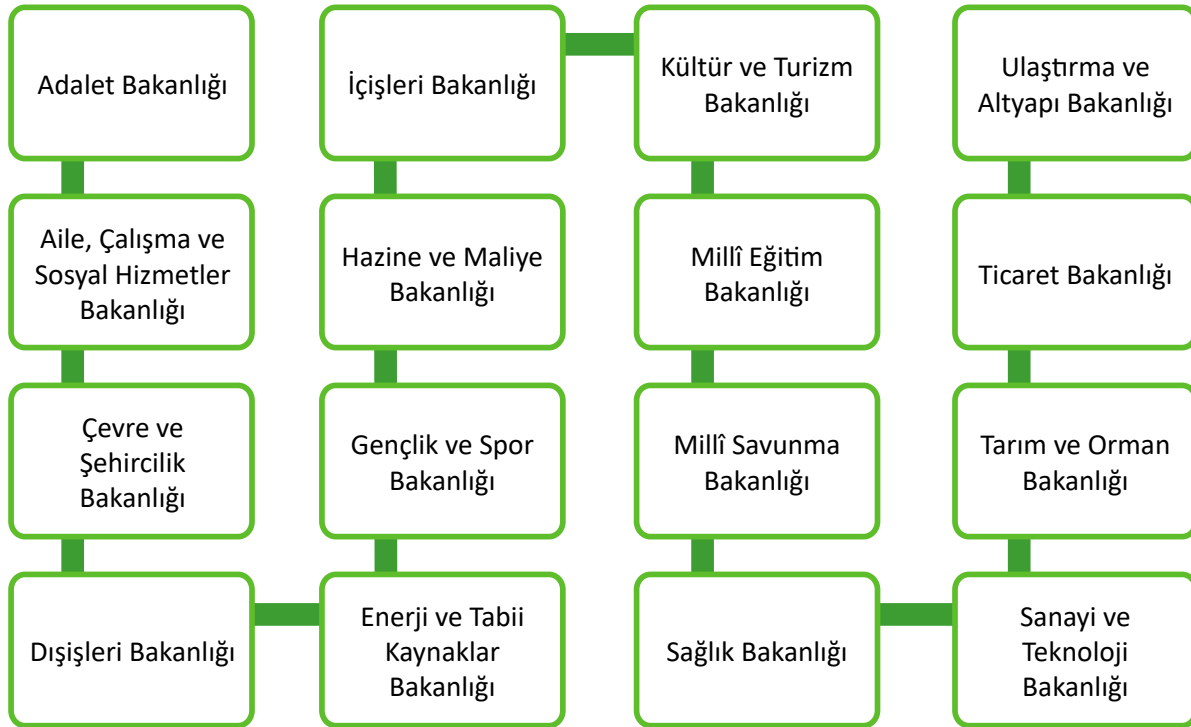
2.2.2. Cumhurbaşkan Yardımcıları ve Bakanlar

1982 Anayasası'nda 2017 yılında yapılan değişiklikle yürütme organında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte yürütme organından Bakanlar Kurulu kaldırılmış, cumhurbaşkanı yardımcılığı getirilmiştir. Anayasamızın 106. maddesine göre cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır.

Bakan, 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre bakanlık kuruluşunun en üst amiri olup bakanlık icraatından ve emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden sorumlu, görevli ve yetkili kişidir.

Cumhurbaşkanı yardımcısı, cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hâllerinde cumhurbaşkanına vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.

Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, cumhurbaşkanına karşı sorumludur ve atandıktan sonra Anayasa'nın 81. maddesinde yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde ant içerler.

Şekil 2.5: Bakanlıklar

Bakanlıkların kurulması ve iç teşkilatlanması Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile düzenlenmektedir. Bakanlıklar; merkez teşkilatı ile ihtiyaca göre kurulan, Cumhurbaşkanlığına hiyerarşik olarak bağlı olan, merkezî idarenin üstlendiği kamu hizmetlerinin örgütlenme biçimidir. Bakanlıklar, devletin üstlendiği kamu hizmetlerinin konularına göre uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bölümleridir. Her bakanlığın başında bir bakan bulunur [2.10].

Bakanlar; kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanımı amacıyla bakanlık hizmetlerini mevzuata, cumhurbaşkanının genel siyasetine, cumhurbaşkanı karar ve talimatlarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütür. Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda diğer bakanlıklarla iş birliği ve koordinasyonu sağlar.

Bakan yardımcısı; bakanın emrinde olup bakanlık hizmetlerini bakan adına, bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, stratejik plan ve performans hedefleri ile mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler. Bakan yardımcısı belirtilen hizmetlerin yürütülmesinde bakana karşı sorumludur.

SIRA SİZDE

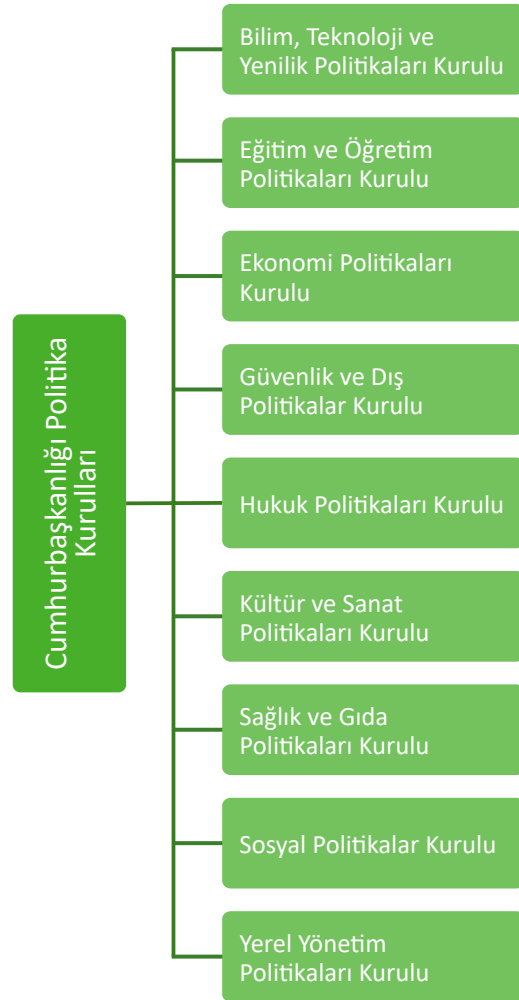
Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve bakanların cezai sorumluluğunu araştırınız.

2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisler

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ile birlikte cumhurbaşkanına bağlı yeni birimler oluşturulmuştur. Bunlardan bazıları politika kurulları ve ofislerdir [2.7]. 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bazı kurullar kurulmuştur. Cumhurbaşkanı, en az 3 üyeden oluşan kurulların başkanıdır. Kurul üyeleri cumhurbaşkanınca atanır.

Cumhurbaşkanlığı politika kurullarının görevleri şunlardır:

- Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek
- Geliştirilen politika ve strateji önerilerinden cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak
- Küresel rekabetin getirdiği ani değişimlere karşı strateji ve politika önerileri geliştirmek
- Görev alanlarına giren konularda bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve diğer ilgililerin görüşünü alarak uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek, yapılan çalışmalarla ilgili cumhurbaşkanına rapor sunmak
- Cumhurbaşkanının programına uygunluk açısından, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygulamalarını izlemek ve cumhurbaşkanına rapor sunmak
- Görev alanlarına giren konularda talep, ihtiyaç ve etki analizi yapmak ve yaptırtmak

Şekil 2.6: Cumhurbaşkanlığı politika kurulları

1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurullar dışında Dijital Dönüşüm Ofisi, Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi ve Yatırım Ofisi kurulmuştur. Bu ofislerin her biri kendi alanında Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile verilmiş olan görevleri yerine getirir.

2.2.4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

TBMM'nin kanun yapma ve değiştirme süreci meşakkatli ve uzun olabilmektedir. Hızlı bir şekilde düzenlenmesi gereken konular için ek bir düzenleyici işleme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaca yönelik yürütme organı, problemlere hızlı bir müdahale için belirli kuralları çıkarma gücüyle donatılabilmektedir [2.2]. Yürütme organının güçlendirilmesi için yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme organına Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır.

Yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile merkezî idare yapılanması ve işleyişi, görev ve yetkileri, üst kademe kamu personelinin atanmalarına ilişkin usul ve esaslar düzenlenebileceği gibi sosyal ve ekonomik haklara ilişkin belirli düzenlemeler yapılmak suretiyle politikaların belirlenmesi söz konusu olabilecektir [2.12]. Parlamenter sistemde hükümet büyük oranda kanun tasarısı yoluyla politikalarını hayata geçirmektedirken Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kanun tasarısı sistemden çıkartıldığından dolayı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile politikalar hayata geçirilmektedir [2.7]. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.

Cumhurbaşkanına verilen kararname çıkarma yetkisi bazı sınırlamalara tabidir. Olağan dönemde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Anayasa'da yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri, siyasi haklar ve ödevler düzenlenemez. Ayrıca Anayasa'da yalnız kanunla düzenlenmesi öngörülen ve kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Olağanüstü hâllerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda, bu sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazete'de yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

BİLGİ KUTUSU

Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler.

Cumhurbaşkanı, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları düzenler. Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulmasını düzenler.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenir. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Anayasa'ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Ancak olağanüstü hâllerde ve savaş hâllerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine dava açılmaz.

2.2.5. Millî Güvenlik Kurulu ve Olağanüstü Hâl Yönetimi

Her devlet gibi ülkemizde millî varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda ülkemizde, bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehditlerin ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara uygun siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlayacak Millî Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur.

MGK (Millî Güvenlik Kurulu) Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini cumhurbaşkanına bildiren ve millî güvenliğe ilişkin sorunların en üst seviyede görüşüldüğü ve tartışıldığı bir kuruldur [2.13].

Görsel 2.9: MGK logosu

Millî Güvenlik Kurulu, iki ayda bir cumhurbaşkanı başkanlığında toplanır. Millî Güvenlik Kuruluna;

- Cumhurbaşkanı yardımcıları,
- Adalet Bakanı,
- Millî Savunma Bakanı,
- İçişleri Bakanı,
- Dışişleri Bakanı,
- Genelkurmay Başkanı,
- Kara Kuvvetleri Komutanı,
- Deniz Kuvvetleri Komutanı,
- Hava Kuvvetleri Komutanı katılır.

Cumhurbaşkanı bazı durumlarda yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hâl ilan edebilir. Olağanüstü hâl ilan edilmesini gerekli kılan durumlar;

- Savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyet'e karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma,
- Ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması,
- Anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması,
- Tabii afet,
- Tehlikeli salgın hastalık,
- Ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması olarak ifade edilmiştir.

Olağanüstü hâl ilanı kararı verildiği gün Resmî Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü hâlin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hâli kaldırabilir. Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir.

Olağanüstü dönemlerde cumhurbaşkanı, olağanüstü dönemin gerektirdiği konularda, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri için konulmuş sınırlamalara bağlı olmadan kararname çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazete'de yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

2.2.6. Devlet Denetleme Kurulu

Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanlığına bağlı üst denetleme organıdır. Devlet Denetleme Kurulu, idarenin hukuka uygunluğunun düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulmuştur.

Devlet Denetleme Kurulu cumhurbaşkanının isteği üzerine;

- Yargı organları haricindeki tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluştaki,
- Kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında,
- Her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında,
- Kamuya yararlı dernekle kamu kurum ve kuruluşlarının teftiş ve denetim birimleri arasında koordinasyon ve uyumlaştırma faaliyetlerini yürütür.

Kurul, başkan ve sekiz üyeden oluşur. Devlet Denetleme Kurulunun başkan ve üyeleri, cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kurul başkanı ve üyeleri cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

Devlet Denetleme Kurulu; çalışmaları sonucunda denetim raporu, inceleme raporu, araştırma raporu, ön inceleme raporu, soruşturma raporu, disiplin soruşturması raporu ve ivedi durum raporu hazırlar. Kurul, raporlar doğrultusunda genel hükümlere göre ilgililer hakkında suç duyurusunda bulunabilir.

UYGULAMA FAALİYETİ 2

Amaç	Yürütme organının görevlerini ve yetkilerini açıklayıcı broşür hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Öz Değerlendirme Formu
Yürütme organı ile ilgili broşür hazırlayınız. Broşürü hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. • Yürütme organı ile ilgili araştırma yapınız. • Yapmış olduğunuz araştırmadan elde ettiğiniz verileri rapor hâline getiriniz. • Broşürde yürütme organına, bu organın yetkilerine ve bakanlıklarla ilgili bilgilere yer veriniz. • Broşürde yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. en az dört farklı materyal kullanınız. • Broşür için A4 kâğıdının iki yüzünü de kullanınız. • Hazırladığınız broşürü ve raporu öğretmeninize teslim ediniz.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki öz değerlendirme formunda yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Çok Az”, “Kısmen” ve “Tamamen” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aşağıda verilen ifadeler, yürütme organını tanıtıcı broşür etkinliği konusunda kendi duygu ve düşüncelerinizi fark etmeniz için hazırlanmıştır. İlgili ifadeler size uygun değilse “Çok Az”ı, biraz uygunsa “Kısmen”i, çok uygunsa “Tamamen”i (X) işaretiyle işaretleyiniz. Tüm ifadelere cevap vermeyi unutmayınız.

Değerlendirilecek İfadeler	Dereceler		
	Çok Az (1)	Kısmen (2)	Tamamen (3)
1. Broşürü hazırlamadan önce konuyla ilgili bir ön hazırlık yaptım.			
2. Broşürü hazırlamaktan mutluluk duydum.			
3. Yürütme organının ülke yönetimindeki önemini fark ettim.			
4. Broşürü ilgi ve istekle hazırladım.			
5. Broşür bittiğinde yeni ve önemli bilgiler edindim.			
6. Broşürü yazım kurallarına uyarak yazmaya çalıştım.			
7. Broşürde en az dört farklı materyal kullandım.			
8. Broşürde yürütme organını tanıtıcı tüm bilgilere yer verdim.			
9. Broşürü istenen sürede tamamladım.			

2.3. YARGI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Daha önce bir duruşmaya katıldınız mı? Katıldıysanız mahkemeler konusundaki düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kavramlar: Cumhurbaşkanlığı seçimi, cumhurbaşkanı, bakan

Günümüzde demokratik hukuk devletlerinin korumaya çalıştığı en büyük değer, insan hak ve özgürlükleridir. Toplum yaşantısının her anında bireylerin hak ve özgürlükleri, çeşitli tehditlere maruz kalmıştır. Çağdaş toplumlarda bu tehditleri önlemeye yönelik en büyük araç da hukuk devletinin olmazsa olmazı yargı bağımsızlığıdır [2.14]. **Yargı bağımsızlığı** hiçbir devlet organının, makamın, kişinin ya da kurumun, yargı yetkisinin kullanılması nedeniyle mahkemelere ve orada görevli hâkimlere etki edememesi, müdahalede bulunamaması anlamına gelmektedir [2.15]. Güçlü bir devlet huzurlu bir toplum için sağlam bir yargı mekanizmasına ihtiyaç bulunmaktadır [2.16]. Bu kapsamda ülkemizde de 1982 Anayasası'nın 9. maddesi ile yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelere verilmiştir. Tarafsızlık, hâkimin yargılama yaparken yan tutmamasını, taraflara karşı objektif olmasını ve kişiliğinden sıyrılabilmesini ifade eder [2.15].

Görsel 2.10: Yargı

Kanuni Hâkim Güvencesi: Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

2.3.1. Mahkemelerin Bağımsızlığı

Ülkemiz yargı teşkilatının en önemli unsurlarından biri olan mahkemelerin Anayasamıza göre kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Mahkemelerin bağımsızlığı Anaya-

sa'nın 138. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz."

Mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması ve baskı altına alınmasının engellenmesi için Anayasa'da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre "Yasama Meclisinde görülmekte olan bir dava hakkında yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." Anayasa'da yer alan bu düzenlemeler mahkemelerin bağımsızlığının göstergesi olmakla birlikte kuvvetler ayrılığının da bir göstergesidir.

2.3.2. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı

Hâkimler ve savcılar, adli ve idari yargı hâkim ve savcılar olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür. Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Anayasa'nın 139. maddesine göre hâkimlik ve savcılık teminatı;

- "Hakimler ve savcılar azlolunamaz,
- Kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz,
- Bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz." şeklinde düzenlenmiştir.

Hâkimlik savcılık mesleği teminatına ilişkin bazı istisnalar vardır. Buna göre meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler bu teminatın dışında tutulmuştur.

Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik hâlleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

"Bir devletin devam ve bekası adaletle mümkün olur."

Hız. Ali

2.3.3. Duruşmaların Açık ve Gerekçeli Olması

Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Ancak duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde karar verilebilir. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır. Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir.

UYGULAMA FAALİYETİ 3

Amaç	Yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılmasının adalete katkısını yansıtan afiş hazırlama, resim yapma, gazete haberi ve şiir yazma.
Süre	80 Dakika
Değerlendirme	Öz Değerlendirme Formu
Yöntem-Teknik	İstasyon Tekniği

Yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılmasının adalete katkısını yansıtan resim yapma, afiş hazırlama, gazete haberi ve şiir yazma etkinliğini yaparken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz.

1. Etkinlik için sınıfa renkli kalem ve beyaz fon kartonu getiriniz.
2. Etkinliğin yapılabilmesi için sınıfınızda 4 grup oluştururuz. (1. grup gazete haberi yazar, 2. grup resim yapar, 3. grup afiş hazırlar, 4. grup şiir yazar.)
3. Sınıfınızın oturma düzenini rahat çalışabileceğiniz şekilde ayarlayınız.
4. Sınıf düzeni ve gruplar oluşturulduktan sonra;
  - Bulduğunuz masalarda çalışma sürelerinizin 10 dakika olacağını,
  - İlk 10 dakikalık süre dolduktan sonra yapmış olduğunuz çalışmaları masalarınızda bırakarak saat yönünde yerlerinizi değiştireceğinizi,
  - Diğer grubun yarım bıraktığı çalışmayı konuya uygun bir şekilde devam ettireceğinizi,
  - Gazete haberi yazma, resim yapma, afiş hazırlama, şiir yazma etkinliklerinde görev alacak şekilde 10 dakikalık çalışma sürdüreceğinizi ve 40 dakika dolunca çalışmanızın biteceğini dikkate alınız.
5. Grup çalışmalarınız bitince ortaya çıkan ürünleri sınıf ortamında sergileyiniz.
6. Etkinlik bitince öz değerlendirme formunu doldurunuz.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki öz değerlendirme formunda yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Çok Az”, “Kısmen” ve “Tamamen” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU			
Aşağıda verilen ifadeler, yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılmasının adalete katkısını yansıtan resim yapma, afiş hazırlama, gazete haberi ve şiir yazma şeklinde planlanmış etkinlik konusunda kendi duygu ve düşüncelerinizi fark etmeniz için hazırlanmıştır. İlgili ifadeler size uygun değilse “Çok Az”ı, biraz uygunsa “Kısmen”i, çok uygunsa “Tamamen”i (X) işaretiyle işaretleyiniz. Tüm ifadeleri işaretlemeyi unutmayınız.			
Değerlendirilecek İfadeler	Dereceler		
	Çok Az (1)	Kısmen (2)	Tamamen (3)
1. Etkinlik sayesinde hem eğlendim hem de öğrendim.			
2. Etkinlik sayesinde eleştirel bir bakış açısı kazandım.			
3. Yargı organının bağımsız ve tarafsız olmasının ne kadar önemli olduğunu fark ettim.			
4. Etkinliğe ilgiyle ve istekle katıldım.			
5. Etkinlik bittiğinde yeni ve önemli bilgiler edindim.			
6. Etkinlik sayesinde yaratıcı ve özgün bir ürün ortaya koydum.			
7. Grup arkadaşlarımdan yeni bilgiler ve tecrübeler edindim.			
8. Etkinlikte yargı organının önemine ve özelliklerinin tümüne yer verdim.			
9. Etkinlikleri istenen sürede tamamladım.			

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	cumhurbaşkanı	yasama muafiyetleri	Devlet Denetleme Kurulu
bakanlar	cumhurbaşkanı yardımcısı	Millî Güvenlik Kurulu	kanun

A) Aşağıdaki cümleleri yukarıda verilen kelimelerden uygun olanıyla tamamlayınız.

1. Kamu kaynaklarının etkili kullanılması amacıyla bakanlık hizmetlerini mevzuata, cumhurbaşkanının genel siyasetine, kalkınma planlarına uygun olarak yürütmeye ..... görevlidir.
2. Olağanüstü hâllerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi normlar hiyerarşisine göre ..... hükmündedir.
3. Cumhurbaşkanlığına bağlı ..... üst denetleme organıdır.
4. Milletvekilleri mazbatalarını alıp ant içtikten sonra ..... adı verilen koruyucu hak ve imtiyazlardan faydalanırlar.
5. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından ..... tarafından atanır ve görevden alınır.
6. Yürütme organının güçlendirilmesi için yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme organına ..... çıkarma yetkisi tanınmıştır.
7. Ülkemizde, bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara uygun siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlamak için ..... oluşturulmuştur.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

8. (.....) Milletvekilliği sıfatı ant içme ile başlar.
9. (.....) Ülkemizde 1982 Anayasası’na göre yargı yetkisi bağımsız mahkemelere verilmiştir.
10. (.....) Cumhurbaşkanı seçilmek için yükseköğrenim yapmış olmak gerekir.
11. (.....) Cumhuriyet’in temel organları Anayasa’da yasama ve yürütme olarak ikiye ayrılır.
12. (.....) TBMM üyeleri seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçeni değil bütün milleti temsil eder.
13. (.....) Bakanlıkların kurulması ve iç teşkilatlanması yönetmeliklerle düzenlenir.
14. (.....) Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir.

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

15. 1982 Anayasası'na göre yürütme organı hangi kişi veya kurumlardan oluşur?

- A) Başbakan ve Bakanlar Kurulu
- B) Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu
- C) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmeti
- D) Cumhurbaşkanı
- E) TBMM

16. Kanun teklifi vermeye kimler yetkilidir?

- A) Bakanlar
- B) Başbakan
- C) Cumhurbaşkanı
- D) Cumhurbaşkanı yardımcısı
- E) Milletvekilleri

17. 1982 Anayasası'na göre yargı yetkisi hangi organa verilmiştir?

- A) Anayasa Mahkemesine
- B) Adalet Bakanlığına
- C) Bağımsız ve tarafsız mahkemelere
- D) Cumhurbaşkanına
- E) TBMM'ye

18. Cumhurbaşkanının hastalık veya yurt dışına çıkması gibi durumlarda cumhurbaşkanına kim vekâlet eder?

- A) Cumhurbaşkanı Yardımcısı
- B) Adalet Bakanı
- C) İçişleri Bakanı
- D) Meclis Başkanı
- E) Milletvekili

19. I. Hâkimler ve savcılar azlolunamaz.

II. Kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz.

III. Tutuklanamazlar.

Yukardakilerden hangisi ya da hangileri hâkimlik ve savcılık teminatlarındandır?

- A) Yalnız I.
- B) I-II.
- C) I-III.
- D) II-III.
- E) I-II-III.

20. Olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi normlar hiyerarşisinde hangisinin bir altında konumlandırılmıştır?

- A) Anayasa
- B) Genelge
- C) Kanun
- D) Tüzük
- E) Yönetmelik

Günümüzde ülkeler yasama, yürütme, yargı adı verilen üç temel güç tarafından yönetilmektedir. A ülkesi de bu üç güç ile yönetilmektedir. A ülkesinde belli bir anayasa çerçevesinde seçimle işbaşına gelen meclis ve yine seçimle işbaşına gelen devlet başkanı bulunmaktadır. A ülkesinin anayasasında yargı organı çalışanları tarafsız bir şekilde göreve başlatılmaktadır.

Ç) Aşağıdaki açık uçlu soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

21. A ülkesindeki yönetim babadan oğula geçse bu durum ülkenin yönetim yapısını nasıl etkiler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.
22. A ülkesindeki yargı organı çalışanları (hâkim ve savcılar) devlet başkanı tarafından atansa bu ülkede adalet nasıl işler? Nedenleri ile birlikte açıklayınız.
23. A ülkesindeki yargı organının bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanması için ne gibi düzenlemeler yapılabilir? Nedenleriyle açıklayınız.

YARGI TEŞKİLATI VE YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ

3. ÖĞRENME BİRİMİ

KONULAR

1. Yargı Teşkilatı
2. Yargı Bilişim Sistemleri

3

Bu öğrenme biriminde;

- Yargı teşkilatını,
- Yargı bilişim sistemlerini kullanmayı **öğreneceksiniz.**

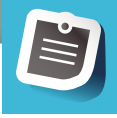
3.1. YARGI TEŞKİLATI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

İnsanların mahkemelere niçin başvurduklarını arkadaşlarınızla tartışınız.

Kavramlar: Yargı teşkilatı, çekişmeli ve çekişmesiz yargı, adli ve idari yargı, istinaf mahkemeleri, yüksek mahkemeler

OKUMA PARÇASI

“Tam bu sırada son birkaç dakikadır defterine birşeyler not almakla meşgul olan Kral, “Ses-sizlik!” diye haykırdı ve defterindekileri oku-maya başladı.

— Madde kırk iki: Boyu bir mili aşan herkes mahkemeyi terk etmek zorundadır.

Herkes Alice’e (Alis) baktı.

Benim boyum bir mil değil, dedi Alice.

— Evet, öyle dedi Kral.

— Neredeyse iki mil uzunluğunda diye ekledi Kraliçe.

— Her ne olursa olsun gidemem dedi, Alice, ayrıca bu ne biçim kural böyle, onu şimdi uy-durdunuz.

— Bu kitaptaki en eski kuraldır dedi, Kral.

— O zaman birinci madde olması gerekmez miydi? Bunun üzerine Kral’ın rengi soldu ve aceleyle defterini kapattı.

— Kararınız nedir? Diye sordu jüri üyelerine alçak ve titrek bir sesle [3.1].”

Görsel 3.1: Alice Harikalar Diyarında

Yasalar âlemine yolculuk, Alice’in harikalar diyarına yolculuğu kadar ilginçtir. Bu yolculuk kişilere paha biçilmez dersler ve değerler kazandırır.

Günlük hayatta birçok şey uyumsuzluk konusu olabilir. Komşular arasında yüksek sesle dinlenen müzikten kaynaklanan tartışma, okul bahçesinde kaza ile düşerek yaralanan bir öğrenci ve arazi sahipleri arasındaki sınır uyumsuzlukları gibi [3.2].

SIRA SİZDE

Daha önce okuduğunuz masal, öykü ve romanlarda sizi etkileyen mahkeme süreçleri var mıydı? Varsa sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yargılama, toplumsal yaşamda insanlar arasında çıkan uyuşmazlıkların çözülmesinde ve böylece toplumsal barışın korunmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Bu faaliyetler kuvvetler ayrımının sağladığı güvence ile toplumsal düzenin ve kişiler arasındaki ilişkilerin hukuka uygun şekilde sürmesini sağlar. Genel olarak yargılama faaliyetlerini yerine getiren kuruluşların hepsine **yargı teşkilatı** denir. Yargı fonksiyonu, her türlü hukuki uyuşmazlığın Türk milleti adına, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kesin olarak çözülmesi faaliyetidir [3.3].

Dünyada yargı sisteminin örgütlenmesi ile ilgili iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan biri bütün uyuşmazlıkların bir yargı düzeni içinde çözümlendiği *yargı birliği*, diğeri de özel hukuk ile kamu hukuku uyuşmazlıklarının farklı yargı kolları tarafından sonuçlandırıldığı *yargı ayrılığıdır* [3.4].

OKUMA PARÇASI

Kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı, tarihsel olarak oldukça eski zamanlara dayanmaktadır. Kavram hukuksal ilişkileri sınıflandırmada açıklayıcı olduğu için geniş bir kullanım alanına sahiptir. Literatürde birçok farklı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan menfaat ölçütüne göre toplumu ilgilendiren kurallar kamu hukuku alanına, kişilerin özel menfaatlerini ilgilendiren kurallar ise özel hukuk alanına aittir. Diğer ölçüt ise egemenlik ölçütüdür. Buna göre taraflar hukuki ilişkilerde birbirlerine karşı eşit durumda ve aynı haklara sahip olmaları hâlinde özel hukuktan; buna karşılık hukuki ilişkilerde taraflardan biri olan devlet, üstün taraf ise bu durumda kamu hukukundan söz edilir. Tarihte ilk kez Romalı hukukçu Ulpianus (Ulpianus) (Görsel 3.2) Roma Devleti'nin kurumlarını ilgilendiren hukuku kamu hukuku, kişisel çıkar ve menfaatleri ilgilendiren hukuku ise özel hukuk olarak ayırmıştır [3.5].

Görsel 3.2: Ulpianus (doğum ?-ölüm 228) Romalı ünlü hukukçu

3.1.1. Türk Yargı Sistemi

Ülkemizde Fransa'dan örnek alınan ve Almanya, İtalya gibi Kıta Avrupası ülkelerinde uzun yıllar uygulanan yargı ayrılığı ilkesine göre düzenlenen bir yargı teşkilatı bulunmaktadır.

Türkiye'de, yargı sisteminde mahkemeler *dereceli ve derecesiz yargı kuruluşları* olarak düzenlenmiştir. Dereceli yargı temel olarak iki temel omurga üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki adli yargı kolu, diğeri ise idari yargı koludur. Her iki yargı kolunda da ilk, ara ve yüksek dereceli yargılama geçerlidir. Bu derecelendirmedeki amaç alt derecedeki mahkeme kararlarının üst derece mahkemesince denetlenmesinin sağlanmasıdır. Böylelikle önceki derecelerde yer alan mahkemelerin ortaya çıkabilecek hatalı kararlarının ortadan kaldırılması ve önüne geçilmesi amaçlanmaktadır [3.4].

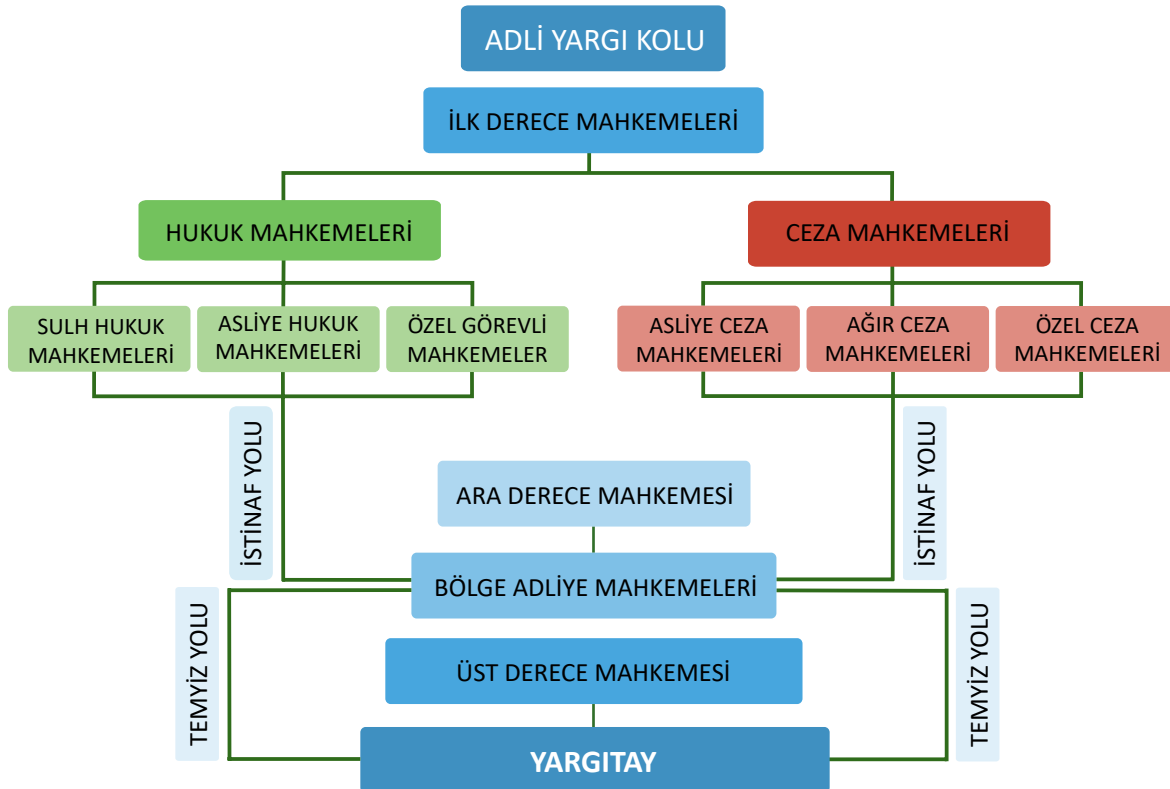
BİLGİ KUTUSU

Yargı Kolu: Kararları aynı yüksek mahkemede denetlenen (temyiz edilen) mahkemelerin oluşturduğu yargılama düzenidir [3.3]. Örneğin adli yargı kolu içinde kalan mahkemelerin kararları yine adli yargıda bulunan bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay tarafından incelenir. Yargı kolunun bu şekilde hiyerarşiye sahip olması, *dereceli yargı düzeni* olarak kavramsallaştırılmıştır. Anayasa yargısı gibi sadece tek bir yüksek mahkemenin karar vermesi ve kararının kesin olması ise *derecesiz yargı düzeni* olarak ifade edilir.

3.1.1.1. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri

Adli yargı kolu en kapsamlı ve geniş yargı düzenidir. Diğer yargı kollarının (anayasa yargısı ve idari yargı) görev alanına girmeyen davalara adli yargıda bakılır. Dereceli yargı düzeni içinde olduğu için ilk derece mahkemeleri, ara derece mahkemeleri ve üst derece mahkemeleri şeklinde üç dereceli olarak düzenlenmiştir.

Adli yargı ilk derece mahkemeleri, yurttaşların ve özel hukuk tüzel kişilerinin ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıklarını çözümlmek için başvuracakları ilk mahkemelerdir. Aynı zamanda suç işleyen kişilerin yargılamalarının yapıldığı mahkemeler de ilk derece mahkemeleridir. Bu mahkemeler arasında iş bölümüne dayanan bir yapılanma söz konusudur [3.4].

Şekil 3.1: Türkiye’de adli yargı düzeninde yer alan mahkemeler

İlk derece mahkemeleri, *hukuk mahkemeleri* ve *ceza mahkemeleri* olmak üzere iki temel başlık altında toplanmıştır.

a) Hukuk Mahkemeleri

Günlük hayatta kişiler birçok hukuki işlem yapar. Bu işlemler çoğunlukla her iki tarafa da borç yükler. Taraflardan birinin (alacaklı veya borçlu) sözleşmede yer alan yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde ortaya birçok hukuki sorun çıkar. Örneğin bir işçinin iş sözleşmesine aykırı bir şekilde işten çıkarılması, eşlerden birinin çeşitli nedenlerden dolayı evliliği bitirme isteği, ortaklar arasında çıkan iş anlaşmazlıkları gibi kişilerin kendi aralarında çözemediği birçok hukuki sorun ancak bu konuda belirlenmiş özel hukuk kurallarına göre hukuk mahkemeleri aracılığıyla çözülür. Hukuk mahkemelerinde özel hukuk kapsamına giren hukuk dalları ile ilgili (medeni hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku, iş hukuku vb.) uyuşmazlıklar karara bağlanır.

Hukuk mahkemeleri kendi içinde *genel mahkemeler* ve *özel mahkemeler* olarak ikiye ayrılır. Sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri genel, uzmanlaşmaya dayalı olan diğer hukuk mahkemeleri ise özel görevli mahkemeler olarak düzenlenmiştir. Hukuk mahkemelerinde kural olarak davayı davacı açar. Cumhuriyet savcıları hukuk mahkemelerinde görev yapmazlar.

Hukuk mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde hukuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Hukuk mahkemeleri bulundukları il ve ilçenin adı ile anılır. Örneğin Giresun Asliye Hukuk Mahkemesi, Anamur Sulh Hukuk Mahkemesi gibi [3.3].

Sulh Hukuk Mahkemeleri: Sulh kelimesi barış anlamı taşımaktadır. Bu kelimenin mahkemelerin isimlendirilişinde kullanılmasının tarihsel bir geçmişi vardır. Yani sulh kelimesinin kullanılması tesadüfi değil, belirli bir amacı gerçekleştirmek içindir. Bu mahkemelerin asli işlevleri, tarafları uzlaştırmak aralarındaki uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak. Daha sonraları ise belirli nitelikteki davaları gören mahkemeler olarak görev yapmışlardır. Bu mahkemeler tek hâkimli olarak görev yaparlar.

Sulh hukuk mahkemeleri, dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın;

- Kiralanan taşınmazların, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dâhil olmak üzere tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ve bu davalara karşı açılan davalara,
- Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaşılmasına (mirasçılık belgesi ile ilgili) ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davalara,
- Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına ilişkin davalara,
- Bu Kanun ile diğer kanunların, sulh hukuk mahkemesini veya sulh hukuk hâkimini görevlendirdiği davalara bakmaktadır (Hukuk Muhakemeleri Kanunu, md. 4/1).

Sulh hukuk mahkemelerinin görev alanını belirleyen temel konulardan biri *çekişmeli yargı*, diğeri ise *çekişmesiz yargı*dır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu “Aksine bir hüküm bulunmadıkça çekişmesiz yargı işlerinde görevli mahkeme sulh hukuk mahkemesidir.” ifadesi ile sulh hukuk mahkemelerinin görev kapsamını belirtmiştir.

Çekişmesiz Yargı: Çekişmesiz yargı, dava türlerinin sınıflandırmasında kullanılan ölçütlerden biridir. Günlük hayatta herhangi bir uyuşmazlık olmamasına rağmen kişiler bazen belirli talepler için mahkemeye başvurmak zorunda kalabilirler. Bu davalarda bir davalı olmadığı gibi bir uyuşmazlıkta bulunmaz. Davacı, mahkemeden kanunda öngörülen durumlarla ilgili hukuki korunma ister [3.4].

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda çekişmesiz yargı kapsamında hangi konuların olduğu ayrıntılı bir biçimde sayılmıştır. Bunlardan bazıları; ergin kılınma (kanunen bazı hallerde 18 yaşından daha küçük bir kişiye hukuki işlem yapma yetkisi verilmesi), ad ve soyadın değiştirilmesi, vasiyetname düzenlenmesi, mirasçılık belgesinin verilmesi, kıymetli evrakın (senedin) iptalidir.

Çekişmesiz yargı davalarında, davanın konusuna uygun düştüğü müddetçe basit yargılama usulü uygulanır. Genel olarak basit yargılama, duruşma yapılmasına gerek kalmaksızın dava dosyası üzerinden hâkimin karar vermesi anlamını taşımaktadır. Diğer bütün mahkeme kararlarında olduğu gibi çekişmesiz yargı kapsamına giren davalar ile ilgili belirtilen sınırlar içinde mahkemenin verdiği kararı uygun görmeyen davacı, istinaf yoluna gidebilir.

Çekişmeli Yargı: Çekişmeli davalarda, davacının karşısında bir davalı vardır. Taraflar arasında bir anlaşmazlık meydana gelir ve tarafların talepleri birbirlerinin karşıtıdır. Örneğin bir alacak davasında davacı, ödünç verdiği paranın davalı tarafından aralarında anlaştıkları müddet içinde kendisine verilmediğini iddia eder. Buna karşılık davalı ise davacının iddiasının geçersiz olduğunu, aslında borcunu kendisine farklı bir şekilde ödediğini beyan eder. Davacı, davalının borcu ödemediğini kendi ispat araçları ile ortaya koymaya çalışır. Davalı ise tam aksine yapılan takas sözleşmesini ya da borcu ödediğine ilişkin makbuz, banka dekontu gibi belgeleri mahkeme hâkimine sunarak iddiasını ispatlamaya çalışır. Mahkemeler ise öne sürülen belgeler, tanıklar ve tarafların ifadelerine göre gerçek durumu ortaya koyarak uyuşmazlığı hukuka uygun bir biçimde çözümler.

Asliye Hukuk Mahkemeleri: Türkiye'de adli yargının hukuk kısmının asıl mahkemesidir. Bu mahkemeler, sulh hukuk mahkemesinin veya diğer bir özel kanunla kurulmuş mahkemenin görevli olmadığı bütün özel hukuk davalarına bakar [3.5]. 12 Ocak 2011 tarihli ve 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 2. maddesinde "Dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir hüküm bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir." ifadesi yer alır. Asliye hukuk mahkemeleri, sulh hukuk mahkemeleri gibi tek hâkimlidir.

BİLGİ KUTUSU

Yukarıdaki metinde geçen Hukuk Muhakemeleri Kanunu, hukuk mahkemelerinde yargılamaların nasıl yapılacağını usul ve esaslarını, hangi mahkemenin hangi davalara bakacağını belirleyen çok önemli bir kanundur. Benzer biçimde ceza yargılamasının nasıl, ne şekilde yapılacağını ayrıntılı olarak belirleyen Ceza Muhakemesi Kanunu da bulunmaktadır.

Özel (İhtisas, Uzmanlık) Görevli Mahkemeler: Özel mahkemeler belirli kişiler arasında çıkan veya belirli çeşitteki uyuşmazlıklara bakmak için özel kanunlarla kurulmuş mahkemelerdir [3.4]. Kanun koyucu (yasama) çağın gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda hukuktaki uzmanlaşmaya uygun olarak mahkemeleri düzenlemiş ve yargı teşkilatı da bu uzmanlaşmaya uygun bir biçimde yapılandırılmıştır. Ülkemizde bu kapsamda ticaret mahkemeleri, aile mahkemeleri, tüketici mahkemeleri, kadastro mahkemeleri, iş mahkemeleri, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemeleri gibi özel kanunlarla kurulmuş mahkemeler vardır [3.3].

Özel görevli mahkemeler iş yoğunluğuna göre belirli merkezlerde ve genellikle büyük şehirlerde kurulur. İş veya hâkimlerin azlığı nedeniyle yetki alanında kurulmuş bir özel mahkemenin bulunmaması hâlinde özel mahkemelerin işlerine genel mahkemeler olan sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri bakar. Özel mahkemeler içinde sadece asliye ticaret mahkemeleri bir başkan ve yeteri kadar üyeden (en az 2 üye) oluşur. Diğer ihtisas mahkemeleri tek hâkimlidir.

b) Ceza Mahkemeleri

Ceza hukukundan kaynaklanan davalara bakan mahkemelerdir [3.3]. Toplumsal yaşamda bireyler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmek için yapılması gereken, yukarıda sözü edilen hukuk mahkemelerine başvurarak kişinin kendisine karşı yapılan haksızlığın ortadan kaldırılmasını istemesidir. Hatta maddi ya da manevi bir zarara uğrayan taraf bu zararın tazminat yolu ile karşılanmasını hukuk mahkemelerinden isteyebilir.

Kişiler, yasal yollara başvurmak yerine kendisine haksızlık ettiğini düşündüğü kişi ya da kişilerle çatışma yolunu seçebilir. Bu çatışma sonucunda bilerek ve isteyerek başka insanlara zarar vermesi hâlinde (örneğin bir kişinin eşyalarına zarar vermek, kişinin yaşam hakkını elinden almak gibi), sınırları ceza hukuku tarafından belirlenen yaptırımlar uygulanır. Bunun yanında istemeden de olsa kişiler, gündelik yaşantılarında dikkatli ve tedbirli olmadıkları zaman başkalarının yaralanmasına hatta başkalarının hayatlarını kaybetmesine yol açabilirler. Örneğin bir kişi trafik kurallarına uymadığı için kazaya neden olup başka insanlara istemeden de olsa zarar verebilir. Böyle durumlarda hukuk düzeni, ceza kanunları aracılığı ile suç işleyen kişiyi kamu düzenini bozduğu için cezalandırır. İşte ceza kanunlarında açıkça tanımlanan suçlardan dolayı kişilerin yargılanmaları ve cezaya çarptırılmaları ceza mahkemeleri tarafından yerine getirilir.

BİLGİ KUTUSU

Kamu düzeni kavramı, hukuk toplumunun temelidir; çünkü kişilerin emniyetini, toplu yaşamının güvenliğini, sosyal ayrıcalıkların dağıtımı ve sınırlarını ve hukukun genel ilkelerini ve usul kurallarının uygulanmasına saygıyı teminat altına alır [3.14].

Ceza mahkemelerini hukuk mahkemelerinden ayıran bazı temel özellikler bulunmaktadır. Hukuk mahkemelerinde, haksızlığa uğrayan ya da uğradığını düşünen taraf olan davacı, bir dava dilekçesi ile mahkemeleri harekete geçirir. Hâkim hem davalıyı hem davacıyı dinler; delilleri, tanıkları değerlendirir ve bir karara varır. Oysa ceza mahkemelerinde suç olarak tanımlanan eylemi (takibi şikâyeteye bağlı suçlar hariç) yaptığı düşünülen kişi, zarar gören kişinin (mağdurun) şikâyetçi olup olmamasına bakılmaksızın güvenlik güçleri aracılığı ile yakalanır. Suçu işleyip işlemediği soruşturulur. Gerekli bilgi, belge ve tanık beyanları toplanır. Bütün delilleri değerlendirip suçu işlediğine ilişkin yeterli şüpheye ulaşan Cumhuriyet savcısı *iddianame* adı verilen bir belge aracılığı ile suç işleyen kişiyi mahkemeye sevk eder. Hukuk mahkemelerinde yer almayan önemli bir süje (özne) olan Cumhuriyet savcıları burada kamu adına görev yapar.

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 9. maddesine göre her il merkezinde asliye ceza mahkemesi ve ağır ceza mahkemesi kurulur. Bu mahkemelerin ilçe merkezlerinde kurulması için bölgelerin coğrafi durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınır. Bu mahkemeler belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşüyle Adalet Bakanlığınca kurulur.

Adli yargının ceza bölümünde üç tür ceza mahkemesi vardır. Bunlar; *asliye ceza mahkemeleri*, *ağır ceza mahkemeleri* ve *özel ceza mahkemeleridir*. Bu mahkemelerin görev ayrımının sınırları Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu adı verilen kanunlarla düzenlenmiştir.

BİLGİ KUTUSU

2014 yılından önce ceza mahkemeleri içinde sulh ceza mahkemeleri bulunmaktaydı. 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'la sulh ceza mahkemelerinin yerine sulh ceza hâkimlikleri kurulmuştur. Sulh ceza hâkimliklerinin görevi yargılama yapmak değil, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gereken gözaltına alma, arama, yakalama, tutuklama gibi kararları almak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemektir.

Asliye Ceza Mahkemeleri: Asliye ceza mahkemeleri ceza yargılamasının asıl mahkemesidir [3.4]. Bu mahkemelerin görevleri tek tek sayılmak yerine hukukta sıkça rastlanan bir belirleme ile yapılır. Buna göre sulh ceza hâkimlikleri ile ağır ceza mahkemeleri ve uzmanlık mahkemelerinin görev alanına girmeyen diğer bütün davalara asliye ceza mahkemeleri bakar.

Genel olarak 10 yıl ve daha az hapis cezası gerektiren suçlara asliye ceza mahkemeleri bakmakla görevlidir. Asliye ceza mahkemelerinde tek hâkim görev yapar.

Ağır Ceza Mahkemeleri: Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yağma, irtikâp, resmî belgede sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık, hileli iflas suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis veya on yıldan fazla cezaları gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir [3.3]. Ağır ceza mahkemelerinde bir başkan ve en az iki üye olmak üzere üç hâkim görev yapar.

Özel (ihtisas) Görevli Mahkemeler: Ceza yargılamasında, hukuk mahkemelerinde olduğu gibi sadece belirli tip davalara bakmakla görevli, özel görevli mahkemeler bulunmaktadır. Bu mahkemeler, iş yoğunluğu dikkate alınarak belirli merkezlerde kurulmuştur. Özel görevli mahkemelere; çocuk ceza mahkemeleri, basın ceza mahkemeleri, trafik ceza mahkemeleri, fikri ve sınai haklar ceza mahkemeleri örnek olarak verilebilir [3.4]. Özel görevli mahkemeler, asliye ceza mahkemeleri gibi tek hâkimli olarak görev yapar.

SIRA SİZDE

Yaşadığınız yerde özel nitelikte hukuk mahkemeleri ya da özel ceza mahkemeleri bulunur mu? Yaşadığınız yerde eğer böyle mahkemeler yoksa bu mahkemelerin baktığı davalara hangi mahkemeler bakar? Araştırınız.

UYGULAMA FAALİYETİ 1

Amaç	Hukuk mahkemelerinde çözümlenen uyuşmazlıklarla ilgili broşür hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Öz Değerlendirme Formu
Hukuk mahkemelerinde çözümlenen uyuşmazlıklar ile ilgili bir broşür hazırlayınız. Broşürü hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. • Broşürde sulh hukuk ile asliye hukuk mahkemelerinin ve özel görevli mahkemelerden herhangi birinin çözümlendiği uyuşmazlık konularının tanıtımını yapınız. • Broşürde yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. en az dört farklı materyal kullanınız. • Uyuşmazlık konularını belirlemek için çevrenizde yer alan adli yargı mahkemelerinden gerektiğinde yardım alınız • Broşür için bir A4 kâğıdının iki yüzünü de kullanınız. • Mahkeme isimlerini diğer metinlere göre daha büyük puntolar ile yazınız. • Anlaşılır ve kolay okunacak cümleler kullanınız. • Görsellerde renk uyumuna dikkat ediniz.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki öz değerlendirme formunda yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Çok Az”, “Kısmen” ve “Tamamen” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU			
Öğrencinin			
Adı ve Soyadı			
Sınıfı			
Numarası			
Aşağıda verilen ifadeler, broşür hazırlama sürecinde kendi duygu ve düşüncelerinizi fark etmeniz için hazırlanmıştır. İlgili ifadeler size uygun değilse “Çok Az”ı, biraz uygunsa “Kısmen”i, çok uygunsa “Tamamen”i (X) işaretiyle işaretleyiniz. Tüm ifadelere cevap vermeyi unutmayınız.			
Değerlendirilecek İfadeler	Dereceler		
	Çok Az (1)	Kısmen (2)	Tamamen (3)
1. Broşürü hazırlamadan önce konuyla ilgili bir ön hazırlık yaptım.			
2. Bu broşürü hazırlamaktan mutluluk duydum.			
3. Başarının çok çalışarak elde edildiğini fark ettim.			
4. Broşürü, ilgi ve istekle hazırladım.			
5. Broşür bittiğinde yeni ve önemli bilgiler edindim.			
6. Broşürü yazım kurallarına uyarak yazmaya çalıştım.			
7. Mahkemelerde görev ayrımının yapılmasından çok etkilendim.			
8. Gelecekte hukuk düzeni içinde nasıl görev alabileceğimi düşündüm.			

Açıklama: Aşağıdaki soruları kendi görüşlerinizi dikkate alarak yanıtlayınız.

1. Bu çalışmada neler öğrendin?

.....
 .....

2. Dava konularını öğrenirken nelere dikkat ettin?

.....
 .....

3. Mahkeme türlerinin ayrımını yeterli gördün mü? Başka mahkeme türleri kurulabilir mi? Niçin?

.....
 .....

4. Çalışmanın hangi aşaması seni daha çok zorladı? Neden?

.....
 .....

3.1.1.2. Adli Yargı Ara Derece Mahkemesi

Bölge adliye mahkemeleri, Türkiye’de adli yargı sisteminde ara derece mahkemesi ya da sık kullanılan diğer ismi ile istinaf mahkemesi olarak görev yapar (Görsel 3.3).

Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri

Adli yargıda, ilk derece mahkemesi olarak görev yapan hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemelerinde görülen davalar sonucunda verilen kararlar, davanın taraflarından biri tarafından doğru ya da yeterli görülmebilir. İlk derece mahkemesinde aleyhine karar verildiğini, yanlış karar verildiğini düşünen tarafın (davalı veya bazen davacı da olabilir) veya ceza yargılaması sonucunda Türk Ceza Kanunu’nda belirtilen

üst sınırlardan daha fazla ceza aldığı ya da ceza almaması gerektiğini düşünen hükümlünün kanunun izin verdiği sınırlar içinde mahkemenin vermiş olduğu kararın yeniden incelenmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Ancak bu inceleme ve başvuru hakkı sınırlıdır. Kanun hangi hâllerde ve nasıl bir yol izlenerek bölge adliye mahkemelerine başvurulacağını açıklamıştır.

Görsel 3.3: Ankara Bölge Adliye Mahkemesi

İlk derece mahkemesinin kesin olmayan hüküm ve kararlarına karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamak bölge adliye mahkemelerinin temel görevidir. Yeniden inceleme isteğine hukukta **istinaf başvurusu** denir.

Bölge adliye mahkemeleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Buna karşılık bölge adliye mahkemelerinin yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine ve kurulmuş bölge adliye mahkemelerinin kaldırılmasına Hâkimler ve Savcılar Kurulu karar verir [3.5].

BİLGİ KUTUSU

Görev Kavramı: Hukuk sistemi içinde görev konusuna oldukça önem verilir. Hangi mahkemenin hangi türde davaları çözümleyeceği önceden belirlenmiştir. Görev, hukuk sisteminde kamu düzenine ilişkindir.

Yetki Kavramı: Davanın, yer bakımından nerede görüleceğine ilişkin belirlemedir. Örneğin davanın Ankara mahkemelerinde mi yoksa Zonguldak mahkemelerinde mi çözümleneceğine ilişkin belirlemedir.

Görsel 3.4: Türkiye’de bölge adliye mahkemelerinin yargı çevreleri

Bölge adliye mahkemeleri, ara derece mahkemesi olması nedeniyle ve adından da anlaşılacağı gibi belirli bölgelerde kurulmuştur. Görsel 3.4'te görüldüğü gibi bölge adliye mahkemelerinin olduğu iller beyaz renkle yazılmış büyükşehirlerdir. Örneğin İzmir Bölge Adliye Mahkemesi; İzmir, Manisa, Uşak, Aydın, Muğla'da görev yapan adli yargı ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu kesin olmayan hüküm ve kararları inceler. Bu illere İzmir Bölge Adliye Mahkemesinin yargı çevresi adı verilir.

Bölge adliye mahkemelerinin örgütlenme yapısı adli yargı ilk derece mahkemelerinin kuruluşu dikkate alınarak düzenlenmiştir. Temel olarak hukuk daireleri ve ceza daireleri bulunan bölge adliye mahkemeleri ilk derece hukuk mahkemelerinden gelen istinaf başvurularını hukuk dairelerinde, ceza mahkemelerinden gelen istinaf başvurularını da ceza dairelerinde yeniden inceler.

İlk derece hukuk mahkemelerinin belirli bir maddi değeri geçmeyen mal varlığına ilişkin kararları kendisidir. Tekrar incelenmesi istenemez. Buradaki temel yaklaşım, miktar itibarıyla nispeten düşük sayılan davalar nedeniyle bölge adliye mahkemelerinin iş yükünün artışı önlemektir [3.5].

İlk derece ceza mahkemelerinin kesin olmayan kararlarına karşı belirlenen sınırlar içinde istinaf başvurusu yapılabilir. Buradaki sınırlar da yine kanunla belirlenmiştir. Buna göre üç bin lira dâhil adli para cezasına mahkûmiyet hükümlerine ve üst sınırı beş yüz günü geçmeyen adli para cezasını gerektiren suçlardan beraat hükümlerine ilişkin olarak istinaf yoluna başvurulamaz [3.3].

İlk derece hukuk mahkemelerinin nihai kararını vermesinden sonra iki hafta içinde mahkemenin verdiği karardan memnun olmayan taraf, aynı ilk derece mahkemesine istinaf başvurusu yapabilir. Ceza mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara karşı istinaf istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilerek yapılır.

İstinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemelerinin vereceği belli başlı bazı kararlar aşağıda verilmiştir.

- Bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararında kanunda belirtilen bazı nedenlerden dolayı hukuka aykırılık görmesi hâlinde ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına ve dava dosyasının ilk derece mahkemesine veya görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine karar verir.
- Bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını yerinde ve hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir.
- Yargılamada eksiklik bulunmamasına rağmen kanunun uygulanmasında hata edilmiş ve yeniden yargılamaya da ihtiyaç yoksa kararı düzelterek yeniden bir karar verir.
- Diğer hâllerde ise duruşma yaparak kendisi karar verir.

OKUMA PARÇASI

KADILARIN YARGI BÖLGESİ

Kadının kendi yargı bölgesi dahilinde çıkan olaylarda ve mahkemeye vaki (olan) müracaatlarda kanuni bir sebeplerden biri mevcut olmadıkça, davaya bakmaktan veya olayın aydınlanması için gerekli teftiştan kaçınması yasaktır. Bu gibi hallerde eyalet beylerbeyi veya merkezi devlet yetkilileri kendisine vazifesini hatırlatıp uyarırlardı...

Kadıların yargı bölgeleri içindeki mükellefiyetlerini yerine getirme dışında, kendi yargı bölgeleri dışındaki işlere karışmamaları prensibi de önemlidir. Herkes ait olduğu bölge mahkemesinde yargılanır. Kadılar da kendi bölgesi dışındakilerin davasına bakamaz...

Tersine hareket edilirse, kadılar arasında çatışmalara hatta bölgesine tecavüz edilen kadının merkeze şikayeti görülmüştür.

Kuşkusuz kadı kendi arzusu üzerine mahkeme merkezini değiştiremezdi. Yer seçimi ve tahvili merkezî hükümetin kararına bağlı idi. Bu gibi istekleri kadı yazdığı arzla saltanat makamına arz eder ve izin çıkardı [3.6] .

(Düzenlenmiştir.)

“En büyük suçlar zorunlu olanı değil de fazla olanı elde etmek için işlenir.”

Aristoteles (Aristoteles)- Politika, Kitap II.

3.1.1.3. Adli Yargı Üst Derece Mahkemesi

Yargıtay, adli yargı kolunun üçüncü derece mahkemesi ve adli yargı düzeni içinde son incelemenin yapıldığı yüksek mahkemedir (Görsel 3.5).

Yargıtay

Yargıtay, adli yargı kolunun en yüksek mahkemesidir. Adli yargının üçüncü derecesinde yer alır [3.4]. Adalet mahkemelerinin vermiş olduğu kararları inceler. Yargıtayın yapmış olduğu bu incelemeye **temyiz** adı verilir. Bu yüzden Yargıtaya *temyiz merci* de denir.

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Yargıtay üyeleri birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcıları arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından seçilir. Yargıtayın kuruluşu ve çalışma usulleri 2797 sayılı Yargıtay Kanunu ile düzenlenmiştir.

Görsel 3.5: Yargıtaydan bir görünüm

Yargıtayın teşkilat yapısı bölge adliye mahkemesine benzer bir biçimde Hukuk Daireleri ve Ceza Daireleri olarak düzenlenmiştir. Bu dairelerin yanında *Hukuk Genel Kurulu*, *Ceza Genel Kurulu* adı verilen iki daire ve bir de *Büyük Genel Kurul* bulunmaktadır. Büyük Genel Kurulun en önemli görevi içtihatları birleştirmeye ilişkin kararlar almaktır.

1982 Anayasası'nın 154. maddesinde Yargıtay üyelerinin nasıl seçileceği belirlenmiştir. Buna göre "Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler."

b) Görev ve Yetkileri: Bölge adliye mahkemelerinin yapmış olduğu istinaf incelemesi sonucunda verilen kararlar, davalı veya davacı tarafından yeterli görülmebilir. Ara derece mahkemesinin vermiş olduğu kararın hatalı, hukuka uygun olmadığı yönünde iddiası bulunan taraf son bir inceleme için hukuk düzeni içinde Yargıtaya başvurabilir.

Temyiz yolu sadece bölge adliye mahkemeleri tarafından verilmiş kararlara karşı başvurulacak bir yoldur. İlk derece mahkemelerinin kararlarına karşı doğrudan temyiz yoluna gidilemez [3.4].

Bölge adliye mahkemelerinin vermiş olduğu bütün kararlar aleyhine Yargıtaya temyiz yoluna gidilemez. Kanun, temyiz başvurusunu sınırlandırmıştır. Bunun nedeni Yargıtayın iş yükünün azaltılması ve yüksek mahkeme yönünün daha da kuvvetlendirilmesidir.

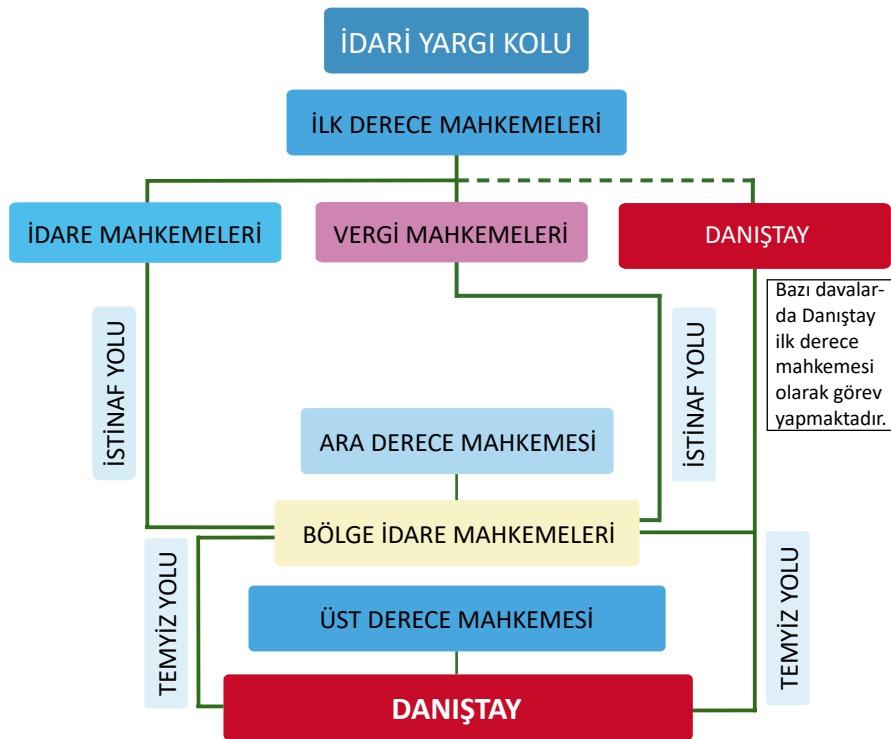
Yargıtay, yaptığı incelemeler sonucunda *onama kararı* ve *bozma kararı* olmak üzere iki farklı türde karar verebilir. Yargıtay, bölge adliye mahkemesinin kararının doğru ve hukuka uygun olduğuna karar verirse bu karara **onama kararı** denir. Böylece bölge adliye mahkemesinin kararı kesinleşmiş olur.

Yargıtayın ilgili hukuk dairesi; bölge adliye mahkemesinin kararını hukuka uygun bulmaz, delillerin uygun ve yeterli olmadığına, yanlış değerlendirmeler olduğuna ya da yargılamaya ilişkin hatalar yapıldığına karar verirse kararı bozar.

Adli yargıda yer alan mahkemeler bazen aynı konuda farklı kararlar verebilir. Bu yüzden ülkede yargıya olan güven azalabilir. Yargıtay, aynı konuda verilmiş farklı kararları inceler ve bunlara ilişkin birleştirme kararı alır. Bunlara **icthadı birleştirme kararları** denir.

3.1.2. İdari Yargı Kolu

Türkiye’de kamu hizmetleri, yürütme kapsamında yer alan kamu idareleri tarafından yürütülür. Her kamu kurumu kendi alanına giren konularda birçok kamu hizmetini yerine getirir. Kamu kuruluşları niteliğinde olan yerel yönetim kuruluşları da (örneğin belediyeler) mahallî ihtiyaçları karşılar. İdare bu hizmetleri yerine getirebilmek için gerekli idari işlemlere karar verir veya fiilî olarak işler (eylemler) yapar. Yapılan bu idari işlemler ve eylemler başka kişilerin menfaatlerine zarar verebilir. İdarenin işlem veya eyleminden zarar görenler, yapılan idari işlemin ya da eylemin durdurulmasını, ortadan kaldırılmasını talep edebilirler. Bunun yanında idarenin neden olduğu zararların tazmin edilmesini isteyebilirler. 1982 Anayasası’nın 125. maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır.” ifadesi ile bu durum anayasal güvence altına alınmıştır.

Şekil 3.2: Türkiye’de idari yargı düzeninde yer alan mahkemeler

Türkiye’de 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’la idari yargı üç dereceli bir biçimde düzenlenmiştir. Adli yargıda olduğu gibi idari yargıda da ilk derece mahkemeleri, ara derece mahkemeleri ve üst derece mahkemesi bulunmaktadır (Şekil 3.2).

3.1.2.1. İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri

İdarenin yapmış olduğu idari işlem veya eylemin hukuka uygun olmadığını düşünen kişilerin öncelikle başvurması gereken mahkemelerdir. Davacı burada idari işlemin hukuka aykırı olduğu iddiası ile idari işlemin iptalini veya durdurulmasını, idari eylemin hemen durdurulmasını ya da eylemden doğan zararın karşılanmasını ister. İdari yargıda görülen davaların, taraflardan biri olan kamu kurumlarına özel hukuka aşan bazı yetkiler verilmesi ve bu yetkilerin kullanılmasından kaynaklanması gerekir. Davaların konusuna göre idari yargıda görev yapan ilk derece mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleridir. Danıştayın son derece mahkemesi olmasının yanında ilk derece mahkemesi olarak da baktığı bazı davalar vardır. Cumhurbaşkanlığı (Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri hariç), bakanlıklar, ilgili kamu kuruluşları ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından ülke çapında uygulanacak olan düzenleyici işlemlere karşı davalar doğrudan Danıştaya açılmaktadır [3.3].

İdare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınarak Hâkimler ve Savcılar Kurulunun kararı ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Bu mahkemelerin kuruluşunda ve yargı çevrelerinin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığının görüşleri alınır [3.7].

BİLGİ KUTUSU

Taraflardan birinin devlet olması her zaman davanın idari yargıda görüleceği anlamına gelmez. İdarenin özel hukuka ilişkin gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişileri ile yaptığı sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar adli yargıda çözömlenir. Örneğin idarenin özel hukuk kişisinden kiralamış olduğu bir taşınmazla ilgili dava adli yargıda çözömlenir.

a) İdare Mahkemeleri: İdari yargı içerisinde idare mahkemeleri, genel görevli mahkemelerdir. İdari yargılama ile ilgili temel konular 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun’la düzenlenmiştir. Bu Kanun’a göre vergi mahkemelerinin ve Danıştayın ilk derece mahkemesi olarak görevli olduğu davalar dışında diğer bütün davalar idare mahkemelerinde çözölmek zorundadır. İdare mahkemelerinde çözömlenen davalar şunlardır:

- İptal davaları
- Tam yargı davaları
- İdari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklar (bazı imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hariç)
- Diğer kanunlarla verilen işler [3.8]

İdare mahkemeleri kurul olarak görev yapar, bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Kurul başkanının yokluğunda kıdemli olan diğer bir üye kurula başkanlık eder [3.7]. Kararlar oy çokluğu ile alınır. Dava konusu, belirli miktarı veya değeri aşmaması hâlinde (2020 yılı için belirlenen miktar elli üç bin Türk lirasıdır.) tek hâkim tarafından çözömlenir [3.4]. Parasal tutarlar her yıl yeniden düzenlenir.

b) Vergi Mahkemeleri: İdari yargıda özel nitelikteki mahkemeler olarak ifade edilebilir. Çünkü hangi davalarda görevli olduğu maddeler hâlinde sayılmıştır. 2576 Sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun’a göre;

- Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlülükler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları,
- İlk maddede verilen konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’un uygulanmasına ilişkin davaları,
- Diğer kanunlarla verilen işleri vergi mahkemeleri çözümlemektedir.

Vergi mahkemeleri kurul olarak çalışır. Bir başkan ve yeteri kadar üye ile oy çokluğuyla karar alır. 2020 yılı itibarıyla elli üç bin Türk lirasını aşmayan davalar tek hâkimle çözümlenmektedir. Parasal miktar her yıl yeniden belirlenir.

SIRA SİZDE

İdare mahkemelerinin görev alanına giren “iptal davaları” ve “tam yargı davaları”nın ne anlama geldiğini ve tam yargı davasının adli yargıdaki karşılığının hangi dava olduğunu araştırınız.

3.1.2.2. İdari Yargı Ara Derece Mahkemesi

İdari yargıda, adli yargıda olduğu gibi istinaf mahkemeleri görev yapar. Bu mahkemeler idare ve vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kesin olmayan nihai kararları inceler.

İdari yargıda istinaf mahkemesi bölge idare mahkemeleridir. Bu mahkemelerin görevleri 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’la yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede amaç Danıştayın iş yükünün hafifletilmesi, bölge idare mahkemesinin itiraz merci olmaktan çıkarılıp istinaf merci hâline dönüştürülmesidir [3.3].

Bölge İdare Mahkemeleri

İdari Yargılama Usulü Kanunu’na göre idare ve vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara karşı istinaf başvurusu bölge idare mahkemelerine yapılır. İdare mahkemesinin ya da vergi mahkemesinin vermiş olduğu kararlar taraflarca yeterli görülmebilir. İlk derece mahkemesi tarafından verilen kararın hukuka aykırılık iddiasını çözmediği ve yeniden görüşülmesi, incelenmesi gerektiğini düşünen davalı ya da davacı istinaf başvurusunda bulunabilir. İstinaf başvurusu ilk derece mahkemesinin kararının taraflara tebliğinden itibaren 30 gün içinde yapılabilir.

İdari Yargılama Usulü Kanunu’na göre miktar ve değer olarak belirli bir parasal değeri geçmeyen davalara (Bu miktar her yıl yeniden belirlenir.), idare ve vergi mahkemelerinin verdiği bazı kararlara karşı bölge idare mahkemelerine istinaf yoluna başvurulamaz; idare ve vergi mahkemelerinin kararları kesindir [3.4].

Bölge idare mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumunun ve iş yoğunluğunun gerektirdiği hâllerde, İçişleri Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Bu mahkemelerin kaldırılmasına ya da yargı çevresinin değiştirilmesine yine yukarıda sayılan Bakanlıkların görüşü alınarak Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından karar verilir [3.8].

Bölge idare mahkemeleri başkanlık, başkanlar kurulu, dava daireleri, bölge idare mahkemesi adalet komisyonu ve müdürlükler olarak teşkilatlanmıştır.

İdare mahkemelerinin verdiği kararlar idari dava dairelerinde, vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar vergi dava dairelerinde yeniden incelenir. Dava dairelerinde bir başkan ile yeteri kadar üye görev yapmaktadır.

Bölge idare mahkemelerinin başlıca görevleri şunlardır [3.7]:

- İlk derece mahkemeleri tarafından verilen nihai kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını çözümlmek
- İlk derece mahkemelerinin vermiş olduğu yürütmeyi durdurma kararlarına yapılan itirazları incelemek ve karara bağlamak
- İdare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını çözümlmek

Bölge idare mahkemesinin verdiği kararlar şu şekilde özetlenebilir [3.5]:

- Bölge idare mahkemesi ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararı uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir.
- İlk derece mahkemesinin verdiği kararın hukuka uygun olmadığına karar verirse istinaf başvurusunun kabulüne ve ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına karar verir ve bölge idare mahkemesi kendi karar verir.
- İstinaf başvurusu, görev ve yetki bakımından ya da davaya reddedilmiş veya yasaklanmış bir hâkim tarafından bakıldığına ilişkin olması hâlinde, bölge idare mahkemesi başvuruyu haklı görürse davayı yeniden görevli ya da yetkili mahkemeye gönderir.

3.1.2.3. İdari Yargı Üst Derece Mahkemesi

1982 Anayasası'na göre Danıştay, idari yargının üst derece mahkemesidir. İdari yargıda ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu ve kesin olmayan nihai kararlar bölge idare mahkemelerince denetlenir. Bölge idare mahkemelerinin vermiş olduğu bazı kararlar son derece mahkemesi olarak Danıştayda incelenir. Bu incelemeye **temyiz** adı verilir.

Danıştay

2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 1. maddesine göre Danıştay "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş Yüksek İdare Mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir." (Görsel 3.6)

Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı mercine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme yeridir [3.5].

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Danıştay, 1982 yılında yürürlüğe giren 2575 sayılı Danıştay Kanunu'na göre teşkilatlanmıştır. Danıştayda; Danıştay başkanı, başkan vekilleri, başsavcı, daire başkanları ve üye hâkimler olmak üzere 128 yüksek mahkeme hâkimi bulunmaktadır [3.7]. Danıştay üyelerinin seçimi de yüksek mahkeme olması nedeniyle belirli kurallar çerçevesindedir. Bu kurallar 1982 Anayasası'nda belirtilmiştir. Buna göre "Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idari yargı hâkim ve savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanı; tarafından seçilir."

1982 Anayasası'nda "Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler." ifadeleri yer almaktadır.

İdari yargının genel işleyiş düzenine uygun olarak Danıştayda İdari Dava Daireleri ve Vergi Dava Daireleri bulunmaktadır. Dava Daireleri yanında *İdari Dava Daireleri Kurulu*, *Vergi Dava Daireleri Kurulu*, bölge idare mahkemelerinin vermiş olduğu direnme kararları ve Danıştayın

ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararların temyiz yeri olarak çalışmaktadır [3.3]. Danıştayın diğer bir kurulu olan *İçtihatları Birleştirme Kurulu*, Türkiye'de görev yapan idare ve vergi mahkemelerinin kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri ve Vergi Dava Dairelerinin verdiği kararlar arasında çelişkiler olması durumunda bu gibi kararları inceleyerek farklılıkları giderir. Böylece vatandaşların idari yargıya olan güveninin tam olmasını sağlamaya çalışır.

Görsel 3.6: Danıştay

Görsel 3.7: Türkiye'de bölge idare mahkemeleri ve yargı çevreleri

b) Danıştayın Görevleri: Danıştayın görevleri üç başlık altında incelenebilir. Bunlar;

- Temyiz merci olarak idari mahkemelerin verdiği kararları incelemek,
- İlk derece mahkemesi olarak kanunda öngörülen davaları çözümlmek,
- Danışma merci olarak görev yapmaktır.

Danıştayın temyiz merci ve ilk derece mahkemesi olarak görevleri yargısal niteliktedir.

Temyiz yoluna başvurulabilmesi için öncelikle bölge idare mahkemesine istinaf başvurusu yapılmış olmalıdır. İstinaf başvurusunun reddedilmesi hâlinde temyize gidilebilmesi için kanunda belirtilen şartların oluşması gerekir. 2019 yılı itibarıyla dava konusu uyuşmazlığın parasal miktarının 58.800 TL'den fazla olması şarttır. Bu tutara kadar olan davalar için bölge idare mahkemelerinin kararı kesindir. Ayrıca temyiz başvurusunda bulunulamaz. Parasal sınırlar her yıl yeniden düzenlenmektedir. Bölge idare mahkemesinin verdiği kesin olmayan kararlar, kararın davanın taraflarına tebliğinden itibaren 30 gün içinde temyiz edilebilir [3.4].

Danıştayın danışma merci olarak bazı idari görevleri bulunmaktadır. Örneğin Danıştay kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini inceler ve iki ay içinde düşüncesini bildirir.

Görsel 3.7'de Danıştayın yargı çevresi görülmektedir. Bölge adliye mahkemelerine göre yargı çevrelerinde daha fazla ilin olduğu görülmektedir. Yargı çevreleri, bölgelerin durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınarak düzenlenmektedir.

UYGULAMA FAALİYETİ 2

Amaç	İdari yargı mahkemelerini tanıtan afiş hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Dereceli Puanlama Anahtarı
İdari yargı mahkemelerini tanıtan bir afiş hazırlayınız. Afişi hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. - Sınıfta dörder kişilik gruplar oluşturunuz. - İdari yargı mahkemelerinden birini seçerek seçtiğiniz mahkemenin görevlerini afişe yazınız. - Afişte ilk derece mahkemelerini, ara derece mahkemesini ve üst derece mahkemesini gösteriniz. - Bütün mahkemeleri farklı tasarımlarla gösteren 30 x 50 cm ebatlarında özgün bir afiş tasarlayınız. - Tasarladığınız afişte yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. farklı materyaller kullanınız.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Başlangıç düzeyinde”, “Kabul edilebilir” ve “Oldukça başarılı” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi öğretmeninizle birlikte değerlendiriniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI					
Adı Soyadı					
Numarası					
Sınıfı					
Ölçütler	Başlangıç Düzeyinde (1)	Kabul Edilebilir (2)	Oldukça Başarılı (3)	Başarı Puanı	Görüşler ve Öneriler
İçerik	Hazırlanan afişte idari yargı mahkemelerinin görevleri ile ilgili bilgilere çok az yer verilmiştir.	Hazırlanan afişte idari yargı mahkemelerinin görevleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.	Hazırlanan afişte idari yargı mahkemelerinin görevleri ile ilgili bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.		
Araştırma Süreci	Öğrenci, bilgilerin çok azına kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.	Öğrenci, bilgilerin çoğuna kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.	Öğrenci, bilgilerin tamamına kendi çabasıyla ulaşmış, bilgileri toplamış ve bir araya getirmiştir.		
Afiş	Çalışma özgün değildir ve az ilgi çekmiştir.	Çalışma genellikle özgün olup çoğu kısmı anlaşılabilir ve ilgi çekmiştir.	Çalışmanın tümü özgün olup tamamı anlaşılabilir ve çalışma çok ilgi çekmiştir.		
Materyal Kullanımı	Çalışma amaca uygun bir materyalle desteklenmiştir.	Çalışma amaca uygun iki materyalle desteklenmiştir.	Çalışma amaca uygun üç ve daha fazla materyalle desteklenmiştir.		
Zamanı Kullanma	Afiş 3-4 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş 1-2 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş gününde teslim edilmiştir.		

3.1.3. Yüksek Mahkemeler

1982 Anayasası'nın 145. maddesinde "Yüksek Mahkemeler" başlığı altında, yüksek mahkemelerin hangileri olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da 146. maddeden 153. maddeye kadar Anayasa Mahkemesi, 154. maddede Yargıtay, 155. maddede Danıştay, 158. maddede ise Uyuşmazlık Mahkemesi düzenlenmiştir.

Dereceli yargı düzeni içinde yer alan, adli yargının üst derece mahkemesi olan Yargıtay ve idari yargının üst derece mahkemesi olan Danıştay hakkında önceki bölümlerde bilgi verilmiştir. Bu bölümde ise derecesiz yargı düzeni içinde yer alan Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye'de yüksek mahkemeler Şekil 3.3'te gösterilmiştir.

Şekil 3.3: Türkiye'de yüksek mahkemeler

Görsel 3.8: Anayasa Mahkemesi

3.1.3.1. Anayasa Mahkemesi

Hukuk devleti olmanın en önemli şartlarından biri yasaların ya da yasa kuvvetinde olan kararnamelerin anayasaya uygunluğunun denetlenebilmesidir. Bu denetime hukukta **anayasal yargı** adı verilmektedir. Anayasalar niteliği gereği bir ülkedeki hukuk düzeninin nasıl olacağını belirleyen temel kurallardır. Çıkarılacak bütün hukuk kurallarının anayasaya uygun olarak hazırlanması kişilerin hukuk güvenliği için vazgeçilmez bir önemdedir. Bu şarta uymayan kanun ve kanun niteliğindeki düzenlemelerin gerektiğinde ortadan kaldırılabilmesi, iptal edilebilmesi için anayasal güvence ile belirlenmiş yüksek mahkemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde bu görevi Anayasa Mahkemesi yerine getirmektedir (Görsel 3.8). Bunun yanında son yıllarda yapılan yeni düzenlemelerle kişiler bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesine müracaat edebilmektedirler. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, yüksek devlet görevlilerini belirli suçları işlemeleri hâlinde *Yüce Divan* sıfatı ile yargılayabilmektedir [3.5].

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Yerine getirdiği çok önemli görevlerden dolayı yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, başkan ve üyelerinin seçimi, görev ve yetkileri, çalışma ve yargılama usulü Anayasa'nın 146. maddesinden başlayıp 153. maddesi de dâhil olmak üzere ayrıntılı bir biçimde belirlenmiştir.

Görsel 3.9: Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu

Anayasa Mahkemesi 15 üyeden oluşmaktadır (Görsel 3.9). Anayasa'nın 146. maddesine göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur." ifadesiyle TBMM'nin üye seçim usulü belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanı üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Anayasa'nın 146. maddesine göre "Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk beş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır."

Anayasa Mahkemesi başkanı ve iki başkan vekili, kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için seçilmektedir. Süresi biten başkan ve başkan vekilleri yeniden seçilebilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar. Anayasa Mahkemesi üyeleri Anayasa'nın 147. maddesine göre 12 yıl için seçilirler. Başkan ve başkanvekillerinden farklı olarak üyeler sadece bir kez seçilebilirler.

b) Görev ve Yetkileri: Anayasa'nın 148. maddesinde Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri "Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz." ifadesiyle belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, kanunen iptal davası açma yetkisi bulunan kişi ya da kişiler tarafından gönderilen herhangi bir kanunun ya da kanun gücünde yasal düzenlemenin Anayasa'ya aykırılık iddialarını inceler ve karara bağlar. Bu inceleme sonucunda ilgili yasal düzenlemenin hepsini iptal edebileceği gibi sadece Anayasa'ya aykırı olan bölümleri de iptal edebilir. Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. İptal edilen yasal düzenleme yerine kendisi yeni hüküm tesis edemez (1982 Anayasası, md. 153).

Anayasa Mahkemesinde esas yönünden iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanunun Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi veya iç tüzüğün Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak 60 gün sonra sona ermektedir. Şekil yönünden iptal davası açma süresi ise 10 gündür.

Anayasa Mahkemesinin diğer önemli görevlerinden bazıları şunlardır:

- "Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakanlar, yüksek mahkeme üyeleri gibi bazı kişileri Yüce Divan sıfatı ile yargılamak
- Bireysel başvuruları karara bağlamak
- Siyasi partilerin kapatılmasına karar vermek
- Siyasi partilerin mali denetimini yapmak
- Milletvekilliğinin düşmesi kararlarını denetlemek" [3.3]

Görsel 3.10: Uyuşmazlık Mahkemesi

3.1.3.2. Uyuşmazlık Mahkemesi

1982 Anayasası'nın 158. maddesinde "Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir." denilerek görev ve yetkisi belirtilmiş ve Uyuşmazlık Mahkemesi anayasal güvence altına alınmıştır (Görsel 3.10).

a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi: Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, çalışma usulleri ve görevleri 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi Kanunu'nda belirtilmiştir. Diğer yüksek mahkemelerde olduğu gibi kuruluşu ve üyelerinin seçimi öngörülen usullerle belirlenmektedir. Buna göre Uyuşmazlık Mahkemesi, bir başkan ile altı asıl ve altı yedek üyeden kurulmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi başkanı, Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından seçilmektedir. Uyuşmazlık Mahkemesi üyeleri ise Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunca kendi daire başkan ve üyeleri arasından üçer asıl, üçer yedek üye seçilerek belirlenmektedir.

b) Görev ve Yetkileri: Yargı ayrılığının olduğu yargı sistemlerinde, iki ayrı yargı kolu olduğu için bazen bu yargı kolları arasında davayı hangi yargı kolunun çözümleyeceğine ilişkin uyuşmazlıklar ortaya çıkabilir. Bazı hâllerde aynı konuda ve tarafları aynı olan bir uyuşmazlık ile ilgili hem adli yargıda hem de idari yargıda dava açılmış olabilir (Sık rastlanan bir durum değildir.) ya da herhangi bir dava ile ilgili adli yargı mahkemeleri ve idari yargı mahkemeleri kendi görev alanlarına girmediğine (görevsizlik kararı) ilişkin olarak davayı kabul etmeyebilirler [3.7]. Görüldüğü gibi uyuşmazlık iki ayrı yargı kolu arasında meydana gelir. Bu durumda da uyuşmazlığın çözülememesi sorunu ortaya çıkabilir. İşte bu durumlarda ortaya çıkan uyuşmazlığı kimin çözeceğine karar veren mahkeme Uyuşmazlık Mahkemesidir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, görev uyuşmazlıklarının yanında hüküm uyuşmazlıklarını da çözümlemektedir. Hüküm uyuşmazlığı durumunda da yine iki ayrı yargı düzeni tarafından verilmiş ve kesinleşmiş hüküm bulunması gerekmektedir. İki ayrı yargı düzeni tarafından verilmiş kararların (esasa ilişkin kararlar) konusunun aynı ve bunun yanında taraflardan en az birinin de aynı olması gerekmektedir. İki ayrı yargı düzeni mahkemesinin verdiği kararlar arasında çelişki olmalı ve bu çelişkiden dolayı hakkın yerine getirilememesi sonucunun doğması gereklidir [3.8]. Hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi dava dosyasını inceler, gerekli olduğu hâllerde veya istek hâlinde tarafları dinler ve anlaşmazlığı kendisi kara-ra bağlar. Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları kesindir. Görev uyuşmazlıkları ile ilgili olarak Uyuşmazlık Mahkemesi görevli mahkemeyi belirler ve görevsizlik kararı veren mahkemenin bu kararını ortadan kaldırır [3.8].

3.1.4. Hesap Yargısı

1982 Anayasası'nda "Yargı" başlığı altında düzenlenen ancak yüksek mahkeme olarak sayılmamış olan Sayıştay, hesap yargısı görevini yerine getirmektedir.

Sayıştay

1982 Anayasası'nın 160. maddesine göre Sayıştay; merkezî yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelirlerini, giderlerini, sahip oldukları taşınır ve taşınmaz bütün malları, TBMM adına incelemek, denetlemek, mali konularda kanuna uygun yapılmayan işlerin sorumluları hakkında gerekli işlemleri yapmakla görevlidir (Görsel 3.12). Gelir toplama veya harcama yapma konusunda hukuka aykırılıklar olduğu sonucuna varırsa bu işlemleri yapan kişi veya kişileri bağımsız bir mahkeme olarak yargılama faaliyetlerini yerine getirir [3.4].

Diğer yüksek mahkemeleri genellikle hakkının yerine gelmediğini, hukuka aykırılığın giderilmediğini düşünen taraflar harekete geçirmektedir. Ancak Sayıştay kişilerin başvurusu ile değil resen (kendiliğinden) harekete geçmektedir [3.7].

Görsel 3.11: Sayıştay amblemi

a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi: Sayıştay başkan ve üyelerinin nasıl seçileceği 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda belirtilmiştir. Bu Kanun'a göre Sayıştay başkan ve üyeleri; üniversitelerin hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından denkliği kabul edilmiş yurt içi ve yurt dışında yer alan dört yıllık fakültelerin ve yüksekokulların birinden mezun olduktan sonra kamu idarelerinde en az 16 yıl çalışan kamu görevlileri arasından seçilmektedir. Sayıştay başkanlığı için yasada ayrıca bazı başka şartların da yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

Sayıştay başkanı, Sayıştay Kanunu'nda belirlenmiş usullere göre seçilmiş iki aday arasından TBMM tarafından seçilmektedir. TBMM Genel Kurulunda yapılacak gizli oyla yapılan seçim sonucunda toplantıya katılan milletvekillerinin salt çoğunluğunun oyunu alan aday Sayıştay başkanı seçilir. TBMM Genel Kurulunda seçim işleminin yapılabilmesi için TBMM üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlası kadar (2020 yılı itibarıyla 151 milletvekili) milletvekilinin toplantıya katılması şarttır. Sayıştay başkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki kez Sayıştay başkanı seçilebilir.

Görsel 3.12: Sayıştay hizmet binası

Sayıştay başkanı, biri denetim diğeri yönetim ile ilgili işlerde kendisine yardımcı olmak üzere üyeler arasından iki başkan yardımcısı görevlendirir. Başkan yardımcıları daire başkanı statüsündedir.

Sayıştayda yargısal görevleri yerine getiren daireler bulunmaktadır. Bu daireler, bir daire başkanı ve altı üyeden oluşan hesap mahkemeleri olarak görev yaparlar. Daireler, bir başkan ve dört üye ile toplanır. Hüküm ve kararlar oy çokluğu ile verilir.

b) Sayıştayın Görevleri: Sayıştay Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan Sayıştayın görevleri aşağıda sıralanmıştır.

- “Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetler ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine doğru, yeterli, zamanlı bilgi ve raporlar sunar.
- Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetler, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlar.
- Genel uygunluk bildirimini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.
- Kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapar.”

Sayıştay dairelerinin yaptıkları yargılama sonucunda iki temel karar verdiği görülmektedir [3.8]:

- İlgililerin yaptığı hesap ve işlemlerin yasal düzenlemelere uygunluğuna karar verir.
- Yapılan işlemlerin devleti mali olarak zarar etmesine yol açtığına ilişkin karar verilmesi durumunda ise oluşan kamu zararının ilgililer tarafından ödenmesine hükmedilir.

Sayıştay tarafından verilen kararların temyiz edilebilmesi mümkündür. Sayıştay kararları, kendi bünyesinde oluşturulmuş olan Sayıştay Temyiz Kurulunda yeniden incelenerek temyiz edilebilir. Bu Kurulun verdiği kararlar kesindir. Başka bir yargı mercine başvuru yapılamaz.

Temyiz dışında, Sayıştayın vermiş olduğu kararlara karşı yargılamanın iadesi, karar düzeltme gibi kanun yolları da bulunmaktadır [3.8].

TBMM, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, vakıf yükseköğretim kuruluşları ve kanunda sayılan diğer kuruluşlar Sayıştay denetimine tabi değildir [3.7].

“Adalet, kutup yıldızı gibi yerinde durur ve geri kalan her şey onun etrafında döner.”

Konfüçyüs (Konfüçyus), Çin Filozofu (MÖ 551-478)

3.1.5. Diğer Yargı Kuruluşları

Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Adalet Bakanlığı, ülkemizde yargı teşkilatı içinde yer alan ve yargılama görevi bulunmayan, yargılama faaliyetlerinin düzen içinde gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez nitelikte olan yargı kuruluşlarıdır.

3.1.5.1. Hâkimler ve Savcılar Kurulu

Hukuk düzeni içinde büyük öneme sahip olan hâkim ve savcılar, mesleklerini güvenle yerine getirebilmeleri için mesleki yaşantılarıyla ilgili her türlü konu ve işlerin, yargı bağımsızlığına uygun bir biçimde örgütlenmiş olan bir kuruluş aracılığı ile gerçekleştirilmesi gerekir. Bu tür kuruluşlar çoğunlukla ülkenin anayasasında düzenlenerek anayasal güvence altına alınır. Ülkemizde bu görevi yerine getiren kuruluş Hâkimler ve Savcılar Kuruludur (Görsel 3.13). Kurulun tarihsel geçmişi Cumhuriyet’in ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Teşkilât-ı Esasîye’nin yürürlükte olduğu dönemde, 1926 yılında hâkimlerin statüsü düzenlenmiştir. 1934 yılında çıkarılan 2556 sayılı Hâkimler Kanunu ile hâkimlerin görevde yükselmelerini düzenleyen “Ayrırma Meclisi” kurulmuştur [3.9]. 1962 yılında bu Kurulun adı Yüksek Hâkimler ve Yüksek Savcılar Kurulu olarak değiştirilmiştir. 1982 Anayasası’nda Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu olarak düzenlenen Kurul, 16 Nisan 2017 tarihli halk oylaması sonrasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu olarak yeniden düzenlenmiştir [3.8]. Günümüze kadar yapılan düzenlemelerden sonra Kurulun üye sayısında, örgüt yapısında günün ihtiyaçlarına göre değişiklikler olduğu görülmektedir.

Görsel 3.13: Hâkimler ve Savcılar Kurulu

a) Üyelerinin Seçimi: Kurul on üç üyeden oluşur. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun üç üyesi Anayasa’da belirtilen şartları taşıyan adli ve bir üyesi idari yargı hâkim ve savcıları arasından olmak üzere dört üyesi cumhurbaşkanınca, üç üyesi Yargıtay, bir üyesi Danıştay tarafından, üç üyesi yükseköğretimde hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ve avukatlar arasından seçilmektedir. Adalet bakanı ve Adalet Bakanlığı bakan yardımcısı, kurulun doğal üyesidir. TBMM’nin belirleyeceği üyelerin nasıl seçileceğine ilişkin usul Anayasa’da ayrıntılı olarak verilmiştir.

b) Görev ve Yetkileri: 13 üye ve iki daire hâlinde çalışan HSK temel olarak adli ve idari yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma, işlemlerini yapmaktadır [3.8].

HSK'nin yerine getirdiği diğer önemli görevler şunlardır [3.5]:

- Adalet Bakanlığının herhangi bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi teklifini karar bağlamak
- Hâkim ve savcılarının görevlerini kanunlara uygun bir biçimde yapıp yapmadıklarını denetlemek
- Yargıtay ve Danıştaya üye seçmek
- Anayasa ve yasalarla verilen diğer görevleri yapmak

3.1.5.2. Adalet Bakanlığı

Bakanlıklar temel hizmet birimleri olarak yürütme erkinin içinde yer alır. Adalet Bakanlığının yargılamaya ilişkin görevleri bulunmamaktadır. Zira bu görevi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemeler yerine getirir. Ancak bütün yargılama faaliyetlerinin nitelikli bir biçimde yerine getirilmesi için insan kaynakları, tesisler ve teknolojik altyapı gerekir. İnsan kaynaklarının görevlendirilmesi kapsamında hâkimler ve savcılarının mesleğe kabulü ve atanma gibi işlemleri Hâkimler ve Savcılar Kurulu kararları ile olur. Bu kararlar Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilir. Merkez ve taşra teşkilatında görevlendirilecek diğer bütün personellerin atanması, özlük işlemleri Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilir.

Adalet Bakanlığı, mahkemeler tarafından yargılanan ve hukuk düzeni tarafından cezaya çarptırılan kişilere öngörülen cezaların, insan haklarına ve hukuka uygun bir biçimde infazı için gerekli her türlü tesisin yapılmasını, bu kurumların personellerinin istihdam edilmesini, cezaevlerinin işletilmesini sağlar. Hukuk düzenimiz içinde ceza alan kişilerin cezalarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemlerin hepsine **infaz işlemleri** denir.

Adalet Bakanlığının teşkilatlanması, yönetim birimlerinin neler olduğu 10.07.2018 tarihli ve 304474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde düzenlenmiştir.

a) Genel Yapısı ve Teşkilatlanma: Adalet Bakanlığı merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı olarak örgütlenmiştir. Kuruluş şeması, Şekil 3.4'te verilmiştir. Teşkilat şemasında görüldüğü gibi Adalet Bakanlığını yöneten ve temsil eden kişi adalet bakanıdır. Hizmet birimlerinin her birinin görevleri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde maddeler hâlinde sayılmıştır. Bu birimlerin bazı görevlerine aşağıda yer verilmiştir.

Özel Kalem Müdürlüğü: Adalet bakanının resmî ve özel bütün yazışmalarını, protokol ve tören işlerini düzenleyen; ziyaret, davet, karşılama ve uğurlama, millî ve dinî bayramlarla ilgili hizmetlerini yürüten bakanlık birimi olarak görev yapar. Bunun yanında adalet bakanına gerekli durumlarda danışmanlık yapan doğrudan bakana bağlı yüksek müşavirler bulunmaktadır. Adalet bakanı, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun başkanı ve Genel Kurulun doğal üyesidir. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkeleri doğrultusunda anayasal bir kurum olması dolayısıyla adalet bakanı ile olan ilişkisi kesik çizgilerle gösterilmiştir.

Ceza İşleri Genel Müdürlüğü: Dava nakli, kamu davasının açılmasına ilişkin olarak Adalet Bakanlığına verilen yetkinin kullanılması, Adalet Bakanlığının iznine ya da talebine bağlı suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma yapılması, uzlaştırmacılar ile ilgili iş ve işlemlerin yapılması gibi görevleri bulunmaktadır.

Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü: Avukatlık Kanunu ve Noterlik Kanunu'nda öngörülen görevleri yapmak, kanun yararına temyiz yoluna başvurulması işlemlerini yapmak, Arabuluculuk Kanunu'nda verilen görevleri yapmak, Bilirkişilik Kanunu'nda verilen görevleri yapmak gibi görevleri yerine getirmektedir.

Mevzuat Genel Müdürlüğü: Adli konulara ilişkin kanunlarla ilgili inceleme ve araştırma yapmak, Adalet Bakanlığına gönderilen kanun teklifleri hakkında görüş bildirmek, bakanlıklarca gönderilen mevzuat taslaklarının Türk hukuk sistemine uygunluğunu incelemek gibi görevleri bulunmaktadır.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü: Ceza infaz kurumları ve tutukevlerini yönetmek, denetlemek, hesap işlerini izlemek; hükümlü ve tutuklularla ilgili barınma, giyinme, beslenme, eğitilmesi, çalıştırılması gibi işlemleri yapmak; 12-18 yaş grubunda bulunan kişilerin (küçüklerin) cezalarını çekmeleriyle ilgili her türlü tesis yapım, onarım gibi işleri yerine getirmek; hükümlülerin sevk ve nakil işlerini yerine getirmek gibi görevleri bulunmaktadır.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü: Adli sicil tutulması, Bakanlığın görev ve yetkisine giren işlerle ilgili gerekli istatistiki bilgilerin belirlenmesi ve toplanması gibi işleri yerine getirmektedir.

Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü: Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşmalar ve belgelerle ilgili görüş bildirmek, yurt dışında işlenen ve Türk yargı yetkisine giren suçlar konusunda adli makamlara yardımcı olmak ve uluslararası adli yardımlaşma, tebligat, istinabe vb. işlemleri gibi görevleri bulunmaktadır.

Personel Genel Müdürlüğü: Hâkim ve savcılarının atanma ve görevlendirme, eğitim, çalışma ziyareti gibi yurt içi ve yurt dışı görevlendirilmesine ilişkin görevleri yapmak; adli ve idari yargı hâkimlerinin sınav, mülakat gibi faaliyetlerini düzenlemek; adli ve idari yargı personellerinin atanması, görevde yükselmesi, başka kurumlara görevlendirilmesini yapmak; mahkemelerin kurulmasına, kaldırılmasına ve yargı çevrelerinin değiştirilmesine ilişkin işlemleri yürütmek; icra ve iflas sisteminin etkin ve verimli bir şekilde işlenmesini sağlamak için gerekli işlemleri yürütmek gibi görevleri yerine getirmektedir.

Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Hukuk birimlerine verilen görevleri yerine getirmektedir.

Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü: Bilişim teknolojilerine uygun olarak daha etkin ve verimli bilgi, belge ve iş akışı düzenini kurmak; Bakanlık görev alanına giren konularda çevirim içi ve çevirim dışı veri akışını ve kontrolünü sağlamak; bilgi işlem sistemlerinin etkin ve verimli işlenmesini sağlamak gibi görevleri yapar.

Teftiş Kurulu Başkanlığı: Adalet bakanının emri ve onayı ile adalet müfettişlerince denetimi öngörülen yerlerin denetimini yapmak, bu birimin ana görevidir.

Strateji Geliştirme Başkanlığı: Kamu Mali Yönetimi Kanunu'na uygun olarak strateji geliştirme ve mali hizmetler birimlerine verilen görevleri yapmak görevlerinden bazılarıdır.

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı: Dışişleri Bakanlığı ile iş birliği yapmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruları takip etmek; bu başvurulara ilişkin ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından her türlü bilgi, belge ve görüş istemek, savunmaları hazırlamak; gerektiğinde oturlara temsilci göndermek; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Türkiye Cumhuriyeti aleyhine hükmettiği tazminatlar ve masrafların ödemesini yapmak; insan hakları ihlalleri ile ilgili görev alanına giren konularda çalışmalar yapmak gibi görevleri bulunmaktadır.

Eğitim Dairesi Başkanlığı: Ceza infaz kurumları ve tutukevleri personeli eğitim merkezlerinde eğitim gören personel hariç olmak üzere, Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı personelinin eğitim planını hazırlamak, yayınlamak ve uygulanmasını takip etmek; bu personelin adaylık, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarını düzenlemek ve uygulamak; personel eğitim merkezleriyle ilgili işleri yürütmek; Bakanlığın görev alanına giren konularda her türlü yazılı, görsel ve işitsel dokümanın basım ve yayımını yapmak veya yaptırmak; bu alandaki çalışmaları teşvik etmek ve desteklemek; arşiv, dokümantasyon ve kütüphane hizmetlerini yürütmek gibi görevleri yerine getirmektedir.

İcra İşleri Dairesi Başkanlığı: İcra ve iflas sisteminin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak; icra ve iflas dairelerinin kurulması, kaldırılması, yetki alanının değiştirilmesine karar vermek; icra ve iflas sistemiyle ilgili tarifeleri çıkarmak görevlerinden bazılarıdır.

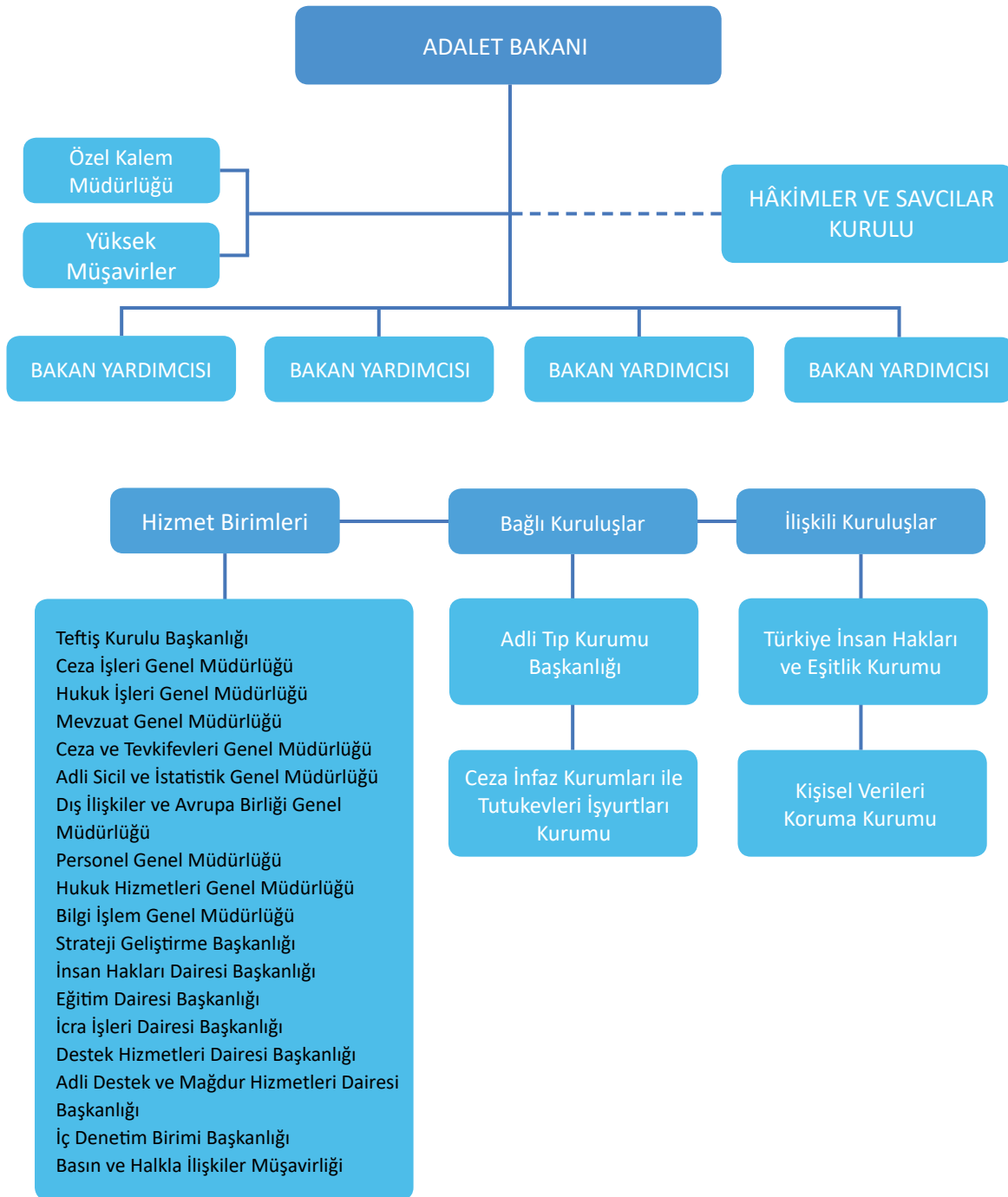
Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı: Bakanlık için gerekli araç gereç ve malzemenin temini, temizlik, aydınlatma, ısıtma ve taşıma hizmetleri, sosyal tesislerin kurulması ve yönetimi gibi işleri yerine getirir.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı: Kırılgan gruba yönelik hak ve hizmetlerin geliştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin faaliyetleri yürütmek, adli desteğe ihtiyaç duyanlara uygun müdahale programları geliştirmek, tekrarlanan mağduriyetleri önleyici tedbirler almak ve psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik faaliyetleri yürütmek görevlerinden bir kısmıdır.

İç Denetim Birimi Başkanlığı: İç denetim plan ve programlarını hazırlamak, geliştirmek ve üst yöneticinin onayına sunmak; Bakanlığın faaliyet ve işlemlerinin ilgili mevzuata uygunluğunu denetlemek ve harcama sonrasında yasal uygunluk yapmak; harcamaların kalkınma planına, programlara, stratejik planlara uygunluğunu denetlemek görevlerinden bazılarıdır.

Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği: Bakanlıkta basın ve halkla ilgili faaliyetleri planlamak ve öngörülen usul ve esaslara göre yürütmek görevleri bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığının teşkilat şemasında bağlı kuruluşlar ve ilişkili kuruluşlar olarak gösterilen, ayrı kanunlarla görev ve yetkileri belirlenmiş kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan bağlı kuruluşlar Adli Tıp Kurulu Başkanlığı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumudur. İlişkili kuruluşlar ise Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kişisel Verileri Koruma Kurumudur.

Şekil 3.4: Adalet Bakanlığı teşkilat şeması

b) Görev ve Yetkileri: Adalet Bakanlığının genel olarak görevleri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde maddeler hâlinde sayılmıştır. Adalet Bakanlığının görevleri;

- “ Kanunlarda kurulması öngörülen mahkemeleri açmak ve teşkilatlandırmak, ceza infaz kurumları, icra ve iflas daireleri gibi her derece ve türdeki adalet kurumlarını planlamak, kurmak ve idari görevleri yönünden gözetim ve denetimini yapmak ve geliştirmek,
- Bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konularında Hakimler ve Savcılar Kuruluna teklifte bulunmak,
- Kamu davasının açılması ile ilgili olarak mevzuatla Adalet Bakanına verilen yetkinin kullanılması ile ilgili çalışma ve işlemleri yapmak,

- Adli sicil tutulması ile ilgili hizmetleri yürütmek,
- Adalet hizmetlerine ilişkin konularda, yabancı ülkelerle ilgili işlemleri yerine getirmek,
- Adalet hizmetleriyle ilgili konularda, gerekli araştırmalar ve mevzuat hazırlıklarını yapmak ve görüş bildirmek,
- Bakanlıklarca gönderilen mevzuat taslaklarının Türk hukuk sistemine ve mevzuat tekniğine uygunluğunu incelemek ve bu konularda görüş bildirmek,
- İlgili mevzuat hükümleri uyarınca infaz işlerini düzenlemek,
- İcra ve iflas daireleri vasıtasıyla, icra ve iflas iş ve işlemlerini yürütmek,
- Görev alanıyla ilgili olarak uygulamayı takip etmek ve ortaya çıkan sorunların nedenlerini araştırarak çözüm önerileri geliştirmek” şeklinde belirtilmiştir.

“Adalet ancak hakikatten, saadet ancak adaletten doğar.”

Emile Zola, (Emil Zola) Hakikat, Dördüncü Kitap

UYGULAMA FAALİYETİ 3

Amaç	Yüksek mahkemeleri tanıtan duvar gazetesi hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Grup Değerlendirme Formu

Türkiye’de dereceli yargı ve derecesiz yargı düzeni içinde yer alan yüksek mahkemeleri tanıtan duvar gazetesi hazırlayınız.

Duvar gazetesi hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz.

- Yüksek mahkeme sayısı ile orantılı olarak sınıfta gruplar oluşturunuz.
- Her bir gruba seçilen yüksek mahkemenin ismini veriniz.
- Seçilen yüksek mahkemenin kuruluşu, üye seçimi, görevleri ile ilgili bölümler oluşturunuz.
- Yüksek mahkemelerin verdiği kararlar ile ilgili gazetelerde yer alan haberlere duvar gazetesinde yer vererek çalışmanızı ilgi çekici hâle getiriniz.
- Duvar gazetesinde yüksek mahkemelerin verdiği kararlara örnekler veriniz.
- Tasarladığınız duvar gazetesinde yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. farklı materyaller kullanınız.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında çalışma süresince grup üyesi arkadaşlarınızın davranışlarını aşağıdaki grup değerlendirme formunda yer alan ölçütlere göre değerlendiriniz. Grup arkadaşınızın çalışma sırasında fazlaca eksiği varsa “Hiçbir Zaman”ı, biraz eksiği varsa “Ara Sıra”yı, genel olarak tamamsa “Çoğu Zaman”ı, eksiksizse “Her Zaman”ı çarpı (X) ile işaretleyiniz.

GRUP DEĞERLENDİRME FORMU

Bu çalışma ile değerlendireceğim grubun adı : .....

Değerlendireceğim çalışmanın adı : .....

Değerlendirme tarihi : ...../...../.....

Yaptığınız grup çalışmasını aşağıda verilen altı ölçütü dikkate alarak değerlendiriniz.

Çalışma sırasındaki grup davranışınızda;

Fazlaca eksik varsa “Hiçbir Zaman”ı,

Biraz eksik varsa “Ara Sıra”yı,

Genel olarak tamamsa “Çoğu Zaman”ı

Eksiksizse “Her Zaman”ı çarpı (X) ile işaretleyiniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Hiçbir Zaman	Ara Sıra	Çoğu Zaman	Her Zaman	Görüşler
Yardımlaşma Grup üyeleri birbirleriyle araç gereç bakımından yardımlaştı.					
Dinleme Grup üyeleri çalışırken birbirlerinin görüşlerini dikkatle dinledi.					
Katılım Gruptaki her öğrenci çalışmaya aktif katıldı.					
Sorgulama Grup üyeleri çalışmanın her aşamasında birbirleriyle görüş alışverişi yaptı.					
Saygı Grup üyeleri çalışırken birbirlerine saygılı davrandı.					
Paylaşma Grup üyeleri bulduğu dokümanları birbirleriyle paylaştı.					

Öğretmen Görüşleri:

3.2. YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Teknolojik gelişmeler kamu kurumlarına ne gibi değişimler getirdi? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Kavramlar: UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) Bilişim Sistemi, UYAP portal ekranları, UYAP Doküman Editörü

21. yüzyıl, bilimsel gelişmelerle birlikte büyük bir teknolojik gelişimi de beraberinde getirmiştir. Baş döndürücü hızla gelişen teknoloji, devletlerin kamu hizmetlerini daha hızlı, ekonomik ve etkili bir biçimde yerine getirmesinde büyük fırsatlar sağlamaktadır. Günümüzde artık teknolojik gelişmeleri takip etmek, bu alanda yaşanan gelişmelere göre kamu kurumlarını uyumlu hâle getirmek hayati niteliktedir. Ülkemizde de bütün kamu kurumlarında kamu hizmetleri ile ilgili hemen her konuda teknolojik çözümlerin kullanıldığı söylenebilir. Daha önceleri büyük zaman alan, yüklü mali harcamalar ve birçok kırtasiye harcaması gerektiren, aynı zamanda doğal kaynaklarında önüne geçilemeyecek şekilde tüketimine yol açan iş ve işlemler artık dijital ortamda saniyeler içinde yapılabilmektedir.

Türkiye’de e-Devlet uygulamaları kapsamında, Merkezî Nüfus İdaresi Sistemi Projesi (MERNİS), Kimlik Paylaşım Sistemi Projesi (KPS), Adres Kayıt Sistemi (AKS), Dijital Arşiv Projesi (DAP), Web Tabanlı Saymanlık Otomasyon Sistemi (Say2000i), Emniyet Bilgi Sistemi Projesi (POL-NET), Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (VEDOP), Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi Projesi (TAKBİS) gibi birçok proje tabanlı bilişim sistemleri bulunmaktadır [3.10].

UYAP, e-Devlet kapsamında ülkemizde adaletle ilgili işlemlerin dijital ortamda yapılmasını, bilgilerin depolanmasını sağlayan aynı zamanda diğer kamu kurumları ile dijital ortamda bilgi ve belge iletişimini sağlayan başarılı bir bilişim sistemidir (Görsel 3.14).

3.2.1. UYAP’ın Kuruluşu ve Faydaları

UYAP, *Ulusal Yargı Ağı Projesi*’nin kısaltılmış adıdır. Bütün kamu kurumlarında kamu hizmetlerinin etkili, verimli ve en ekonomik bir biçimde yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Adalet Bakanlığı ilk otomasyon çalışmalarına 1998 yılında başlamıştır. Bu faaliyetlerin sistemli ve planlı bir biçimde yürütülmesi için 1999 yılında Bilgi İşlem Dairesi kurulmuştur (uyap.gov.tr).

UYAP Bilişim Sistemi 2000 yılında iki aşamalı olarak başlatılmış bir proje olup 2001 yılında Adalet Bakanlığı merkez birimlerinin otomasyonunu sağlayan UYAP I projesi tamamlanmış; 2005 yılında adli ve idari yargı birimleri, adli tıp kurumları ve ceza tevkifevlerinin otomasyonunu kapsayan UYAP II tamamlanarak faaliyete geçirilmiştir. Yargıtay da UYAP yazılımlarını kendisine uyarlayarak UYAP Bilişim Sistemi içerisinde yer almıştır (uyap.gov.tr).

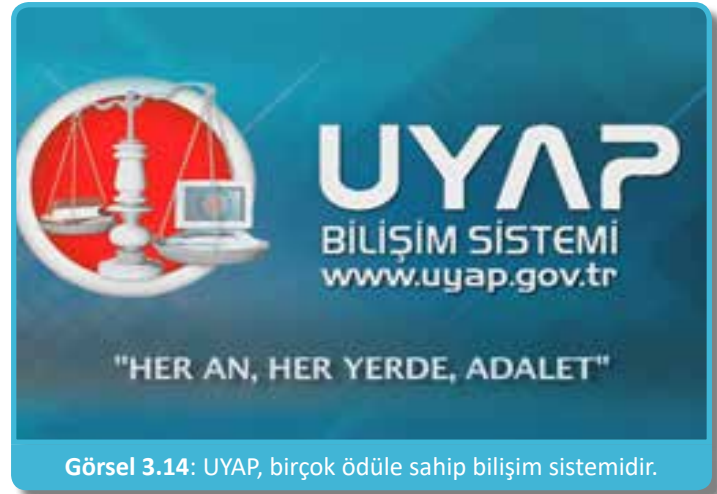
UYAP'ın kuruluşunun tamamlanması iki fazda düşünülmüştür. UYAP I ile merkez teşkilatında otomasyona geçilmesi; UYAP II ile Adalet Bakanlığı taşra teşkilatının, Cumhuriyet savcılıklarının, mahkemelerin otomasyona dâhil edilmesi sağlanmıştır [3.11].

UYAP'ın sağladığı faydalardan bazıları aşağıda sıralanmıştır [3.13].

- UYAP, yargılama ile ilgili maliyetlerin düşürülmesinde oldukça büyük öneme sahiptir. Bunun yanında iş gücü açısından da tasarruf sağlamaktadır.
- UYAP, içerdiği teknolojik altyapı ile yargılama ile ilgili dijital ortamda yapılabilecek her türlü bilgi, belgenin oluşturulmasına, transfer ve depolama ihtiyaçlarına karşılık verebilmektedir.
- Sisteme kaydedilen hiçbir belgenin kaybolmaması vazgeçilmez öneme sahiptir.
- Sisteme erişimin sadece Adalet Bakanlığı'nda görevli hâkim, savcı, yazı işleri müdürü, zabıt kâtabi, gibi görevlilerce sağlanması güvenlik düzeyini artırmaktadır.
- UYAP, yargılama sürecine ilişkin işlemlerin yapılmasını sağladığı gibi yargılama sonrasında, mahkemenin verdiği kararın yerine getirilmesinde yani infaz işlemlerinde de kullanılmaktadır.
- Cezaevleri ve tutukevlerinde bulunanların sayısı, hükümlünün aldığı cezanın miktarı ve niteliği, bu kişilerin tahliye tarihi gibi bilgiler UYAP üzerinden izlenebildiğinden, ceza ve tutukevlerinin denetimi ve güvenliği de daha kolay sağlanabilmektedir [3.12].
- Hukuk alanı ile ilgili belirleyici olan temel konulardan biri, yapılacak bütün hukuki işlemlerin sürelerle bağlı olmasıdır. Yapılacak bütün hukuki işlemler ancak süresi içinde yapılırsa hukuki geçerlilik kazanmaktadır. UYAP her bir görevlinin yapması gerekli işleri, süreleri dikkate alarak söylemekte ve görevlilerin bu sürelerle uymasını beklemektedir. Böylece mahkeme kalemelerinde çalışan personelin zamanında işlem yapmaması ile ilgili hataları en aza indirmektedir.
- UYAP yargılama sürecini hızlandırmakta, daha çabuk kararlar alınabilmesine olanak sağlamaktadır.
- UYAP sistemi ile davanın taraflarına davanın ne zaman bitebileceğine ilişkin bir zaman dilimi verebilmek mümkün hâle gelmiştir.

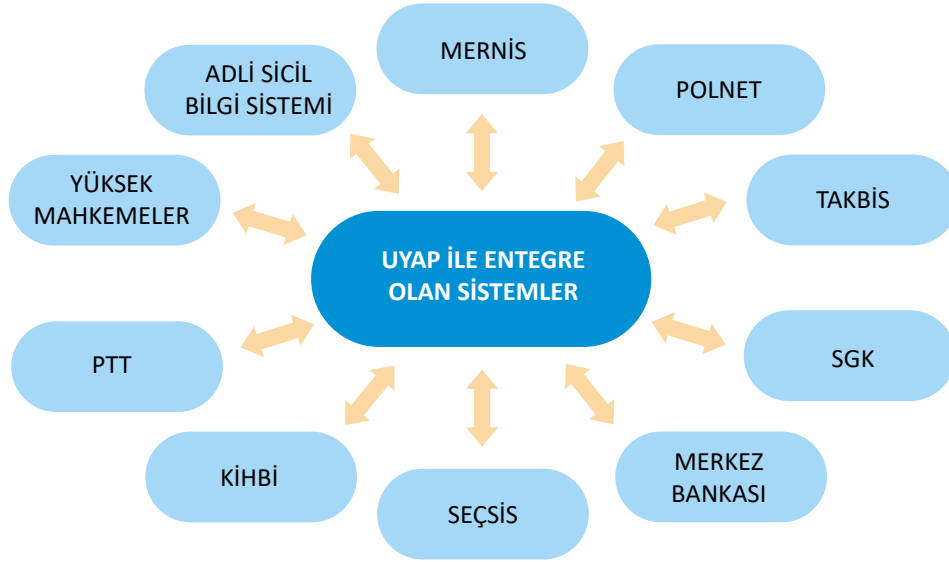
UYAP, 2004 yılından bu yana gerek yurt içinde gerek dünya çapında, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve Avrupa Birliği merkezli ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Adaletin Kristal Terazisi [The Prize "Crystal Scales of Justice" (Dı Prayz "Kristıl Skeylz of Castis")] yarışmasında birinciliğe UYAP seçilmiştir (uyap.gov.tr.).

Türkiye Bilişim Derneği yapısı altında gerçekleştirilen 2010 Bilişim Yıldızları e-Dönüşüm Yarışmasında UYAP projelerine 5 ödül birden verilmiştir. Birleşmiş Milletler en iyi kamu hizmeti ödülllerinden ikisini UYAP'a vermiştir (uyap.gov.tr.).

UYAP, sağlanan entegrasyon ile hem Adalet Bakanlığının kendi iç bünyesine hem de dış entegrasyon ile diğer kurum ve kuruluşlara büyük yararlar sağlamaktadır. Sağlanan iç entegrasyonla Cumhuriyet Başsavcılıkları, adli yargı ve idari yargı mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri, Yargıtay, Danıştay, Adalet komisyonları, icra daireleri, cezaevleri, Adli Tıp Kurumu ile bağlantı kurulabilmektedir [3.11]. UYAP ile birlikte teftiş ve denetim süreçleri daha etkin bir biçimde yapılabilmektedir. Adalet Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı birimleri ve SGK birimleri için de UYAP Kurum Portalı'nı sistem ile uyumlaştırmış, böylece veri alışverişinin elektronik ortamda yapılması mümkün hâle gelmiştir. PTT ile oluşturulan entegrasyonla tebligatların bütün aşamaları UYAP üzerinden takip edilebilmektedir. Kol-luk kuvvetleri tarafından aranan (hakkında yakalama emri ya da tutuklama kararı bulunan) kişilerin sorgusunun doğrudan UYAP'tan yapılabilmesi için UYAP ile KİHBİ (Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı) entegrasyonu sağlanmıştır (Görsel 3.15).

Görsel 3.15: UYAP'ın dış entegrasyonunun sağlandığı bazı kamu kuruluşu ve elektronik sistemler

UYGULAMA FAALİYETİ 4

Amaç	UYAP Bilişim Sistemi hakkında yakın çevrenin bilgi ve kullanma düzeyinin belirlenmesi ve çalışmanın rapor hâline getirilerek sunulması.
Süre	2 Hafta
Değerlendirme	Dereceli Puanlama Anahtarı

Uygulama faaliyetini hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz.

- UYAP hakkındaki bilgi ve kullanım düzeyini belirleyen röportaj soruları hazırlayınız.
- Okulunuzdaki öğretmenlerin ve öğrencilerin UYAP ile ilgili hangi düzeyde bilgi sahibi olduklarını belirleyen röportajlar yapınız.
- Velilerinizin UYAP ile ilgili bilgi ve kullanma düzeylerini hazırladığınız sorularla belirleyerek elde ettiğiniz verileri tablo hâline getiriniz.
- Röportajlarda yer alan her bir soru için verilen cevapları tablo hâline getiriniz.
- Röportajlarda elde edilen veriler doğrultusunda UYAP hakkındaki bilgi ve kullanım düzeylerini belirleyerek bunları rapor hâline getiriniz.
- Yaptığınız bütün çalışmaları sunu hâline getirerek sınıf ile paylaşınız.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Başlangıç düzeyinde”, “Kabul edilebilir” ve “Oldukça başarılı” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi öğretmeninizle birlikte değerlendiriniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI					
Adı Soyadı					
Numarası					
Sınıfı					
Ölçütler	Başlangıç Düzeyinde (1)	Kabul Edilebilir (2)	Oldukça Başarılı (3)	Başarı Puanı	Görüşler ve Öneriler
İçerik	Hazırlanan röportajda UYAP bilgi düzeyi ve kullanımı ile ilgili bilgilere çok az yer verilmiştir.	Hazırlanan röportajda UYAP bilgi düzeyi ve kullanımı ile ilgili bilgilere genel olarak yer verilmiştir.	Hazırlanan röportajda UYAP bilgi düzeyi ve kullanımı ile ilgili bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.		
Araştırma Süreci	Öğrenci, röportaj sürecinde çok az kişiye ulaşarak röportaj yapmıştır.	Öğrenci, röportaj sürecinde yeterli kişiye ulaşarak röportaj yapmıştır.	Öğrenci, röportaj sürecinde bütün kişilere ulaşarak röportaj yapmıştır.		
Raporlaştırma	Öğrenci, yapılan röportajların çok azını rapor hâline getirmiştir.	Öğrenci, yapılan röportajların çoğunu rapor hâline getirmiştir.	Öğrenci, yapılan röportajların tamamını rapor hâline getirmiştir.		
Sunum Yapma	Çalışma, karmaşık bir anlatımla sunulup çok az anlaşılmıştır ve az ilgi çekmiştir.	Çalışma, genellikle yalın ve düzgün bir anlatımla sunulup çalışmanın çoğu anlaşılmıştır ve ilgi çekmiştir.	Çalışmanın tümü yalın ve düzgün bir anlatımla sunulup tümü anlaşılmıştır ve çalışma çok ilgi çekmiştir.		
Zamanı Kullanma	Sunum 3-4 gün geç teslim edilmiştir.	Sunum 1-2 gün geç teslim edilmiştir.	Sunum gününde teslim edilmiştir.		

3.2.2. UYAP Teknolojik Altyapısı

Bilişim sistemlerinin kurulabilmesi öncelikle teknik altyapı gerektirmektedir. Kesintisiz biçimde çalışacak internet ağları, sistemin kurulacağı her birime gerekli bilgisayar ve diğer donanımların sağlanması gereklidir (Görsel 3.16). Bu kapsamda Adalet Bakanlığı verilerine göre UYAP yazılımının uygulanabilmesi için Ankara’da 70.000 kişiye hizmet verecek şekilde *Merkezî Sistem Odası* kurulduğu, bunun yanında sistemde olabilecek aksamaları önlemek amacıyla 10.000 kullanıcıya

Görsel 3.16: UYAP, bütünlük bilgisayar ağlarından oluşur.

hizmet verebilecek nitelikte *Acil Durum Merkezi* oluşturulduğu belirtilmektedir. Merkezî Sistem UYAP uygulamalarının kesintisiz ve düzenli hizmet verebilmesi için teknik altyapının oluşturulduğu, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatlarında kullanılmak üzere gerekli teknik araçların sağlandığı görülmektedir (uyap.gov.tr).

UYAP'ın tüm yargı birimleri ile Bakanlık teşkilatında yedekli ve kesintisiz bir şekilde kullanılmasının sağlanması ve e-Devlet sistemi ile bütünleşmesi açısından telefon ve uydu altyapısı ile gerekli birimlere karasal bağlantı ve uydu bağlantıları yapılmıştır (Görsel 3.17). Yapılan sözleşmeler ile gerekli uydu bağlantıları sağlanmaktadır. Sistem temel olarak WAN (Von) [Wide Area Network (Vayd Eriya Netvörk)] ve LAN (Lon) [Local Area Network (Lokıl Eriya Netvörk)] olmak üzere iki bağlantı teknolojisi kullanılmaktadır.

Görsel 3.17: UYAP TÜRK SAT (Türksat Uydu Haberleşme Kablo TV ve İşletme Anonim Şirketi) aracılığı ile bilgi alışverişini mümkün kılmaktadır.

WAN (Geniş Ağ Bağlantısı) bağlantıları ile bakanlık merkez teşkilatı, adli ve idari yargı birimleri, ceza infaz kurumları, denetimli serbestlik şube müdürlükleri, Adli Tıp Kurumu, Cumhuriyet Başsavcılıkları, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, adli sicil birimlerinin UYAP ile bağlantısı sağlanmaktadır [3.11].

LAN (Yerel Alan Ağı) bağlantıları ise yerel adli birimlerin günlük iş ve işlemlerini yapabilmeleri için ve geniş ağ bağlantısı ile iletişimini sağlamak için kurulan bütünleşik bilgisayar ağlarıdır [3.10].

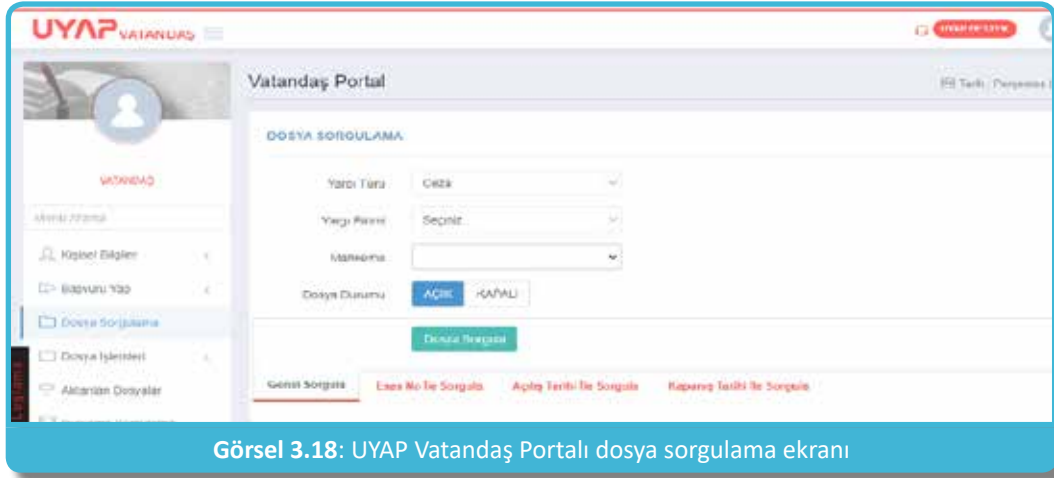
UYAP, yapı olarak ayrı ayrı oluşturulan uygulamalar üzerinden hizmet vermektedir. Her bir uygulamaya **portal** adı verilmektedir. Mahkemelerde görev yapan hâkimler, Cumhuriyet savcıları, zabıt kâtipleri, infaz kurumu çalışanları sisteme kurum portalı üzerinden giriş yapmaktadır. Vatandaşlar, avukatlar, bilirkişiler, uzlaştırmacılar, ara bulucular için ayrı ayrı uygulama portalları bulunmaktadır.

3.2.3. UYAP Vatandaş Portalı

Türkiye genelinde, tüm adli ve idari mahkemeler ile icra dairelerinde yurttaşların elektronik ortamda davaları ile ilgili konuları takip etmek üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan hizmettir. UYAP Vatandaş Portalı ile vatandaşlar, sisteme giriş yaparak adli yargı mahkemelerinde ve idari yargı mahkemelerinde yeni dava dosyası açabilir, tarafı olduğu tüm adli ve idari davalarını internet ortamında yurt içinde ve yurt dışında takip edebilir [3.12].

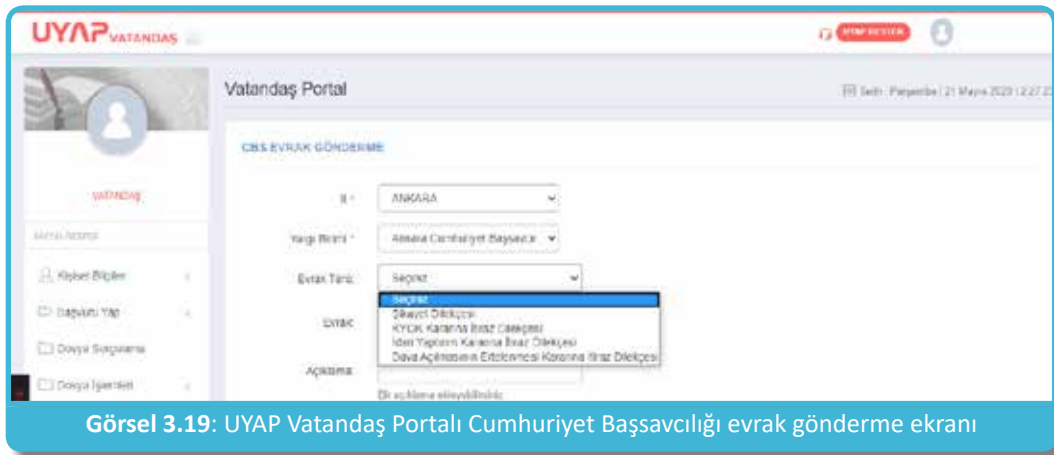
Vatandaşlar e-Devlet şifresi, e-imza (elektronik imza), mobil imza ve e-Devlet üzerinden UYAP Vatandaş Portalı'na bağlanabilirler. UYAP Vatandaş Portalı üzerinde ayrıntılı işlemler yapmak için e-imza ya da mobil imza gereklidir.

UYAP Vatandaş Portalı üzerinden dava dosyası sorgulama, duruşmanın günü ve saati sorgusu yapılabilir. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların durumu, Yargıtay ve Danıştaya yapılan başvuruların hangi aşamada olduğu öğrenilebilir. Cumhuriyet Başsavcılığına yapılacak şikâyetler ve buna benzer birçok işlem yapılabilir.

Görsel 3.18: UYAP Vatandaş Portalı dosya sorgulama ekranı

Görsel 3.18’de “Dosya Sorgulama” ekranında görüldüğü gibi yargı türüne hukuk mahkemesi, ceza mahkemesi ya da özel nitelikte olan mahkemeler seçilebilir. Yargı birimi bölümünden ilgili mahkeme seçilebilir ve bu sorguyla sistem ya “Seçilen yargı biriminde dosyanız bulunmamaktadır.” şeklinde dönüt verir ya da dava veya davalar varsa bunun bilgisini liste hâlinde verir. Bu listeden ise davanın detay bilgilerine ulaşılabilir. Açık dava dosyaları sorgulanabildiği gibi kapalı dosyalarda sorgulanabilir. **Açık dosya** henüz yargılama sürecinin devam ettiği dosya, **kapalı dosya** ise davanın düşmesi ya da davanın sonuçlandırılmış olduğu dosya anlamına gelir.

Görsel 3.19: UYAP Vatandaş Portalı Cumhuriyet Başsavcılığı evrak gönderme ekranı

Cumhuriyet Başsavcılığı “Evrak Gönderme” menüsünden hangi ilin Başsavcılığı isteniyorsa o il seçilir. Bu seçimle birlikte o ile bağlı bütün Cumhuriyet Başsavcılıkları liste hâlinde görüntülenip ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı seçilir. Şikâyet dilekçesi, kovuşturmayla yer olmadığı kararına itiraz dilekçesi (KYOK), idari yaptırıma karşı itiraz dilekçesi, dava açılmasının ertelenmesi kararına karşı itiraz dilekçeleri sisteme yüklenerek ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (Görsel 3.19).

Görsel 3.20: UYAP Vatandaş Portalı harç hesaplama ekranları

UYAP Vatandaş Portalı ile adli yargı da ya da idari yargıda dava açmak isteyen vatandaşlar ödemeleri gereken harç miktarını sistem üzerinden öğrenebilir (Görsel 3.20). Harç ödeme ancak vatandaşların elektronik imzaları olmaları durumunda yapılabilir.

SIRA SİZDE

e-Devlet şifresine sahip aile üyelerinden birinin yardımı ile UYAP Vatandaş Portalı'na giriş yapınız. Aile üyenizle ilgili daha önce herhangi bir mahkemede verilmiş bir karar var mı, bakınız. Bu Portal'da hangi işlemlerin yapılabildiğini araştırınız.

3.2.4. UYAP Avukat Portalı

Hukuk düzeninin vazgeçilmez öznesi olan avukatlar, vekâlet yetkisine sahip olduğu dosyalar ile ilgili bütün iş ve işlemleri bu sistem üzerinden yapabilirler. Bunun yanında vekâlet ilişkisinin olmadığı durumlarda da ilgili mahkeme hâkiminin izni ile dava dosyalarını inceleyebilirler. Avukatlar dava dilekçesinin sisteme yüklenmesinden başlayıp karar aşamasına kadar dava ile ilgili bilgilere ulaşabilirler. UYAP Avukat Portalı aracılığı ile avukatlar dava ve icra dosyalarından suret alabilirler. Elektronik imza ile sistemdeki dosyalara evrak (mazeret, cevap, vekâlet vs.) gönderebilir, dosyaların safahat (dava dosyasının geçtiği aşamalar) bilgilerini, dava dosyalarındaki duruşma günlerini sorgulayabilirler. Avukatlar dava dosyasına gerekli belgeleri ekleyebilirler. UYAP Avukat Portalı ile avukatlar; dava dosyalarındaki taraflarla ilgili nüfus kayıt bilgilerine, SGK kayıtlarına, araç tescil trafik kayıtlarına vb. bilgilere UYAP entegrasyonunun sağladığı hizmetleri kullanabilirler [3.11]. UYAP Avukat Portalı'nın sağladığı diğer önemli hizmet ise avukatların kendilerine ait bir banka hesaplarının ve yeterli bakiyelerinin olması hâlinde sistem üzerinden dava harç ve masraflarını ödeyebilmeleridir.

UYAP Avukat Portalı'nın sağladığı bu kolaylıklar ile avukatlar, mahkemelerin yazı işleri kalemlerine (bürolarına) gitmeden öngörülen işlemleri yapabilirler. Böylece mahkeme kaleminde olacak yığılmalar engellenir, iş düzeninin ve iş akışının bozulmaması sağlanır. Vatandaşlar, avukatlar ve kalem çalışanlarının gereksiz çatışmalardan uzak tutulması oldukça önemlidir.

Dava açılış işlemleri kapsamında avukatlar öncelikle davanın açılacağı ili ve ilçeyi, sonra mahkeme ve dava türünü seçebilirler.

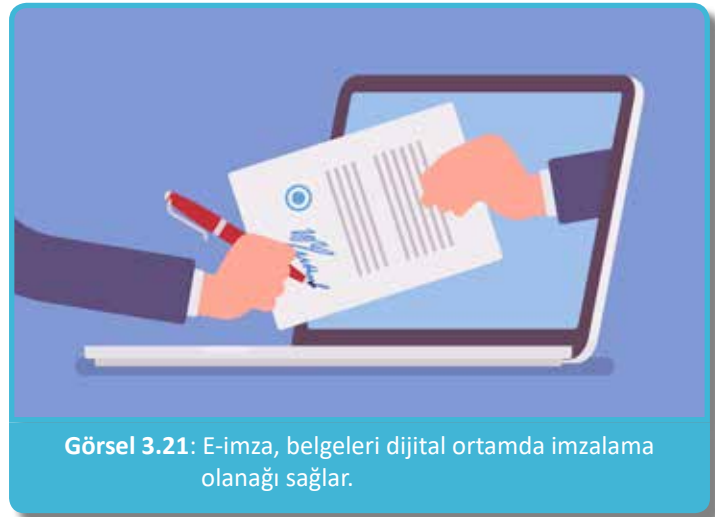
Taraf bilgilerinin girilmesi işlemleri için sistem üzerinde davalı ya da davacı sıfatı ile davanın niteliğine göre taraf bilgileri sisteme yüklenir. Bu ekranda MERNİS aracılığıyla tarafın T.C. kimlik numarası ile sorgulama yapılabilir. Sistemin verdiği bilgi mevcut tarafın adres bilgilerine uyuyor ise bu adres seçilerek kabul edilir.

Harç hesaplama seçeneği ile avukatlar davaları ile ilgili gerekli harç hesaplama ve ödeme işlemlerini gerçekleştirebilirler. Dava harçları; davalara, davanın mali değerine, taraf sayılarına göre değişiklik gösterir. Avukatlar bu bilgiler doğrultusunda harç işlemlerini yaparlar.

Evrak ekleme seçeneği ile avukatlar dava ile ilgili belgeleri sisteme yüklemektedirler. Ancak yüklenen her belgenin elektronik imza ile onaylanmış belge olması gerekmektedir [3.13]. Dava ile ilgili gerekli belgelerin yüklenmesi ile birlikte gerekli harç ödendikten sonra dava açma süreci tamamlanır. Avukat bu aşamadan sonraki bütün işlemleri sistem üzerinden takip edebilir, gerekli iş ve işlemleri yerine getirebilir.

3.2.5. Elektronik İmza (E-imza)

İmza, hukuki anlamda kişilerin yapılan işlemi kabul ettiğini beyan eden fiziksel işaretlerdir. İmzanın hangi koşulları taşıması gerektiği Borçlar Kanunu'nda belirtilmiştir. Örneğin sözleşme tarafları; sözleşmede belirtilen konuları, malın ya da hizmetin fiyatını, teslim tarihini, özelliklerini ve öngörülen hususları onayladıklarını sözleşmenin altına attıkları imza ile beyan etmiş olurlar. İmza, tarafların bu hukuki işlemi kabul ettiğini gösteren hukuki bir ispat aracıdır. İmza hukuken sahibini bağlar.

Görsel 3.21: E-imza, belgeleri dijital ortamda imzalama olanağı sağlar.

UYAP ile birlikte yargılamayla ilgili bütün işlemlerin dijital ortamda yapılmasından dolayı bu işlemlerin dijital ortamda belgeyi düzenleyen kişi tarafından imzalanarak onaylanması söz konusu olamaz. Dijital ortamda hazırlanan belgenin onaylanması ancak elektronik imza aracılığı ile söz konusu olabilir (Görsel 3.21). Elektronik imza sadece kamu kurum ve kuruluşlarında değil özel işletmelerde, bankalarda, ticaret ile ilgili işlerde de sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Elektronik imzanın özellikleri şunlardır [3.12]:

- Islak imza ile aynı sonuçları doğurur.
- Bilginin gönderim sırasında değişmediği güvence altına alınır.
- İmza sahibini kimliğini kuşkuyla yer bırakmasızın tespit eder.

Ülkemizde elektronik imza kullanımına ilişkin bütün kurallar 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ile düzenlenmiştir. Elektronik imza kullanımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Islak imza karşısında elektronik imzanın çok daha güvenli oluşu ilerleyen yıllarda çok daha fazla kullanım oranlarına ulaşacağını göstermektedir.

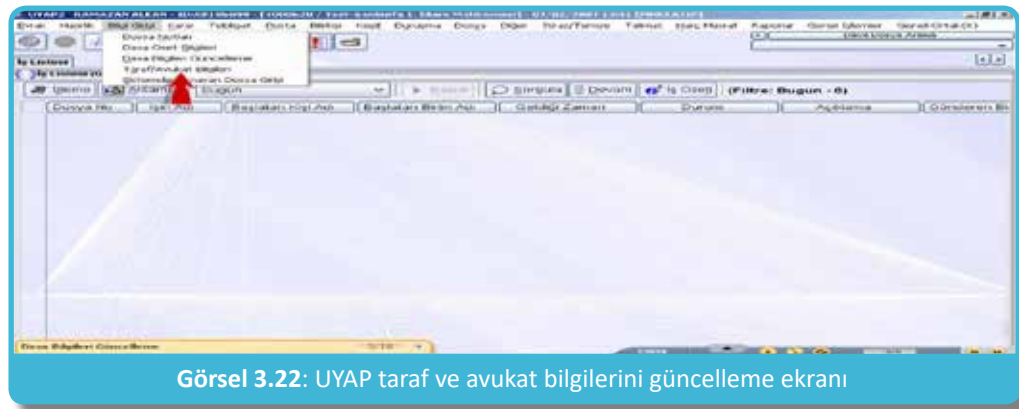
Elektronik imza kavramı çok genel bir tanımdır. Kişilerin elle atmış olduğu imzaların tarayıcıdan geçirilmiş hâli olan sayısallaştırılmış biçimi olarak ifade edilebilir. Bu işlem sonucunda kişiye sayısal bir şifre verilir. Bunun yanında imzaları sayısal olarak kodlayıp kişilerin göz retinası, parmak izi ya da ses gibi biyolojik özelliklerinin kaydedilerek kullanıldığı biyometrik önlemleri içeren elektronik imzalar da düzenlenebilmektedir [3.13].

Elektronik imza genellikle dijital anahtar biçiminde kullanılır. Kullanıcılar elektronik imza anahtarını belgeyi düzenledikleri kişisel bilgisayarlarına aktararak gerekli uygulama adımlarından sonra şifrelerini girerler.

3.2.6. Uzaktan Eğitim Portalı

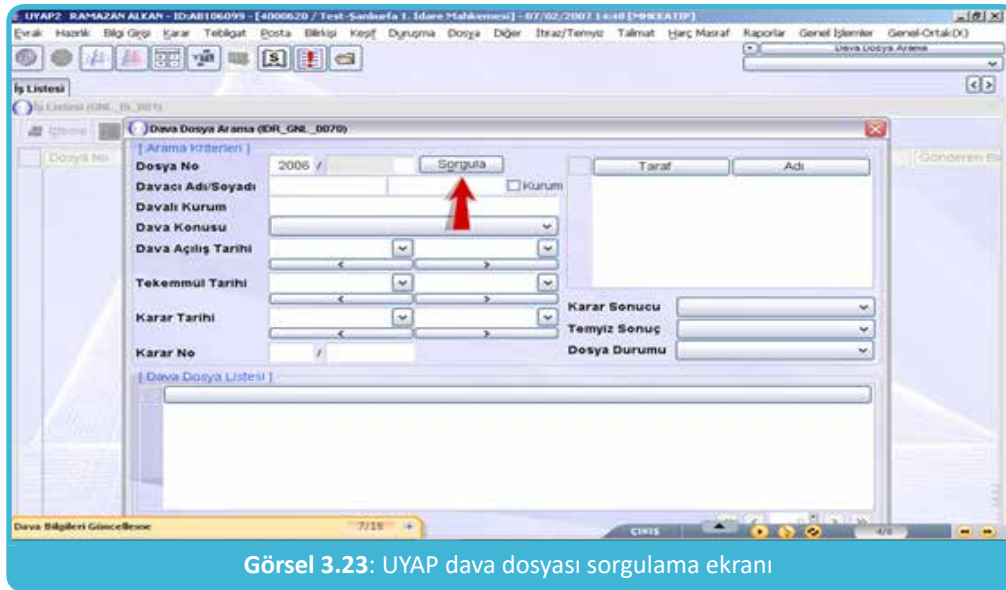
UYAP Uzaktan Eğitim Portalı, sistemle ilgili eğitim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan temel kaynaklardan biridir. UYAP kullanıcıları için gerekli eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı tarafından geliştirilen bir uygulamadır. Bu alanda eğitim gören ve Adalet Bakanlığı tarafından erişime izin verilen başka eğitim kurumları da uygulamadan yararlanabilir. Uzaktan Eğitim Portalı'nda hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri sanal eğitim sınıfları, bölge adliye mahkemeleri, Cumhuriyet Başsavcılığı eğitimleri, bölge adliye mahkemeleri eğitimi, Doküman Yönetim Sistemi sanal sınıf eğitimleri, hâkim, başsavcı rollerine özel eğitimler gibi UYAP ile ilgili birçok eğitim faaliyeti yapılabilir. Sistem, yetkilendirilen kişinin Adalet Bakanlığı teşkilatı dışında olan herhangi bir yerde de uygulamayı kullanmasına izin verir. Sanal sınıf deneyimleri ile belirli bir takvim doğrultusunda derslere katılmak mümkündür.

UYAP, sistem üzerinde davanın bütün aşamaları için oluşturulmuş menüler aracılığı ile çalışır. Her bir menü içinde yapılabilecek işlemler, sekmeler hâlinde verilmiştir. Örnek olarak UYAP Uzaktan Eğitim Portalı üzerinden taraf ve avukat bilgilerini sistemde güncellemek için gerekli işlem basamakları ile ilgili ekranlar aşağıda verilmiştir.

Görsel 3.22: UYAP taraf ve avukat bilgilerini güncelleme ekranı

Görsel 3.22'de taraf ve avukat bilgilerinin güncellenmesi için öncelikle "Bilgi Girişi" menüsü seçilerek açılan pencereden "Taraf ve Avukat Bilgileri" seçilir. Bu seçenek seçildiğinde sistemin, taraf ve avukat bilgisi güncellenecek olan dava dosyasını sistemden çağırabilmesi için "Dava Dosya Arama" arayüzü gelir. Dava dosya arama menüsü UYAP üzerinde işlem yapılacak dava dosyasını bulmak için hemen bütün menülerde kullanılan bir ekrandır.

Görsel 3.23: UYAP dava dosyası sorgulama ekranı

Dava dosya arama yüzüne davanın dosya numarası ya da sistemin öngördüğü bilgilerden gerekli olanlar seçilerek sorgulama yapılır (Görsel 3.23). Örnekte 2006/... esas numaralı dava dosyası sistemden çağırıldığında dava dosyası arama ekranı, açılan pencerede görüntülenir. Dosya sorgulama, davanın esas numarası ile sorgulanabildiği gibi davanın açılış tarihi ya da kapanış tarihi ile de sorgulanabilir.

Görsel 3.24: UYAP dava bilgileri güncelleme ekranı

Görsel 3.24'te "Dava Bilgileri Güncelleme" ekranı görülmektedir. Bu ekran üzerinde birçok farklı işlem yapmak mümkündür. Taraf ve avukat bilgileri listesinde taraf bilgilerinde değişiklik yapılmak isteniyorsa bu bölüm seçilerek ya da avukat sekmesi seçilerek gerekli değişiklikler yapılabilir.

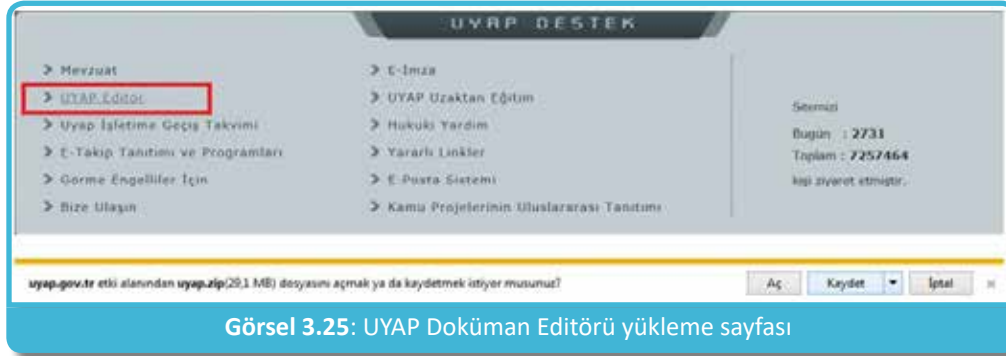
3.2.7. UYAP Doküman Editörü

UYAP Doküman Editörü; UYAP üzerinde elektronik ortamda yapılması gerekli bütün belgelerin yazılmasını, e-imza ile onaylanmasını, UYAP Doküman Yönetim Sistemi ile Adalet Bakanlığı teşkilatı birimleri arasında gönderilmesini sağlayan sistemdir. UYAP Doküman Yönetim Sistemi'nin temel işlevleri;

- Her türlü veri, bilgi ve belgenin otomatik yön tanımlama ile anında ilgili makamlara ulaşmasını sağlamak,
- Yetki tanımları ve kanunlar çerçevesinde iş akış yönetimini sağlamak olarak özetlenebilir.

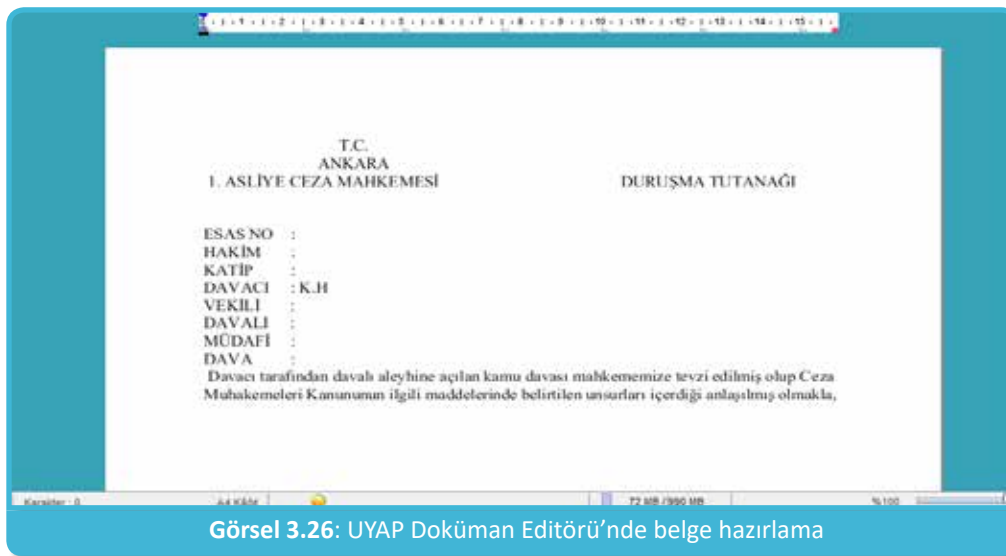
UYAP Doküman Editörü, kelime işlemci gibi çalışmakla birlikte yetkili UYAP kullanıcıları mahkeme süreçlerinin yürütülmesi için gerekli şablonları sistemden sağlayabilir, kullanıcılar sistem üzerinde gerekli şablonu hazırlayabilir ve bu şablonu her seferinde yeniden oluşturmak zorunda kalmadan kullanabilirler. Editör, mahkemelerin davaların kabul edilmesinden başlayıp gerekçeli kararın verilmesini de kapsayan yargılama sürecinde gerekli olan belgelerin yazılması, onaylanması, gerekli mercilere gönderilmesini sağlar.

Mahkemelerin yargılama süreçlerinde kullandıkları şablonlar diğer kamu kurumlarının belge şablonlarından farklıdır. Belgelerin belirli bir iç düzeni vardır. Şablon bu iç düzene göre oluşturulur.

Görsel 3.25: UYAP Doküman Editörü yükleme sayfası

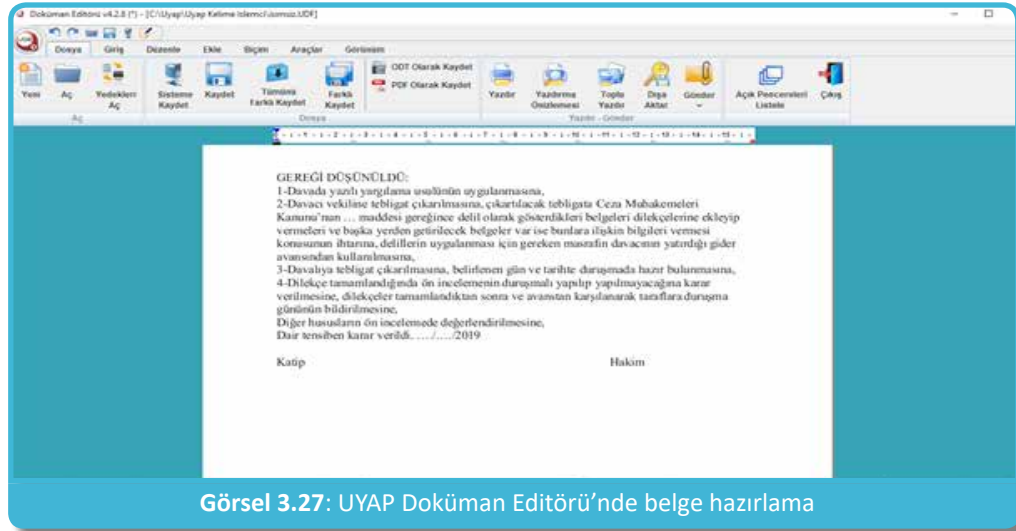
Görsel 3.25 'te görüldüğü gibi uyap.gov.tr. adresi üzerinden ilgili yönergeler takip edilerek UYAP Doküman Editörü kurulabilir. UYAP Editör seçeneği aracılığı ile sistem kişisel bilgisayarlara yüklenebilir. UYAP şablon editörü kurulduktan sonra açıldığında kullanıcının karşısına boş bir sayfa gelir. Adalet Bakanlığı personelleri, sistemi UYAP üzerinden açarak gerekli hazır şablonlara ulaşır. Kullanıcı, yazmak istediği belgenin sistemde tanımlı adı ve numarası ile seçim yapabilir. UYAP Doküman Editörü'nün getirdiği önemli özelliklerden biri ülke çapında yazılan belgelerde şekil özellikleri konusunda standardizasyonu sağlaması, diğeri de hazırlanan belgelerde belirli asgari koşulların oluşmasına yardımcı olmasıdır.

Görsel 3.26: UYAP Doküman Editörü'nde belge hazırlama

Yukarıda Görsel 3.26'da UYAP Doküman Editörü'nde hazırlanan bir duruşma tutanağı örneği gösterilmektedir. Görüldüğü gibi mahkemelerin düzenledikleri belgelerin kendine özgü biçimi vardır. Bu bel-

gelerde dava ile ilgili temel bilgilerin gösterilmesi gerekir. Belgelerde; davanın esas numarası, görevli hâkim, davacı, davalı, müdafî (sanık avukatı), davanın konusu hakkında temel bilgiler verilir. Bu zorunlu unsurlar yazıldıktan sonra gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda gerekse diğer muhakeme kanunlarında öngörülen bazı hususların yazılması gerekir. Belgenin diğer bölümüne “GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ” yazılarak devam edilir. Bu ifadenin yazılması zorunludur.

Görsel 3.27: UYAP Doküman Editörü'nde belge hazırlama

Görsel 3.27'de belgenin ikinci bölümünde hâkim, duruşmanın bu safhasında yapılması gereken işlemleri belirler. Bu hususlar maddeler hâlinde yazılmaktadır. Bu süreç hâkimin ya da kurul hâlinde çalışan bir mahkeme ise hâkimlerin duruşmayı en sağlıklı biçimde yapması, gerekli bilgi ve belgelerin toplanması, tanıkların çağırılması, gerekli görülmesi hâlinde diğer kamu kurumları ile yazışmalar yoluyla bilgi istenmesi süreçlerini kapsamaktadır. Mahkemenin temel amacı, dava konusu maddi gerçeğin tam olarak ortaya çıkarılmasını ve kararın bu maddi gerçeklik üzerine öngörülen yasal mevzuatın uygulanmasını sağlamaktır.

UYAP Doküman Editörü kelime işlemcilerden farklı olarak kullanıcılara belgenin son hâlinin elektronik imza ile onaylanmasını sağlar. Burada en önemli unsurlardan biri duruşma ile ilgili hazırlanan belgelerde zabıt kâtibi ve hâkimin mutlaka sicil numaralarının olması ve e-imzalarının olmasıdır. Aksi takdirde belgenin resmî bir geçerliliği olmaz. Farklı bir mahkemeye gönderilmesi gereken resmî belgeler, bu editör yardımı ile gönderilebilir. Bütün bu işlemler UYAP aracılığı ile yapılabilir. UYAP Doküman Editörü'nde öngörülen işlemler ancak yasal olarak yetkilendirilmiş kişiler aracılığı ile yapılabilir.

UYAP Doküman Editörü, kullanıcılara belgeleri farklı formatlara dönüştürme olanağı tanır. Örneğin hazırlanan belge PDF (Pi-Di-Ef) [Portable Document Format (Portabil Dökümin Format)] belgesi olarak dönüştürülüp saklanabilir ya da ilgili kurumlara PDF formatında gönderilebilir.

Görsel 3.28: UYAP Doküman Editörü kaydet menüleri

Hazırlanan belgenin kaydedilmesi için editör üzerinde yer alan “Kaydet” ya da “Farklı Kaydet” seçeneklerinden biri seçilir (Görsel 3.28). Belge ilk kez kaydedilecekse “Farklı Kaydet” seçeneği seçilir, belgenin hangi klasöre kaydolması isteniyorsa seçim yapılır ve belge kaydedilir.

Hazırlanan belgenin Doküman Editörü yardımı ile imzalanması için aşağıda verilen sıralama izlenir (uyap.gov.tr).

- Kişilere tanımlı elektronik imza bilgisayara takılır. Kartın üretici firmasıyla ilgili gerekli yüklemeler yapılır.
- Araçlar menüsündeki “İmza Kütüphanesinden” firmadan alınan kartın ilgili kütüphanesi seçilir.
- Elektronik imza ile ilgili listeden kişinin elektronik imza sağlayıcısı olan firma seçilir. Kart tipi seçilir.
- “İmzala” seçeneği işaretlendiğinde kişinin karşısına elektronik imza şifre sorgulama ekranı gelir. Elektronik imza şifresi ilgili alana yazılarak belge imzalanır.
- Evrakın imzalanması aşamasından sonra Doküman Editörü’nün sağ üst köşesinde kurdele görülür. Kurdele simgesi tıklanarak elektronik imza sertifika bilgileri görüntülenir.

Daha önce elektronik imza ile imzalanmış belgede değişiklik yapıldığında, sistem daha önceki onayı otomatik olarak kaldırır. Yapılan değişikliğin kabul edildiğini onaylamak için kullanıcının karşısına onay ekranı gelir. Belgenin yeniden düzenlenerek tekrar elektronik imza ile imzalanması gerekir.

Belgenin sistem üzerinden çıktısı alınabilir. UYAP sisteminde yer alan portallar üzerinden işlem yapmak isteyen kullanıcılar mutlaka editörün son güncel sürümünü bilgisayarlarına yüklemelidir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Yargıtay	yargı kolu	istinaf
yargı ayrılığı	çekişmesiz yargı	temyiz

A) Aşağıdaki cümleleri yukarıda verilen kelimelerden uygun olanıyla tamamlayınız.

1. Ülkemizde, Fransa'dan örnek alınan.....sistemi uygulanmaktadır.
2. Kararları aynı yüksek mahkeme tarafından denetlenen (temyiz edilen) mahkeme grubunun olduğu yargılama düzenine..... adı verilmektedir.
3. Davalının olmadığı, sadece mahkemeden hukuki korunma istenen dava türüne ..... denilmektedir.
4. Adli yargının en üst dereceli mahkemesi olan.....temyiz merci olarak görev yapar.
5. Bölge adliye mahkemelerinin yapmış olduğu incelemeye.....adı verilir.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

6. (....) Çekişmesiz yargı ile ilgili davalar aksi belirtilmedikçe sulh hukuk mahkemelerinde çözülür.
7. (....) Ülkemizde özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklar idari yargıda çözülür.
8. (....) Adli, idari yargı yerleri arasındaki görev uyuşmazlıklarını Uyuşmazlık Mahkemesi çözer.
9. (....) Adli yargının “asıl” mahkemesi sulh hukuk mahkemeleridir.
10. (....) Adli yargı ilk derece mahkemesinin bütün kararlarına karşı istinafa gidilebilir.
11. (....) Ülkemizde kanunlarda öngörülen hâllerde bireysel başvuru Anayasa Mahkemesine yapılır.

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

12. Aşağıdakilerden hangisi adli yargı içinde yer alan mahkemelerden biri değildir?

- A) İş mahkemeleri   B) Aile mahkemeleri   C) Vergi mahkemeleri
D) Sulh hukuk mahkemeleri   E) Asliye hukuk mahkemeleri

13. Aşağıdakilerden hangisi çekişmesiz yargı kapsamında yer alan konulardan biri değildir?

- A) Ergin kılınma   B) Ad ve soyadı değişikliği   C) Vasiyetname düzenleme
D) Kıymetli evrakın iptali   E) Alacak davası

14. Aşağıdaki seçeneklerde yer alan mahkemelerden hangisi birden fazla hâkimin görev yaptığı mahkemelerden biridir?

A) Asliye hukuk mahkemeleri	B) Asliye ticaret mahkemeleri
C) Asliye ceza mahkemeleri	D) Sulh hukuk mahkemeleri
E) Aile mahkemeleri	

15. Aşağıda yer alan mahkemelerden hangisi ilk derece mahkemelerinden biri değildir?

A) Asliye hukuk mahkemeleri	B) Asliye ceza mahkemeleri
C) İdare mahkemeleri	D) Bölge adliye mahkemeleri
E) Vergi mahkemeleri	

16. Kanunların, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin, TBMM İçtüzüğü'nün Anayasa'ya uygunluğunun denetimi aşağıda yer alan yüksek mahkemelerden hangisi tarafından yapılmaktadır?

A) Anayasa Mahkemesi	B) Danıştay	C) Sayıştay
D) Uyuşmazlık Mahkemesi	E) Yargıtay	

UYAP Bilişim Sistemi sahip olduğu teknolojik altyapı ve portallar aracılığı ile mahkeme çalışanlarına, avukatlara, vatandaşlara birçok fayda sağlamaktadır. Böylece yargılama ve karar süreçleri daha hızlı işlemekte, diğer kamu kurumları ile daha hızlı iletişim kurulabilmektedir. Dava açma süreçleri dijital ortamda yapılabilmektedir. UYAP kullanımında önemli konulardan biri de sistem üzerindeki işlem basamaklarının iyi bilinmesidir.

Ç) Aşağıdaki açık uçlu soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

17. Görülmekte olan davasının geldiği son aşamayı öğrenmek isteyen A; hangi portalda, hangi işlem basamaklarını takip etmelidir? Yazınız.

18. UYAP Bilişim Sistemi hakkında öğrendiğiniz bilgileri göz önünde tutarak UYAP'ta olması gereken, eksikliği hissedilen konular neler olabilir? UYAP ile ilgili yazılmış bilimsel makalelerden ve gerektiğinde mahkeme kalemelerinde çalışanların görüş ve düşüncelerinden yola çıkarak tartışınız.

19. Gelecekte teknolojik gelişmelerle birlikte UYAP Bilişim Sistemi'nde ne gibi gelişmeler, yenilikler olabilir? Tartışınız.

KONULAR

1. Konuşma ve Yazı Dili
2. Hukuk Dili ve Hukuk Dilinin Tarihsel Gelişimi
3. Dilekçeler

Bu öğrenme biriminde;

- Konuşma ve yazı dilini,
- Hukuk dili ve hukuk dilinin tarihsel gelişimini,
- Dilekçe yazabilmeyi **öğreneceksiniz.**

4

4.1. KONUŞMA DİLİ VE YAZI DİLİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Konuşarak anlatabileceğiniz bir konuyu yazıyla aktarmaya çalıştığınızda ne gibi durumlarla karşılaşsınız? Bu konudaki görüşlerinizi belirtiniz.

Kavramlar: Dil, konuşma dili, yazı dili

İnsan, toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın diğer insanlarla yaşama zorunluluğu iletişimi gerekli kılmış ve bu iletişim dil aracılığıyla sağlanmıştır. **Dil** “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olarak tanımlanan dilin, konuşma dili, yazı dili, bilim dili, edebiyat dili, hukuk dili, resmî dil, ana dil vb. çeşitleri vardır [4.1].

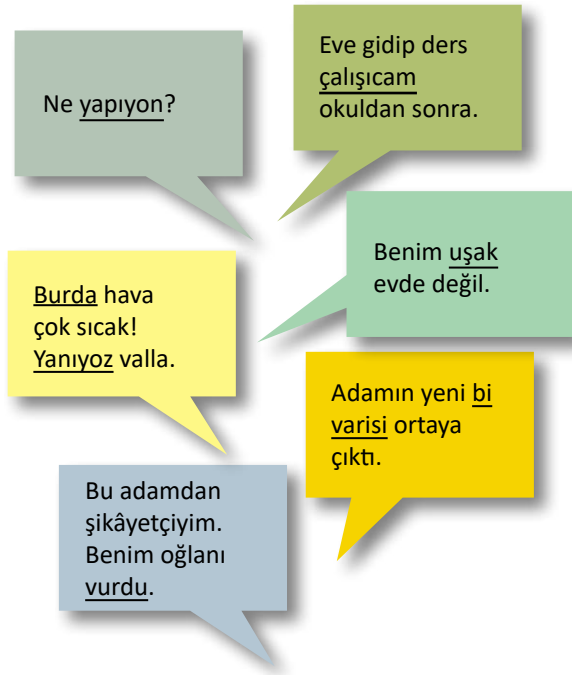
Toplumsal düzen içinde insanlar, birbirleriyle anlaşmak ve uyum içinde yaşamak durumundadır. İnsanlar toplumsal düzeni korumak aynı zamanda bunun sürekliliğini sağlamak için birtakım kurallar oluşturmuşlardır. Kuralların dil aracılığıyla ifade edilmesi zorunluluğu hukukla dil arasında bağlantıyı ortaya koymaktadır [4.2].

Hukuk, yazılı ya da sözlü kuralların bir araya gelmesi sonucu oluşur. Hukuk kurallarının oluşturulması, hukuki iş ve işlemlerin uygulanması, vatandaşlara aktarılması sürecinde hem konuşma dili hem de yazı dili kullanılmaktadır.

4.1.1. Konuşma Dili

Konuşmak “Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak.” “Belli bir konudan söz etmek.” “Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek.” olarak tanımlanmaktadır. Günlük yaşantımızda konuşma önemli bir yer tutar. Eğitim ve iş hayatımızda, toplumsal ilişkilerimizin düzenlenmesinde konuşma eylemine gereksinim duyarız. Bu eylemi gerçekleştirirken de konuşmaya özgü bir dil kullanırız [4.1].

Konuşma dili “Günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil, günlük konuşma, günlük dil.” olarak tanımlanmaktadır. Konuşma dili gün içerisinde arzu, istek ve ihtiyaçları belirtmek; sohbet etmek, alışveriş yapmak vb. amaçlarla kullanılmaktadır. İnsanlar sesli-sözlü olarak anlaşmak istediklerinde konuşma dilini kullanarak bulundukları durumu ifade etmektedirler [4.1].

Görsel 4.1: Konuşma dili cümleleri

Konuşma dili, bir ülke sınırları içinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilir. Diğer bir ifadeyle bir ülkede aynı dile ait farklı ağızlar kullanılabilir. Bunun sonucunda aynı kelime bölgeden bölgeye farklı şekillerde telaffuz edilebildiği gibi bazı kavramlar da farklı kelimelerle ifade edilebilmektedir. Örnek olarak gün içinde çok sık kullanılan “Ne yapıyorsun?” cümlesi ülkemizin farklı bölgelerinde “Ne yapıyon?”, “Ne yapayısun?”, “Nörün?”, “Ne edisen?” gibi şekillerde kullanılmaktadır. Bu farklılık zaman zaman insanların birbirlerini doğru bir şekilde anlamalarına engel olabilmektedir.

İnsanlar günlük yaşamda birbirleriyle konuşurken genellikle dil bilgisi kurallarına uyma kaygısı gütmeyizler. Bu nedenle konuşma dilinde kurulan cümleler eksik, devrik cümleler olabildiği gibi daha samimi ifadeler içerebilmektedir. Tam an-

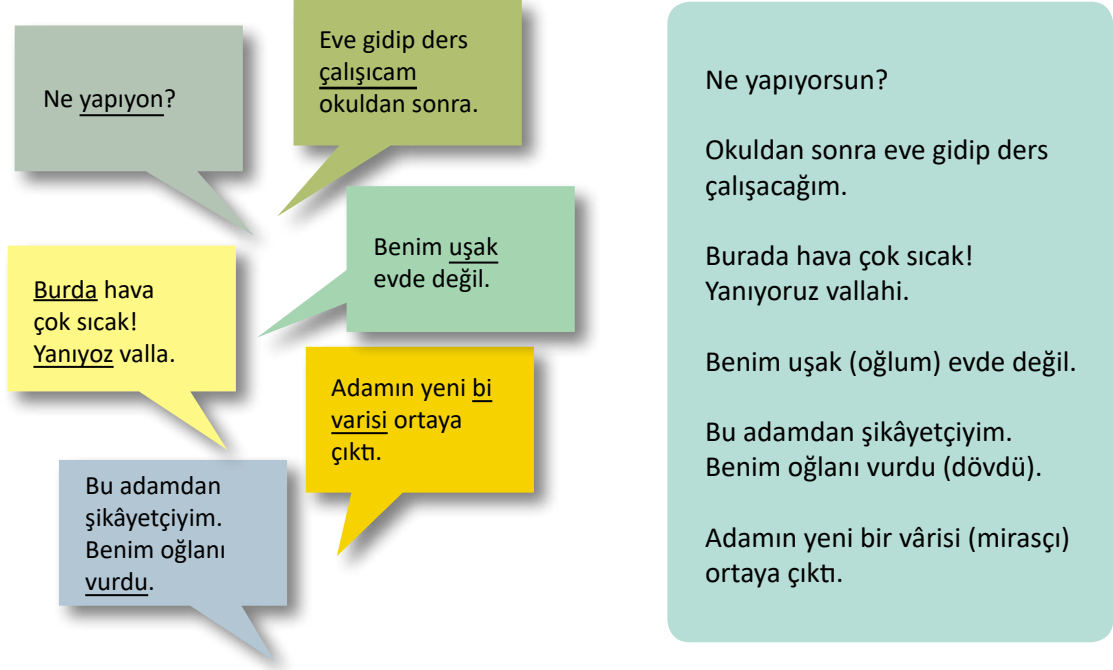
lamıyla yerini tutmasa da, kastedilenin karşı tarafa aktarılabilceği oranda kelimeler birbirlerinin yerine kullanılabilir [4.2].

Aynı meslekten olanların veya aynı iş alanında çalışanların kendi aralarında konuştukları dillerden biri olan hukuk dili, konuşulan dilden ayrı ve bağımsız bir dil değildir. Bu nedenle sadece hukuk dili terimlerinin kullanılmasıyla vatandaşların durumlarını anlatmaları mümkün değildir. Hukuk terimleri konuşma diliyle birlikte kullanıldığında anlamlı hâle gelir [4.2]. Ayrıca hukuki iş ve işlemlerde ilgili taraflardan biri vatandaşdır. Yeterli hukuki bilgiye sahip olmayan mağdur, sanık, tanık vb. konumda olan vatandaşlar bulundukları durumu ifade ederken konuşma dilini kullanırlar.

4.1.2. Yazı Dili

Bütün dillerde ana dile bağlı olarak bir *konuşma dili* bir de *yazı dili* vardır [4.3]. **Yazı** “Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazma işi.”, **yazı dili** ise “Dilin yazıda kullanılan biçimi.” olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar duygu, düşünce, istek veya şikâyetlerini yazı aracılığıyla anlatmak istediklerinde yazı dilini kullanır [4.1]. Yazı dili; bilimsel eserlerde, kitaplarda, resmî iş ve işlemlerde kullanılır. Yazı dilinin temeli konuşma diline dayanmaktadır. Ancak bir ülkede, konuşulan dil içerisinde yer alan *ağızlardan* biri yazışmalarda esas olarak kabul edilir [4.1]. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî yazı dili olarak İstanbul ağızı kabul edilmektedir [4.4].

Her insan yaşadığı bölgenin konuşma dilini kullanır. Fakat konuşulanlar yazıya geçirilirken söylendiği şekilde değil ortak dil niteliği taşıyan yazı diline göre yazılır [4.5]. Daha önce verilen örnek üzerinden ifade edilecek olursa “Ne yapıyorsun?” cümlesi ülkemizdeki farklı bölgelerde “Ne yapıyon?”, “Ne yapayısun?”, “Nörün?”, “Ne edisen?” gibi farklı şekillerde söylendiği hâlde “Ne yapıyorsun?” şeklinde yazılmaktadır.

Görsel 4.2: Konuşma ve yazı dilinde cümleler

Yazı dilinin sınırları konuşma dilinin sınırlarından daha geniştir. Konuşma diline oranla bağlayıcılığı daha fazladır. Yazıda kullanılan dil daha rasyonel ve daha az duygusal olduğundan yazı dili objektif bir niteliğe sahiptir [4.1]. Bu açıdan yazı dili konuşma diline göre daha resmî ifadeler barındırır.

Hukuk ve hukuk dili açısından yazı dili kanun metinlerini taşıyıcı ve koruyucu bir niteliğe sahiptir [4.2]. Ayrıca şikâyet talepleri, şüpheli veya sanık ifadeleri, mahkeme kararları, icra takip talepleri vb. hukuki iş ve işlemler kayıt altına alınırken yazı dili kullanılmaktadır.

Görsel 4.3: Yazı dili

UYGULAMA FAALİYETİ 1

Amaç	Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında konuşma dilinin mi yoksa yazı dilinin mi daha etkili olduğunu içeren münazara etkinliği düzenlemek.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Münazara Değerlendirme Formu

Duygu ve düşüncelerin insanlara aktarılmasında dilin iki farklı boyutu olan konuşma dili ve yazı dili kullanılmaktadır. Toplumda söz sahibi olan ve geniş halk kitleleri üzerinde etki bırakan insanların konuşma becerisinin üst düzeyde olduğu görülmektedir. Tarihe bakıldığında Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ün duygu ve düşünce boyutlarının ön planda olduğu konuşmaları askeri ve siyasi hitabet sanatının en güzel örnekleri olarak yerini almıştır [4.1]. Duygu ve düşüncelerin doğru ve etkili bir biçimde aktarılmasının diğer bir yolu da yazmaktır. Yazının zamanla iletişim aracı olarak kullanılması sayesinde duygu, düşünce ve bilgilerin daha geniş kitlelere yayılması ve geçmişten geleceğe aktarılması sağlanmıştır.

Duygu ve düşüncelerin insanlara aktarılmasında konuşma dili mi yoksa yazı dili mi daha etkilidir? Bu konu hakkında münazara etkinliği düzenleyiniz.

Aşağıda uygulama faaliyetini yapmanıza yardımcı olacak bilgiler yer almaktadır.

- Konuyu “Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında konuşma dili daha etkilidir.” ve “Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında yazı dili daha etkilidir.” iddiaları yönünden tartışmak üzere dörder kişiden oluşan iki grup oluşturulur.
- Üç kişiden oluşan jüri belirlenir.
- Gruplara kendi konuları hakkında araştırma yapmaları için bir hafta süre verilir.
- Kurallar ve münazaraya önce başlayacak olan grup münazara öncesi jüri tarafından belirlenir.
- Tüm konuşmacıların fikirlerini paylaşabilmeleri için konuşmacıların sırayla söz almaları sağlanır.
- İlk söz alan grubun görüşlerini savunmasının ardından diğer grubun söz alması sağlanır.
- Münazaranın süresi önceden belirlenir.
- Münazarada grupların savundukları fikirlerle karşı taraf ikna edilmeye çalışılır.
- Her konuşmacının konuşacağı süre ve münazaranın ne zaman biteceği jüri tarafından takip edilir.
- Münazara bittiğinde her grup münazara değerlendirme formuna göre değerlendirilir.
- Jüri değerlendirmesi masadan kalkmadan herkesin huzurunda yapılır.
- Jürinin puanları toplamaları ve kazanan grubu açıklaması sağlanır.

Bu uygulama faaliyeti kapsamında jüri üyelerinin aşağıdaki münazara değerlendirme formunda yer alan ölçütlere göre yarışmacıları değerlendirmelerini sağlayınız. Her grup için yarışmacılarının aldığı puanların genel toplamını belirleyiniz. Ortaya çıkan en yüksek genel toplam puanına göre başarılı olan grubu belirleyiniz.

MÜNAZARA DEĞERLENDİRME FORMU									
Tarih ve Saat									
Münazara Yeri									
Münazara Konusu	Tez: Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında konuşma dili daha etkilidir. Antitez: Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında yazı dili daha etkilidir.								
Değerlendirme Konuları	Puan	1. Grup Konu				2. Grup Konu			
		1. Yarışmacı	2. Yarışmacı	3. Yarışmacı	4. Yarışmacı	1. Yarışmacı	2. Yarışmacı	3. Yarışmacı	4. Yarışmacı
Konuya hâkimiyet	25								
Vurgu, tonlamaya dikkat etme ve Türkçeyi etkili kullanma	20								
İkna yeteneği	25								
Beden dili (Jest ve mimikler)	20								
Zamanı verimli kullanma	10								
Genel Toplam									
1. Jüri Adı Soyadı 2. Jüri Adı Soyadı 3. Jüri Adı Soyadı									

4.2. HUKUK DİLİ VE HUKUK DİLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Günlük dil, hukuki iş ve işlemlerin yerine getirilmesinde yeterli midir? Fikirlerinizi paylaşınız.
2. Gün içinde çevrenizde, izlediğiniz haber bültenlerinde, okuduğunuz gazetelerde kullanılan ifadelerden hangileri hukuk diliyle ilgili olabilir? Bu ifadeleri belirleyerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

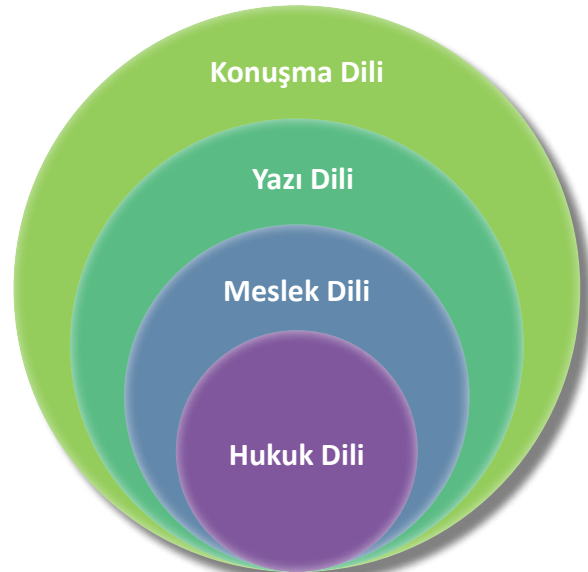
Kavramlar: Meslek dili, hukuk dili

Mesleki bir alana özgü ifade, terim ve deyimleri içinde barındıran dil, meslek dili olarak ifade edilebilir. Mesleki bir alan olarak hukuk da geçmişten günümüze uzanan süreçte hukuk uygulamalarına ilişkin kavram ve terimleri oluşturmuş ve hukuk dilini ortaya çıkarmıştır.

4.2.1. Hukuk Dili

İnsanlar toplum içinde düzenli ve güvenli bir şekilde yaşamak için hukuk kurallarına ihtiyaç duyarlar. Dil, hukuk kurallarının geleceğe taşınmasında, vatandaşlara aktarılmasında ve somut olaylara uygulanmasında kullanılan en önemli araçtır. Yazılı hukuka geçişle, yani kuralların yazıyla ifade edilmeye başlanmasıyla hukuk ve dil arasındaki bağ daha da güçlenmiştir [4.2]. Hukuk kurallarını oluşturan mevzuat hükümlerinde, haklarını arayan vatandaşların dilekçelerinde, mahkeme kararlarının veriliş bildirilmesi gibi bütün hukuki iş ve işlemlerde dil temel araçtır. Ancak hukukun uygulanması için de ayrı bir dilin varlığından, yani hukuk dilinden söz etmek gerekir [4.6]. “Hukuk dili” yasa dilini de içeren, fakat ondan farklı olarak hukuk uygulaması ve öğretisinde kullanılan dili de kapsayan geniş bir anlama sahiptir [4.2].

Hukuk dili, vatandaşlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir dil değildir. Bunun nedeni her bilim dalı ve mesleki alanda olduğu gibi hukukun da kendisine ait terminolojiye sahip olmasıdır [4.6]. Bu terminoloji öncelikle mevzuatta kullanılan kavram, deyim ve terimlerden oluşmaktadır. Yargı organları, hukuk uygulayıcıları ve hukuk bilimcileri de hukuk dilinin oluşumunda etkilidirler [4.2]. Hukuk dilinin kolay anlaşılmasının bir başka nedeni olarak söz varlığı dikkate alındığında günümüz hukuk dilinde, birçok Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin varlığını sürdürmesi gösterilebilir [4.7].

Görsel 4.4: Dillerin birbiriyle ilişkisi

OKUMA PARÇASI

Hukuk dilimizin söz varlığı üzerine yazılan “Yargılamanın Dili” adlı makalede yazar bir anısını şu şekilde paylaşmaktadır:

“Ankara’da yargıç adayı bulunduğum sırada — konumuzla bağlantısı olduğunu umduğum için aktaracağım — şu olayı dinlemiştim: C. Savcılığı başlangıç soruşturması sırasında polis karakoluna yazdığı bir yazı ile yakınıcının (şikâyetçi, müşteki) oturduğu yerden getirtilmesini ister. Yazıya yanıt şudur: Bütün araştırmalara rağmen mahallemizde “müşteki” isminde birisine tesadüf edilememiştir.” [4.28].

Hukuk dilindeki kavram ve ifadeler günlük dilde kullanılan kavram ve ifadelerden bazen daha dar bazen de daha geniş anlamlara sahiptir. Bu nedenle günlük dil, hukuki iş ve işlemlerin yerine getirilmesinde yeterli olmamaktadır. Örneğin günlük dilde kullanılan kişi kavramı sadece insanları ifade eder. Oysa hukuk dilinde kişi kavramı, gerçek kişi ve tüzel kişi olarak ikiye ayrılır ve sadece insanları değil hak ve borç altına girebilen kurum ve kuruluşları da kapsayacak şekilde daha geniş bir anlama sahiptir. Tablo 4.1’de bazı kavramların günlük dilde ve hukuk dilindeki kullanımlarıyla ilgili örnekler verilmiştir.

Tablo 4.1: Günlük Dil ve Hukuk Dilinde Kavramların Karşılaştırması

Kavram	Günlük Dilde Kullanım	Hukuk Dilinde Kullanım
Yokluk	Yok olma, bulunmama durumu.	Bir hukuki işlemin meydana gelebilmesi için gerekli kurucu unsurlardan bir veya birkaçının eksik olması [4.8].
Ayıp	Toplunun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış.	Sözleşme konusunun, satıcının veya kiralayanın bildirdiği nitelikleri taşınamaması ya da bu şeyin değerini veya sözleşme gereği ondan beklenen yararları azaltan ya da ortadan kaldıran nitelikte olması [4.9].
Boşluk	Boş olan yer.	Bir hukukî sorun hakkında, kanunda, örf ve âdet hukukunda ve diğer herhangi bir hukuk kaynağında kural yok ise bu durum “hukukta boşluk” anlamına gelir [4.8].
Kıyas	Bir tutma, denk sayma; karşılaştırma.	Belli bir hukukî ilişki veya durum için konulmuş olan kanun hükmünün, hakkında kural bulunmayan ancak benzer olan başka bir hukukî ilişki veya duruma uygulanması anlamına gelir [4.8].

Hukuki işlemlerin tam ve doğru yapılabilmesi için kullanılan kavramların karışıklığa sebebiyet veremeyecek şekilde net olması gerekir. Örneğin aralarında uyuşmazlık olan taraflar durumlarını izah ederken: “Komşum (A) bana defalarca hakaret etti! Komşumdan davacıyım.”, “Bu hırsızdan şikâyetçiyim! Telefonumu çaldı.” gibi gündelik ifadeler kullanırlar. Olaylarda şikâyet edilen kişilerin “komşu (A)” ya da “hırsız” olarak belirtilmesi ve hukuki kayıtlara bu şekilde geçmesi yargılamanın tarafsızlığını tehlikeye düşürebilir. Aynı olaylar hukuk dilinde ifade edilirken şikâyet eden kişi *müşteki*, şikâyet edilen kişi *şüpheli* sıfatıyla kayıtlara geçer. Böylece hem kişilerin bulundukları durum net bir şekilde ifade edilmiş hem de yargılamanın tarafsızlığı sağlanmış olur.

Hukuk dili sadece kanunların yapılmasında veya bu kanunların uygulamasında karşımıza çıkmaz. Hukuk, insanın doğumundan ölümüne kadar hayatın her alanını düzenler. Bu açıdan her vatandaş hukuki kavram, terim ve belgeleri günlük hayatta farkında olmasa bile kullanır. Hukukta ve hukuk dilinde yer alan bazı kavram ve belgeler aşağıda verilmiştir.

Şüpheli: Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişidir.

Sanık: Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişidir.

Müdafi: Şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı tanımlar.

Vekil: Katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukata denir.

Soruşturma: Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evredir.

Kovuşturma: İddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredir.

İfade Alma: Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir.

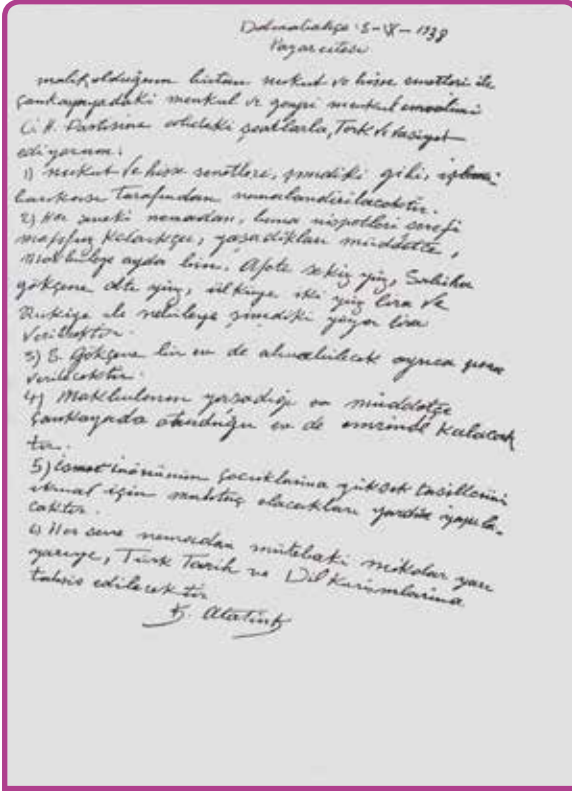
Sorgu: Şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir.

Bilirkişi: Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulmuş gerçek veya özel hukuk tüzel kişisini ifade eder [4.10].

Vekâletname: Vekillik belgesi; bir kimseye verilen temsil yetkisini ve bunun kapsamını belirten yazılı temsil belgesidir [4.10].

Tahkikat: Bir sorunu açıklığa kavuşturmak amacıyla bir idari veya adli makamın yönettiği, ilgililerden ve tanıklardan bilgi toplama, konuyu inceleme işi, soruşturmadır.

Şahit (Tanık): Yargılamada bir olay hakkında görgüsüne veya bilgisine başvurulmuş; bir olayın olduğunu gören; olay veya işlem sırasında hazır bulunan kişidir [4.10].

Görsel 4.5: Atatürk'ün vasiyetnamesi

4.2.2. Hukuk Dilinin Tarihsel Gelişimi

Türklerin Orta Asya'da başlayan toplumsal hayatıyla birlikte bir hukuk düzeni de oluşmaya başlamıştır [4.11]. Orta Asya Türk devletlerinin hukuk düzeni göçebe yaşamın etkisi sonucu yazılı olmayan ve töre olarak adlandırılan kurallardan oluşmaktaydı. Töre, Türklerde sadece sosyal hayatı düzenleyen bir kural- lar bütünü değil aynı zamanda sözlü normlar bütünüdür. Töre, her şeyin üstünde olup, Türklerin bütün fertleriyle uymak zorunda oldukları hukuk kurallarıdır [4.12].

Törenin oluşumu üç şekilde gerçekleşmiştir. Bunlar; devletin başında olan kağanın koyduğu kurallar, kurultaylarda alınan kararlar ve *Yosun Hukuku* da denilen yavaş yavaş ortaya çıkan gelenek görenek kurallarıdır [4.13]. Yosun Hukuku kağan tarafından kabul edilmek şartıyla ve kabul edildiği oranda Türk töresinin bir parçası hâline gelmiştir [4.14].

Eski Türklerde şahıs, aile ve miras hukukunun oluşmasında törenin etkisi bulunmaktadır. Örnek olarak eski Türklerde söz kesiminin tamamlanmasından sonraki aşama nişan yapmadır ve nişan, evlenme için bir evlenme vaadi ve aynı zamanda ön sözleşme niteliğindedir [4.12]. Bu gelenek günümüze kadar taşınmış ve Türk Medeni Kanunu madde 118'de "Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur." şeklinde ifade edilmiştir.

Eski Türklerin aile yapısında erkek ve kızların evlenirken baba malından kendilerine düşen payları al- maları mal paylaşımı gibi bir sorunun yaşanmadığını göstermektedir. Evin en küçük erkek kardeşe bı- rakılması da onun baba mirasından olan payıdır. Miras payına eski Türklerde "Ülüş" denir [4.12]. Ülüş günümüz miras hukukunda yer alan tereke kavramına benzetilebilir.

Taahhütname: Kendi nam ve hesabına, bir ger- çek kişiye veya tüzel kişiye karşı, sözleşmeli veya sözleşmesiz bir işin yapılmasına veya bir şeyin teslimine ilişkin yüklenim belgesidir [4.10].

Vasiyetname: Vasiyet tasarruflarını içeren ve ya- sada gösterilen biçimlere uyularak vasiyet eden tarafından ölünceye kadar dönülebilen irade be- yanıdır [4.10].

Beyanname: Bir makama (yere), kamuoyuna yapılan açıklama belgesi; bildiri; açıklayıcı belgedir [4.10].

İhbarname: Yazı ile yapılan ihbar (bildirme); ik- malen ve resen tarh edilen vergilerin ilgisine bil- dirilmesini sağlayan ve üzerinde yasal olarak bazı bilgilerin yer aldığı belgedir [4.10].

İhtarname: Hatırlatma belgesi; bir kimseye bir hususu yerine getirmesi için veya getirmemesi için yapılan yazılı hatırlatmadır [4.10].

Hunlar ile tarihi dönemi başlayan, Göktürkler ve Uygurlarla devam eden eski Türk devletlerinin hukuk sisteminin birbirini izlediği ve benzer olduğu düşünülmektedir [4.11]. Göktürklerde de Hunlarda olduğu gibi güçlü bir kağan etrafında teşkilatlanmış devletin gereği olarak hukukun var olduğu söylenebilir. Orhun Kitabelerinden anlaşıldığına göre gücünün kaynağını Tanrı'dan alan kağan, devlet içerisinde yasa koyucu durumundadır [4.15]. Orhun Yazıtları Türklerin devlet teşkilatı ve hayatı hakkında bilgiler vermekte, bazı hukuki kavram ve terimleri de içermektedir [4.11].

Kültigin Anıtından:

*Ey Türk, Oğuz Beyleri! İşitin!
Yukarıda mavi gök çökmezse,
Aşağıda yağız toprak delinmezse,
Senin dilini,
Senin töre'ni,
Kim bozabilir?...*

Orhun Kitabeleri

4.2.2.1. Uygur Hukuk Belgeleri

Uygurlar kendilerinden önceki Türk devletlerinden farklı olarak yerleşik bir hayat benimsemişlerdir. Yerleşik hayata geçişle birlikte yönetim, hukuk, ticaret, yazı, dil ve sanat gibi birçok alanda büyük değişimler geçirmişlerdir. Uygurlar 9.-14. yüzyıllar arasında ciddi bir kültür üretmişler ve işlek bir hukuk dili geliştirmişlerdir [4.11]. Uygurlar; Hun ve Göktürk hukuk sistemlerinden ayrı özel bir hukuk sistemi geliştirmiş ve hukuku yazılı hâle getirmişlerdir [4.15].

Görsel 4.6: Uygur hukuk belgesi (Satış sözleşmesi)

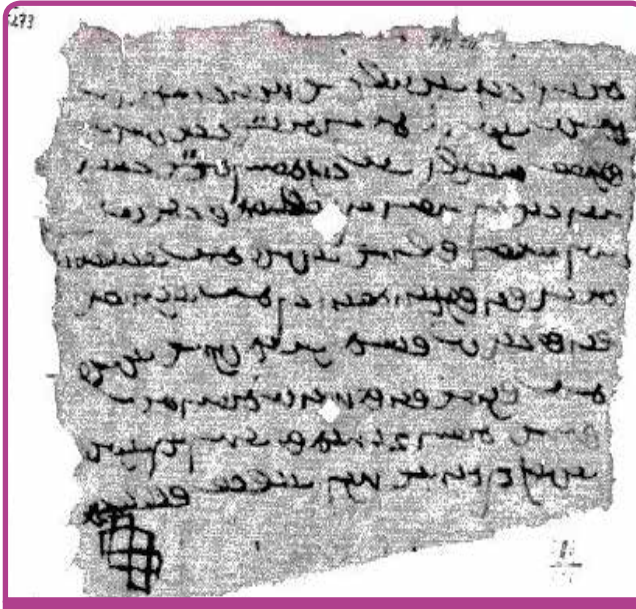
TERCÜMESİ

1. Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) bir(inci) gününde bana
2. Būdüs Tutun'a Napçık'de keçe lazım
3. olup Arslan Sungur Oğul'dan bir keçe(yi) altı
4. beze aldım. Beraber varmış (olduğum) kervan(ın) dönüş(ün)de
5. altı bez verip göndereceğim. Kervan-dan gönderme-
6. sem birer ay birer faiz ile doğru veri-
7. rim. Kaç ay tutsa bu şekilde faizi
8. ile doğru veririm. Bez(i) verinceye kadar ölse(m)
9. evdekiler doğru versin. Tanık: Yiged-miş Oğul.
10. Bu damga ben Būdüs Tutun'undur [4.27].

Eski Türk hukuk düzeniyle ilgili bilgi edinebildiğimiz en önemli kaynaklardan biri Turfan Uygurlarına ait hukuk belgeleridir. Bu belgeler 13. ile 14. yüzyıllar arasını kapsayan bir döneme aittirler [4.16]. Uygur hukuk belgeleri kişilerin birbirleriyle ve devletle yaptıkları anlaşmalar niteliğindedir. Uygur hukuk belgeleri satış; değiştirme-mübadele; kiralama; ödünç alma; evlât edinme; rehin verme; azat etme; vasiyetler; karışık belgeler olmak üzere çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır [4.17].

Uygur hukuk belgelerindeki ceza uygulamaları, devletin koyduğu yasalara ve töreye dayanmıştır. Ceza- lar kişisel menfaatlerin zarara uğraması durumunda, maddi zararın faiziyle tazmini ya da devlete öde- nen özel tazminatlar şeklinde uygulanmıştır. Ölüm ve dayak gibi daha ağır cezalar, devlete karşı işlenen suçlarda uygulanmıştır [4.16].

Görsel 4.7: Uygur hukuk belgesi (Kira sözleşmesi)

TERCÜMESİ

1. Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekizinde
2. bana İlçi'ye ekmeye arazi gerek
3. olduğu için Kayımtu'nun Yol To- gan'daki yarım
4. ekin yerini kiraya tuttum. Bu yere
5. ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit olarak
6. hasat edeceğiz. Olmuş mahsulü eşit olarak paylaşı-
7. cağız. Bu yere vergi gelirse ikimiz
8. eşit olarak vereceğiz. Bu söze Tanık: Kaya
9. Bakşı. Tanık: Çisim. Bu nişan ben İlçi'-
10. nindir. Ben Mısır Şıla söyleyip yaz- dım [4.27].

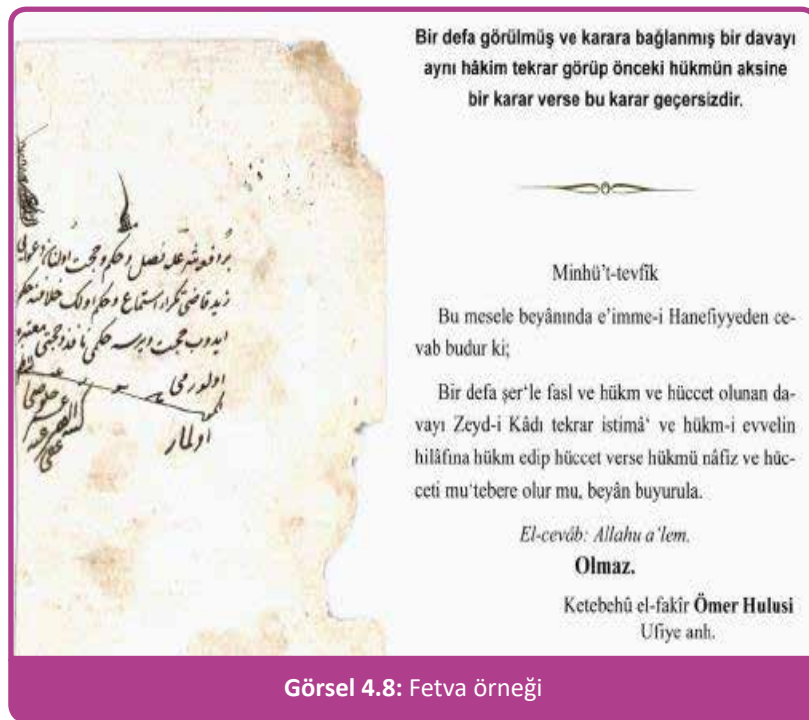
Uygur döneminde belgelerde kullanılan hukuk terimlerinden bazıları şunlardır: “Yang” (örf), “tutuq (tutuk)” (rehin), “tüş” (faiz), “qıyın, qın (kıyın, kın)” (ceza), “tanuq (tanuk)” (şahit), “bitig” (vesika, vasiyetname), “yarqan (yargan)” (zabita), “yargu” (hüküm), “yosun, yosın” (kaide, usul-i nizam), “ed” (mal, mülk), “yarlıq (yarlık)” (emir), “tar” (ücret), “çam çarım” (dava, itiraz), “ülüş” (hisse), “alış” (alış vergisi), “yullug birim” (mahsul vergisi), “qalan (kalan)” (arazi vergisi), “qobçır (kobçır)” (hayvan vergisi) [4.15].

4.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hukuk Dili ve Belgeleri

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk devletlerinin yönetim anlayışı ve kültürel yapısı İslam'a göre şekillenmiştir. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde medreselerde eğitim alan kişiler devletin yüksek ve orta kademelerinde önemli görevlere getirilmiş ve bu durum hukuk dilini biçimlendirmede etkili olmuştur [4.15]. Medreselerde eğitim dilinin Arapça olması, fıkıh kitaplarının Arapça yazılıp öğretilmesi bunların ancak medrese eğitimi gören kimseler tarafından anlaşılıp ve anlatılmasına neden olmuştur [4.11]. Bunun doğal sonucu olarak Cumhuriyet öncesi dönemde hukuk dili, söz varlığı anlamında çok büyük oranda Arapça ve Farsça unsur içermiştir [4.7].

Osmanlı Devleti'nde hukuk *şeri hukuk* ve *örfi hukuk*ten oluşmaktaydı. Klasik fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemde devlet müdahalesinden bağımsız olarak oluşan hukuka **şer'i hukuk**; padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da **örfi hukuk** adı verilmiştir [4.18]. Tanzimat öncesi dönemde şer'i hukuk alanında resmi olmasa da fiilen hukuki mevzuat, fıkıh kitapları ile fetva mecmualarıdır [4.19]. Osmanlı'da kadılar yargılamada yöneticilerin emir ve fermanlarından oluşan kanunnameleri, fetva mecmuları ve fıkıh kitaplarını kaynak olarak esas almışlar ve hükümlerini bunlara dayandırmışlardır [4.18]. Osmanlı hukukuna kaynaklık eden bu hukuki belgeleri kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Fetva: İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belgelerdir. Fetvaların çeşitli amaçlar için bir araya toplanmasıyla meydana gelen eserlere ise **fetva mecmuaları** denir [4.19]. Fetvalar, çoğu zaman, Türkçe yazılmıştır ancak, kaynakları gösterildiği zaman Arapça kullanılmıştır [4.11].

Fıkıh: İslam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünüdür. Türkçe hukuk dilinin oluşmasında Arapçadan çevrilen fıkıh eserlerinin de önemli bir rolü vardır. Halk için yazılan az sayıda bazı fıkıh kitapları yine Türkçedir [4.11].

Görsel 4.9: Fatih Sultan Mehmet'in Bosna ruhbanlarının dinî hayatlarını serbestçe sürdürmeleri hakkındaki fermanı

Ferman: Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruklardır. Padişah *ferman*ları ve devlet adamlarının *buyuruldu*ları da hukuk dilini geliştiren unsurlar arasındadır. Osmanlı Devleti döneminde tecrübe edilen kanunname geleneği de dilimizin hukuki kavramları ifade etmede imkânlarını genişleten bir kurum olmuştur [4.11].

Doğu dillerinin etkisinde kalan hukuk dilinde Tanzimat ile birlikte Batı dillerinin etkisi kendini göstermeye başlamıştır. Batı'dan gelen *milliyet*, *milliyetçilik*, *kamuyoyu* (*efkâr-ı umumiye*), *hürriyet*, *kanuni*, *eşitlik* (*musavat*) gibi yeni kavramlar hukuk dilimize girmiştir [4.15].

Batılı anlamda Türk toplumunun çıkardığı ilk anayasa 1876 tarihli Kanunuesasi, dil bakımından Arapça ve Farsçanın baskısı ve etkisi altındadır [4.15]. Bu dönemde Batı'nın etkisiyle yerli kanunların yanında yabancı hukuk çevrelerinden alınan kanunlar (resepsiyon) Osmanlı hukukunda yer edinmiştir [4.18]. Batı'dan alınan kanunlar, Arapça kökenli ortak hukuk dilinin terimleriyle Türkçeye tercüme edilmiştir. En geniş kapsamlı kanunlaştırma olan Mecelle, Arapça kökenli terimler kullanılarak Türkçe yazılmıştır. Mecelle'de kullanılan günümüzde de varlığını sürdüren bazı hukuki terimler şunlardır: *akit*, *beyan*, *ehliyet*, *feragat*, *gaip*, *gasp*, *hapis*, *islah*, *ihbar*, *ihtar*, *ipotek*, *kayyum*, *miras*, *menfaat*, *nafaka*, *rehin*, *ret*, *tahsil*, *takip*, *tasarruf*, *tasfiye*, *tazminat*, *tebliğ*, *tereke*, *tescil*, *vakıf*, *vasi*, *vasiyet*, *vasiyetname*, *velayet*, *veli*, *zilyetlik* [4.20].

4.2.2.3. Cumhuriyet Dönemi Hukuk Dili ve Belgeleri

Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devrimi kapsamında yürütülen Türkçeleştirme çabaları diğer bilim dallarında olduğu gibi, Türkçenin hukuk dili olarak yerleşmesinde, gelişmesinde, büyük rol oynamıştır [4.7]. Bu dönemde devlet Türk Dil Kurumu ile birlikte, hukuk dilin-

deki özleşmenin doğrudan yürütücüsü olmuştur. TBMM öncülüğünde hukuk terimi üretme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir [4.21]. Kanunların vatandaşlarca anlaşılması ihtiyacı ve zorunluluğu dili millîleştirme çabasının önemli hedeflerinden biridir. Fakat Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu hedefe bir türlü ulaşılamamıştır [4.15].

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarında, Osmanlı'nın dil mirasını doğal olarak benimsemek durumunda kalmış bu nedenle hukuk devrimini gerçekleştiren yasalar, çoğu Osmanlıca sözcük ve terimlerle yazılmıştır [4.22]. Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan yasalar o dönemde kullanılan dile göre yazıldığı için günümüz Türkçesinden farklıdır [4.6]. Bunun nedeni o dönemde kanunları hazırlayıp kabul eden komisyon ve meclis üyelerinin Arapça ve Farsça dillerine hakim kişiler olmalarıdır [4.23]. Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk ilke ve inkılâplarıyla hızlı bir modernleşme çağına giren Türk toplumu hukuk alanında da Tanzimat döneminde yaşanan "resepsiyon" sürecini bir kez daha yaşamıştır [4.15]. 1926'da İsviçre'den alınan *Medeni Kanun* ve *Borçlar Kanunu*, 1927 tarihli *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu* ve 1956 tarihli *Ticaret Kanunu* da yine *Mecelle*'nin kavram ve terimleriyle yazılmıştır [4.20].

"Türk milletinin dili Türkçedir.

Türk Dili dünyada en güzel, en zengin ve kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sevip onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk Dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sonsuz felaketler içinde ahlakını, göreneklerini, anılarını, çıkarlarını kısacası; bugün kendini millet yapan her niteliğinin, dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk Dili Türk ulusunun yüreğidir, beynidir."

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yabancı kelimelere karşılık bulma çabaları hukuk alanında kendini göstermiştir. Bunlara örnek olarak; *müddeiumumi* karşılığı *savcı*; *talimatname* karşılığı *yönetmelik*; *intihap* karşılığı *seçim*; *vekâlet* karşılığı *bakanlık*, *Şurayı Devlet* karşılığı *Danıştay*; *mahkemei temyiz* karşılığı *Yargıtay*; *divanı muhasebat* karşılığı *Sayıştay*; *Reisicumhur* karşılığı *Cumhurbaşkanı* gibi kavramlar sayılabilir [4.15].

Türkçenin sadeleştirilmesi çabaları hukuk alanında ilk meyvesini 1945 yılında vermiş ve 1924 tarihli anayasamız *Teşkilât-ı Esasîye Kanunu* sadeleştirilmiştir [4.15]. 1950'li yıllar boyunca Arapça ve Farsça ağırlıklı çıkarılan yasalar 1960'ların ilk yarısında Anayasa ile birlikte birçok yasal düzenleme öz Türkçe söz varlığına yönelen sade bir dil anlayışı temelinde kabul edilmiştir. Yine 1982 Anayasası'nın dili de "yaşayan dil" tezi çerçevesinde biçimlenmiş ve günümüz hukuk dilini oluşturmuştur [4.21].

2000'li yıllara gelindiğinde, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu gibi temel kanunların bütünüyle değişerek günümüz anlaşılır Türkçesine uygun şekilde yeniden kaleme alınıp bu şekilde kanunlaşmasıyla birlikte kanunların dili daha anlaşılır hâle getirilmiştir [4.6].

UYGULAMA FAALİYETİ 2

Amaç	Türk hukuk dilinin tarihsel gelişimini açıklayan afiş hazırlama.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Dereceli Puanlama Anahtarı
“Hukuk Dilimizin Zaman Yolculuğu” başlığıyla Eski Uygur Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Cumhuriyet Dönemi Türkçesine ait hukuk dili kavramları ve metin örnekleri ile ilgili afiş hazırlayınız. Afişi hazırlarken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. • Eski Uygur Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Cumhuriyet Dönemi Türkçesine ait hukuk dili metin örnekleri bulunuz. • Sınıfta üç grup oluşturunuz. • Afişte yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. materyallerden en az birini kullanınız. • Afişleri A3 kâğıdına hazırlayınız. • Afişlerde konuyla ilgili hukuk dili kavramlarını günümüz karşılıklarıyla vererek tablo şeklinde küçük bir sözlük oluşturunuz. • Afişlerde konuya uygun hukuki metin (hukuki belge, kanun maddesi vb.) örneklerine yer veriniz. • Afişlerde konuyla ilgili görsellere yer veriniz. • Hazırlanan afişleri “Hukuk Dilimizin Zaman Yolculuğu” başlığıyla tarihî sıralamaya uygun olarak yan yana sergileyiniz.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Başlangıç düzeyinde”, “Kabul edilebilir” ve “Oldukça başarılı” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi öğretmeninizle birlikte değerlendiriniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI					
Adı Soyadı					
Numarası					
Sınıfı					
Ölçütler	Başlangıç Düzeyinde (1)	Kabul Edilebilir (2)	Oldukça Başarılı (3)	Başarı Puanı	Görüşler ve Öneriler
İçerik	Sunulan bilgiler önemli ölçüde yanlışlıklar içermektedir.	Sunulan bilgiler kısmen yanlışlıklar içermektedir.	Sunulan bilgiler doğru ve konu ile ilgili tüm kapsamı içermektedir.		
Görsel Tasarım	Hem yazılar hem de görseller etkili ve dengeli kullanılmamıştır.	Yazılar etkili kullanılmış ancak görseller dengeli kullanılmamıştır.	Kâğıdın tüm yüzeyi etkili ve dengeli bir şekilde kullanılmıştır.		
Afiş	Çalışma özgün değil ve az ilgi çekmiştir.	Çalışma genellikle özgün olup çoğu anlaşılmıştır ve ilgi çekmiştir.	Çalışmanın tümü özgün olup tamamı anlaşılmıştır ve çalışma çok ilgi çekmiştir.		
Materyal Kullanımı	Afiş sadece yazılı materyal ile desteklenmiştir.	Afiş, tablo ve görsel ile desteklenmiştir.	Afiş; hukuki metin, tablo, görsel ile desteklenmiştir.		
Zamanı Kullanma	Afiş 3-4 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş 1-2 gün geç teslim edilmiştir.	Afiş gününde teslim edilmiştir.		

4.3. DİLEKÇELER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

Kendi okulunuzla ilgili bir istekte veya şikâyetle bulunmak istediğinizde bunu hangi yollarla yapabilirsiniz? Fikirlerinizi belirtiniz.

Kavramlar: Dilekçe, dilekçe hakkı, genel (adi) dilekçeler, adli dilekçeler

İnsanların kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında ilgili makamlara başvuru yapabilmeleri eşit, tarafsız ve demokratik bir hukuk devletinin olmazsa olmazıdır. İnsanlar, haklarını aramak için ilgili makamlardan bir şey talep ettiklerinde dilekçeleri kullanırlar.

Dilekçe; bir dileği bildirmek için resmî makamlara sunulan, imzalı ve adresli, pullu veya pulsuz yazılara denir. Dilekçeler kural olarak kişinin kendisi tarafından yazılabileceği gibi dilekçenin yazılmasında veya düzenlenmesinde başkalarından yardım alınabilir. Dilekçeler elle, daktilo veya bilgisayar gibi araçlarla yazılabilir veya basılı (matbu) dilekçelerin doldurulması suretiyle oluşturulabilir [4.24]. Dilekçeler elle yazılacaksa birtakım şekli hususlara uyularak yazılır. Bu hususlar aşağıda sıralanmıştır.

- Dilekçeler düz beyaz çizgisiz kâğıda yazılmalıdır.
- Dilekçe yazılırken mavi renkli kalem kullanılmalıdır, kurşun kalem kullanılmamalıdır.
- Dilekçelerde İmla Kılavuzu'nda yer alan kısaltmalar dışında kısaltma kullanılması zorunlu ise kısaltmanın geçtiği ilk bölümde parantez içerisinde kısaltmanın uzun okunuşu yazılmalıdır.
- Dilekçeler belli bir plana göre yazılmalıdır.
- Dilekçede özlü ve resmî bir üslup kullanılmalıdır [4.25].

Yazışmalardaki genel kurallar Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e göre şekillenmiştir. Bu Yönetmelik'e göre elektronik ortamda hazırlanan belgelerde aşağıda verilen unsurlara dikkat edilmelidir.

- **Times New Roman** veya **Arial** (Eriyil) yazı tipi normal yazı stilinde kullanılır.
- Harf büyüklüğü Times New Roman için 12 punto, Arial için 11 punto olmalıdır. Ancak gerekli hâllerde metinde harf büyüklüğü 9 puntoya, iletişim bilgilerinin yazımında ise 8 puntoya kadar düşürülebilir.
- Belgenin yazı alanı sayfanın üst, alt, sol ve sağ kenarından 2,5 cm boşluk bırakılarak düzenlenir.
- Yazı alanı dışına sayfa numarası ve varsa ek numarası hariç hiçbir ifade veya ibare yazılmaz.

SIRA SİZDE

1. Dilekçeler hangi amaçlarla kullanılır? Fikirlerinizi paylaşınız.
2. Dilekçeler hangi kurumlara verilir? Düşüncelerinizi belirtiniz.

4.3.1. Dilekçe Hakkı

Dilekçe hakkı, sorulara cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi sağlayan, şikâyetle bulunmak suretiyle ilgili kurum ve kuruluşu denetleme niteliğine sahip, dilek ve öneride bulunmak suretiyle de demokratik katılımı sağlayan bir haktır.

Dilekçe hakkı Anayasamızda bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı ile birlikte düzenlenmiştir. Bu haklar Anayasamızın 74. maddesinde “Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.” şeklinde ifade edilmiştir. Vatandaşlar birbiriyle ilişkili olan bu anayasal haklarını dilekçeler aracılığıyla kullanırlar. Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkının nasıl kullanılacağına ilişkin ayrı ayrı kanuni düzenlemeler mevcuttur.

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na göre herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Bu haktan sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları değil Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde faydalanabilirler. Bilgi edinme başvuruları; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini; başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçelerle yapılır. Bilgi edinme başvurularına ilişkin dilekçelerde, istenen bilgi veya belgelerin ne olduğu açıkça belirtilmelidir. Bilgi edinme başvuruları kişilerin kimlik, imza, yazılarının ya da kim tarafından oluşturulduğuna dair kaynakların tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’na göre başvuru; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, yerleşim yeri veya iş adresini ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vatandaşlık kimlik numarasını, yabancılar için pasaport numarasını, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve yerleşim yeri ile yetkili kişinin imzasını, varsa, merkezî tüzel kişilik numarasını ve yetki belgesini içeren Türkçe dilekçe ile yapılır. Bu başvuru, yönetmelikte belirlenen şartlara uyulmak kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

Dilekçe hakkının nasıl kullanılacağı 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun’da aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

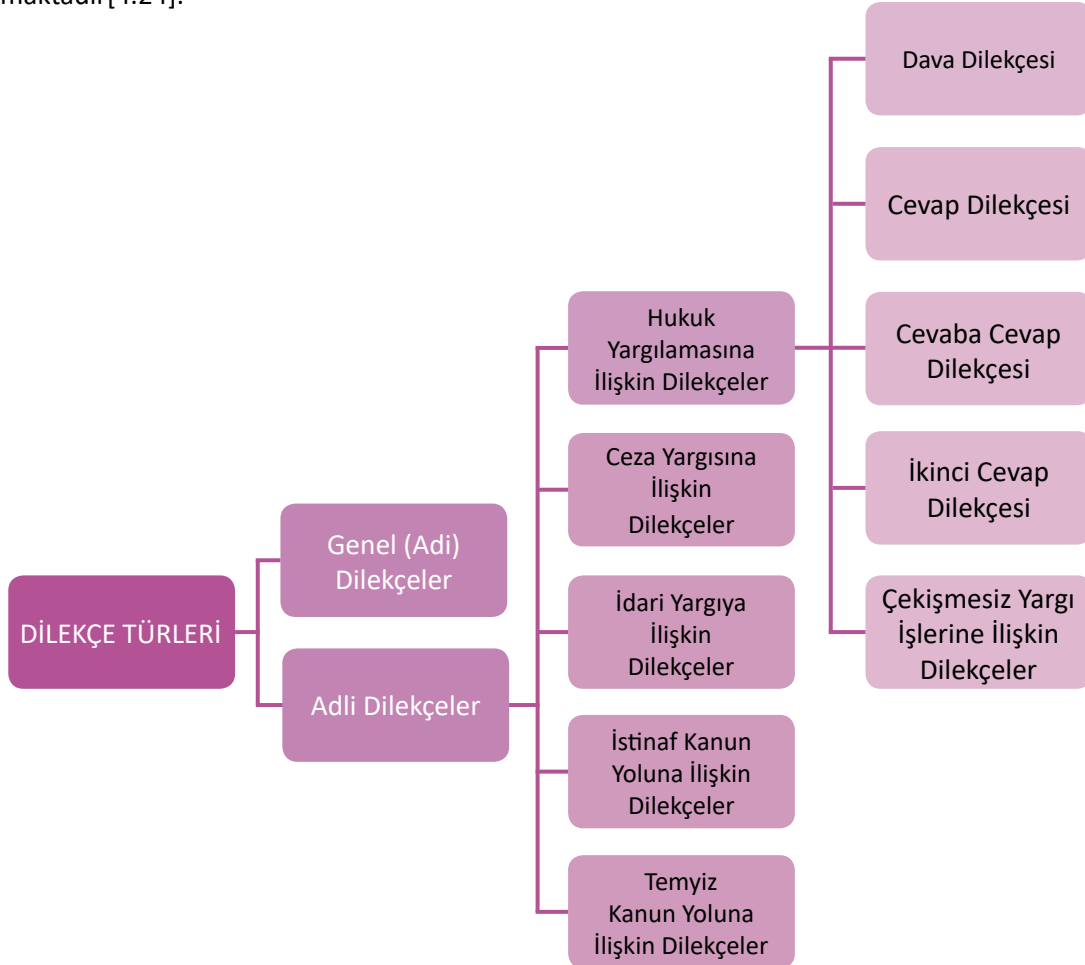
- Türk vatandaşları kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahiptir.
- Dilekçe hakkını kullanacak Türkiye’de ikamet eden yabancılar karşılıklılık esası gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla bu haktan yararlanabilirler.
- Dilekçede bulunması zorunlu şartlar; dilekçe sahibinin adı, soyadı, imzası ile iş veya ikametgâh adresi olarak sayılmıştır.

- Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden;
  - Belli bir konuyu ihtiva etmeyenlerin,
  - Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olanların,
  - Dilekçede bulunması zorunlu şartlardan herhangi birini taşımayan dilekçelerin incelenmeyeceği belirtilmiştir.
- Kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak cevap verileceği belirtilmiştir.

Anayasal bir hak olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi yaptırıma bağlanmış ve Türk Ceza Kanunu'nun 121. maddesinde "Kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur." şeklinde ifade edilmiştir.

4.3.2. Dilekçe Türleri

Dilekçe türleri Şekil 4.1'de gösterildiği üzere genel (adi) dilekçeler ve adli dilekçeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır[4.24].

Şekil 4.1: Dilekçe türleri

4.3.2.1. Genel (Adi) Dilekçeler

Genel (adi) dilekçeler adli makamlar dışında kalan herhangi bir makama müracaat edilmesi hâlinde verilen ve kural olarak belli bir içeriği olmayan dilekçelerdir [4.26]. Genel dilekçeler şikâyet, müracaat, bilgi edinme, talep ya da öneride bulunmak gibi çeşitli sebeplerle yazılır. Genel (adi) dilekçelerin oluşturulmasında katı kurallar bulunmasa da bu dilekçelerin belli unsurları taşıması gerekmektedir [4.24]. Genel (adi) dilekçelerin unsurları şu şekilde sıralanabilir; başvuru makamının adı (hitap), dilekçenin metni, tarih, dilekçe sahibinin adı soyadı ve imzası, adres ve varsa diğer hususlardır [4.26].

Başvurulan Makamın Adı (Hitap): Dilekçenin başına başvurunun yapıldığı makamın adı büyük harflerle yazılır. Dilekçelerin zamanında ve tam olarak incelenebilmesi için makamın adının doğru yazılması gerekmektedir. Gerekli görülmesi hâlinde başvuru makamının adresi de yazılır. Adres yazılırken kelimelerin ilk harfleri büyük diğer harfler küçük yazılır. Adres yazılmayacaksa başvuru makamının adından sonra bir “virgül” (,) konulabilir [4.24].

Örnek

**ADALET BAKANLIĞINA,
ANKARA İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE,
KADIKÖY KAYMAKAMLIĞINA
ANADOLU LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Dilekçenin Metni: Metin kısmı dilekçe sahibinin durumunu anlattığı, talep ya da şikâyetini bildirdiği kısımdır. Genel (adi) dilekçelerde metin kısmı kişinin önce durumunu anlatması sonra dileğini belirtmesiyle şekillenir. Bu nedenle bazı dilekçeler kısa bir metinden oluşurken bazıları birden fazla sayfadan oluşabilmektedir. Dilekçe metinleri “arz ederim”, “talep ederim”, “sunarım” gibi ifadelerle sonlandırılır [4.26].

Örnek

Ulu Önderimiz Atatürk’ün öncülüğünde, kahraman milletimizin verdiği bağımsızlık mücadelesi içinde, ulusal egemenliğimizin simgesi Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920’de açılmıştır. Ulu Önder Atatürk bu günü çocuklarımıza armağan etmiş ve bu kapsamda 23 Nisan her yıl törenlerle Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmıştır. Bilindiği üzere içinde bulunduğumuz 2020 yılında TBMM’nin 100 yaşına girdiği bu kutlu gününde yapılacak olan kutlamalar Covid-19 sebebiyle alınan tedbirler neticesinde sekteye uğramıştır. Bu kutlu günün coşkusunu yaşamak ve yaşatmak için mahallemizde Covid-19 tedbirleri alınarak yapılacak olan etkinlik ve faaliyetlere yönelik hizmet ve mali destek vermek istiyorum.

Kutlamalar kapsamında yapılacak olan faaliyetlere katılımımın sağlanmasını saygılarımla talep ederim.

Örnek

Okulunuz ..... sınıfı ..... numaralı .....’nın velisiyim. Velisi olduğum öğrenci 12-16 Mayıs 2020 tarihleri arasında hastalığı nedeniyle okula gelememiş ve sınavlara katılamamıştır. Hastalığı nedeniyle hastaneden aldığı rapor ekte sunulmuştur.

Öğrencimin hasta olduğu bu günlerin özürülü devamsızlıktan sayılmasını ve katılamadığı sınavlara girmesi için gereğinin yapılmasını talep ederim.

Tarih: Dilekçelerde mutlaka tarih belirtilmelidir. Dilekçelere yazılan tarih ilgili makama verildiği tarih olmalıdır. Dilekçelerde tarih; dilekçenin sağ üst köşesi, metnin bitiminden hemen sonra son satırda ya da ad soyadın üstünde bulunabilir. Tarih gün, ay, yıl olarak yazılır [4.24]. Yaygın kullanıma göre tarih, metnin bitiminden sonra bir aralık boşluk bırakılarak aynı satıra yazılır [4.25].

Örnek

18/05/2020, 18 Mayıs 2020, 18.05.2020

Ad, Soyadı ve İmza: Dilekçenin yazılmasından sonra metin bitiminin sağ alt köşesinde dilekçe sahibinin adı, soyadı ve imzası yer alır. Dilekçe vekil aracılığıyla yazılmışsa vekil sıfatı belirtilerek vekilin adı, soyadı ve imzası bulunur. Dilekçe sahibinin imza atması mümkün değilse, onaylanmış mühür ya da parmak izi kullanması mümkündür [4.24]. Ad veya unvan yazılırken ilk harf büyük diğer harfler küçük yazılır. Soyadın tamamı büyük harflerle yazılır [4.26]. İmza ismin üstündeki boşluğa atılır [4.25].

Örnek

Mustafa Kemal ATATÜRK

Adres: İlgili makam tarafından dilekçelere verilecek cevapların dilekçe sahiplerine ulaştırılabilmesi için adresin tam ve doğru yazılması gerekmektedir. Adres dilekçenin sol alt kısmına yazılır. Adresin yanı sıra telefon, faks ya da e-mail adresi de yazılabilir [4.26].

Diğer Hususlar: Dilekçenin özelliğine bağlı olarak başka birtakım unsurları taşıması gerekebilir. Bir iş başvurusu yapan kişinin dilekçesiyle birlikte mezuniyet belgelerini vermesi örnek olarak verilebilir. Bu durum dilekçede “ek” olarak belirtilmek zorundadır [4.24].

..... ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Personel Dairesi Başkanlığı)

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/B maddesine göre Kurumunuzda 2020 yılı içinde sözleşmeli personel pozisyonunda istihdam edilmek üzere ilan edilen ..... kadrosuna müracaat etmek istiyorum.
Gereğinin yapılmasını talep ederim. .... / ... / 2020

Adresi:

İmza
Adı Soyadı

Telefon Numarası :
Başvurulan Unvan :
KPSS Puanınız :
Mezun Olduğunuz Okul :
Mezun Olduğunuz Bölüm :
Doğum Tarihi :
EKLER: Mezuniyet belgesi, kimlik fotokopisi

Görsel 4.10: Genel dilekçe örneği (Müracaat dilekçesi)

SIRA SİZDE

Kendi okulunuzda girmiş olduğunuz bir sınavdan beklediğiniz notu alamadınız ve sınavın değerlendirilmesinin yeniden yapılmasını istiyorsunuz.

Görsel 4.10'u inceleyerek edindiğiniz bilgiler doğrultusunda yukarıda verilen dilekçe konusuna uygun olarak genel (adi) dilekçe örneği oluşturunuz.

4.3.2.2. Adli Dilekçeler

Adli dilekçeler, genel dilekçelerden farklı olarak idari makamlara değil adli makamlara (yargı organlarına) verilen ve çoğunlukla içerikleri kanunlar tarafından belirlenmiş olan dilekçelerdir. Adli dilekçeler yargı kolları ve yargılama yöntemleri bakımından çeşitlilik göstermektedir [4.26]. Örneğin hukuk mahkemesine verilen bir dava dilekçesiyle idare mahkemesine verilen dava dilekçesi farklı hususlar içermekte olduğundan aynı olmayacaktır. Bu nedenle belli başlı dilekçeler aşağıda ele alınmıştır.

a) Hukuk Yargılamasına İlişkin Dilekçeler: Hukuk yargılamasında dava bir dilekçe ile açılır ve yargılama süreci çeşitli dilekçelerle devam eder. Bu dilekçelerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Dava Dilekçesi: Menfaatinin ihlale uğradığını düşünen kişi tarafından görevli ve yetkili mahkemeye hitaben yazılan dava sürecini başlatan dilekçedir [4.11]. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 119. maddesine göre dava dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur:

- Mahkemenin adı
- Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri
- Davacının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
- Varsa tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri
- Davanın konusu ve mal varlığı haklarına ilişkin davalarda, dava konusunun değeri
- Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri
- İddia edilen her bir vakianın hangi delillerle ispat edileceği
- Dayanılan hukuki sebepler
- Açık bir şekilde talep sonucu
- Davacının, varsa kanuni temsilcisinin veya vekilinin imzası

..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE

DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVA KONUSU : Kira Alacağının Tahsili
DAVA DEĞERİ : ..... TL
AÇIKLAMALAR :

1- Yapmış bulunduğumuz kira sözleşmesine göre davalı, ... adresindeki evimde kiracı olarak oturmaktadır.
 2- Kiracım kira sözleşmesinde yazan yükümlülüğünü yerine getirmemiş ve .../.../20... tarihinden beri kira bedelini ödememiştir. Kiracımın ..... TL'den ..... aylık toplamda ..... TL kira borcu vardır.
 3- Kiranın ödenmesi konusunda kiracımla yaptığım görüşmelerden olumlu bir sonuç alamadım. Noter aracılığıyla gönderdiğim ihtarname kendisine tebliğ edildiği hâlde sonuç değişmemiştir. Bu nedenlerle bu davayı açmak zorunluluğu doğmuştur.

DELİLLER : Kira sözleşmesi, ihtarname, her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TBK .... md., HMK ... md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda kısaca açıklanan nedenlerle kira sözleşmesindeki yükümlülüğüne uymayıp ödemeleri yapmayan kiracıdan toplamda ..... TL olan kira bedelinin davalıdan alınarak tarafıma ödenmesine ve yargılama giderlerinin davalıya yükletilmesine ilişkin karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim. ..../.../20....

**Davacı
İmza
Adı ve Soyadı**

Görsel 4.11: Dava dilekçesi örneği

UYGULAMA FAALİYETİ 3

Amaç	Örnek olaya uygun dava dilekçesi yazabilme.
Süre	2 Saat
Değerlendirme	Öz Değerlendirme Ölçeği
Ev sahibi (A), evini aylık 1500 TL'den bir yıllığına (B)'ye kiralamış ve kira sözleşmesi imzalamıştır. Ev sahibi (A) kiracısı (B)'ye 5 ay kirayı ödemediği gerekçesiyle noter aracılığıyla ihtarname göndermiştir. Ev sahibi (A) kira alacağının tahsili için sulh hukuk mahkemesine başvurmayı düşünmekte ve bunun için dava dilekçesi yazması gerekmektedir. Uygulama faaliyetini yaparken aşağıda verilen bilgilere dikkat ediniz. - Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. - Dilekçenizi bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız. - Dilekçenizi yazarken hukuk yargılamasına ilişkin dava dilekçesinde bulunması gereken hususları inceleyiniz.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıda listelenen ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Evet” kutucuğuna, kazanmadığınız beceriler için “Hayır” kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU		
DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	DEĞERLENDİRME ALANI	
Elle ya da Bilgisayarda Yazılan Dilekçede:	Evet (X)	Hayır (X)
Mahkeme adını doğru alana yazdım.		
Davacıya ait ad, soyadı ve adres bilgilerini yazdım.		
Davalıya ait ad, soyadı ve adres bilgilerini yazdım.		
Dava konusunu yazdım.		
Dava konusunun mal varlığı değerini yazdım.		
Davacının iddialarını sırasıyla ve uygun bir dille açıkladım.		
İddiaya ilişkin delilleri yazdım.		
İddianın dayandığı hukuki nedenleri belirttim.		
Talep sonucunu yazdım.		
Davacıya ait imza alanını oluşturdum.		
Dilekçelerde düzeni sağladım.		
Verilen süre içinde dilekçeleri hazırladım.		

Değerlendirme sonunda “Hayır” cevaplarınızı bir kez daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz.

Cevap Dilekçesi: Davacının iddialarına karşı davalı tarafın kendini savunmak ve iddialarını ve delillerini sunduğu dilekçedir [4.11]. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 129. maddesine göre cevap dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur:

- Mahkemenin adı
- Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri; davalı yurt dışında ise açılan dava ile ilgili işlemlere esas olmak üzere yurt içinde göstereceği bir adres
- Davalının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
- Varsa, tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri
- Davalının savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri
- Savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği
- Dayanılan hukuki sebepler
- Açık bir şekilde talep sonucu
- Davalının veya varsa kanuni temsilcisinin yahut vekilinin imzası

..... **SULH HUKUK MAHKEMESİNE**

(Dosya Esas No.: 20...../.....)

CEVAP VEREN

DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)

VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)

DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres)

VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)

DİLEKÇENİN KONUSU : Davaya cevap dilekçesidir.

TEBELLÜĞ TARİHİ : .../.../20.....

CEVAPLARIMIZ :

1- Davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar.....

2- .....

.....

3- .....

.....

DELİLLER : Makbuz, tanıklar ve her türlü delil.

HUKUKİ SEBEPLER : TBK .... md., HMK ... md., ve ilgili mevzuat.

SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda açıklanan nedenlerle davanın reddine karar verilmesine ve yargılama giderlerinin davacıya yükletilmesine ilişkin karar verilmesini arz ve talep ederim. ..../.../20....

**Cevap Veren
Davalı
İmza
Adı ve Soyadı**

Görsel 4.12: Cevap dilekçesi örneği

SIRA SİZDE

(B), (A)'nın evini aylık 1500 TL'den bir yıllığına kiralamış ve kira sözleşmesi imzalamıştır. Kiracı (B) eve doğalgaz tesisatı döşeterek kombi bağlatacağını, bu masrafları kira bedelinden düşeceğini ev sahibine bildirmiş ve ev sahibi de bunu kabul etmiştir. Masrafları fazla bulan ev sahibi önce ihtarname göndermiş sonra da kiranın ödenmediğine dair sulh hukuk mahkemesinde dava açmıştır. Dava dilekçesi (B)'ye tebliğ edilmiştir. Elinde delil olarak yaptığı masraflara ait makbuz ve belgeler olan (B)'nin cevap dilekçesi yazması gerekmektedir.

Görsel 4.12'yi inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda yukarıda verilen örnek olaya uygun cevap dilekçesi oluşturunuz.

Cevaba Cevap Dilekçesi: Diğer ismi *replik* de olan davacının davalının cevap dilekçesine karşın verdiği dilekçedir [4.11]. Cevaba cevap dilekçesinde davacı, davalının cevap dilekçesinde ileri sürdüğü savunmalara karşı cevap verir. Böylece davacı yargılamanın başında dava dilekçesi ve cevaba cevap dilekçesi olmak üzere iki dilekçe vermiş olur [4.26]. Dava ve cevap dilekçelerine ilişkin hükümler, cevaba cevap dilekçesine niteliğine aykırı düşmediği sürece kıyasen uygulanır [HMK (Hukuk Muhakemeleri Kanunu), md. 136/2].

..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE	
(Dosya Esas No.: 20...../.....)	
CEVABA CEVAP /	
VEREN DAVACI	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
KARŞI TARAF /DAVALI	: (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
DİLEKÇENİN KONUSU	: Davalının verdiği cevap dilekçesine karşılık cevaba cevap (replik) dilekçesi.
CEVABA CEVAPLAR :	
1-	Davalının cevap dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar.....
2-	.....
3-	.....
.....	
DELİLLER	: Her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER	: TBK .... md., HMK ... md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM	: Yukarıda açıklanan nedenlerle davalının itirazlarının reddine ve davamızın kabul edilmesi yönünde karar verilmesini arz ve talep ederim. ...../...../20....
Davacı İmza Adı ve Soyadı	

Görsel 4.13: Cevaba cevap (replik) dilekçesi örneği

SIRA SİZDE

Görsel 4.13'ü inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda cevaba cevap (replik) dilekçesi şablonu oluşturunuz.

İkinci Cevap Dilekçesi: Diğer ismi *düplik* de olan davacının vermiş olduğu cevaba cevap (replik) dilekçesine karşın davalı tarafından verilen ikinci cevap dilekçesidir [4.11]. İkinci cevap dilekçesinde davalı, davacının dava ve cevaba cevap (replik) dilekçesinde ileri sürdüğü iddia ve savunmalara karşı cevap verir [4.26]. Dava ve cevap dilekçelerine ilişkin hükümler, ikinci cevap dilekçesine niteliğine aykırı düşmediği sürece kıyasen uygulanır (HMK, md. 136/2).

..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE	
(Dosya Esas No.: 20...../.....)	
İKİNCİ CEVAP /	
VEREN DAVALI	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
DAVACI	: (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
DİLEKÇENİN KONUSU	: Davacının verdiği cevaba cevap (replik) dilekçesine karşılık ikinci cevap (düplik) dilekçesi.
CEVAPLAR :	
1- Davacının cevaba cevap (replik) dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar.....	
2-	
.....	
3-	
.....	
DELİLLER	: Her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER	: TBK .... md., HMK ... md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM	: Yukarıda açıklanan nedenlerle davanın reddine karar verilmesini arz ve talep ederim. .... / .... / 20....
Davalı İmza Adı ve Soyadı	

Görsel 4.14: İkinci cevap (düplik) dilekçesi örneği

SIRA SİZDE

Görsel 4.14'ü inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda ikinci cevap (düplik) dilekçesi şablonu oluşturunuz.

Çekişmesiz Yargı İşlerine İlişkin Dilekçeler: Çekişmesiz yargı kapsamında değerlendirilen işlerde bir dava değil istek söz konusudur. Bu nedenle dilekçede “davacı” yerine “istekte bulunan” ya da “istem sahibi” ifadeleri kullanılır [4.24]. Çekişmesiz yargı işlerine ilişkin dilekçeler dava dilekçesine benzer şekilde yazılsa da dava dilekçesinden farklıdır [4.6]. Çekişmesiz yargı ile ilgili dilekçelerin neleri içereceği konusu kanunda ayrı bir şekilde düzenlenmediğinden işin niteliğine uygun şekilde hazırlanır [4.26].

..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE	
(Dosya Esas No.: 20...../.....)	
İSTEMDE BULUNAN	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
İSTEMİN KONUSU	: Mirasçılık belgesi verilmesi istemidir.
OLAYLAR :	
1- Murisim olan ..... T.C. kimlik numaralı A..... B..... ../.../20..... tarihinde vefat etmiştir.	
2- Mirasçı olarak geriye ben kalmış bulunmaktayım.	
3- Murisim A..... B..... 'den kalan mallar üzerinde tasarrufta bulunabilmek için mirasçılık belgesine ihtiyacım vardır.	
DELİLLER	: Nüfus kayıtları ve her türlü delil.
SONUÇ VE İSTEM	: Yukarıda açıklanan nedenlerle tarafıma mirasçılık belgesi verilmesini arz ve talep ederim. ....../...../20....
İstemde Bulunan İmza Adı ve Soyadı	

Görsel 4.15: Çekişmesiz yargı işlerine ilişkin dilekçe örneği

SIRA SİZDE

Görsel 4.15'i inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda çekişmesiz yargı işlerine ilişkin dilekçe şablonu oluşturunuz.

b) Ceza Yargılamasına İlişkin Dilekçeler: Ceza davaları nitelik itibarıyla kamu davalarıdır ve kamu davalarını Cumhuriyet savcısı ihbar, şikâyet üzerine ya da resen harekete geçmesiyle hazırladığı iddianame ile açar [4.26]. Ceza yargısında başta şikâyet dilekçeleri olmak üzere başlamış olan yargılamaya katılmak isteyen kişi tarafından davaya katılma talebi dilekçesi, mahkemenin vermiş olduğu karara karşı itiraz dilekçesi gibi çeşitli dilekçeler vardır [4.24]. Ceza yargılamasında kullanılacak dilekçelerle ilgili kanunda ayrı bir düzenleme bulunmadığından işin niteliğine uygun hukuk davaları bakımından verilen dilekçe örneklerinden kıyasen yararlanılabilir [4.26].

..... CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA	
MÜŞTEKİ (şikâyetçi)	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
ŞÜPHELİ	: (Adı, Soyadı, Adres)
SUÇ KONUSU	: Hakaret
SUÇ TARİHİ	: .... / .... / .....
AÇIKLAMALAR	:
1- Yukarıda belirtilen suç tarihinde ..... adlı sosyal medya hesabımın ..... adlı kullanıcısı olarak kişisel hesabıma; yine söz konusu internet sitesinin ..... adlı ve ..... ismindeki kullanıcısı olan hesaptan ..... şeklinde küfür ve hakaret içerikli mesajlar gönderilmiştir. 2- Şüphelinin bahsedilen hesap üzerinde belirttiği cep telefonu numarası ve e-mail adresi ....dur. Şüpheli kullanıcının hesabı sahte bir hesap olduğu takdirde .... kişiden .... deliller nedeniyle kullanıcı olduğundan makul şüphe duymaktayım.	
DELİLLER	: Tanık beyanları, mesaj içerikleri ve her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER	: TCK .... md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM	: Şüpheli hakkında gerekli soruşturmanın yapılarak suç delillerinin tespiti için gerekli emniyet birimlerine müzekkere yazılmasını akabinde iddianame düzenlenmek suretiyle kovuşturmanın yapılarak şüphelinin eylemine uyan TCK veya ilgili mevzuat gereğince cezalandırılmasına karar verilmesini arz ve talep ederim. .... / .... / 20....
Müşteki İmza Adı ve Soyadı	
Tanıklar	: 1) (Adı, Soyadı, Adres) 2) (Adı, Soyadı, Adres)

Görsel 4.16: Şikâyet dilekçesi örneği

SIRA SİZDE

Çiftçi (A) Cumhuriyet Başsavcılığına giderek şikâyetle bulunmuştur. Çiftçi (A)'nın aşağıda yer alan ifadeleri doğrultusunda şikâyet dilekçesi yazılması gerekmektedir.

“Benden alacağı olan (B) dün gece gizlice ahırına girmiş ve ineğimi çalmıştır. Bununla ilgili kamera kayıtları elimdedir. Komşum (C) de dün gece (B)'yi ahırımın yakınında gördüğünü söylemiştir. Kendisini telefonla aradığımda borcuma karşılık ineği aldığını söylemiştir. Bununla ilgili arama kayıtları da telefonumdadır. Çalınan ineğimin geri alınarak (B)'nin cezalandırılmasını istiyorum.”

Görsel 4.16'yı inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda verilen örnek olaya uygun şikâyet dilekçesi oluşturunuz.

c) İdari Yargıya İlişkin Dilekçeler: İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 3. maddesine göre idari davalar Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış imzalı dilekçelerle açılmaktadır. Aynı maddede idari dava dilekçelerinde;

- Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadları veya unvanları ve adresleri ile gerçek kişilere ait Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası,
- Davanın konu ve sebepleri ile dayandığı deliller,
- Davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi,
- Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktar,
- Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı, tebliğ edilen ihbarnamenin tarihi ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası hususları gösterilir.

..... İDARE MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)

VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)

DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres)

DAVA KONUSU : ..... Kurumu tarafından yapılan idari işlemin iptali istemidir.

TEBELLÜĞ TARİHİ : ...../...../.....

AÇIKLAMALAR :

1- .....

2- ..... nedenleriyle yapılan işlemin iptali için mahkemenize başvurma zorunluluğu doğmuştur.

DELİLLER : Bilirkişi görüşü, her türlü delil.

HUKUKİ SEBEPLER : İlgili mevzuat.

SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda kısaca açıklanan nedenlerle ..... Kurumu-
nun yapmış olduğu işleme bilirkişi incelemesi yaptırılarak işlemin iptal edilmesine ve
yargılama giderlerinin davalı idareye yükletilmesine karar verilmesini talep ederim.
...../...../20....

**Davacı
İmza
Adı ve Soyadı**

Görsel 4.17: İptal davası dilekçe örneği

SIRA SİZDE

Öğretmen (A) ile tartışan Okul Müdürü (B), öğretmen hakkında görev sırasında amirine sözle saygısızlık ettiği gerekçesiyle disiplin soruşturması başlatmış ve aylıktan kesme cezası vermiştir. Bu durum (A)'ya 11.03.2020'de tebliğ edilmiş ve takip eden ayda maaşından kesinti yapılmıştır. (A) bu durumun hukuka aykırı olduğunu, savunması alınmadan disiplin soruşturmasının yürütüldüğünü, verilen cezanın siciline işlendiği gibi aylığını da eksik aldığını belirterek idare mahkemesinde idari işlemin iptali davası açmayı düşünmektedir.

Görsel 4.17'yi inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda verilen örnek olaya uygun iptal davası dilekçesi oluşturunuz.

ç) İstinaf Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler: Ceza, hukuk, idare ve vergi mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı istinaf kanun yoluna başvurmak için kullanılan dilekçelerdir. Ceza muhakemesi bakımından istinaf başvurusu hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulu-

nulması suretiyle yapılır [CMK (Ceza Muhakemesi Kanunu), md. 273]. İdare ve vergi mahkemelerinin bakımından istinaf dilekçesi idari yargı dilekçeleriyle aynı usul ve esaslara tabidir [İYUK (İdari Yargılama Usulü Kanunu), md. 45/2]. Hukuk muhakemesi bakımından ise istinaf dilekçesinde bulunması gereken hususlar şu şekilde belirtilmiştir:

- Başvuran ile karşı tarafın davadaki sıfatları, adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve adresleri
- Varsa kanuni temsilci ve vekillerinin adı, soyadı ve adresleri
- Kararın hangi mahkemeden verilmiş olduğu ve tarihi ile sayısı
- Kararın başvurana tebliğ edildiği tarih
- Kararın özeti
- Başvuru sebepleri ve gerekçesi
- Talep sonucu (HMK, md. 342/2)

BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ ..... HUKUK DAİRESİNE	
Sunulmak üzere	
..... ASLİYE HUKUK MAHKEMESİNE	
DOSYA NO.	: (Esas No.: ...../....., Karar No.: ...../.....)
İSTİNAFA BAŞVURAN (Davacı ya da Davalı)	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
KARŞI TARAF (Davacı ya da Davalı)	: (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
KONU	: .../.../..... tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulması istemiyle istinaf incelemesi talebidir.
TEBELLÜĞ TARİHİ	: ...../...../.....
KARARIN ÖZETİ	: .....
İSTİNAF NEDENLERİ	:
1-	.....
2-	.....
..... nedenlerle verilen kararın bozulması gerekmektedir.	
SONUÇ VE İSTEM	:Yukarıda açıklanan ve resen göz önünde bulundurulacak hususlar dikkate alınarak .... Asliye Hukuk Mahkemesinin .../.../20..... tarihli ...../..... Esas ve ...../..... Karar sayılı ilamının istinaf incelemesi neticesinde kaldırılması ve yeniden yargılama yapılarak talebimiz doğrultusunda davamızın kabulüne karar verilmesi istemidir. ..../...../.....
İstinaf Talebinde Bulunan	
İmza	
Adı Soyadı	

Görsel 4.18: İstinaf kanun yoluna başvuru dilekçe örneği

SIRA SİZDE

Görsel 4.18'i inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda istinaf dilekçesi şablonu oluşturunuz.

d) Temyiz Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler: Bölge adliye mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı ya da idari yargı ilk derece mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ile Danıştay dava dairelerinin nihai kararlarına karşı temyiz kanun yoluna başvurmak için kullanılan dilekçelerdir.

Ceza muhakemesi bakımından temyiz talebi hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır (CMK, md. 291). Temyiz başvurusunda temyiz nedenlerinin gösterilmesi zorunludur.

İdari yargıda temyiz istemleri Danıştay Başkanlığına hitaben yazılmış dilekçeler ile yapılır. Temyiz dilekçelerinin idari dava dilekçelerinde gösterilecek hususlara göre düzenlenmesi gereklidir (İYUK, md. 48). Hukuk muhakemesi bakımından temyiz dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur:

- Temyiz eden ile karşı tarafın davadaki sıfatları, adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve adresleri
- Bunların varsa kanuni temsilci ve vekillerinin adı, soyadı ve adresleri
- Temyiz edilen kararın hangi bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinden verilmiş olduğu, tarihi ve sayısı
- Yargıtayın bozma kararı üzerine, bozmaya uygun olarak ilk derece mahkemesince verilen yeni kararın veya direnme kararına karşı temyizde direnme kararının, hangi mahkemeye ait olduğu, tarihi ve sayısı
- İlamin temyiz edene tebliğ edildiği tarih
- Kararın özeti
- Temyiz sebepleri ve gerekçesi
- Duruşma istenmesi hâlinde bu istek
- Temyiz edenin veya varsa kanuni temsilci yahut vekilinin imzası (HMK, md. 364)

YARGITAY ..... DAİRESİ BAŞKANLIĞINA	
Sunulmak üzere	
..... MAHKEMESİNE	
DOSYA NO.	: (Esas No.: ...../....., Karar No.: ...../.....)
TEMYİZ EDEN	: (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
(Davacı ya da Davalı)	
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
KARŞI TARAF	: (Adı, Soyadı, Adres)
(Davacı ya da Davalı)	
VEKİLİ (varsa)	: (Adı, Soyadı, Adres)
KONU	: .../.../..... tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulmasına karar verilmesi talebidir.
TEBELLÜĞ TARİHİ	: ...../...../.....
KARARIN ÖZETİ	: .....
TEMYİZ NEDENLERİ	:
1-	
2-	
..... nedenlerle verilen kararın bozulması gerekmektedir.	
SONUÇ VE İSTEM	:Yukarıda açıklanan ve resen göz önünde bulundurulacak hususlar dikkate alınarak ..... Mahkemesinin .../.../..... tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulmasına karar verilmesini talep ederim. ...../...../.....
Temyiz Talebinde Bulunan	
İmza	
Adı Soyadı	

Görsel 4.19: Temyiz dilekçesi örneği

SIRA SİZDE

Görsel 4.19'u inceleyerek edindiğiniz bilgiler ve daha önce yaptığınız uygulamalar doğrultusunda temyiz dilekçesi şablonu oluşturunuz.

UYGULAMA FAALİYETİ 4

Amaç	Dilekçe türleri arasındaki farklılıkları açıklayabilme.
Süre	1 Hafta
Değerlendirme	Dereceli Puanlama Anahtarı
- Sınıf mevcuduna göre eşit olacak şekilde üç ayrı grup oluşturulur. - Şikâyet dilekçesi, müracaat dilekçesi, dava dilekçesi konuları gruplara dağıtılır. - Her grupta anlatıcılar, oyuncular ve yazarlar olacak şekilde görev dağılımı yapılır. - Her grup bütün üyelerinin fikirleri doğrultusunda konuya uygun bir örnek olay oluşturur. - Yazarlar örnek olaya uygun dilekçe şablonunu ve sunumu hazırlar. - Anlatıcılar grubun konusuyla ilgili teorik bilgileri sınıfta slaytla sunar. - Oyuncular örnek olayı sınıfta canlandırır. - Canlandırma esnasında oluşturulan şablon örnek olaya uygun olarak doldurulur ve video olarak kaydedilir. - Grupların oluşturduğu sunumlar ve videolar dosya olarak öğretmene teslim edilir. - Oluşturulan dilekçeler panoda sergilenir.	

Bu uygulama faaliyeti kapsamında aşağıdaki dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerden kazandığınız beceriler için “Başlangıç düzeyinde”, “Kabul edilebilir” ve “Oldukça başarılı” derecelerine ait kutucuklardan size uygun olanlara (X) koyarak kendinizi öğretmeninizle birlikte değerlendiriniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI					
Adı Soyadı					
Numarası					
Sınıfı					
Ölçütler	Başlangıç Düzeyinde (1)	Kabul Edilebilir (2)	Oldukça Başarılı (3)	Başarı Puanı	Görüşler ve Öneriler
İçerik	Sunulan bilgiler önemli ölçüde yanlışlıklar içermektedir.	Sunulan bilgiler kısmen yanlışlıklar içermektedir.	Sunulan bilgiler doğru ve konu ile ilgili tüm kapsamı içermektedir.		
Dilekçe Şablonu	Dilekçe şablonundaki bilgiler eksik ve yanlış sırayla hazırlanmıştır. Dilekçe örnek olaya uygun doldurulmamıştır.	Dilekçe şablonundaki bilgiler eksik ama doğru sırayla hazırlanmıştır. Dilekçe örnek olaya uygun doldurulmuştur.	Dilekçe şablonundaki bilgiler eksiksiz ve doğru sırayla hazırlanmıştır. Dilekçe örnek olaya uygun doldurulmuştur.		
Örnek Olay	Örnek olayda eksiklikler vardır. Konu içeriğine uygun değildir.	Örnek olayda eksiklikler vardır. Konu içeriğine uygundur.	Örnek olay tamdır. Konu içeriğine uygundur.		
Araştırma Süreci	Grup üyelerinin çok azı etkin katılım sağlamıştır. Bilgilerin çok azına kendi çabalarıyla ulaşmışlar, bilgileri toplamışlar ve bir araya getirmişlerdir.	Grup üyelerinin bir kısmı etkin katılım sağlamıştır. Bilgilerin çoğuna kendi çabalarıyla ulaşmışlar, bilgileri toplamışlar ve bir araya getirmişlerdir.	Grup üyelerinin tamamı etkin katılım sağlamıştır. Bilgilerin tamamına kendi çabalarıyla ulaşmışlar, bilgileri toplamışlar ve bir araya getirmişlerdir.		

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

dilekçe	fetva mecmuaları	konuşma diline	ek
yazı dili	savcı	hukuk dili	

A) Aşağıdaki cümleleri yukarıda verilen kelimelerden uygun olanıyla tamamlayınız.

1. “Yarın sınavım var. Erken uyanacam.” ifadesi ..... örnektir.
2. Kitaplarda, gazetelerde, sözleşmelerde kullanılan dile ..... denir.
3. Yasa dilini de içeren; fakat ondan farklı olarak hukuk uygulaması ve öğretisinde kullanılan dili de kapsayan dile ..... denir.
4. Fetvaların çeşitli amaçlar için bir araya toplanmasıyla meydana gelen eserlere ..... denir.
5. Türk hukuk dilinin sadeleştirilmesi kapsamında müddeiumumi karşılığı ..... kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.
6. Bir iş başvurusu yapan kişinin dilekçesiyle birlikte mezuniyet belgelerini de vermesi hâlinde bu durum dilekçe ..... olarak belirtilmek zorundadır.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

7. (.....) Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî yazı dili olarak Ankara ağzı kabul edilmektedir.
8. (.....) Yazı dili konuşulanların yazıya geçirilmesinde ortak dil niteliği taşır.
9. (.....) Orta Asya Türk devletlerinin hukuk düzeni göçebe yaşamın etkisi sonucu yazılı olmayan ve töre olarak adlandırılan kurallardan oluşmaktaydı.
10. (.....) Osmanlı’da kadılar yargılamada Teşkilât-ı Esasîye’yi kaynak olarak esas almışlar ve hükümlerini bunlara dayandırmışlardır.
11. (.....) Dilekçe hakkı sadece Türk Cumhuriyeti vatandaşlarının kullanabileceği bir haktır.
12. (.....) 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun’a göre dilekçe sahibinin adı, soyadı ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin dilekçede bulunması zorunludur.

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

13. I. Kağanın koyduğu kurallar

II. Kurultaylarda alınan kararlar

III. Orhun Yazıtları

Yukarıda verilen öncüllerden hangisi ya da hangileri Orta Asya Türk devletlerinde törenin oluşumunda etkili olmamıştır?

A) Yalnız I.

B) Yalnız II.

C) Yalnız III.

D) I-II.

E) I-II-III.

14. I. Yosun hukuku

II. Uygur hukuk belgeleri

III. Töre

Yukarıda verilen öncüllerden hangisi ya da hangileri Orta Asya Türk devletlerinde yazılı kaynaklar arasında yer alır?

- A) Yalnız I.   B) Yalnız II.   C) Yalnız III.   D) I-II.   E) I-II-III.

15. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet Dönemi öncesi hukuk belgelerinden değildir?

- A) Fetvalar   B) Mecelle   C) Kanunuesasi   D) Kanunnameler   E) Teşkilât-ı Esasîye

16. Aşağıdakilerden hangisi genel dilekçelerde bulunması gereken unsurlardan değildir?

- A) Hitap   B) Adres   C) Dava konusu   D) Ad, soyadı, imza   E) Tarih

17. Aşağıdakilerden hangisi adli dilekçelerden biri değildir?

- A) Adi dilekçeler   B) Dava dilekçeleri   C) Cevap dilekçeleri
D) Replik dilekçeleri   E) Düplik dilekçeleri

18. “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban olarak tanımlanmaktadır.”

Yukarıda verilen açıklama aşağıdaki kavramlardan hangisine aittir?

- A) Hukuk dili   B) Dil   C) Konuşma dili   D) Yazı dili   E) Günlük dil

Dilekçe hakkı Anayasamızın siyasi hak ve ödevler başlığı altında düzenlenmiş bir haktır. Dilekçe hakkının sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına değil karşılıklılık esasıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılara tanınmış bir hak olması demokratik, şeffaf bir yönetimin gereğidir. İdari kurum ve kuruluşların yapmış olduğu eylem ve işlemler zaman zaman eksik ya da hatalı uygulamalarla gerçekleşebilmektedir. Bu eylem ve işlemler neticesinde vatandaşlar ilgili kurum ve kuruluşlara dilekçeler aracılığıyla başvurarak haklarını aramakta ya da ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunabilmektedirler.

Ç) Aşağıdaki açık uçlu soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

19. Vatandaşlar ve karşılıklılık esasıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar tarafından dilekçe hakkının kullanılması demokrasiye nasıl bir katkı sağlar? Açıklayınız.

20. Kurum ve kuruluşların eylem veya işlemlerine karşı dilekçeyle başvurarak düzeltme olanağı bulunmasaydı bu durum yargıyı nasıl etkilerdi? Açıklayınız.

21. Dilekçe hakkınızı kullanarak okulunuzda kâğıt, pil ve plastik atıkların geri dönüşüme kazandırılması için gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik talebinizi belirten bir dilekçe örneği oluşturunuz.

CEVAP ANAHTARI

1. ÖĞRENME BİRİMİ

A) BOŞLUK DOLDURMA CEVAP ANAHTARI		B) DOĞRU-YANLIŞ CEVAP ANAHTARI		C) ÇOKTAN SEÇMELİ CEVAP ANAHTARI	
1.	yorumlayıcı	9.	D	17.	B
2.	hukuk kuralları	10.	D	18.	C
3.	kabahat	11.	Y	19.	A
4.	gaiplik	12.	Y	20.	E
5.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	13.	D	21.	D
6.	dava hakkı	14.	Y	22.	C
7.	müebbet	15.	D	23.	E
8.	masumiyet karinesi	16.	Y	24.	C

2. ÖĞRENME BİRİMİ

A) BOŞLUK DOLDURMA CEVAP ANAHTARI		B) DOĞRU-YANLIŞ CEVAP ANAHTARI		C) ÇOKTAN SEÇMELİ CEVAP ANAHTARI	
1.	bakanlar	8.	Y	15.	D
2.	kanun	9.	Y	16.	E
3.	Devlet Denetleme Kurulu	10.	D	17.	C
4.	yasama muafiyetleri	11.	Y	18.	A
5.	cumhurbaşkanı	12.	D	19.	B
6.	Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	13.	Y	20.	C
7.	Millî Güvenlik Kurulu	14.	D	21.	

3. ÖĞRENME BİRİMİ

A) BOŞLUK DOLDURMA CEVAP ANAHTARI		B) DOĞRU-YANLIŞ CEVAP ANAHTARI		C) ÇOKTAN SEÇMELİ CEVAP ANAHTARI	
1.	yargı ayrılığı	6.	D	12.	C
2.	yargı kolu	7.	Y	13.	E
3.	çekişmesiz yargı	8.	D	14.	B
4.	Yargıtay	9.	Y	15.	D
5.	istinaf	10.	Y	16.	A
		11.	D		

4. ÖĞRENME BİRİMİ

A) BOŞLUK DOLDURMA CEVAP ANAHTARI		B) DOĞRU-YANLIŞ CEVAP ANAHTARI		C) ÇOKTAN SEÇMELİ CEVAP ANAHTARI	
1.	konusma diline	7.	Y	13.	C
2.	yazı dili	8.	D	14.	B
3.	hukuk dili	9.	D	15.	E
4.	fetva mecmuaları	10.	Y	16.	C
5.	savcı	11.	Y	17.	A
6.	ek	12.	D	18.	B

SÖZLÜK

A

- adli sicil** : Bir kimsenin mahkûmiyetinin olup olmadığının anlaşılması için konulmuş olan kayıt yöntemi.
- ağız** : Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.
- asli** : **1.** Birincil. **2.** Temel olarak alınan.

B

- baro** : Bir şehir veya bir bölge avukatlarının bağlı oldukları meslek kuruluşu.
- Başkanlık Divanı** : Milletvekilleri arasından seçilen TBMM Başkanı, 4 başkanvekili, 7 kâtip üye ve 3 idare amirinden oluşan, hem yasama faaliyetlerinde hem de TBMM'nin idari işlerinin düzenlenmesinde önemli işlevleri bulunan kuruldur.
- başkanlık sistemi** : Devlet yönetiminde tek bir kişinin başkanlığında hükûmet etme ve devleti yönetme esasına bağlı siyasi sistem.

D

- delil** : **1.** İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare. **2.** Kanıt.
- dernek** : Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet.
- disiplin** : Bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumu, sıkı düzen, düzence, düzen bağı, zapturapt.

E

- eda davası** : Davalının bir iş yapmaya, bir ifade bulunmaya veya bir iş yapmamaya, bir ifade bulunmamaya mahkûm edilmesinin istenildiği dava.
- ehliyet** : **1.** Sürücü belgesi. **2.** Ustalık, uzluk.
- encümen** : Alt kurul.
- ergenlik** : Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, bülüğa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem, yeni yetmelik, ergenlik çağı.
- erginlik** : Ergin olma durumu, kemal, rüş, reşitlik.

F

fail	: Bir eylemi gerçekleştiren kişi.
feodal	: Derebeylikle ilgili.
ferman	: 1. Buyruk, emir. 2. Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk, yarlak.
fesih	: 1. Verilmiş bir yargıyı kaldırma, bozma. 2. Dağıtma, dağıtılma.
fıkra	: Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri.

G

gaiplik	: Ölüm tehlikesi içinde kayıp olmak ya da uzun süre haber alınamaması durumudur.
gayrimeşru	: Yolsuz, yasaya veya töreye aykırı.
genel af	: Kamu yararına uygunluğu anlaşıldığında belli bir veya birkaç suç çeşidi için yapılan kovuşturmaların durdurulması, verilmiş cezaların kaldırılması veya azaltılması.
genel bütçe	: Yıllık gelir ve gider kalemlerinin hepsini kapsayan bütçe.
Genel Kurul	: TBMM'nin yasama ve denetim faaliyetlerine ilişkin işlerin görüşülüp tartışıldığı ve nihai olarak karara bağlandığı en üst karar organıdır. Genel Kurul toplantıları, Genel Kurul Salonu olarak adlandırılan özel bir mekânda gerçekleştirilmektedir.
genelge	: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler.
grev	: İşçilerin aralarında anlaşarak veya bir kurulun kararına uyarak topluca iş bırakmalarıdır.

H

hak	: Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç.
halk oylaması	: Halkın türlü siyasi ve toplumsal sorunlar karşısında olumlu veya olumsuz görüşünü belirlemek için başvuru olan oylama, plebisit, referandum.
harç	: Resmî işlerde devlet veznesine ödenen para.
hiyerarşi	: Aşama sırası.

hukuk : İctimai hayat nizamının muhafaza ve idamesi için cemiyet azası sıfatıyla fertlerle fertler, veya cemiyetle -yani devletle- fertler, yahut muhtelif devletler arasındaki münasebetleri tanzim eden usul ve kaidelerdir.

hüküm : Bir dava mahkemesinin hukuksal uyuşmazlığı çözen son kararıdır.

I

içtihat : Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç.

iddianame : Ceza yargılamasında, hazırlık soruşturmasının kamu davasının açılması için yeterli düzeye eriştiğinin anlaşılması üzerine savcının dava açtığını bildiren yazılı belge.

ifa : Bir işi yapma, yerine getirme.

ihlal : **1.** Bozma, zarar verme. **2.** Yasa ve düzene uymama.

ihtilal : Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.

ikmal : Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleme.

illiyet : Nedensellik bağı; bir neden ile ortaya çıkan sonuç arasındaki ilişki.

imha : Ortadan kaldırma, yok etme.

infaz : **1.** Bir kararı, bir yargıyı yerine getirme, uygulama, yürütüm. **2.** Yargı sonunda verilen kararın uygulanması.

iştirak : **1.** Ortaklık, ortak olma, paydaşlık. **2.** Bir işte yer alma, paydaşlık etme.

ittifak : **1.** Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. **2.** Oy birliği.

J

jüri : **1.** Seçiciler kurulu. **2.** Hakem heyeti.

K

kabahat : **1.** Uygunsuz hareket, çirkin, yakışıksız davranış, suç, kusur, töhmet. **2.** Hafif hapis, para cezası veya meslek ve sanattan alıkonulma ile cezalandırılan suç.

kadastro : Bir ülkedeki her çeşit arazi ve mülk yerinin, alanının, sınırlarının ve değerlerinin devlet eliyle belirlenip plana bağlanması işi.

kamu	: 1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü. 2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme.
karine	: 1. Karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu. 2. Belirti.
kolluk	: Güvenliği sağlamakla görevli polis veya jandarma.
komisyon	: Genel Kurul adına çalışmak üzere kurulan ve belirli sayıda milletvekilinden oluşan kurullardır. Anayasa, kanunlar ve iç tüzük çerçevesinde kurulan komisyonlar TBMM'nin yasama ve denetim çalışmalarında önemli işlev görürler. Komisyonlar, görev süreleri açısından daimî ve geçici olmak üzere ikiye ayrılırlar.
kovuşturma	: İddianamenin savcılık aşamasından sonra mahkemenin kabul etmesiyle savcılıktan sonra karar verilmesine kadarki süreç.

L

lokavt	: İşveren tarafından kendi teşebbüsüyle veya bir işveren kuruluşun kararına uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasıdır.

M

mahkeme	: Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yer, yargı yeri, yargievi, mahkeme kapısı.
menfaat	: Dolaylı bir biçimde elde edilen kazanç, çıkar, yarar.
menşe	: Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep.
meşru	: Yasal.
meşrutiyet	: Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükûmet etme biçimi.
mitoloji	: Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim, bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü.
muhakeme	: 1. Yargılama. 2. Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama.
mücbir sebep	: Herhangi bir kimse tarafından alınacak önlemlere karşı, önüne geçilmesi olanaksız, borcun yerine getirilmesine engel, borçlunun iradesi dışında beklenmedik olaylar.
müdafaa	: Savunma, koruma.
mükellefiyet	: Yükümlülük.

münazara : Bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma.

müsadere : Zor alım; bir kimsenin taşınır veya taşınmaz bir malının, kendi isteği olmaksızın devlet tarafından elinden alınması.

N

nihai karar : Yargılama sonunda verilen karar.

O

objektif : Nesnel, subjektif karşıtı.

oy : Bir toplantıya katılanların, bir sorunla ilgili birkaç seçenekten birini tercih etmesi, rey.

Ö

önerge : Milletvekilleri tarafından, yasama ve denetim faaliyetleri konusunda TBMM Başkanlığına ya da komisyon başkanlıklarına hitaben yazılan dilekçedir. Yazılı soru önergesi, Meclis soruşturması önergesi, Meclis araştırması önergesi, genel görüşme önergesi, değişiklik önergesi, kapalı oturum önergesi, kifayet-i müzakere önergesi ve görüşmelerin devamı önergesi gibi pek çok türü vardır.

özel af : Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle bir suçlunun cezasının kaldırılması.

P

parlamento : Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler, yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı.

punto : Matbaacılıkta, bilgisayarda harflerin büyüklük ve küçüklüklerine göre aldığı ad.

R

resen : Kendi başına, kendiliğinden.

S

salt çoğunluk : Oylamada, yarıdan bir fazla üye sayısının oyuyla sağlanan çoğunluk.

seferberlik : **1.** Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. **2.** Bu durumun ilan edildiği veya savaşın sürdüğü dönem.

senato : Bazı ülkelerde yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis.

sendika	: İşçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.
somut	: Varlığı duyularla algılanabilen, müşahhas, konkre, soyut karşıtı.
soruşturma	: Suçun işlenmesinden başlayarak yargı verilinceye dek, kolluk, savcı, yargıç yönünden yapılan inceleme, araştırma ve kanıtların toplanması işleminin tümü.
soyut	: Varlığı duyularla algılanamayan, mücerret, somut karşıtı, abstre.
sözleşme	: İki veya daha çok kişinin, aralarında bir hukuki bağ yaratmak, bu baği değiştirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla, karşılıklı ve birbirine uygun iradelerini beyan ederek yaptığı hukuki işlem; akit.
subjektif	: Öznel, objektif karşıtı.

Ş

şablon	: Çok kez tekrarlandığından kanıksanmış basmakalıp örnek.
şartname	: Satın alma, satma, yaptırma, kiralama vb. işleri gerçekleştirmek isteyen gerçek veya tüzel kişilerin düzenlediği ve işi yapan ile yaptırmanın üstlendikleri koşulları belirleyen resmî belge.

T

takas	: 1. Malın malla değişimi. 2. İki ülke arasında olmak üzere dış satım ve dış alımı yapılan mal, hizmet veya teknoloji aktarımı bedelinin kısmen veya tamamen mal, hizmet, teknoloji aktarımıyla ödenmesi. 3. Bir tarafın, sahip olduğu varlık veya yükümlülükleri diğer tarafın sahip olduğu varlık veya yükümlülüklerle değiştirmesine dayanan finansal sözleşme.
taksirli suç	: Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan, istemeyerek gerçekleştirilen suç.
tali	: İkinci derecede olan, ikincil.
talimatname	: Yönetmelik.
tarh	: Vergi koyma
taşınmaz	: Ev, tarla vb. taşınamayan mülk, gayrimenkul.
tazminat	: Zarar karşılığı ödenen para, ödence.
tekerrür	: Tekrarlanma.
terminoloji	: Terim bilimi.

tutanak : 1. Zabıt, zabıtname. 2. Bir toplantı ve duruşma ile sorgulama sonunda düzenlenen resmî nitelikli tutanak.

U

uyuşmazlık : 1. Uyuşmama durumu. 2. Tutumları ölçülen çeşitli kişilerin ya da aynı kişinin yanıtları arasındaki benzeşmezlik. 3. Bir davanın görülmesinde ayrı ayrı iki yargılığın kendini görevli ve yetkili saymaması (olumsuz uyuşmazlık) ya da tersine olarak iki yargılığın bu davayı görmekte kendilerini yetkili ya da görevli sayması (olumlu uyuşmazlık).

Ü

üye tam sayısı : Anayasa'da belirlenen toplam milletvekili sayısı olup 600'dür. Çeşitli nedenlerle Meclis üyeliklerinde boşalma olması üye tam sayısını değiştirmez; hesaplamalar 600 üzerinden yapılmaya devam edilir.

V

vakıf : 1. Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para. 2. Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş.

vasiyetname : Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyleri gösteren belge.

vatandaşlık : Bir hakiki şahsı bir devlete bağlayan hukuki bağıdır.

vatansız : Vatani olmayan, haymatlos.

vekâlet : 1. Vekillikte bulunma, birisini temsil etme. 2. Başkası nam ve hesabına bir sözleşmeyle temsil eden kimse. 3. Bakanlık, nazırlık, icra organında görev alan ve belli işleri yürüten kişinin makamı.

vicdan : Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.

Y

Yüce Divan : Anayasa Mahkemesinin; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılarken aldığı sıfattır.

Z

- zaman aşımı** : Kanunda öngörülen ve belirli koşullar altında geçmekle, bir hakkın kazanılmasını, kaybedilmesini veya bir yükümlülüğten kurtulmayı sağlayan süre.
- zilyetlik** : Sahibi kendisi olsun olmasın bir malı kullanmakta olan, elinde tutan kimse, eldeci.

KAYNAKÇA

1. Öğrenme Birimi

Alıntılar

- [1.1] Özekes, M. (2017). *Temel hukuk bilgisi*. Ankara: Yetkin Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş.
- [1.2] Sümer, H.H. (2019). *Hukuka giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [1.3] Yılmaz, E. (2005). *Hukuk sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [1.4] Aksoy, M. A. (tarih yok). *Nasreddin Hoca ve hikâyeleri*. İstanbul: Semih Lûtfi Kitabevi.
- [1.5] Özdemir, H. (2018). *Mitolojiden tarihe seçme hikâyeler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [1.6] Aysan, M., Eroğlu, H., Giritli, İ. ve Gönübol, M. (1987). *Atatürk yolu*. T. Feyzioğlu (Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [1.7] Karaman, F. (2016). *Din ve sosyal hayat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- [1.8] Özekes, M. (2014). *Sorular/şemalar örneklerle temel hukuk bilgisi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [1.9] Erdoğan, İ. (2019). *Hukuka giriş: temel hukuk dizisi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- [1.10] Kocaman, A. (2007). *Temel hukuk bilgisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi, TESMER Yayın No: 74.
- [1.11] Dinçkol, A. (2005). *Hukuka giriş: hukukun temel kavramları*. İstanbul: DER Yayınevi.
- [1.12] Hışım, S. (2019). *Kuvvetler ayrılığı ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Malatya.
- [1.13] Aslan, Y. ve Şenyüz, D. (2019). *Hukuka giriş*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- [1.14] Rifat, A. (1975). *Tasvir-i ahlak: ahlak sözlüğü*. İstanbul: Kervan Kitapçılık A.Ş. 1001 Temel Eser No: 62.
- [1.15] Dural, M. ve Öğüz, T. (2004). *Türk özel hukuku cilt 2 kişiler hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- [1.16] Özsunay, E. (1986). *Medeni hukuka giriş*. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- [1.17] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.
- [1.18] Genel Kurmay Başkanlığı. (1988). *Atatürkçülük (birinci kitap), Atatürk'ün görüş ve direktifleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- [1.19] Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2006). *Türk ceza hukukuna giriş*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- [1.20] Arslan Y. (2011). *Hukukun temel kavramları*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2285.
- [1.21] Afetinan, A. (1998). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [1.22] Daban, C. (2019). Küresel ilişkiler çağında insan haklarının önemi ve tarihsel gelişimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(3), 164-186. Erişim adresi: <https://dergi-park.org.tr/tr/download/article-file/678291>
- [1.23] Sancar, M. (2000). *Devlet aklı kıskacında hukuk devleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [1.24] Tanör, B. (1994). *Türkiye'nin insan hakları sorunu*. İstanbul: BDS Yayınları.
- [1.25] Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [1.26] Montaigne, (1995). *Denemeler*. (S. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: MEB Yayınları: 908. (Orijinal eserin yayın tarihi 1580).

- [1.27] Erdoğan, M. (2007). *İnsan hakları teorisi ve hukuku*. Ankara: Orion Kitabevi.
- [1.28] Ünal, Ş. (2001). Avrupa insan hakları sözleşmesi: İnsan haklarının uluslararası ilkeleri. TBMM Kütüphanesi açık erişim sistemi web sitesinden erişildi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2032>
- [1.29] Harari, Y. N. (2015). Hayvanlardan tanrılara sapiens: insan türünün kısa bir tarihi. (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- [1.30] Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin epistemolojideki yeri ve önemi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 185-203. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/36311/411355>
- [1.31] Sarıçam, İ. (2004). *Hız. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- [1.32] Ünal, Ş. (1997). *Temel hak ve özgürlükler ve insan hakları hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [1.33] Kapani, M. (2014). *Kamu hukuku yazıları*. Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları.
- [1.34] Kaya, S. (2018). Anayasa mahkemesi kararları çerçevesinde bireysel başvuruya konu olan haklar. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1-2), 57-92. Erişim adresi: <https://hdl.handle.net/20.500.12432/1085>
- [1.35] Çelebi, M. B. (2012). *İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması ve birleşmiş milletler sistemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- [1.36] Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası hukuk dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- [1.37] Erdoğan, M. (1999). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [1.38] Özbudun, E. (2005). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [1.39] Gözler, K. (2016). *Anayasa hukukuna giriş, genel esaslar Türk anayasa hukuku*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- [1.40] Yücebaş, H. (1963). *Atatürk'ün nükteleri-fıkraları-hatıraları*. İstanbul: Kültür Kitabevi.
- [1.41] Uygun, O. (2000). İnsan hakları kuramı. K. Tankurter (Ed.), İnsan hakları (s. 19). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [1.42] Sabuncu, Y. (2006). *Anayasaya giriş*. Ankara: İmaj Yayınları.
- [1.43] Esen, S. ve Yücel, B. (2016). *Türk anayasa hukuku*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 3098.
- [1.44] Tan, N. (1981). Çocuklarımıza folklor hazinemizden seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

2. Öğrenme Birimi

Alıntılar

- [2.1] İzci, F. (2017). Yeni anayasa değişikliği çerçevesinde yürütme organında meydana gelen değişimler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 96-111. Erişim adresi: <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/yeni-anayasa-degisikligi-cercevesinde-yurutme-organinda-meydana-gelen-degisimler20180101031521.pdf>
- [2.2] Güçyetmez, M. (2019). *Cumhurbaşkanlığı kararnameleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [2.3] Gözler, K. (2017). *Anayasa hukukunun genel esasları ders kitabı*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- [2.4] Hışım, S. (2019). *Kuvvetler ayrılığı ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Malatya.
- [2.5] Gözler, K. (2017). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- [2.6] Montaigne, M. (1995). *Denemeler*. (S.Eyyüboğlu, Çev.). İstanbul: MEB Yayınları: 908. (Orijinal eserin yayın tarihi 1580).
- [2.7] Akman, E. (2019). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kamu politikası aktörleri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(1), 35-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680610>
- [2.8] Turan, A. (2018). Türkiye'nin yeni yönetim düzeni: cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/524784>
- [2.9] Özbudun, E. (2005). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [2.10] Yıldırım, R. (2018). *İdare hukukuna giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- [2.11] Fors; Tarihçesi. (2020, Haziran 1). <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/> adresinden alındı
- [2.12] Ardıçoğlu, M. (2017). Cumhurbaşkanlığı kararnamesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 21-51. Erişim adresi: ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2017-3/1.pdf
- [2.13] Milli güvenlik kurulu ve milli güvenlik kurulu genel sekreterliği hakkında genel bilgi. (2020, Mayıs 11). Erişim adresi: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>
- [2.14] Çamoğlu, A. (2016). *Türk anayasa hukukunda yargı organına hakim temel ilkeler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
- [2.15] Özkul, F. (2016). Anayasalarımızda yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 201-263. Erişim adresi: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2016-3/3.pdf>
- [2.16] Sezer, Ö. ve Sarı, C. (2017). Yeni kamu yönetimi anlayışının Türk yargı sistemine etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 196-215. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/346626>

3. Öğrenme Birimi

Alıntılar

- [3.1] L. Carroll (2008). Alice harikalar diyarında. (S.Ezber Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- [3.2] Heilbrob, N. G., Paul, L., Jennifer, N. M. ve Tomy, P. (2008). Introduction of law. Avustralia: CCH Australia Limited.
- [3.3] Gözler, K. (2019). Hukuka giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- [3.4] Aslan, Y. ve Şenyüz, D. (2019). Hukuka giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- [3.5] Erdoğan, İ. (2019). Hukuka giriş. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [3.6] Ortaylı, İ. (2016). Hukuk ve idare adamı olarak Osmanlı Devleti'nde kadılar. İstanbul: Kronik Kitap.
- [3.7] Kaplan, G. (2020). İdari yargılama hukukuna giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- [3.8] Kalabalık, H. (2020). İdari yargılama usulü hukuku. Ankara: Seçkin Hukuk.
- [3.9] Hayri, K. ve Fatma, N. (2011). Türkiye’de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), 119-157.
- [3.10] Canpolat, N. ve Songur, L. (2015). Ulusal Yargı Ağı Projesi (uyap)’ın adli yargı teşkilatının işleyişine getirdiği yenilikler üzerine bir araştırma:“Konya ili örneği. Akademik Bakış Dergisi (52), 482-501.
- [3.11] Uysal, A. (2016). Ulusal yargı ağı projesi I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [3.12] Karataş, B. (2017). Kalem mevzuatı ve tebligat hukuku bilgisi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- [3.13] Kaya, A. ve Güneş, M. (2011). Ulusal yargı ağı projesi-I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- [3.14] Tekinsoy, Ö. O. (2011). İdare hukukunda kamu düzeni kavramı. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

4. Öğrenme Birimi

Alıntılar

- [4.1] Kansızoglu, H. B. (2012). Konuşma dili ve yazı dili etkileşimi. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 218-220-222-223. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43552>
- [4.2] Erdin, S. (2008). Yasaların dili. Mecmua Ankara Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Fakültelerine Armağanı, 207-209-210-211. Erişim adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/10426/Mecmua%20Ankara%20Hukuk%20Fak%C3%BCItesi%20%C3%96%C4%9Frencilerinin%20Fak%C3%BCItelerine%20Arma%C4%9Fan%C4%B1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [4.3] Dursunoğlu, H. (2006). Türkiye Türkçesinde konuşma dili ile yazı dili arasındaki ilişki. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (30), 2. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32971>
- [4.4] Eker, S. (2010). Çağdaş Türk dili. Ankara: Garfiker Yayınları.
- [4.5] Ergin, M. (2009). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- [4.6] Akkan, M. (2015). Hukuk dili ve adli yazışmalar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- [4.7] Aydemir, İ. A. (2010). Türk hukuk dili üzerine araştırmalar I. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 58(2), 21-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/32741/363442>
- [4.8] Öcal, Ş. A. (2018). Medeni hukuk I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [4.9] Erişgin, N. (2015). Medeni hukuk II. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [4.10] Yılmaz, E. (2005). Hukuk sözlüğü. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [4.11] Gedikli, F. (2019). Hukuk dili ve adli yazışmalar. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi web sitesinden erişildi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/adalet_ao/hukukdili-veadliyazisma.pdf
- [4.12] Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyetten önce Türklerde aile hukuku. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (33), 135-137-141-152-153. Erişim adresi: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/download/642/629>
- [4.13] Pamir, A. (2019). Eski Orta Asya Türk devletlerinde törenin oluşmasında kurultayların rolü. Adalet Dergisi (62-63), 214. Erişim adresi: <http://www.edb.adalet.gov.tr/adaletdergisi/2019/AD-2019-62-63-icindekiler/AD-2019-62-63-s213-234-aybars-pamir.pdf>

- [4.14] Pamir, A. (2009). Orta – Asya Türk hukukunda “töre” kavramı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58(02), 372. Erişim adresi: <http://static.dergipark.org.tr/article-download/a7b7/f798/8927/imp-JA53EU33VB-0.pdf?>
- [4.15] Özdemir, H. (2006). Cumhuriyet tarihinde hukuk dilindeki değişimler ve gelişmeler (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> veri tabanından erişildi.
- [4.16] Özyetgin, A. M. (2011). Turfan Uygurlarında ceza hukukuyla ilgili uygulamalar. Belleten, LXXV (273), 337-339-356. Erişim adresi: http://static.dergipark.org.tr/article-download/d8f0/c250/aa47/JA78NC25TR/5dc2c29ee49c9_e7b189f8b47e2147755f1cc6d77ffea9.pdf?
- [4.17] Özyetkin, A. M. (2014). İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- [4.18] Gayretli, M. (2008). Tanzimat sonrasında Cumhuriyet’e kadar olan dönemde kanunlaştırma çalışmaları (Doktora tezi). <http://earsiv.erezincan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12432/1756/doktora%20tezi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> veri tabanından erişildi.
- [4.19] Örsten, S. (2007). Osmanlı hukuk tarihi kaynağı olarak fetva mecmuaları. Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları (4), 29-38. Erişim adresi: http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=osmanli-hukuk-tarihi-kaynagi-olarak-fetv%C3%A2-mecmualari---seda-orsten_636921441697203365.pdf
- [4.20] Karatepe, Ş. (2015). Mecelle’nin yöntemi ve hukuk diline katkısı. Türk Dili Dergisi, CIX (767-768), 276-277. Erişim adresi: <http://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/12/20151233%C5%9E%-C3%BCKr%C3%BC%20Karatepe%20-%20Mecellenin%20Y%C3%B6ntemi%20ve%20Hukuk%20Diline%20Katk%C4%B1s%C4%B1.pdf>
- [4.21] Seyit, G. (2018). Türkiye’de hukuk dilinin dönüşümü. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.
- [4.22] Aşçıoğlu, Ç. (2002). Dil ve hukuk ya da Türkçe’im benim ses bayrağım. Ankara Barosu Dergisi, (4), 47. Erişim adresi: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2002-4/3.pdf>
- [4.23] Bengü, S. C. (1971). Yasa ve hukuk dili Türkçeleşmelidir. Adalet Dergisi(9), 570. Erişim adresi: <http://adaletdergisi.adalet.gov.tr/arsiv/adaletdergisi/1971/sayi-9-eylul1971-sene-62-76sayfalcilt1-2.pdf>
- [4.24] Albayrak A. ve Albayrak Z. (2019). Adli yazışmalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [4.25] T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı. Aday memur hazırlayıcı eğitimi resmi yazışma kuralları ders notu. T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı web sitesinden erişildi: <http://www.edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/12520201430232-RESM%C4%B0YAZI%-C5%9EMAKURALLARI.pdf>
- [4.26] Yılmaz, E. (2014). Adli yazı ve yazışma usulleri. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [4.27] Şen, A. (2004). Uigurische sprachdenkmaler’den seçme Uygur hukuk belgeleri (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Keh6sQzap4ZTp8dqWPIH1A7D-k8a3yCCK4bOQz-B-Bs0zsbYaJNdIC_uuQfD_atVR veri tabanından erişildi.
- [4.28] Akbaş, E. (1977). Yargılamanın dili. Yargıtay Dergisi, III(2), 24. Erişim adresi: <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/dergiler/yd/nisan1977.pdf>

GENEL KAYNAKÇA

Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Adalet Alanı Çerçeve Öğretim Programı

Türk Dil Kurumu (TDK), <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır. (Erişim: 28.04.2020, 23.59)

Kutlu, Ö., Doğan, C. D. ve Karakaya, İ. (2017). Ölçme ve değerlendirme, performansa ve *portfolyoya dayalı durum belirleme*. Ankara: PEGEM Akademi.

T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü, <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/Default.aspx> adresinden alınmıştır. (Erişim: 17.06.2020, 12.00)

29/6/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6328%2C.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 26.04.2020, 16.35)

20 Nisan 2016 tarihli ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6701.html> adresinden alınmıştır. (Erişim: 25.04.2020, 16.40)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 28.04.2020, 20.00)

Türk Medeni Kanunu (MK), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 10.05.2020, 15.00)

Türk Borçlar Kanunu (BK), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 12.05.2020, 22.00)

Türk Ceza Kanunu (TCK), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 13.05.2020, 15.30)

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 14.05.2020, 18.00)

Kabahatler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5326.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 15.05.2020, 16.00)

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5235.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 23.05.2020, 15.30)

TBMM İç Tüzüğü, <https://www.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 29.05.2020, 15.30)

1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 29.05.2020, 15.30)

Parlamento Terimler Sözlüğü, <https://www.tbmm.gov.tr/docs/psozluk.pdf> adresinden alınmıştır. (Erişim: 02.06.2020, 15.30)

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 22.05.2020, 16.08)

İdari Yargılama Usul Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2577&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 25.05.2020, 18.14)

Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3071&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 18.05.2020, 21.22)

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4982&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 01.06.2020, 12.07)

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6328&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 01.06.2020, 13.17)

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17239&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır. (Erişim: 01.06.2020,13.52)

GÖRSEL KAYNAKÇA

GÖRSEL NO	ERİŞİM TARİHİ	GÖRSELİN KAYNAĞI
Görsel 1.37	04.07.2020, 15.15	http://www.kkk.tsk.tr/Haberler/Haber819/1.jpg
Görsel 2.5	09.05.2020, 11.10	https://www.tbmm.gov.tr/kurumsalkimlik_images/yaldizli_logo.png
Görsel 2.9	24.05.2020, 17.30	https://www.mgk.gov.tr/images/kaynaklar/amblem/mgk_logo.jpg
Görsel 3.3	05.05.2019 19.00	http://www.ankarabam.adalet.gov.tr/galeri.html
Görsel 3.4	17.06.2020, 20.50	https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/EK_BAM%20Harita.pdf
Görsel 3.5	10.07.2020, 21.56	https://www.yargitay.gov.tr/150/
Görsel 3.7	17.06.2020, 20.57	https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/EK_BAM%20Harita.pdf
Görsel 3.8	12.05. 2020, 02.40	https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/fotograf-galerisi/#gallery-2
Görsel 3.9	12.05. 2020, 02.37	https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/fotograf-galerisi/#gallery-26
Görsel 3.10	10.07. 2020, 00.02	http://www.uyusmazlik.gov.tr/Galeri/1
Görsel 3.11	13.05.2020, 03.14	https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/dosya.getir?pDosyaAdi=F1236108334_logo.jpg
Görsel 3.12	13.05.2020, 01.45	https://www.sayistay.gov.tr/tr/?p=2&CategoryId=123
Görsel 3.13	14.05.2020, 02.35	https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/hskLogo.jpeg
Görsel 3.14	10.07.2020, 00.19	https://www.uyap.gov.tr/Mobil/Default.aspx
Görsel 3.18	16.05.2020, 01.25	http://www.uyap.gov.tr
Görsel 3.19	16.05.2020, 02.30	http://www.uyap.gov.tr
Görsel 3.20	17.05.2020, 12.30	http://www.uyap.gov.tr
Görsel 3.22	12.05.2020, 21.35	https://uyapegitim.adalet.gov.tr/portal/index.asp
Görsel 3.23	12.05.2020, 22.35	https://uyapegitim.adalet.gov.tr/portal/index.asp
Görsel 3.24	12.05.2020, 21.35	https://uyapegitim.adalet.gov.tr/portal/index.asp
Görsel 3.25	12.05.2020, 22.30	https://uyapegitim.adalet.gov.tr/portal/index.asp
Görsel 3.26	12.05.2020, 23.35	https://uyapegitim.adalet.gov.tr/portal/index.asp
Görsel 3.27	26.05.2020, 23.25	http://www.uyap.gov.tr/editoryardim/
Görsel 3.28	17.06.2020, 21.40	http://www.uyap.gov.tr/Uyap-Editor
Görsel 4.5	27.05.2020, 14.38	https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/ataturkun-vasiyeti/
Görsel 4.6	10.05.2020, 12.25	https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Keh-6sQzap4ZTp8dqWPIH1A7Dk8a3yCCK4bOQz-B-Bs0zsbYaJNd-IC_uuQfD_atVR
Görsel 4.7	10.05.2020, 12.25	https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Keh-6sQzap4ZTp8dqWPIH1A7Dk8a3yCCK4bOQz-B-Bs0zsbYaJNd-IC_uuQfD_atVR
Görsel 4.8	14.05.2020, 14.31	https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/Osmanli_arsivinde_seyhulis-lam_fetvalari.pdf
Görsel 4.9	14.05.2020, 14.31	https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/Osmanli_arsivinde_seyhulis-lam_fetvalari.pdf

Komisyon Tarafından Oluşturulan Görseller

Görsel 3.6	Görsel 4.2	Görsel 4.11	Görsel 4.14	Görsel 4.17
Görsel 3.15	Görsel 4.4	Görsel 4.12	Görsel 4.15	Görsel 4.18
Görsel 4.1	Görsel 4.10	Görsel 4.13	Görsel 4.16	Görsel 4.19

123rf.com Sitesinden Telif Hakları Alınan Görseller

Görsel 1.1	69186392	Görsel 1.22	119936103	Görsel 1.44	92440923
Görsel 1.2	48422665	Görsel 1.23	114311068	Görsel 1.45	46906128
Görsel 1.4	42626031	Görsel 1.25	31932728	Görsel 1.47	50018915
Görsel 1.5	32575176	Görsel 1.26	107789627	Görsel 1.48	113206369
Görsel 1.6	104064022	Görsel 1.28	91760562	Görsel 1.49	146415808
Görsel 1.9	131144940	Görsel 1.29	121950638	Görsel 1.50	87883018
Görsel 1.10	36058256	Görsel 1.30	97036726	Görsel 1.51	95522706
Görsel 1.11	62563432	Görsel 1.31	89306731	Görsel 2.2	137711757
Görsel 1.12	24375731	Görsel 1.32	50271675	Görsel 2.6	136919855
Görsel 1.13	146221611	Görsel 1.34	106223551	Görsel 2.10	96541019
Görsel 1.14	103651353	Görsel 1.35	35398833	Görsel 3.1	58286897
Görsel 1.15	110843135	Görsel 1.36	48354981	Görsel 3.17	43960577
Görsel 1.16	94489789	Görsel 1.38	47659763	Görsel 3.21	122503952
Görsel 1.17	141590911	Görsel 1.39	80824869	Görsel 4.3	53034405
Görsel 1.18	92406891	Görsel 1.40	65036599	Görsel 1.43	37407681
Görsel 1.19	6221990	Görsel 1.41	114424294	Görsel 1.42	126375753
Görsel 1.3		Görsel 1.27		Görsel 1.46	
1.Öğrenme birimi kapak görseli	122221960	Kitap kapak görseli	44161881	4. Öğrenme birimi kapak görseli	90579506
Görsel 3.16		Görsel 1.8		Görsel 1.20	
3.Öğrenme birimi kapak görseli	36609883	Kapak görseli	59497320		25055325

Shutterstock.com Sitesinden Telif Hakları Alınan Görseller

Görsel 1.7	633360566	Görsel 1.33	1280097244	Görsel 2.7	457618435
Görsel 1.21	1377675512	Görsel 2.3	1119396827	Görsel 2.8	1616437009
Görsel 1.24	249571225	Görsel 2.4	1121258819	Görsel 3.2	112122923
Görsel 1.33	1280097244	Görsel 2.1			
		2.Öğrenme birimi kapak görseli	1250769769		

Kaynakça atıf sistemi, APA yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.